

T.C.
İ.Ü. SAĞLIK BİLİMLERİ
ENSTİTÜSÜ DEONTOLOJİ
VE TIP TARİHİ ANABİLİM DALI
Danışman : Prof. Dr. Mebrure Değer
İkinci Tez Danışmanı : Prof. Dr. Nuran Yıldırım

132577

**MEKTEB-İ TIBBİYE MATBAASI'NDA BASILAN ARAP
HARFLİ TÜRKÇE YAYINLAR ARACILIĞI İLE
TIBBİYE'NİN YAYIN FAALİYETLERİ ÜZERİNE BİR
DEĞERLENDİRME
(1844 - 1928)**

Doktora Tezi

132577

Uzm. Gülten Dinç

İSTANBUL - 2003

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

İÇİNDEKİLER :

	Sayfa
I – Teşekkür	II
II –Kısaltmalar	IV
1 - Giriş ve amaç	1
2 - Genel bilgiler ve tarihçe	2
2.1 - Basım tekniklerinin bulunuşuna kısa bir bakış	2
2.2 - Osmanlı’da basımevlerinin kuruluş ve gelişimi	2
2.3 - Tıbbiye Matbaası	4
2.4 - Tıbbiye Matbaası çalışanları	8
2.5 - Tıbbiye Matbaası’nda basılan yayınlara dair genel değerlendirme	9
3 - Gereç ve yöntem	14
4 – Tıbbiye Matbaası’nda basılan kitapların alfabetik listesi	23
5 - Tıbbiye Matbaası’nda basılan süreli yayınların alfabetik listesi	177
5.1 – Dergiler	178
5.2 - Yıllıklar	183
6 - Tıbbiye Matbaası’nda basılan kitapların kronolojik listesi	185
7- Tıbbiye Matbaası’nda basılan kitapların yıllara dağılım tablosu	212
8- Tıbbiye Matbaası’nda basılan kitapların 10’ar yıllık dönemlere dağılım tablo ve grafiği	213
9 - Tıbbiye Matbaası’nda basılan çeviri kitapların kronolojik listesi	214
10 - Yazar dizini	226
11 - Çevirmen dizini	229
12 - Ders notlarını yayınlayan öğrenci ve asistanlar (not tutanlar) dizini	230
13 - Konu dizini	231
14 – Tıbbiye Matbaası’nda basılan kitapların konulara dağılım tablosu	233
15 - Künyelerini kataloglardan belirlediğimiz, ancak taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için, özellikleri hakkında bilgi veremediğimiz yayınlar	234
16 - Kataloglarda yer almayan ancak kütüphane taramalarımız sırasında belirlediğimiz yayınlar	236
17 - Tıbbiye Matbaası’nın kitaplarda kullandığı farklı isimler	237
18 – Sonuçlar	238
19 – Özet	244
20 – Abstract	245
21 – Kaynaklar	246
22 – Özgeçmiş	252

TEŞEKKÜR :

Danışman hocam Prof. Dr. Mebrure Değer 'e doktora eğitimim süresince benden yakın ilgi ve desteğini esirgememesi, kaynak konusundaki katkıları ve tezim sırasındaki yapıcı önerileri için, İkinci Danışman hocam Prof. Dr. Nuran Yıldırım'a hazırlamaktan büyük zevk aldığım bu konuyu bana önerdiği, kaynak açısından destekleyip, titizlikle denetlediği ve yol gösterdiği için, Prof. Dr. Ayten Altıntaş'a tez denetleme komitemde görev alıp gösterdiği yakın ilgi ve kaynaklar konusundaki katkıları için, Yard. Doç. Dr. Mine Şehiraltı'na tez denetleme komitemde görev alıp, tezimi hazırladığım üç yıl boyunca İzmit'teki yoğun işleri arasında bana ayırdığı zaman ve sevgi dolu yaklaşımı için, Anabilim Dalı Başkanımız Prof. Dr. Nil Sarı'ya doktora yapmam ve araştırma izinlerim konusunda gösterdiği anlayış için, Marmara Üniversitesi Eczacılık Fakültesi Analitik Kimya Anabilim Dalı Başkanı Prof. Dr. Emre Dölen'e değerli kaynak önerileri, tezimdeki kimya kitaplarının konularının belirlenmesi, Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi M. Seyfettin Özege Koleksiyonu'ndan yararlanabilmem konusunda gösterdiği çabalar ve Erzurum'la iletişim kurmamı sağladığı için, Dr. Bülent Özaltay'a tıp tarihçisi ve hekim yönüyle bir çok yayının konularının belirlenmesi ve terminoloji konusunda yaptığı değerli katkılar için, Başbakanlık Osmanlı Arşivleri Uzmanı Yahya Okutan'a arşiv belgesi ve el yazısından taşbasması tekniğiyle çoğaltılan kitapların okunmasında yaptığı değerli yardımlar için, Prof. Dr. Behzat Çalışır'a İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Kütüphanesi'nde bulunan Prof. Dr. Ekrem Kadri Unat başlığı kitaplardan yararlanmam konusunda gösterdiği yardımlar için, Dr. Şahap Erkoç'a kitap listelerimin kolaylıkla dökümünü sağlayacak bilgisayar programı konusundaki yardımları için, Doç. Dr. Zuhal Özaydın'a kaynak önerileri ve değerli görüşleri için, sevgili Yeşim'e (Dr. Yeşim Işıl Ülman) kaynak konusundaki yardımları ve Fransızca ve İngilizce kaynakların çevirisi konusunda karşılaştığım problemleri her zaman, en kısa sürede ve büyük bir yetkinlikle çözdüğü için, sevgili Sinem'e (Bolat) tezle ilgili çok sayıdaki yazışmada gösterdiği dostça yardım ve sabrı ile yükümü hafiflettiği için, canım oğlum Atilla'ya bilgisayar konusundaki tüm acemiliklerime sabırla katlanıp, bana daima bir çözüm yolu gösterme konusundaki yardımları ve bilgisayar oyunlarından tezim uğruna yaptığı özveri için ve sevgili İrfan'a bilgisayar programıyla ilgili her problemimi çözdüğü için sevgi, saygı ve teşekkürlerimi sunuyorum.

Ayrıca çok büyük oranda kütüphanelerle işbirliği gerektiren böyle bir konuda, bu işbirliğini gerçekleştirme ve taradığım kaynaklara ulaşabilmem konusunda pek çok emekleri geçen Arkeoloji Müzeleri Kütüphanesi Müdürü Havva Koç, Askeri Müze ve Kültür Sitesi Kütüphanesi sorumlusu Yüzb. Bekir Tosun, Atatürk Kitaplığı uzmanı Safiye Özkan, Atatürk Üniversitesi Merkez

Kütüphanesi M. Seyfettin Özege Bağış Kitapları Salonu sorumlusu Ethem Makas, Beyazıt Devlet Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü görevlileri Muhammed Hızarcı ve Necati Kızbaş, İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi (IRCICA) Kütüphanesi sorumlusu Süreyya Subaşı, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Merkez Kütüphanesi Müdürü Uzm. Armağan İmamoğlu, Millet Yazma Eserler Kütüphanesi görevlisi Kadir Araz, Milli Kütüphane İbni Sina Salonu sorumlusu Mehmet Aytaç, Süleymaniye Kütüphanesi Müdürü Nevzat Kaya ve emeği geçen tüm diğer kütüphanecilere ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tezim İ.Ü. Rektörlüğü Bilimsel Araştırma Projeleri Yürütücü Sekreterliği'nce, Proje No : T-1154 / 18062001 kapsamında desteklendi. Maddi yükümü hafifleten kuruma ve işleyiş konusundaki yönlendirme ve yardımları için de kurum çalışanlarına teşekkürlerimi sunarım.

II -KISALTMALAR :

AEK	: Atıf Efendi Kütüphanesi (İst.)
AK	: Atatürk Kitaplığı (İst.)
A.Kzg.	: A. Kazancıgil : “1870’den sonraki yıllarda Türkçe tıp yayınları üzerinde karşılaştırmalı bir kaynak değerlendirmesi”. Rıza Tahsin : <i>Tıp Fakültesi Tarihçesi</i> ; Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye. c. 2, Eklerle yay.: Aykut Kazancıgil . İst., 1991, Özel Yayınlar, s.145-187
Alm.	: Almanca
AMK	: Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi (İst.)
AMKS	: Askeri Müze ve Kültür Sitesi Kütüphanesi (İst.)
BDK	: Beyazıt Devlet Kütüphanesi (İst.)
Bkz. / bkz.	: Bakınız
bs.	: baskı
c.	: cilt
CTT	: İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Kütüphanesi
CMB	: İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Kütüphanesi
CMK	: İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Merkez Kütüphanesi
Çev.	: Çeviren
Çev. Dil	: Çevrildiği dil
D. Y. Ctv.	: Doğru – Yanlış Cetveli
Dr.	: Doktor
E.İ Kat.	: E. İhsanoğlu : <i>Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası</i> . İst., 1985, IRCICA, “İlim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Serisi No:2”, 9+148 s.
El Y. Taş bs.	: El Yazısı Taşbasması
FMK	: Millet Yazma Eserler Kütüphanesi [Eski Fatih Millet Kütüphanesi] (İst.)
Fr.	: Fransızca
fs.	: fasikül
GATA	: Gülhane Askeri Tıp Akademisi(GATA) Haydarpaşa Eğitim Hast. Kütüphanesi (İst.)
Gnşl.	: Genişletilmiş
h.	: Hicri (Kesin olmayan tarihliler.)
H.	: Hicri (Kesin tarihliler)
HSA	: Hacı Selim Ağa Kütüphanesi (İst.)
Hast.	: Hastane

- Hzl. : Hazırlayan
- IRCICA : İslam Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi Kütüphanesi
- İSAM : Türkiye Diyanet Vakfı İslam Araştırmaları Merkezi
- İst. : İstanbul
- İTT : İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Kütüphanesi
- İ.Ü. : İstanbul Üniversitesi
- İÜNE Kat. : İstanbul Üniversitesi Nadir Eserler Bölümü / Fehmi Edhem Karatay: *İ.Ü. Kütüphanesi Türkçe basmalar Alfabe Kataloğu; Memleketimizde İlk Türk Matbaasının Kuruluşundan Yeni Harflerin Kabulüne Kadar (1729-1928)*. 2 c. İst., 1956, "İ.Ü. Yayınları No: 658", 6+1295 s.
- JZB : J. Th. Zenker : *Bibliotheca Orientalis; Manuel de Bibliographie Orientale I, II*. (Réimpression de l'édition Leipzig 1846, 1861, 1884 . Printed in the Netherlands). Amsterdam, 1966, Oriental Press, 14+615+47+264 s.
- JABO : Journal Asiatique ; Bianchi - Belin - / Huart : *Bibliographie Ottoman; Notice des Livres Turcs,/ Arabes et Persans Imprimés à Constantinople*. 1856-1888
- KBB : Kulak Burun Boğaz
- ks. : kısım
- kt. : kitap
- [L.H.: +] : Latin harfleri kullanılmış
- [L.H.: -] : Latin harfleri kullanılmamış
- [L.H.: ?] : Kitap görülemediğinden Latin harfleri kullanılıp kullanılmadığı belirlenemedi.
- Le. : Levha (sayfa boyutundan büyük ekler için)
- MK : Milli Kütüphane İbni Sina Okuma Salonu (Ankara)
- MK CD : *Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986*. Ankara, 2001. Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık, (CD)
- MİF : Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi
- (m.y.) : matbaa yok
- Mtb. : Matbaa
- N.Y. : Nuran Yıldırım : "*Türkçe basılı ilk tıp kitapları hakkında*". Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları, Vol.: 3, 1979, s.443-459
- Not Ttn. : Not tutan
- örn. : örneğin
- Pl. : Plans (sayfa boyutundan küçük ekler için)

- Prof. : Profesör
- r. : Rumî (Kesin olmayan tarihliler)
- R. : Rumî (Kesin tarihliler)
- R. Ş : Resim - Şekil
- Res. : Resimli
- Özege Kataloğu : M. Seyfettin Özege : *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 c., İst., 1977, 2392 s.
- s. : sayfa
- SK : Süleymaniye Kütüphanesi
- S.Ö. Erz. : Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi M. Seyfettin Özege Bağış Kitapları Koleksiyonu (Erzurum) / A. Bayram – S. Çöğenli - L. Bayraktutan : *Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu*. 6 c., Erzurum, 1973-1989, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi, 413+433+315+3+595 s.
- S.Ö. Kat. : M. Seyfettin Özege : *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 c., İst., 1977, 2392 s.
- Taş bs. : Taş basması
- TBTK : *Türkiye Basmaları Toplu Kataloğu ; Arap Harfli Türkçe Eserler (1729-1928)* . 5 c., Ankara, 1990-1998, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı, 20+835+441+7+446+7+312+6+326 s.
- TTK : Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi
- (t.y.) : tarih yok
- vb. : ve benzeri
- Yay. : Yayınlayan
- yy. : yüzyıl

1 - GİRİŞ VE AMAÇ :

Sağlık bilimleri alanında basılan kitaplar ve süreli yayınlar sistemli olarak incelenirse, yayınlandıkları zaman diliminde tıp biliminin eriştiği düzeyi aydınlatıcı bilgilere ulaşmak mümkündür. Tıp ve bilim tarihi alanlarında bu amaçla yapılmış çalışmalar vardır. Türkçe basılı ilk tıp kitabının yayınlandığı 1817 ile Harf Devrimi'nin gerçekleştiği 1928 yılları arasında yayınlanan sağlık bilimleri ile ilgili ilgili Arap harfli Türkçe yayınların bir kısmı dönemsel ve tematik çalışmalarla belirlenmesine karşın, henüz tümünü kapsayan sistematik bir değerlendirme yapılmamıştır. Bu sürece değişik bir açıdan katkıda bulunmak amacıyla tez konusu olarak Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınları seçtik. Amacımız Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitap ve süreli yayınları derlemek, sistematize ederek inceleyip, konuya farklı açılardan ilgi duyanlara yol gösterici bir kaynak hazırlamaktır.

Araştırmamızda 1817–1928 yıllarında Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda Arap harfleri ile Türkçe olarak basılan yayınları belirleyip bir listesini oluşturmaya öncelik verdik. Bu listeyi oluşturan kitap ve süreli yayınları görüp inceleyerek ilk elden sağlıklı verilere ulaşmayı hedefledik. Bu veriler aracılığı ile Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınların ülkemiz tıbbının gelişimine olan katkısı sorgulanabilecekti. Ayrıca yine bu verilerden hareketle Tıbbiye Matbaası'nın ülkemiz tıp eğitimine katkılarını, Tıbbiye'nin eğitim ve yayın politikası ile zaman içinde bunların gelişimini, tıp tarihimiz açısından bu yayınların önemini, halkın sağlık açısından bilgilendirilmesine yaptıkları katkıyı, Tıbbiye'nin gereksinim ve eğilimlerinin neler olduğunu, bunları gerçekleştirmek için neleri yapmaya çalıştıklarını ve bu yayınların Türkçe tıp literatürü ve terminolojisinin oluşmasındaki katkılarını ortaya koymayı amaçladık.

Tüm yayınları fizik ve içerik açısından tanıtıp değerlendirirken, buldukları katalog ve kütüphane numaralarını da vererek, yayınlara ulaşmada kolaylık sağlamaya çalıştık.

Derlediğimiz bu yayınların; ülkemizde tıp eğitimi ve tıp dallarının gelişimi, hekim biyografileri, tıbbi bilginin ülkemize transferi, Türkçe tıp terminolojisi gibi konularda yapılacak çalışmalara kaynak oluşturacağını umuyoruz.

2 - GENEL BİLGİLER VE TARİHÇE :

2.1 - Basım Tekniklerinin Bulunuşuna Kısa Bir Bakış :

Kâğıt yapımını, mürekkebin temel formülünü ve oymacılık sanatını eski çağlardan beri bilen Çinlilerin taş, ağaç ve maden uygulamaları ile ilk basım işlemini gerçekleştirdiği biliniyorsa da, Çin yazı dilinin karmaşık yapısı nedeniyle bu yöntemler yaygın olarak kullanılmadı. Çinlilerden sonra Koreliler, Uygurlar, Türkler ve Moğollarca da bazı baskı teknikleri uygulandı, ancak bunlar da yaygınlaşmadı. Marko Polo'nun Çin'de görüp incelediği ağaç baskısı tekniği Avrupa'da ilk kez 14. yy.da genelde dinsel resimlerin basılmasında ve 15. yy. başlarında birkaç sayfalık ilk kitapların basılmasında uygulanmağa başlandı¹. Avrupa'da modern anlamda basım işini başlatan ise 15. yy.da Johannes Gutenberg (1398 ? – 1468 ?)² oldu.

Basımevinin yani matbaanın bulunuşundan itibaren bilginin hızla yayılabilmesi, yaygın olarak kullanılabilmesi ve gelecek kuşaklara aktarılabilmesi basılı yayımlar aracılığı ile gerçekleştirilmeye başlandı. Bu bağlamda tüm eğitim ve öğretim faaliyetleri de artık basılı kaynaklara dayalı olarak sürdürüldü. Bundan sonra Avrupa'da baskı kitapların sayısı hızla artarak, her konuda basılan eserler Avrupalının günlük yaşamındaki yerini aldı, bilim-kültür ve sanat alanındaki reformların ve Rönesans'ın alt yapısını oluşturdu.

2.2 – Osmanlı Devleti'nde Basımevlerinin Kuruluş ve Gelişimi :

Avrupa'da Arap harfleri ile Türkçe kitaplar da basılıyordu. 15. yy.da Avrupa'dan İstanbul'a baskı kitaplar getirildiği gibi, İstanbul'daki Musevi, Ermeni ve Rum Cemaatlerinin özel matbaalarında da kitap basılıyordu. Matbaayı icat eden Gutenberg'in ilk denemelerini yaptığı 1450'den yıllar sonra 1493'te Avrupa'nın bir çok yerinde henüz matbaa yokken İstanbul'da ve iki üç sene sonra Selanik'te matbaa bulunuyordu³. Ancak bu matbaalar Türkçe hiç bir eser basmadıkları gibi herhangi bir örnek rol de oynamamışlardı. İlk Türk matbaasının; İbrahim Müteferrika'nın gayretleri, Yirmisekiz Çelebi Mehmed'in oğlu Sait Efendi'nin yardımı, Sadrazam Damat İbrahim Paşa ile III. Ahmed'in koruyuculukları sonucunda azınlık

¹ Ayrıntılı bilgi için bkz.: S. N. Gerçek : *Türk Matbaacılığı I*. İst., 1939, Devlet Basımevi, s. 11-17 ; Ana Britannica. *Basım Maddesi*

² T. Kut: "Türk matbaacılığı". *Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishane, Üsküdar*. Hzl.: T. Kut-F. Türe. İst., 1996, Yapı Kredi Kültür Merkezi, s. 3

³ bkz.: S. N. Gerçek : *Türk Matbaacılığı I*. s. 26-27 ; İ. Binark : "Türkiye'ye matbaanın geç girişinin sebepleri üzerine". *Türk Kültürü*, 6. Yıl, No : 61-72, 1967-1968, s. 301-302

basımevlerinin dışında kurulduğu ve geliştiği¹ biliniyor. 1727’de faaliyete geçen ilk Türk matbaası, ilk eseri olan Vankulu Lûgati’ni 1729’da bastı.

Osmanlı Devleti’nde 1729-1876 yılları arasında Arap harfleri ile Türkçe olarak 3066 adet kitap basılmış². Bu sayının ortalaması alındığında sene başına 20 kitap bile düşmediği anlaşılır. Oysa Avrupa’da ilk kitabın yayınlandığı 1450 yılını izleyen ilk 50 yılda basılan kitap sayısı 40.000’dir³. Bazı kaynaklar bu geri kalmışlığın nedenini; Osmanlı Türkiyesi’nin bu uzun yıllarda matematik, fizik, tabii ilimler ve tıpta hâlâ Ortaçağın koyu dumanları içinde boğulup kalmasına bağlar⁴. Bu geri kalmışlığı *yalnızca bir din sorunu değil, kısmen teknik, kısmen ekonomik, kısmen de siyasal bir sorun* olarak açıklayan başka bir kaynağa göre ise Osmanlı dilinde basımın gecikmesinin, başladıktan sonra da gelişmenin çok ağır gitmesinin üç nedeni vardı: basım işinin başlaması ve yürümesi için gerekli teknik ilerlemelerin gerçekleşmemesi, kâğıt üretiminin yetersizliği ve basım sanatını besleyecek yeterli okuyucu kitlesi olmaması⁵.

Müteferrika Matbaası, İbrahim Müteferrika’nın ölümünden sonra birkaç el değiştirdikten sonra 1787’de kapandı. Ardından Türk basım tarihinde önemli yeri olan Mühendishane (1797) ve Üsküdar Matbaası (1803) faaliyete geçti⁶. Daha sonra 1822’de Kahire’de kurulan ve birçok Türkçe kitap basan Bulak Matbaası ile 1831’de Cayol’lerin taş basma (litografi)⁷ tekniğini ülkeye getiren matbaası kuruldu⁸. 1830’lardan sonra özel ve resmi basımevleri ve buna paralel olarak basılan eser sayılarında artışlar görülür. Müteferrika Matbaası’nın kuruluşundan 1830’lara kadar basılan kitap sayısı 180 iken 1875 yılına kadar bu sayı 3066’ya yükselir. Böylece bir çeşit yukarıdan zorlama ile, aydınlarımızın anlayışları ve gayretleri ile kurulan ilk basımevi, giderek başlangıçta hazır olmayan bir toplumu sürüklemeye başlar ve bir okuyucu sınıfının ortaya çıkmasında üzerine düşeni yapar⁹.

1830’lardan sonra giderek özel ve resmi basımevlerinin sayısının artması ve Tıbbiye’de de bir basımevi açılmasıyla bundan sonra tıp fakülteleri ve diğer tüm eğitim kurumları da ister

¹ J. Baysal : *Müteferrika’dan Birinci Meşrutiyet’e Kadar; Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar*. İst., 1968, Edebiyat Fak. Basımevi, s. 12

² J. Baysal : s. 7

³ O. Bahadır : *Osmanlılarda Bilim*. İst., 1996, Sarmal Yayınevi, s. 28

⁴ A. A. Adıvar : *Osmanlı Türklerinde İlim*. İst., 1970, Remzi Kitabevi, s.162

⁵ N. Berkes : *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. Yay. hzl. : A. Kuyuş.İst., 2002, “Yapı Kredi Yayınları-1713, Cogito:117”, s. 61

⁶ T. Kut: s. 9-11 ; ayrıca Mühendishane Matbaası hakkında ayrıntılı bilgi için bkz.: K. Beydilli : *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*. İst., 1995, Eren Yayıncılık

⁷ Litografi (Taş basması / Lithographic printing) : Basım kalıbı her türlü örnekten, “basım taşı” denilen ve yağı emen kireçteşi üzerine içyağı, balmumu, sabun gibi maddelerden yapılmış hususi yağlı mürekkeple yazılır veya çizilir, veyahut kâğıt üzerine çizildikten sonra taşa alınır, normal kâğıt üzerine el presesi veya makine ile basılır. (Bkz.: *Türk Ansiklopedisi*. “Basım” maddesi. s. 312)

⁸ N. Akbayar : “Osmanlı yayıncılığı”. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.: 6, s. 1682-1683

⁹ J. Baysal : s. 14

askeri, ister sivil olsun, artık eğitim ve öğretim faaliyetlerini basılı yayınlara dayalı olarak sürdürürler.

2.3 – Tıbbiye Matbaası :

Ülkemizde modern anlamda tıp eğitiminin 14 Mart 1827’de Şehzadebaşı’nda açılan Tıbhane-i Âmire ile Cerrahhane’de başladığı ve tıp fakültelerinin temellerinin de bu tarihte atıldığı kabul edilir. Bu iki eğitim kurumunun birleştirilerek 1838’de Galatasaray’na taşınması ve 1839’da Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane (Askeri Tıbbiye) adı ile faaliyete geçmesiyle Avrupadaki benzerlerine yakın düzeyde bir eğitim başlar.

Galatasaray döneminde Tıbbiye bünyesinde bir matbaa kurulduğu biliniyor. Ancak kaynaklarda matbaanın okul içindeki konumundan söz edilmiyor. Kuruluş tarihi ile ilgili bilgiler de çelişkili. Okulun matbaası hakkında en ayrıntılı bilgi, 1 Ağustos 1847’de okulda yapılan mezuniyet töreninde Dr. Spitzer’in Padişah’a sunduğu 1262-1263 [1846-1847] öğretim yılı raporunda¹ buluyoruz. J. Mason’un Osmanlı İmparatorluğuna yaptığı geziyi konu alan Seyahatnamesi²’nde yayınlanan bu raporda, okulun matbaası hakkında şu bilgiler bulunuyor : *Hekimbaşı hazretleri tarafından tercüme edilmiş çeşitli hazırlık ders kitapları ile bilimsel eserler okul matbaasında basılmaya devam etmektedir. Eserlerin hepsi okul içi kullanım sınırlı değildir. Her kesimden insanların yararlanabilmeleri için satışa sunulmuştur. Hekimbaşı hazretlerinin tükenmez enerjisi ve gayretleri bilimin ışınlarını okul sınırlarının dışına yaymaya yönelmiştir³. Raporda ayrıca tarih verilmeden ; Zaman zaman ihtiyaç ortaya çıktıkça binaya yapılan ekler birbirini izledi; bu şekilde hastane, müzeler, kimya ve eczacılık laboratuvarı, teşrih salonu, kütüphane ve basımevi ana binaya eklendi⁴ deniliyor.*

Hekimbaşı ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Nazırı İsmail Paşa Rebiyülevvel 1262 [Şubat-Mart 1846] tarihinde Sadaret’e gönderdiği tezkireyle; Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Litografya Destgâhı’nın[Taşbaskı Tezgahtı] İstanbul’daki hastanelerin bazı evraklarını bastığı, bu yüzden bazı bazı ufak tefek risalenin basımı gerektiğinde bu iki işten birinin tatil edilme mecburiyeti olduğundan şikayet ederek, Bâbıseraskeri’de halen birkaç adet destgâh bulunduğunu hatırlatıp birinin Tıbbiye’ye naklini ister. Dârişura-yı Askeri destgâh verilmesini uygun bulmaz⁵. Fethi

¹ Bkz. Y. Işıl Ülman : “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne’nin 1846-1847 öğretim yılı faaliyet raporu”. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No : 4, 1998, s. 120-146

² J. Mason : *Three Years in Turkey ; The Journal of a Medical Mission to the Jews*. London, 1860, John Snow,

³ Y. Işıl Ülman : “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne’nin 1846-1847 öğretim yılı faaliyet raporu”. s. 143

⁴ Y. Işıl Ülman : “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne’nin 1846-1847 öğretim yılı faaliyet raporu”. s. 144 ; J. Mason : s.193

⁵ BOA. İrade Taltifat 16 (12 Ş 1324). Bu belgenin içeriği S. N. Gerçek tarafından şöyle aktarılıyor : *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane’de vaki bir adet litografya destgâhında bilcümle hastahaneler için yevmiye, jurnal ve*

İsfendiyaroğlu ise Galatasaray Tarihi adlı kitabında *İsmail Paşa mektep nazırı iken Serasker kapısında muattal [boş] duran litografyayı Tıbbiyeye getirterek muallimlerin ders takrirlerini teksir ettirip talebeye dağıtmak suretiyle öğretim işlerini çok kolaylaştırmıştır*¹ diyor. F. İsfendiyaroğlu'nun ifadesinden ve giderek okulun litografyasında basıldığı kaydı taşıyan yayınların artmasından İsmail Paşanın daha sonra okula makineyi aldirmayı başardığı anlaşılıyor.

Kaynakların hemen hemen tamamı matbaanın 1846 yılında kurulduğuna işaret ediyor². Biz araştırmamızda Tıbbiye matbaasının kuruluş tarihine dair kesin bir bilgiye ulaşamadık. Ancak Tıbbiye basımevinde basıldığını belirlediğimiz ilk kitap 1844 tarihini taşıyor. Bu kitap Hayrullah Efendi'nin *Risale-i Dürürü'l-Muhat*³ adlı ve bel soğukluğu yani gonore konusundaki eseridir. Hayrullah Efendi'nin kitabının son sayfasında *Darü'l-Ulümü'l-Hikemiye* kaydı bulunuyor. Bu kayıt, kitabın yer aldığı kataloglarda matbaa olarak kabul edilmiş. Tıbbiye'nin bir dönem bu adla anıldığı biliniyor. Döneme ait yayınlanan tıp ve eczacılık diplomalarında da *Darü'l-Ulümü'l-Hikemiye* adı yer alıyor⁴. Ayrıca Hayrullah Efendi'nin kitabından, Osmanlıca ismini vermeden, ancak gonore konusunda olduğunu söyleyerek, içeriğinden ayrıntılı olarak söz eden Hammer de ; "Bu eser Tıbbiye'de ders kitabıdır. Risale Tıbbiye Matbaası'nda Cemaziyülevvel 1260 (Haziran 1844)'da basılmıştır"⁵ diyerek kitabın Tıbbiye Matbaası'nda basıldığını doğruluyor. Tıbbiye basımevi büyük olasılıkla bu tarihten önce de faaliyette bulunuyordu. Belki sadece okulun gereksinimlerine yönelik evrak basıyordu. Bugünkü belirlemeler çerçevesinde matbaada basılan ilk kitap *Risale-i Dürürü'l-Muhat*'tır.

Mekteb-i Tıbbiye'nin bu taş baskı tezgâhının yanısıra, tipografik⁶ yöntemle baskı yapan asıl matbaası ise Galatasaray'ndaki okulun 11 Ekim 1848'de yanmasından sonra Tıbbiye'nin

evrak-ı saire tab olunmakta ise de bazı ufak defek risalenin bilicap tabolunacağı esnada yetiştirilemeyip birinden birinin tatilini mucip olmakta bulunmasına ve zikrolunan destgâhların muattal olan Bab-ı Ser Askeri'de elhaleti hazihi bir kaç adet destgâh mevcut bulunduğu ecilden birinin mekteb-i merbure nakli Ra. 1262'de İsmail imzasile Sadarete yazılan bir tezkerede istenilmiş ve Sadareten Bab-ı Seraskeri'ye yazılmış ise de Dar-ı Şüray-ı Askeriden bunlardan destgâh itası uyamiyacağı cevabı verilmiştir. (S. N. Gerçek : *Türk Taş Basmacılığı*. İst., 1939, Devlet Basımevi, s. 28)

¹ F. İsfendiyaroğlu: *Galatasaray Tarihi*. 1. c., İst., 1952, Doğan Kardeş Yayınları, s. 363

² Bkz. S.R. İskit : *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İst., 1939, Devlet Basımevi, s.38 ; Basın Yayın Genel Müdürlüğü : *Türkiye'nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basın ; Matbaacılığın 250. Kuruluş Yıldönümüne Armağan*. İst., 1981, s. 39 ; H. R. Ertuğ : *Basın ve Yayın Hareketleri*. 1. c., İst., 1970 "İ.Ü. Yay. No: 1492, İktisat Fakültesi Yay. No: 265, Gazetecilik Enstitüsü Yay. No: 12", s.133 ; *Türk Ansiklopedisi* "Basım" Maddesi, s.335 ; S. N. Gerçek : *Türk Taş Basmacılığı*. İst., 1939, Devlet Basımevi, s. 28 ; *Ana Britannica* "Basım" maddesi.

³ Hayrullah : *Risale-i Dürürü'l-Muhat*. 1260 [1844], Darü'l-ülümü'l-Hikemiye, 43 s.

⁴ Bkz.; T. Baytop : *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*. İst., 2000, Abdi İbrahim İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş., s. 257, 266-269

⁵ Bkz. Hammer Purgstall : "Bibliographie; liste des ouvrages imprimés à Constantinople dans le cours des années 1843-1844". *Journal Asiatique*. Aout-Septembre 1846, p. 281-282

⁶ Tipografi (Dizgi basımı) : Basım kalıbı "dizgi harfleri"nden ve resim klişelerinden meydana getirilir; "dizgi", yani elle veya makineyle dizilen harfler "forma" şeklinde "bağlanır", düz veya kalıp silindirine uygun olarak dökülüp

taşındığı Humbarahane Kışlası'nda açılmış olmalı. Burada baskı makinelerinin yangından çok da etkilenmemiş olabileceğini düşünüyoruz. Çünkü Galatasaray Tıbbiyesi'nin yandığı 11 Ekim 1848 ile okul basımevinde basılan ilk süreli yayın ve ilk bilim ve tıp dergimiz olan Vakayi-i Tıbbiye'nin ilk sayısının yayınlandığı 1 Cemaziyülevvel 1265 [25 Mart 1849]¹ ile Fransızca tıp dergisi Gazette Medical de Constantinople'un ilk sayısının yayınlandığı Nisan 1849² tarihleri arasında beş-altı ay gibi kısa bir süre bulunuyor. Bu kısa sürede okulun hem bir taşınma olayı yaşaması hem de ilk kez basılacak olan Türkçe ve Fransızca dergilerin basıma hazır hale getirilerek basımının gerçekleştirilebilmesi Tıbbiye basımevinin yangından çok etkilenmeyip, makinelerin en azından bir kısmının kurtulmuş olabileceğini düşündürüyor. Yangın, taşınma ve yeni okuldaki basımevi konusunda kaynaklarda ; *Humbara hastanesinde onarımın devam ettiği üç ay için okul tatil edilmişti. Yeni okulun Litografya tezgâhında (Matbaa) ilk defa "Vekayi-i Tıbbiye" adı ile bir tıp gazetesinin basımına başlanmıştı*³ ya da *9 Temmuz 1850 tarihinde Padişaha sunulan faaliyet raporunda okulda faaliyet göstermekte olan **litografiye** ek olarak, bir **tipografi** matbaası kurulduğu haberi de verilmektedir*⁴ gibi ifadeler bulunuyor. Galatasaray Tarihi adlı kitabın birçok yerinde de Tıbbiye mektebinin belli başlı hocalarının çıkardığı tıp gazetesini basan bir matbaa ve ayrıca bir litografyadan söz edilerek⁵ ; *Galata Sarayı Tıbbiyesinin en verimli yeniliklerinden biri, hiç şüphesiz, mektep binası içinde vücade getirilen taş basması tesisatı ile ayrıca La Gazette Médicale de Constantinople'u basan hususi matbaadır. Bunlar mektebin müstemilâtından olan küçük binalardı. Fakat hizmetleri çok büyüktü. Hocaların ders notları işte bu litografya vasıtasile çoğaltılıp talebeye dağıtılıyordu*⁶ deniliyor. Burada, Gazette Medical de Constantinople'un ilk sayısının Nisan 1849'da yayınlandığını ve Galatasaray Tıbbiyesi'nin 11 Ekim 1848'de yanması nedeniyle, okulun bu tarihte Humbarahane Kışlası'nda öğrenime devam ettiğini hatırlamakta yarar var⁷. Yâni okulun tipografik yöntemi kullanan ilk matbaası Galatasaray değil Humbarahane döneminde açılmış olmalı. Yine aynı kaynakta yer alan

hazırlanan kalıp makineye "atılır" ve tek veya çok renkli olarak her çeşit kâğıt üzerine basılır. (Bkz.: *Türk Ansiklopedisi*. "Basım" maddesi. s. 310)

¹ G. (Özkan) Dinç : "*Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)*". İst., 1989, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 165-166

² Y. Işıl Ülman : "*Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki önemi*". İst., 1999, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi, s. 8

³ K. Özbay : *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. c.: 2. İst., 1976, İstanbul Matbaası, s. 59

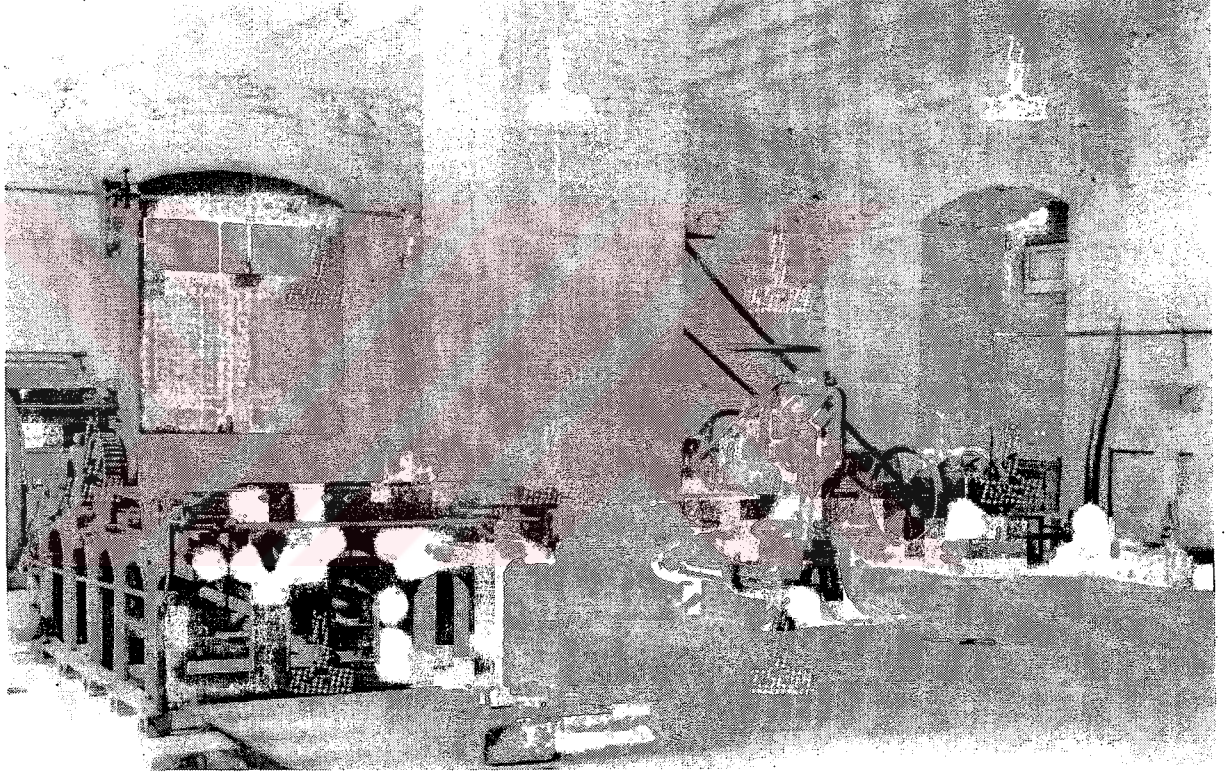
⁴ Y. Işıl Ülman : "*Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki önemi*". s. 13

⁵ F. İsfendiyaroğlu : s. 342, 344, 346-347, 351-354, 358, 363

⁶ F. İsfendiyaroğlu : s. 352

⁷ Galatasaray ve Humbarahane dönemi konusu ile ilgili karışıklıklar konusunda Y. Işıl Ülman da *Tıbbiye'nin Ocak 1849'dan itibaren Humbarahane Kışlası'nda öğretime devam etmesine rağmen, Journal de Constantinople, Echo de l'Orrient'da çıkan haberlerde okulun hâlâ Galatasaray Tıbbiyesi şeklinde zikredildiğini* belirtiyor. (Bkz.: Y. Işıl Ülman : "*Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki önemi*". s. 10)

*Salih Efendi de Tıbbiyede bir matbaa kurmağa muvaffak oldu*¹ ifadesi bu kanımızı doğruluyor. Çünkü Salih Efendi'nin Tıbbiye Nazırlığı da 1849 yılında başlıyor². Bundan sonra her iki teknikteki baskı makinelerinin birlikte hizmet verdiği, tezimiz kapsamında incelediğimiz kitaplarda yer alan basımevi adlarından ve kitaplarda kullanılan baskı tekniklerinden anlaşılıyor. Yıllar içinde basımevi de büyük olasılıkla Tıbbiyenin geçirdiği taşınmalara paralel olarak yer değiştirmiş olmalı. Basımevi hakkındaki bu görüşümüzü güçlendiren bilgiyi ise Tıbbiye'nin Haydarpaşa dönemine ait bir fotoğraftan alıyoruz. Fotoğrafta Tıbbiye'nin Haydarpaşa'da bulunduğu dönem içinde binanın deniz cephesinin güney köşesinde, ikinci bodrum katında hizmet veren basımevinde yan yana duran litografi ve tipografi makineleri görülüyor (Bkz. Resim :1)³.

Resim 1: Matbaanın, Mekteb-i Tıbbiye'nin Haydarpaşa binasında bulunduğu sıradaki görünüşü. Litografi (taşbaskı) tezgahı ve tipo baskı makinesi görülüyor. (IRCICA Fotoğraf Arşivi : Yıldız Koleksiyonu 90558 / 20)

Mekteb-i Tıbbiye basımevinin tam bir tarihçesinin ortaya çıkarılması konusunda arşiv kaynaklarına başvurmak gerektiği şüphesiz. Biz konuyu Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınlar açısından incelediğimiz için ve Tıbbiye basımevi tarihçesinin de ayrı bir araştırma

¹ F. İsfendiyaroğlu : s. 363

² R. Dramur: "Hekimbaşı Salih Efendi (1816-1895)". *Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 4, [1990], s. 121

³ Matbaanın bulunduğu yer şu anda Farmasötik Kimya Öğrenci Laboratuvarı olarak kullanılıyor. Basımevine ait bulunabilen tek fotoğrafa ulaşmamı sağlayan ve Haydarpaşa'daki konumu konusunda aydınlatıcı bilgi veren Prof. Dr. Emre Dölen'e teşekkür ederim.

konusu olması nedeniyle bu konuda bir arşiv çalışması yapmadık. Ancak oluşturduğumuz kronolojik eser listesinden basımevinin 1870'lerden itibaren yoğun bir baskı işlevi yürüttüğü anlaşılıyor¹.

2.4 - Tıbbiye Matbaası çalışanları :

Basımevinde çalışanlar konusunda da kaynaklarda fazla bilgi bulunmuyor. Basımevi çalışanları arasında en bilineni Matbaa Müdürü Hacı Arif Efendi. Hacı Arif Efendi aynı zamanda Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin kuruluşunda rol alanlardan da biri². Devlet Salnameleri ve diğer kaynaklardan Hacı Arif Efendi'nin 1860'lardan 1907'ye kadar en az 45 sene bu görevi yürüttüğü anlaşılıyor³. Bu yıllar içinde basımevinde çalışanlar arasında Matbaa Müdür Muavini Topçu Kolağası Rıza Efendi⁴, Matbaa Memuru Mehmed Ziya Efendi⁵, Matbaa Memuru Mustafa Sabit Efendi, Matbaa Memuru Fuad Efendi, Matbaa Memuru Şevket Efendi⁶, Litograf Emin Efendi, Matbaa memuru Said Efendi, Musahhah Ömer Efendi ve Hattat Mehmed Efendi⁷'nin adları geçiyor. 4 Ocak 1857 İrade tarihli nizamnâmedeki memurların sayısı ve ünvanı listesinde mekteb-i mezkurda kâin hurufat ve litografya basmahanesi memuru 0, maiyetindeki müstahdem basmacı ve ressam 3, lüzumu olan basmacı 2 ve hizmetçi 1 sayılarından⁸ o yıl basımevinde altı kişinin çalıştığı anlaşılıyor. H.1326 [1908] senesi Devlet Salnamesi'nde bulunan Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaa Memurini listesinde⁹ ise 1 Binbaşı, 2 Kolağası, 3 Yüzbaşı, 1 Mülazım-ı evvel, ve 3 Rabia Mülkiye'den başlığı altındaki sayıların toplamından da o sırada matbaada 10 kişinin çalıştığı anlaşılıyor. Tıbbiye basımevi çalışanları konusunda elimizdeki son bilgiyi ise 1923'de Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası'nda ikinci kez basılan *İlm-i Kimyây-ı Gayri-Uzvi-i Tıbbî* adlı kitabın kapağında yazarı Hadi Müştak'a ait bilgiler arasında bulunan *Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Hafız-ı Kütüb ve Matbaa Müdürü* notundan alıyoruz.

¹ Bkz.: Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitapların kronolojik listesi ve Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitapların yıllara dağılım tablosu.
² Bkz.: A. S. Ünver : "Türkiye'de ikinci Tıp Akademisi'nin kuruluşu". *Poliklinik*, No: 88, Eylül 1940'dan ayrı bs., s. 3
³ Bkz.: A. S. Ünver : "Türkiye'de ikinci Tıp Akademisi'nin kuruluşu". s. 3 ; *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1325 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1322, Matbaa-i Ahmed İhsan , s. 387
⁴ BOA. İrade Taltifat 16 (12 Ş 1324)
⁵ *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1321 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1319, Alem Mtb., Ahmed İhsan ve Şürekası, s. 316
⁶ *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1325 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1322, Matbaa-i Ahmed İhsan , s. 387
⁷ Y. Öztuna Şirin : " Osmanlı Salnamelerinde 1908 tarihine kadar tıp eğitimi". *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 5, 1999, s.299-300
⁸ F. Günergun - N. Yıldırım : "Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye getirdiği eleştiriler (1857-1867)". *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c: 3, Sayı : 1, 2001, s. 46, 62
⁹ *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1323, Matbaa-i Ahmed İhsan , s. 375

2.5 – Tıbbiye Matbaası’nda basılan yayınlara dair genel değerlendirme :

Konuya Tıbbiye basımevinde basılan yayınlar açısından baktığımızda, oluşturduğumuz listede Tıbbiye’nin ders kitapları, bilimsel ve çeviri eserler ile halka yönelik sağlık kitapları ve süreli yayınların yanısıra, dil bilgisi, edebiyat, matematik, din, ahlâk, coğrafya, tarih gibi konulardaki kitapların da bulunması dikkat çekiyor¹. Tıbbiye basımevinde bu kadar değişik konuda eserler basılmasının nedenlerini anlamak için o dönemdeki tıp eğitimine bir göz atmak gerekir. Tıp eğitimimiz ile ilgili kaynaklara baktığımızda, Tıbbiyeye başlayacak öğrencilerin eğitim düzeylerinin düşük olduğu ve öğrencilerin bu dersleri anlayabilmeleri için idadi [lise] eğitimi almaları gereği üzerine açılan idadilerden söz ediliyor ve buralarda okutulan derslerin listeleri yer alıyor². Tıbbiye idadilerinin ders listelerini inceleyip, listemizde yer alan bu konulardaki eserlerle karşılaştırdığımızda, bu kitapların tıbbiye idadilerinde okutulan ders kitapları olduğu anlaşılıyor. Tıbbiye idadilerine neden gerek duyulduğu ve Tıbbiyedeki eğitim düzeyi konusunda yapılan yorumlarda ise şu noktalar vurgulanıyor : “Verilecek dersleri anlayacak seviyede ortaöğretim görmüş öğrencilerin bulunmayışı ve kaynaklardan edinilen izlenimlere göre, alınan öğrencilerin çoğunun yine medrese mezunları olması. Bunlara hazırlık dersleri olarak bazı genel bilim konuları, Arapça ve Fransızca öğretmek gerekiyordu. Bu genel öğretim konuları arasında yazı, Arap dilbilgisi ve ilk kez olarak Osmanlı dili grameri, hatta Farsça Gülistan gibi konuların okutulmasından ortaöğretim seviyesinin ne denli düşük olduğu anlaşılıyor. Ancak bu derslerle birlikte fizik, kimya, zooloji ve botanik, ondan sonra fizyoloji, anatomi, askeri cerrahi ve nihayet iç ve dış hastalıklar ve doğum dersleri veriliyordu³”. Matbaanın bastığı kitaplar arasında idadilerde okutulan bu konulardaki kitaplardan başka botanik, zooloji, jeoloji ve mineraloji konularındaki kitaplar da önemli yer tutuyordu. Bunun nedeni de Darülfünûn açılıncaya kadar (1900) yüksek düzeyde Botanik, Zooloji ve Jeoloji eğitiminin yalnız Mekteb-i Tıbbiye’de mevcut olmasıydı⁴.

Araştırmamız sırasında Tıbbiye Matbaası’nda, aynı tarihler arasında ve Arap harfleriyle Türkçe olarak dokuz adet de süreli yayın basıldığını belirledik. Bu süreli yayınların altı adeti dergi ve üç adeti ise yıllık formundaydı⁵. Tıbbiye basımevinde bunların dışında bir de Fransızca

¹ Bkz. Konu dizini

² Tıbbiye İdadileri’nde okutulan ders listeleriyle ilgili olarak bkz.: K. Özbay : *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. c.: 2. s.56, 98 ; Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. 1.c., Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . İst., 1991, Özel Yayınlar, s. 18 ; Y. Işıl Ülman : “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne’nin 1846-1847 öğretim yılı faaliyet raporu”. s. 145

³ N. Berkes : *Türkiye’de Çağdaşlaşma*. s.187

⁴ Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. 2. c., Eklerle Yay.: A.Kazancıgil (EK : 5). s. 146

⁵ Mekteb-i Tıbbiye basımevinde basılan süreli yayınlar : Askerî Tıp Mecmuası, Askerî Tıbb-ı Baytarî Mecmuası, Dârülfünûn Tıp Fakültesi Mecmuası, Ordunun 339 Senesi Tıbbi Müsamereleleri, Mecmua-i Fünûn-ı Baytariye, Telkîhane-i Şâhâne’nin 1318 Senesine Mahsus İstatistik Risâlesidir, Telkîhane-i Şâhâne’nin 1320 ve 1321 Senelerine Mahsus İstatistik Risâlesidir, Vakayî-i Tıbbiye : I, Vakayî-i Tıbbiye : II

sürelî yayın basılmıştı. Ancak Tıbbîye basımevînce basılan önemli sürelî yayınlardan biri olan *Gazette Medicale de Constantinople*¹ Fransızca olarak yayınlanması nedeniyle inceleme alanımız dışında kaldı.

Mekteb-i Tıbbîye Matbaası'nda basılan kitaplardan kronolojik bir liste oluşturduğumuzda 1870 yılından itibaren yayın sayısında ani bir yükseliş görülüyor. Şöyle ki; Mekteb-i Tıbbîye Matbaası'nda basılan ilk kitabın basım tarihi olan 1844 ile 1870 arasındaki 27 yıl içinde Tıbbîye'de basılan kitap sayısı sadece 25 iken 1871-1880 arasındaki 10 yıllık dönemde basılan kitap sayısı toplam 47 adetti². 1881-1890 arasındaki 10 yıllık dönemde 31 kitap, 1891-1900 arasındaki 10 yıllık dönemde ise 27 kitap basılmıştı. Ortaya çıkan rakamlardan Tıbbîye Matbaası'nın özellikle 1871-1880 arasında çok baskın bir rolünün olduğu anlaşılıyor.

Bu kitaplar dikkatle incelendiğinde matbaada basılan kitapların büyük oranda çeviri eserler olduğu görülüyor. Örn. 1871-1880 döneminde basılan 47 kitaptan 34'ü, 1881-1890 arasında basılan 31 kitaptan 19'u ve 1891-1900 döneminde basılan 27 kitaptan 15'i çeviriydi. Genelde baktığımızda ise Tıbbîye'nin bastığı 256 adet yayının 104 adetinin çeviri olduğunu belirledik. Tıbbîye matbaasında basılan kitap sayısının, özellikle de çeviri kitap sayısının 1870'den itibaren âni bir artış göstermesinin nedenlerini araştırdığımızda karşımıza Fransızca eğitim yapılan Tıbbîye'deki derslerin Türkçeleştirilmesi çabaları ve bu bağlamda bir dernek çıkıyor : Cemiyet-i Tıbbîye-i Osmaniye. Tıbbîyedeki Fransızca eğitimin, Tıbbîye çevresindeki bu derneğin ve Türkçe eğitime geçişle birlikte başlayan yoğun çeviri faaliyetinin nedenlerini ve bu kitapların tıp tarihi açısından ne anlam ifade ettiğini anlayabilmek için de öncelikle, 19. yy.'da Tıbbîye'nin ve Tıbbîye'deki yabancı dille eğitimin ülkemizdeki gelişimine bir gözatmak gerekiyor:

Türkiye'de modern tıp eğitiminin başlangıcı olarak kabul edilen Tıphane ve Cerrahhane'nin 14 Mart 1827'de açılmasından sonra Tıphane'de derslerin Fransızca ve İtalyanca yapılması kabul edilmişti. Cerrahhane'de ise önceleri Türkçe olarak verilen dersler Tıphane ve Cerrahhane'nin birleşerek 1839'da Galatasaray'nda Mekteb-i Tıbbîye-i Adliye-i Şahane adı ile öğrenime açılmasından sonra tamamen Fransızca olarak verilmeye başlandı. Öğrencilere ayrıca Latince de öğretiliyordu. Dönemin Padişahı Mahmut II Galatasaray'ndaki Tıbbîye'nin açılışında

¹ *Gazette Medicale de Constantinople*'la ilgili olarak yapılmış bir tez çalışması için bkz. : Y.İşıl Ülman: "*Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki önemi*". İst., 1999, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi, 276 s.

² 1870-1904 yılları arasındaki 35 yılda basılan Türkçe tıp yayınlarına yönelik bir araştırma yapan A. Kazancıgil Mekteb-i Tıbbîye ve diğer resmi ve özel matbaalarda basılan kitaplardan oluşan bir tablo hazırlamış ve Mekteb-i Tıbbîye Matbaası'nın birinci on yılda [1870-1880] 39 kitapla, tıbbî kitap basımı açısından büyük yükü taşıdığını ortaya koymuştur (Bizim 1870-1880 dönemi için belirlediğimiz sayı 52'dir.). Kazancıgil'e göre bu dönemde diğer özel ve resmi matbaalarda basılan kitap sayısı ise yedidir. (Bkz.: Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbîye*. 2. c., Eklerle Yay.: A.Kazancıgil (EK : 5). s. 150)

verdiği nutukta yabancı dille eğitimin amacını “Sizlere Fransızca okutulmasındaki amacım tıp bilimini öğretip yavaş yavaş kendi dilimize almaktır” diye açıkladı. Ancak tıp dilinin öğrenilip kendi dilimize alınması çok da kolay olmadı. Fransızca tıp eğitimi, giderek büyük ölçüde azınlıkların yararlandığı bir hak olmaya başladı. Bu durumda yurt dışından getirilen yabancı dildeki yayınlara, özellikle de Fransızca yayınlara önem veriliyor, Türkçe tıp ya da ders kitabı basılmıyordu. Dönemin Mekteb-i Tıbbiye nazırı (Dekan) Cemalettin Efendi Osmanlı İmparatorluğu’nun hekim gereksinimini karşılaması gereken okuldan mezun olan hekim sayısının az ve bunların pek çoğunun yabancılardan oluştuğunu gördü. Türkçe bir tıp dili oluşturmanın yolunun, batıda okutulan, çağdaş tıp kitaplarının Türkçe’ye çevrilmesinden geçtiğine inandı. Bu amaçla, Türk öğrencilerin en yetenekli ve çalışkanlarından bir grubu eğiterek, Batıda yazılmış tıp kitaplarını Türkçe’ye çevirecek kadroyu hazırlamak üzere 1857’de özel bir sınıf (Mümtaz Sınıf) açtı. Bu sınıfa özel hocalar atadı. Bu hocalar, öğrencilerin Türkçe, Farsça ve Arapça bilgilerini derinleştirmeye başladı. Özel sınıftan yetişen grup daha sonra yabancı dildeki kitapları Türkçe’ye çevirmek, sağlık eğitimi için tıp sorunlarını herkesin anlayacağı tarzda Türkçe yazmak ve karşılıklı fikir alışverişi için bir dernek kurma girişimlerinde bulunmaya başladı. 1862’de gayr-ı resmi olarak kurulan dernek 1865’te *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye* adı ile resmîleşerek büyük hizmetler gördü¹. Cemiyet’in kuruluşunda yoğun çabası olanlardan biri de, aynı zamanda Tıbbiye’nin de Matbaa Müdürü olan Edirneli Hacı Arif Efendi idi. Hacı Arif Efendi Eyüp’teki Hacı Beşir Ağa Medresesi’nde fikir arkadaşları Dr. Kıvrımlı Aziz Bey, Mehmed Nazif, İbrahim Lütfi, Hüseyin Sabri, Hüseyin Remzi, Salih, Vahid ve Emin Bey’lerle birlikte Cemiyet’in çekirdeğini oluşturdu². Cemiyet’i oluşturan bu grup 1867’de bir sivil tıp okulu kurulmasını ve derslerin Türkçe yapılmasını sağladı. Bundan sonra 1870 yılında Askeri Tıbbiye’de de Türkçe eğitime geçildi. Cemiyet’in asıl görevi Türkçe yayın ve tıbbi çalışmaları desteklemektir. Türkçe eğitime geçişin hemen ardından, derneğin kuruluş politikasına uygun olarak yoğun bir kitap çevirme işine girişildi. Tıbbi yayınları özendirmek için, dernekçe kabul edilen yayınlara sayfa adedine göre, belli bir oranda para ödülü de veriliyordu. Dernek, çevrilerek sunulan eserleri daima asıllarıyla karşılaştırarak, aslına uygun olup olmadıklarını büyük bir özenle denetliyordu. Bu sırada Tıbbiye Matbaası aynı zamanda Cemiyet’in de emrinde çalışıyor³, özellikle yabancı dilden çevirilerin basılması üzerinde yoğunlaşıyordu. Ayrıca Türkçe

¹ E. K. Unat : “Osmanlı Devleti’nde tıp cemiyetleri”. *Osmanlı İlimi ve Mesleki Cemiyetleri I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu* (3-5 Nisan 1987, İstanbul). Ed.: E. İhsanoğlu. İst., 1987, s. 88-89

² A. S. Ünver : “Türkiye’de İkinci Tıp Akademisi’nin kuruluşu 1278-1862”. *Poliklinik*, Sayı : 88, Eylül 1940’dan ayrı bs., s. 3

³ A. S. Ünver : “Türkiye’de İkinci Tıp Akademisi’nin kuruluşu 1278-1862”. s. 5

eğitime geçilir geçilmez zamanın gereksinimlerine göre bir tıp szlđ¹ basma çabasına girişilmesi de tıp dilinin Trkeştirilmesine yönelik çabaların en anlamlılarından². Cemiyet'in faaliyetine 1899'da son verildi ve yerine Tedkik-i Müellefat Komisyonu kuruldu. Bu komisyona sadece Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılacak kitapların incelenmesi görevi verildi³.

Tıbbiye basımevi tüm bu nedenlerle 1900'l yılların başına kadar, özellikle eviri kitapların basımı konusunda oldukça yoğun çalıştı. 1900'l yıllardan itibaren ise eviri kitap basımındaki yükseliş, yerini artık derleme ve telif eserlere bırakmaya başladı, ancak matbaanın bastığı kitap sayısı artmadı, aksine azalmaya başladı. Matbaanın bastığı kitap sayısının azalmasında özel matbaaların çoğalması etkili oldu⁴. Matbaa yıllar içinde başlangıçtaki itici gücünü kaybetti ve giderek tekniğini geliştirmek ve bastığı kitap sayısını arttırıp, basım işini belli politikalar dahilinde sürdürmek yerine, daha az kullanılır hale gelerek alanı özel matbaalara bıraktı. Bazı yayınlarda *Haydarpaşa'ya nakilden sonra (1903) matbaanın çalışması yavaşlamış, fakat devam etmiş, 1909'dan sonra büsbütün az kullanılır hale gelmiş ve nihayet kapanmıştır. Bu tarihten sonra Tıp Fakültelerinin ciddi bir matbaası olmamıştır*⁵ denilmesine karşın biz kaynaklardan basımevinin kapandığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Basımevinin faaliyetini, burada basılan yayınlardan izlediğimizde ise, basım faaliyetinin, en azından araştırmamızı sınırladığımız 1928'e kadar sürdüğü anlaşılıyor.

Tıbbiye basımevi Harf Devrimi'nin yapıldığı 1928 yılından sonra da faaliyetine devam etti mi? Biz araştırmamızı 1928 tarihiyle sınırladığımız için bu tarihten sonrası için özel bir tarama çalışması yapmadık. Ancak kütüphane kataloglarına genel olarak bakıldığında daha sonraki yıllarda da basımevi bölümünde nadiren Tıbbiye Matbaası, Askeri Tıbbiye Matbaası vb. gibi notlara rastlıyoruz. Ayrıca ilk zamanlardaki işlevinden çok uzak olsa da halen bu basımevinin bir devamı sayılabilecek olan İ.. Cerrahpaşa Tıp ve İstanbul Tıp Fakültelerinin

¹ P. H. Nysten : *Lugat-ı Tıbbiye / Dictionnaire des Sciences Medicales Français-Turc*. ev.: Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye.1.bs.: H. 1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i řāhāne Matbaası, 6+640 s.

² Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve Lugat-ı Tıbbiye konusu ile ilgili olarak ayrıca bkz. N. Sarı : "Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve tıp dilinin Trkeşmesi Akımı". *Osmanlı İlmī ve Mesleki Cemiyetleri; 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu* (3-5 Nisan 1987). Yayına hzl.: E. İhsanoğlu. İst., 1987, İ.. İslām Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, s. 121-142 ; E. K. Unat : "Osmanlı Devleti'nde tıp cemiyetleri". s. 88-96 ; B. zaltay- M. A. Kara : "19. yüzyılda tıp eğitiminin Trkeştirilmesi ve Lgat-ı Tıbbiye". *A. Terzioğlu'na Armağan; 60. Doğum Yılı Anısına*. Ed.: E. Lucius-A. Mat-. ncel-B. zaltay, İst., 1999, ISIS, s.406-407

³ N. Yıldırım : Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye maddesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2. c. , İst., 1994, s. 405

⁴ A. Kazancığil'in araştırmasına göre 1870-1880 arasında Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda 38 diğer resmi ve özel matbaalarda 7 kitap basılırken, bu oran 1881-1892'de Tıbbiye Matbaası 17 diğer resmi ve özel matbaalar 55 olarak belirlenmiş. Özel ve resmi matbaaların bastığı kitap sayısı bundan sonra hep Tıbbiye Matbaası'ndan çok olmuş.

⁵ Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'āt-ı Mekteb-i Tıbbiye*. 2. c., Eklerle Yay.: A.Kazancığil (EK : 5). s. 150-151

küçük basımevleri fakülte içi kullanıma yönelik olarak genel evrak, reçete, laboratuvar formları vb. gibi belgelerin basım işlevini sürdürüyor.

Araştırmamız sonunda Tıbbiye matbaasında Arap harfleriyle Türkçe olarak 256 adet kitap ve dokuz adet süreli yayın basıldığını belirledik. Böylece Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nın 1844-1928 yılları arasındaki işlevi burada basılan yayınlar aracılığı ile değerlendirilmiş oldu. Konuya genel olarak ya da sadece Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitaplar açısından bakıldığında ve kronolojik olarak yayın sayıları izlendiğinde zaman içinde göreceli olarak bir hayli yol alındığı söylenebilir. Ancak konuya, bir ülkede bilimin ilerlemesi için gerekli yayın sayısı açısından bakıldığında tüm bu süreç içinde basılan kitap sayısının yeterli olduğunu söylemek güç¹.

Çağlar boyunca bilginin yayılmasında temel araç olarak kullanılan kitabın serüveni, el yazmalarından günümüzde kullanılan dijital baskı tekniklerine değin çok geniş bir yelpazede gelişti. Günümüzde, bilginin malzemenen ve yerden tasarruf edilecek şekilde depolanmasını sağlayan bilgisayar ve CD romlar ile dünya çapındaki bilgi erişimini en hızlı şekilde sağlayan internet ağı belki de yakın gelecekte baskı eser teknolojisini gereksiz kılacak. Ancak biz nereden gelip nereye gittiğimizi görebilmek, yönümüzü ve hedefimizi daha iyi belirleyebilmek için her zaman klasik yöntemlerle üretilmiş eserlere gereksinim duyacağız.

¹ Tezimizin yanısıra sürdürdüğümüz ve henüz basılma aşamasına gelmeyen *Sağlık Bilimleri Alanında Arap Harfleri ile Türkçe Olarak Basılan Yayınlar* konusundaki bir araştırmamız dahilinde, basılı kataloglar üzerinden yaptığımız ön taramada, 1928 Harf Devrimine kadar 1720 adet tıp kitabı basıldığını belirledik. Bu taramaya fizik ve kimya konusundaki kitaplar dahil edilmedi. Bu konulardaki kitapların da eklenmesi ve kütüphanelerde yapılacak tarama çalışmaları ile sayının 2000'i aşabileceğini öngörüyoruz. Araştırmamızda belirlediğimiz 1720 adet kitabın 230 değişik matbaada basıldığını göz önüne aldığımızda, Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitaplar bu bütünün içinde yaklaşık %13 gibi anlamlı bir oran oluşturuyor.

3 - GEREÇ VE YÖNTEM :

Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basıldığını belirleyebildiğimiz en eski tarihli kitabın basım tarihi olan 1844'den, Harf Devrimi'nin yapıldığı 1928 yılına kadar Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda Arap harfleri ile Türkçe olarak basılmış kitap ve süreli yayınları incelediğimiz bu çalışmada, aşağıdaki yöntemler çerçevesinde çalıştık :

İlk olarak Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınların bir listesini oluşturabilmek amacıyla konu ile ilgili kaynaklar tarandı. Bu amaçla taradığımız kaynaklar şunlardır :

M. Seyfettin Özege : *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 c., İst., 1977, 2392 s.

A. Bayram – S. Çöğenli - L. Bayraktutan : *Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu*. 6 c.,

Erzurum, 1973-1989, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi , 413+433+315+3+595 s.

Türkiye Basmaları Toplu Kataloğu ; Arap Harfli Türkçe Eserler (1729-1928) .5 c., Ankara,

1990-1998, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı,

20+835+441+7+446+7+312+6+326 s.

Milli Kütüphanede Mevcut Arap Harfli Türkçe Kitapların Muvakkat Kataloğu. Gnşl. 2. bs.

Ankara, 1964-1971, 862+1735+477 s.

Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. 2 c., Eklerle Yay.:

A.Kazancıgil . İst., 1991, Özel Yayınlar, 182+183 s.

E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. İst., 1985, IRCICA, "İlim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Serisi No:2", 9+148 s.

Nuran Yıldırım : "Türkçe basılı ilk tıp kitapları hakkında". *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol.: 3, 1979, s.443-459

Cumhuriyet'in 50 yılında İ.Ü. İst. Tıp. Fakültesi. c.: 2, (1923-1973) Yayınları. İst., 1975, İ.Ü.İst. Tıp Fak. Yay.

Bianchi - Belin - / Huart : *Bibliographie Ottoman; Notice des Livres Turcs,/ Arabes et Persans Imprimés à Constantinople*. *Journal Asiatique* ; 1846-1888

Franz Babinger : *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und Ihre Werke*. Leipzig, 1927, Otto Harrassowitz, 7+477 s.

J. Th. Zenker : *Bibliotheca Orientalis; Manuel de Bibliographie Orientale I, II.*
(Réimpression de l'édition Leipzig 1846, 1861, 1884 . Printed in the Netherlands.)
Amsterdam, 1966, Oriental Press, 14+615+47+264 s.

H. Duman : *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı –Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu, 1828-1928.* 3 c., Ankara, 2000, 12+654+8+655-1199+15+867 s.

H. Duman : *Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu.* 2 c., Ankara, 2000, 37+223+17+454 s.

Fehmi Edhem Karatay: *İ.Ü. Kütüphanesi Türkçe basmalar Alfabe Kataloğu; Memleketimizde İlk Türk Matbaasının Kuruluşundan Yeni Harflerin Kabulüne Kadar (1729-1928).* 2 c. İst., 1956, "İ.Ü. Yayınları No: 658", 6+1295 s.

Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu. Ankara, 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları, 7+308 s.

G. Groc ve İ. Çağlar : *La Presse Française de Turquie de 1795 à nos Jours Histoire et Catalogue.* İst., 1985, Editions ISIS , 16+261 s.

G. Dinç : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)". İst., 1989, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans Tezi, IV+206 s.

Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986. Ankara, 2001. Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık, (CD)

Bu temel kaynakların dışında Türk tıp tarihi ile ilgili yayınlar ve özellikle birçok hekim biyografisi tarandı. İncelediğimiz Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılmış yayınların bazılarında bulunan Tıbbiye matbaasında basılan yayınlara ait listelerden de kontrol açısından yararlanıldı. Ancak bu listelerdeki kitap adlarının çoğunlukla kitaplarda yer aldığı şekilde değil de, genel terimlerle ifade edilmesi (örn. Abdullah Bey'den Ali Raşid'in çevirdiği *Fenn-i Hayvanat-ı Tıbbiye* adlı eserin *İlm-i Hayvanat* adıyla kaydedilmesi vb. gibi) nedeniyle güçlüklerle karşılaşıldı.

Belirlenen yayın adları alfabetik bir düzen içinde sıralandı ve kütüphane fişlerinin taranmasına başlandı. İstanbul kütüphanelerinden ;

Beyazıt Devlet Kütüphanesi,

Millet Yazma Eserler Kütüphanesi (eski Fatih Millet Kütüphanesi),

Atatürk Kitaplığı,

Süleymaniye Kütüphanesi,

İSAM Kütüphanesi,

Gülhane Askeri Tıp Akademisi(GATA) Haydarpaşa Eğitim Hastanesi Kütüphanesi,

Atıf Efendi Kütüphanesi,

İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Merkez Kütüphanesi ve

İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Kütüphanesi'nin tüm eski eser katalogları tarandı. Bu kütüphanelerden, incelenecek kitapların büyük çoğunluğuna ulaşıldı. Bu nedenle İstanbul'un diğer kütüphanelerinden olan ;

IRCICA Kütüphanesi,

Askeri Müze ve Kültür Sitesi Kütüphanesi,

İ Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Mikrobiyoloji Anabilim Dalı Kütüphanesi,

Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi,

Edirnekapı Halk Kütüphanesi,

Marmara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Kütüphanesi,

Arkeoloji Müzesi Kütüphanesi,

Deniz Müzesi Kütüphanesi,

Hacı Selim Ağa Kütüphanesi ve

İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi fişleri ise yalnızca eksik olan kitaplara yönelik olarak tarandı. Ayrıca ; Emel Esin Kütüphanesi ve İstanbul Kitaplığı'nın basılı katalogları tarandı. Eksiklere yönelik olarak taranan kütüphanelerden ;

Yapı Kredi Bankası Kütüphanesi,

Edirnekapı Halk Kütüphanesi,

Deniz Müzesi Kütüphanesi,

İbrahim Hakkı Konyalı Kütüphanesi,

Emel Esin Kütüphanesi ve

İstanbul Kitaplığı'nda diğer kütüphanelerde bulunmayan Tıbbiye Matbaası'nda basılmış yayına rastlanmadı. Hakkı Tarık Us Kütüphanesi ve İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi

Nadir Eserler Bölümü¹ tezimizi hazırladığımız süre içinde kapalı olduğundan, İ.Ü. İstanbul Tıp Fakültesi Merkez Kütüphanesi ise sahip olduğu az sayıdaki Arap harfli Türkçe kitabın kataloglanmamış olması nedeniyle taranamadı. İstanbul kütüphanelerinin taranmasından sonra, bulunamayan yayınlar için, daha önce ilgili kataloglardan taranarak

Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi M. Seyfettin Özege Bağış Kitapları Koleksiyonu

(Erzurum),

Milli Kütüphane (Ankara),

Türk Tarih Kurumu Kütüphanesi (Ankara) ve

Türkiye Büyük Millet Meclisi Kütüphanesi (Ankara)'nde bulunduğunu belirlediğimiz listemizin eksik kitaplarını tamamlayabilmek amacıyla Erzurum ve Ankara'ya gidildi. Taranan tüm bu kütüphanelerde bulunan Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılmış kitapların kapak, önsöz, giriş ve içindekiler sayfaları ile başlangıç ve son birkaç sayfalarının fotokopileri alınarak her kitap için ayrı dosyalar oluşturuldu. Dosyalanan bu kitapların bibliyografik künyeleri çıkarıldı ve böylece oluşturulan listeye kitapların kayıtlı olduğu katalog ve kütüphane numaraları da işlendi.

Konu ile ilgili kaynak ve kütüphane kataloglarının taranması sonucunda Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda Arap harfleri ile Türkçe olarak dokuz adet de tıbbi süreli yayın basıldığı belirlendi. Süreli yayınların cilt ve sayılarının çokluğu ve tam koleksiyonlarının tek bir kütüphanede bulunmayıp bir çok kütüphaneye dağılmış olması nedeniyle buldukları kütüphane ve katalog numaraları verilemedi. Bu yayınlar tezde sadece genel özellikleri açısından incelendi.

Kütüphane çalışmaları sırasında ayrıca Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nın tarihçesi ve Mekteb-i Tıbbiye'nin yayın faaliyetlerine dair kaynaklar toplandı. IRCICA Arşivi'nde bulunan Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'na ait bir fotoğrafın da kopyası alındı.

Bibliyografik künyelerin yazılmasında genelde iç kapaklar esas alındı. Ancak 1870'lere kadar basılan kitaplarda çoğunlukla iç kapağın bulunmaması ve gerekli künye bilgilerinin, kitabın varsa dış kapağında, önsözünde ya da kitap sonunda basılmış olması nedeniyle buralardaki bilgiler de künyelere eklendi.

Tezin ana bölümünü oluşturan açıklamalı kitap listesi alfabetik olarak hazırlandı ve bibliyografik künyeler şu şekil ve sırada verildi :

¹ 17 Ağustos 1999 Kocaeli Depremi'nde hasar görerek kapanan kütüphanenin onarımı tezimizin bittiği Mayıs 2003'te halen devam ediyordu. Buradaki yayınlar için, güncellenmemiş olsa da Fehmi Edhem Karatay'ın *İ.Ü. Kütüphanesi Türkçe basmalar Alfabe Kataloğu* bulunamayan kitapların künye bilgilerini sağlamlaştırmak amacıyla ve eksiklere yönelik olarak tarandı.

Kitap adı; tamamlayıcı ad. cilt / baskı kaydı.

Yayın yeri, tarihi, matbaası, sayfası, resim, planş, levha, baskı tekniği¹ ve lâtince harf kayıtları

“Seri kaydı”

Yer aldığı katalogların kaydı

Bulunduğu kütüphanelerin kaydı

Konusu

Özellikleri

Kitap adları her sözcüğün ilk harfi büyük olmak üzere koyu renk karakteriyle yazıldı. Kitap adlarındaki tamamlayıcı bilgiler ve alt başlıklar ile bazı kitap adlarının önüne konan mufassal, muhtasar, musavver, mücmel vb. gibi sıfatlar eğer tamlama olarak kullanılmamışlarsa kitap adının sonuna, noktalı virgülle ayrılarak yazıldı. Kitap adının yabancı dildeki yazımı da veriliyorsa, Türkçe kitap adından sonra kesme işareti ile ayrılarak künyeye eklendi. Asıl ismiyle birlikte kısaltılmış ismi de kullanılan kitaplar ve bir kitap hakkında kullanılan her türlü yazım kitaba ulaşmada kolaylık sağlaması için göndermeler yapılarak alfabetik listeye eklendi. Gönderme yapılacak kitapla aynı isimde olan birden fazla kitap varsa, göndermeye yazar adı da eklendi

Kitapların cilt ve baskılarını belirten bilgiler kitap adından sonra yazıldı. Eğer kitabın başka bir matbaada basılmış baskı ya da cildi varsa bunlar dipnotlarda belirtildi.

Kitap adları, yazarların ünvanları ya da matbaa adlarındaki, özellikle kurumlar ya da bilim dallarının yazılmasında okumanın daha rahat yapılabilmesi amacıyla örn. adliyye, cerrahiyye, ameliyyat-ı vilâdiyye, askeriyye vb. gibi çift “y”li yazımlardan kaçınıldı, bunların tek “y” ile verilmesi yeğlendi.

Araştırmacılara yazarlar hakkında olabildiğince çok bilgi verebilmek amacıyla, kitaplarda genelde kapak sayfalarına basılmış olan yazarlarla ilgili tüm bilgiler ve ünvanlar künyelere eklendi. Yazarlar ve çevirmenler hakkındaki bu bilgi ve ünvanlar yazar adından sonra, parantez içinde ve italik yazı karakteriyle verildi. Yazar ve çevirmenlerin 1934 soyadı kanunu ile aldıkları soyadları araştırılarak, bulunabilenler yazar adından sonra köşeli parantez içinde yazıldı. Varsa kitabın not tutanı, nâşiri, muharriri gibi isimler de listeye eklendi. Yabancı yazar ve yer adlarının yazılışında, katalog ve kaynaklardan bulunabildiği kadarıyla, kitaplarda kayıtlı olan Osmanlıca yazılışları değil de asıl yazılışları esas alınmaya çalışıldı. Bunlardan asılları bulunamayanların

¹ Baskı tekniği kaydında, eserlerin Taş bs. ya da El yazmasından Taş bs. olup olmadığı kaydedildi. Bunların dışındaki diğer eserlerin tümü tipografik yöntemle basıldığından bu eserlere herhangi bir kayıt düşülmedi.

Osmanlıca okunuşlarının yanına, parantez işareti içinde soru işareti konuldu. Yazar ya da çevirmen adı bulunmayıp bunun yerine bir kurum adı olan kitaplarda kurum adı yazar ya da çevirmen olarak kabul edildi. Örn. Usûl-i Müselleşât-ı Müstevîye: Paris'te Cemiyet-i İlmiye, Lugat-ı Tıbbiye: Çev.: Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye vb.

Mekteb-i Tıbbiye'de basılan tüm kitapların basım yeri İstanbul olmasına karşın, kitapların çoğunda bu bilgi ya basılmamış ya da Dersaadet, Deraliyye vb. gibi İstanbul'un diğer adları basılmıştı. Eğer kitapta basım yeri yoksa künyeye de yazılmadı, yazılı olanlar ise kitapta yer aldığı şekliyle künyeye aktarıldı.

Kitapların basım tarihlerinin milâdi takvime çevrilmesinde Gazi Ahmed Muhtar Paşa'nın Takvîmü's-sinîn¹ adlı kitabı kullanıldı. Kitapların basıldığı tarih ay ve gün olarak yazılmışsa Rumi ya da Hicri olduğu ve hangi Milâdi tarihe rastladığı kesin olarak belirlenebildiğinden, bu kitaplardan yapılan kesin tarih çevirileri Ekmeleddin İhsanoğlu tarafından kullanılan yöntemle göre²; kitapta basılı olan tarihin önüne Rumi ise R., Hicri ise H. kısaltması konularak gösterildi. Kitaplar ayrıntılı olarak incelenip, basım tarihinin Rumi mi yoksa Hicri mi olduğunu belirten bir kayda rastlanmadığı durumlarda, bunların çevirisinde genel olarak kullanılan kurala göre 1908 yılına kadar olan tarihler, yanında açıklayıcı bir bilgi yoksa hicri olarak ve en çok ayı içine alan yıl çeviri tarihi olarak kabul edildi ve h. kısaltmasıyla gösterildi. 1908 yılından sonraki tarihler ise çoğunlukla mâli olarak yazıldığından yine eğer açıklayıcı bilgi yoksa mâli yıl olarak kabul edildi ve r. kısaltmasıyla gösterildi. Ancak bu yöntemle, yalnızca kitap tam anlamıyla incelenip hiçbir yerinde kesin baskı tarihine ait bir ipucu bulunmadığı durumlarda gidildi. Çoğunlukla kitabın ayrıntılı incelenmesi sonucunda elde edilen bilgilere dayanarak, basım tarihleri, diğer kataloglarda verilen tarihlerden farklı ve kesin olarak belirlendi ve bu bilgiler dipnotlarda ya da kitabın özellikleri bölümünde verildi. Bu yöntemle belirlenen milâdi tarihler köşeli parantez içinde yazıldı.

Matbaa adları künyeye kitap üzerinde yazıldığı şekliyle aktarıldı.

Kitapların sayfaları kaydedilirken sayfa numarası almamış ya da harflerle ifade edilmiş sayfalar sayılarak köşeli parantez içinde verildi, kitabın bazı bölümleri ayrı sayfa numarası almışsa bunlar artı işaretiyle birbiri ardına eklendi.

Kitapta resim ya da şekil varsa Res. kısaltmasıyla gösterildi.

Kitapların içinde bulunan sayfa boyutundaki ekler, bu tür kataloglarda kullanılagelen Pl. (planş) ve sayfa boyutundan büyük ekler ise Le. (levha) kısaltmasıyla verildi.

¹ Gazi Ahmed Muhtar Paşa : *Takvîmü's-sinîn*. Hzl. : Yücel Dağlı-Hamit Pehlivanlı. Ankara, 1993, TC Genel Kurmay Başkanlığı, 19+603 s.

² Kitapların basım tarihinin belirlenmesi konusunda ayrıntılı bilgi için bkz. E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. s. 42-45

Kitaplarda kullanılan baskı tekniği, incelenen dönem içinde değişiklikler gösterdiğinden tipografi (dizgi basımı) dışında ayrı bir teknikle basılan litografi (taş basması) ve el yazısından taş basması¹ kitaplar künyenin sonunda belirtildi.

Kitaplarda Arap harfleri dışında Lâtin harfleri de kullanılmış ise, künyenin sonunda köşeli parantez içinde [L.H.:+], kullanılmamış ise [L.H.: -] olarak belirtildi.

Kitapların bazılarında bulunan seri kayıtları da künyeye eklendi.

Kitabın künyesinin ardından, yer aldığı katalog ve bibliyografya numaraları bir grup şeklinde verildi. Bu kataloglar içinde en çok sayıda kitap künyesini içeren Seyfettin Özege Kataloğu'nda yer almayan kitaplar "Yok" kaydı ile verildi.

Kitabın bulunduğu kütüphaneler ve yer numaraları da ayrı bir grup şeklinde gösterildi.

Konu bölümünde kitabın konusu genel olarak belirtildi.

Daha sonra kitapların içerik açısından incelendiği özellikler bölümü yer aldı. Bu bölümde eğer varsa; önsöz, içindekiler, doğru-yanlış cetveli gibi bölümler ve sayfa sayıları verildi. Kitapların tanıtılması ve hangi koşullarda, nasıl yazıldığı, yazılma amacı, çeviriye hangi dil ve kitaptan çevrildiği, kitabın bölümleri vb. gibi konularda bilgi edinmek amacıyla, eğer varsa kitapların önsözleri okundu ve bu bilgiler özet şeklinde özellikler bölümünde kaydedildi. Bazı kitapların önsözlerinde konunun özünü yansıtan anlatımlara rastlandığında ise, eğer dil açısından çok anlaşılmaz değilse, aynen aktarılması yeğlendi. Aynen aktarımlar italik harflerle, kitap hakkında başka kaynaklardan alınan bilgiler ise dipnotlarla belirtildi. Kitabın konusunun belirlenebilmesi için kitaptaki konu başlıkları incelendi ve kitabın özellikleri kısmının sonunda bu başlıklardan örnekler verildi. Bu bölümde, kitaplarda büyük oranda fihrist adı altında verilen içindekiler listesinden fihrist olarak ve kitaplarda genellikle hata-sevap cetveli adı altında verilen düzeltmeler listesinden ise doğru-yanlış cetveli olarak söz edildi. Özelliklerde, iki forma²(32 s.)dan az olan eserler için ise kitapçık terimi kullanıldı.

Tezimizde 1928 Harf devrimine kadar Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitaplar konu alınmasına karşın, sıradışı olarak 1929'da Tıbbiye Matbaası'nda Arap Harfleri ile basılmış bir adet kitap belirlendiğinden bu yayın da³ listeye alındı.

Din, matematik, dilbilgisi vb. gibi tıp dışı konularda basılan kitaplar üzerinde ayrıntılı bilgi verilmedi.

¹ El yazısından taş basması (Autographic printing ya da şapirograf baskı) : Bu baskı tekniği ; "Siparişi veren müsveddeyi kendi el yazısıyla yazar; bu el yazısı taş üzerine aynen kopya edilir" diye tarif ediliyor. (Bkz.: Türk Ansiklopedisi. "Basım" maddesi. s. 312)

² Türkiye'de matbaacılıkta yaygın olarak kullanılan sisteme göre bir forma 16 sayfadan oluşuyor.

³ Bkz. Said Cemil [Yiğit]: *Tıbbi Patoloji Dersleri; 1. Kitap: Vitaminler ve Avitaminler ve Tagaddi Hakkında Son Telâkkiler*. 1929, Askeri Tıbbiye Matbaası, 231 s., Res.

Taradığımız kütüphanelerde bulabildiğimiz yayınlar ilk kaynaktan, yâni eserin kendisinden, kaynaklardan ve kataloglardan varlığı kesin olarak belirlenip, taradığımız hiçbir kütüphanede bulunmadığı için görülemeyen kitaplar ise, varsa bunlardan söz eden diğer yayınlardan alıntılar yapılarak tanıtıldı ya da sadece bu kitapları bildiren katalog numaraları ve görülemedikleri belirtilerek listeye eklendi .

Çeviri yayınlar üzerinde, eğer çevrildiği kitap ya da yazarla ilgili bir bilgi yoksa, çevirinin hangi kitap ve baskıdan yapıldığı vb. gibi karşılaştırmalı bir çalışma (çok sayıda [104 adet] çeviri eser bulunması ve her bir yayının çevrildiği eserle ilgili, dönemin yabancı yayınları üzerine ayrıntılı tarama ve karşılaştırma çalışmaları yapılmasını gerektirmesi ve bunun da ayrı bir araştırma konusu olması nedeniyle) yapılamadı .

Çeviri yayınlarda karşılaşılan diğer bir güçlük de yazar adlarının doğru yazılışlarının belirlenmesiydi. Osmanlıca yazılmış yazar adları, eğer kaynaklarda bu yazarlara ait herhangi bir bilgiye ulaşılamamışsa künyelerde Osmanlıca okunduğu şekilde yer aldı ve yanlarına soru işareti konuldu. Örn. Filvri, Curmo vb. gibi. Ancak bu isimlerin orijinal yazılışları kaynak ve kataloglarda bulunabiliyorsa künyelerde bu yazılışlar kullanıldı. Örn. M. Alphonse Du Breuil¹ adı vb. gibi.

Bir kaynak dipnotunda ilk kez kullanıldığı zaman kaynağın künyesi tam olarak verildi. Aynı kaynağı ikinci kez kullandığımızda ise, tez boyunca o yazarın tek bir eserinden yararlanmışsak sadece yazar adı ve yararlanılan sayfa verildi. Eğer tezde aynı yazarın birden fazla eserinden yararlandıysak o kaynağın daha sonraki kullanımlarında yazar adı, makale ya da kitap adı ile yararlanılan sayfa verildi. Metinde kullanılıp dipnot olarak verilen bilgiler, aktarılan kaynaktan aynen alındı ise italik harf karakterleri ile yazıldı.

Tezdeki alfabetik kitap listesi bölümünden sonra, tamamı ya da bazı sayıları Tıbbiye Matbaası'nda basılan süreli yayınların listesi yer aldı. Süreli yayınlar bölümünde süreli yayın tanımını içinde değerlendirilen dergi ve yıllık türünde dokuz adet yayın yer aldı.

Araştırmanın sonuna kronolojik kitap ve çeviri kitap listeleri ile yazar, çevirmen, ders notlarını yayınlayan öğrenci ve asistanlar ile konu dizinleri eklendi. Dizinlerde tezin ana bölümündeki alfabetik listenin başındaki yayın numaralarına işaret edildi.

Yazar, çevirmen ve ders notlarını yayınlayanlar dizinlerine, kişilerin bulunabilen doğum ve ölüm tarihleri köşeli parantez içinde eklendi. Bu bilgiler için İ. Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Arşivi ve yayınlanmış hekim biyografilerinin yanısıra, özellikle birçok hekime ait bilgiler içeren şu kaynaklardan yararlanıldı :

¹ F. Günergun - A.Baytop : "Mehmet Ali Paşa (1837-1914) ve botanikle ilgili yayınları". *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (4-5 Haziran 1998;İstanbul) Bildirileri. s. 118-121

- F. Erden : *Türk Hekimleri Biyografisi*. İst., 1948, Çituri Biraderler Basımevi,
- Bursalı Mehmed Tahir : *Osmanlı Müellifleri*. 3. c., Hzl.: İsmail Özen, İst., 1975, Meral Yayınevi,
- Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. 2 c., Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . İst., 1991, Özel Yayınlar, 182+183 s.
- E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. İst., 1985, IRCICA, “İlim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Serisi No:2”, 9+148 s.
- E. Dölen : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. İst., 1996, Türkiye Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi,
- E. K. Unat : “*Türk Tıbbiye Mektepleri muallimlerinin listesi*”. *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi*, c.:15, No : 3, Temmuz 1984, s.469-474
- *50 Yıl Önce Ölen Sekiz Büyük Türk Hekimi İçin Anma Töreni Kitabı*. Ed.: E. K. Unat. İst., 1986, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Tıp Tarihi Kurumu Yay.
- F. Garrison : *An Introduction to the History of Medicine*. 4th edn. Philadelphia:USA, 1929, W.B.Saunders Company,
- T. Baytop : *Türk Eczacılık Tarihi*. İst., 1985, “İ.Ü.Yay. No: 3358, Ecz. Fak. No: 47”,
- İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı Arşivi.

Temel kaynaklarımız tezde inceleyip değerlendirdiğimiz Tıbbiye Matbaasın’nda basılmış 256 adet kitap ile dokuz adet süreli yayındı. Bunlar tezde alfabetik düzende yer aldığından ayrıca kaynakçada gösterilmedi. Bu yayınların dışında tezde kullanılan kaynakların tümü tezin sonundaki kaynakçada verildi. Taramalarda ya da dipnotlarda kullanılmayan yayınlar kaynakçaya konulmadı.

Okunmasında güçlük çekilen sözcükler için Ferit Devellioğlu’nun Osmanlıca-Türkçe sözlüğü¹, James W. Redhouse’un *Lexicon*’u² ve Redhouse’un Türkçe-İngilizce sözlüğü³ kullanıldı.

Arşiv belgelerine dayalı bir tarama çalışması yapılmadı. Ancak kaynaklardan varlığı belirlenen konu ile ilgili arşiv belgeleri incelenip değerlendirildi.

¹ F. Devellioğlu : *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat; Eski ve Yeni Harflerle*. 6. bs., Ankara, 1984, Aydın Kitabevi, 8+1439+119 s.

² J. W. Redhouse: *Türkçe'den İngilizce'ye Lugat Kitabı / A Turkish and English Lexicon*. Constantinople, 1921, H. Matteosian, 8+2224 s.

³ *Redhouse Türkçe-İngilizce Sözlük*. 16. bs., İst., 1998, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık, 32+1292+45 s.

**4 – TIBBİYE MATBAASI'NDA BASILAN KİTAPLARIN
ALFABETİK LİSTESİ**

Ahlâk Risâlesi

Bkz.

Risale-i Ahlâk

Amelî Fiziyoloji Dersleri ; 1325-1326 Kış ve Yaz Nısf-ı Sene-i Tedrîsiyelerinde.

Bkz.

Fiziyoloji Dersleri ; 1325-1326 Kış ve Yaz Nısf-ı Sene-i Tedrîsiyelerinde; Amelî.

Amelî Mücmel, Kulak, Boğaz, Burun Hastalıkları ; Ta'rifât, Tatbîkât ve Tedâvîleri.

Bkz.

Kulak, Boğaz, Burun Hastalıkları ; Ta'rifât, Tatbîkât ve Tedâvîleri; Amelî Mücmel.

Amelî ve Nazarî Bakteriyoloji Dersleri.

Bkz.

Bakteriyoloji Dersleri; Amelî ve Nazarî.

1- Ameliyât-ı Cerrâhîye.

Alphonse Kern (*Paris Meşâhir-i Cerrahininden*)

Çev. : Hayreddin (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Emrâz-ı Hariciye Muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Ameliyat-ı Cerrahiye Muallimi, Üçüncü Rütbeden Osmânî ve Mecidî Nişân-ı Zîşânlarıyla, Sanayi-i Nefise Madalyasını Haiz Tabib, Kâimmakam.*)

h.1311 [1893], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+1040+18 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 707

A.Kzg. : s. 162 / 121

CTT : 617 / KER

CMK : K 246

FMK : Tıb 198

İTT : M 2415

SK : Basma başışlar 427 / 2

S.Ö.Erz.: 28632

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda 18 sayfalık fihrist bulunuyor. Yazar önsözde; 15 senedir *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne*'de *Fenn-i Cerrahi* öğretimiyle uğraşıp Avrupa'nın pek çok meşhur cerrahının eserlerini incelediğini, bunların faydalı özetlerini öğrencilerin eğitiminde kullandığını bildiriyor. Bu arada Paris'in en ünlü cerrahlarından Alfons Kern'in yazdığı cerrahi kitabını benzerlerinden üstün ve mükemmel bulduğundan dolayı içindeki 363 adet resmi aslına uygun kalitede naklederek çevirdiğini ve bu işle görevli komisyonun olurlarını aldıktan sonra padişaha takdime cesaret ettiğini anlatıyor. Kitabın sonuna R.11 Teşrin-i sanî 1308 [23 Kasım 1892] tarihi basılmış. Kitapta eski ve yeni terminoloji birarada kullanılmış.

Bablara ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından örnekler : Âlât, Şukûk, Butlân-ı his, İktivâ', Rabt, Şirpençe, Te'bir, İpospadyas, Haz'-ı cenin, Huracat-ı flegmoniye'nin şakk ile fethi, Telkih, Şerâyinin rabtı.

2- Ameliyât-ı Cerrâhîye . 2 c.

Joseph Français Malgaigne (*Fransa Müellifininden*)

Çev. : Ahmed Hilmi (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Emrâz-ı Dâhiliye Muâvini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Kimyâ hocası, Binbaşı, Doktor, Rif'atlî, Efendi*)

1.c. : h.1289 [1872]¹, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 24+719 s. [L.S.: -]

2.c. : h.1289 [1872], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 28+856+[1] s. [L.S.: -]

S.Ö.Kat. : 706

A.Kzg. : s.154 / 16

BDK : Bayezid 4112 , K.26924

CTT : 617 / MAL

CMK : K. 161

FMK : Tıb 199

GATA : 03.11.1993 bağış

İTT : D 386, D 2982

MK : 1956 A 327

SK : Basma bağışlar 3414 /1, 3414 / 2, 903

S.Ö.Erz.: 486

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Birinci cilt 18 sayfalık ayrıntılı bir fihrist ve ardından beş sayfalık doğru-yanlış cetveli ile başlıyor. Daha sonra gelen *Ameliyat-ı Cerrahiye* başlığı altındaki üç sayfalık önsözde; tıp eğitiminin kolaylaştırılması amacıyla kendi dilimizde eğitim yapılmasının ferman buyurulduğundan söz ediliyor. Bu amaçla Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'den mezun olmuş ve bir süre Arabistan'da bulunduktan sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Emrâz-ı Dahiliye Muallim Muavinliği ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Kimya Muallimliği'ne tayin olunmuş olan Ahmed Hilmi'nin, Fransız cerrahlarından Malgaigne'in *Medecine Operatuvar* adlı kitabının yedinci baskısını *Ameliyat-ı Cerrahiye* adı ile çevirdiği bildiriliyor. Dördüncü sayfadan başlayan *Mukaddime* başlıklı giriş yazısında ise Hipokrat, Zehravi, Razi, İbn Sina, Pare vb...den söz edilerek cerrahi tarihine değiniliyor. 15. sayfada *Tenbih* başlığı ile bazı konuların altıncı baskıdan alındığı bu nedenle iki baskı arasında bazı konularda çelişkiler olabileceği belirtiliyor. 18. sayfadan itibaren ise, *Fasl-ı evvel : Der beyân-ı mebâni-i ameliyat* başlığı ile konuya giriliyor.

İkinci cilt yine 21 sayfalık ayrıntılı bir fihrist ve beş sayfalık doğru-yanlış cetveli ile başlıyor. Daha sonra *Fasl-ı râbi' : Der beyân-ı ameliyat-ı mahsusa ; Bab-ı evvel: Der beyân-ı ameliyat-ı ayniye* başlıkları ile konular devam ediyor.

İkinci cildin sonunda *Fenn-i cerrahi-i sagir ve ameliyat-ı cerrahiye muallimi, Kaimmakam Doktor İzzetlu Aristidi Bey'in Fransevîyü'l-ibare vermiş olduğu mektubun aynen tercümesidir* başlığı ile kitabın anlaşılır bir dille ve aslına bağlı kalınarak çevrildiği ve öğrencilerin bundan çok yararlanacağını bildiren bir teşekkür mektubu yer alıyor.

Fasıl ve bablara ayrılmış olan kitaptaki konulardan bazı örnekler : Şukûk, Makaslar, Haricden dahile doğru icra olunan şaklar, Şukûk-ı basite, Şukûk-ı mürekkebiye, Teşrih, Parmakla temizlik, Fasd-ı şiryân, Ameliyat-ı umûmiye, Tedavi-i şafiye.

¹ Kitabın basım tarihi olan 1289 A. Kazancıgil'de 1873, S. Özege'de ise 1872 olarak çevrilmiş , Kitapta 1289'un Hicri ya da Rumi olduğuna dair kayıt yok. Genel kurala göre 1289'u Hicri kabul edersek kitabın basım tarihini 1872, Rumi kabul edersek 1873 olarak almalıyız. Biz yine genel kurala göre h.1289 [1872]'u basım tarihi olarak kabul ettik. Ancak ikinci cildin sonundaki Aristidi'nin mektubundaki tarih R.4 Haziran 1290 [6 Haziran 1874] olarak basılmış ve kitabın basım tarihiyle çelişiyor. Bu da mektuptaki ya da kitaptaki basım tarihlerinden birinin yanlış basılmış olabileceğini düşündürüyor.

3- Ameliyât-ı Cerrâhiye-i Kebîre / Medicine Operatoire .

Nureddin (*Muallim, Operatör, İzzetlû, Beyefendi.*)

R.1311 [1895], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 584 s., El Y. Taş bs. [L.H.:+]

Not tutup eklerle yay.: Rıfki (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Seririyât sınıfından.*)

S.Ö. Kat. : 710

A.Kzg. : s.163 /134

CMK : K. 255

MK : 1970 A 636

S.Ö.Erz.: 488

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : El yazısından taşbaskısı tekniğiyle çoğaltılan kitabın başında iki sayfalık *Bir iki söz* başlıklı önsöz ve altı sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş yazısı bulunuyor. Kitabın sonunda ise üç sayfalık Rıfki imzalı ve *Hatime* başlıklı yazı ile üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ve dört sayfalık fihrist var. Önsözde, cerrahideki gelişmeler sözkonusu edilip asepsi ve antisepsi yöntemlerinin keşfinin cerrahideki önemi vurgulanıyor. Daha sonra, cerrahi eğitiminde kullanılacak yeterli kitap olmadığı, bu konudaki eksikliği tamamlamak için de Operatör Nureddin Bey'in dersane ve kadavraya dair notları ile Malgaigne ve Karabuk (?)'un kitaplarından alıntılarla kitabın oluşturulduğu anlatılıyor. Kitabın konu başlıkları incelendiğinde bu dönemde basılan birçok kitapta olduğu gibi bu kitapta da eski ve yeni terminolojinin birarada kullanıldığını görüyoruz.

Konu başlıklarından örnekler : Butlân-ı his, Butlân-ı hiss-i vilâdi, Mebadi-i ameliyat-ı cerrahiye, Teşrih, Alât ve edevat-ı cerrahiye, Kâviyyet, Ameliyat esnasında vesait-i kat'-ı nezf, Trepanasyon.

4- Askerî Baytâr Tatbîkat Mektebi ve Hastahânesi Beş Senelik Mesaisi.

1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 41 s., 13 Pl. [L.H.:+]

“Askerî Baytâr Mektebi Külliyyâtından Aded : 9”

S.Ö. Kat. : 1062

TBTK : 4878

AMK : EHT 1305

MK : 1964 A 793

S.Ö.Erz.: 724

KONU : Veteriner hekimlik

ÖZELLİKLER : Kitap dokuz sayfalık *Tarihî Malumât ; Türkiye'de baytar mesleğinin suret-i teşkili* başlıklı bir tarihçe ile başlıyor. Tarihçe, Askerî Baytar Mektebi, Mülkî Baytar Mektebi ve Askerî Baytar Tatbikat Mektebi olarak, üç bölümde ele alınmış. Kitabın ikinci kısmı *Birkaç söz* başlığı altında beş bölümden oluşuyor : 1. Devre : 923-924, 2. Devre : 924-925, 3. Devre : 925-926, 4. Devre : 926-927, 5. Devre : 927-928. Üçüncü kısım *Avrupa Müessesatında Müttehassıs Yetiştirmek*, Dördüncü kısım *Neşriyat* başlığını taşıyor. 21. sayfadan 41. sayfaya kadar *Mektebimiz Muhtelif Şubelerinin Hususi Mesaisi* başlığı altında dokuz bölüm yer alıyor. Bu bölümlerin bazıları şunlar: Seririyât-ı Dahiliye, İntaniye mesaisi, Emrâz ve Seririyât-ı Cerrahiye mesaisi, Emrâz-ı Kadem ve Fenn-i Nalbandî mesaisi, Vazâif-i Baytariye Şubesi, Kimya-yı Tahlilî Laboratuvarı mesaisi, Teşrih-i Marazi ve Teftiş-i Luhûm Laboratuvarı mesaisi. Metnin

sonunda her sayfada bir fotoğraf olmak üzere okulun dış görünüşü, kütüphane ve laboratuvarları gösteren 13 fotoğraf bulunuyor. Kitap, veterinerlik tarihi açısından önemli bir kaynak.

5- Askerî Tıbbiye Mektebi'nden 928 Senesinde Neş'et Eden Tabib ve Eczacı Arkadaşlarımla Hasbihâl.

1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 8 s. [L.H.:?]

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Künyesini N. Akbayer'dan aldığımız¹ kitapçık taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

Aşı Nizâm-nâme-i Hümâyûnu.

Bkz.

Mer'iyet Ahkâmına Bi'l-istizân İrâde-i Seniyye-i Hazret-i Hilâfet-penâhî Şeref-Müteâllik Buyurulmuş Olan Aşı Nizâm-nâme-i Hümâyûnu Sûretidir.

6- Azotemide Bâkî Azot Miktarı ve Emrâz-ı Kilyevîyedeki Kıymeti.

Hâdi Müştak (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Doktor, Kimyâger*)

R.1339 / 1923, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 21+[1] s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 1446 M

TBTK : 12040²

MK : 1968 A 414

KONU : Biyo-kimya

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler vb. gibi bölümleri olmayan biyokimya konusundaki kitabın konu başlıklarından örnekler: Kanın mevadd-ı azotiyesi, Emrâz-ı kilyeviye ve üreminin teşhisi hususunda ; (Resistickstoff = R-N.)³'nin ehemmiyet-i arziyesi ve miktarının suret-i takdiri, Kilyeleri salim olan eşhasda (R-N.)'nin kıymeti, Kanda (R-N.) miktarının tayini. Kitabın sonunda *Müellifin âsâr-ı sairesi* başlıklı ve Hâdi Müştak'ın Kimya-yı Uzvî, Kimya-yı Tahlilî ve Kimya-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî adlı kitaplarının tanıtıldığı bir sayfa bulunuyor.

7- Ba'de-l-Ameliye Müdâvât.

Eyüb Sabri⁴ (*Gülhâne Seririyât-ı Hâriciye Başasistanı, Doktor*)

R.1336 / 1920, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 203+[1] s. [L.H.:+]

"Tıp Fakültesi Kütüphanesi Aded : 5"

¹ Aslını göremediğimiz kitabın künyesini N. Akbayer: "Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğuna zeylü'z-zeyl (III);Ekler, tamamlamalar, düzeltmeler". *Müteferrika*, Yaz 1994, No: 3, s.96'dan aldık. N. Akbayer künyeyi "İ. Lütfi Seymen'den" notu ile vermiş.

² TBTK'da kitap adındaki kilyeviye, kaleviyye olarak okunmuş.

³ R-N.'nin açılımı dipnotta "*Mevad-ı zülaliyesinden tecrid olunmuş olan maslü'd-demde baki kalan azot demektir*" olarak verilmiş.

⁴ Özege ve TBTK'da soyadı Aksoy olarak verilen Eyüb Sabri *Ba'de-l-ameliye Müdâvât*'ın yazarı olan Eyüb Sabri değil, Zeynep-Kâmil Kadın doğum uzmanı Eyüb Aksoy olmalıdır. Bkz. *Zeynep Kamil Hastanesi (1860-1955)*. İst., 1954, s. 39. Bu kitabın yazarı Eyüb Sabri ise Darülfünun Tıp Fakültesi Mecmuası'nda da sık sık makaleleri yayınlanan ve Gülhane Seririyâtı'nda Hariciye başasistanı olan Eyüb Sabri'dir. (Bu konuda verdiği aydınlatıcı bilgi için Dr. Şeref Etker'e teşekkür ederim.)

S.Ö. Kat. : 1463
TBTK : 2901

AK : O. 1026
CTT : 617 / EYÜ
SK : Basma başışlar 409
S.Ö.Erz.: 978

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda bir sayfalık *Başlıca me hazlar* başlığı altında, yedi adet yabancı kaynağın künyesi yer alıyor. Yazar önsözde özetle; “Öğrencilerimiz kısmen dil öğrenimiyle, kısmen de not tutmakla zaman harcıyorlar. Bu eğitimden bir başarı beklenemez. Klinik hayatıma başladığımdan beri Almanca ve Fransızca tıp eserlerinin neden dilimize çevrilmediğini düşünürüm. Bana bir kitap yazma cüretini veren şey emrâz-ı cerrahiye ait eserlerin yok denecek kadar az oluşudur. Bu kitaptaki ana kaynağım Reichel’in savaştan önce yazdığı kitabıdır. Ancak savaş bu eserdeki esas kuralları da alt-üst ettiğinden tabii ki aynen çevrilmedi. Bir çok Avrupalı yazarın yeni eserlerinden de yararlandı ve kitabın içeriği tamamiyle değişti” diyerek Avrupa’daki bilimsel yeniliklerin ülkemiz tıbbına aktarılması konusunun önemini vurguluyor. Yazar önsöz, kitabını son zamanlarda tıp eserlerinin basılması ve yayılmasında büyük fedakarlık gösteren Tıbbiye’ye ithaf ederek ve basım aşamasındaki yardımlarından dolayı Âkil Muhtar’a teşekkür ederek bitiriyor. Oldukça açık bir dille ve ağırlıklı olarak batı terminolojisi kullanılarak yazılmış kitabın 203. sayfasında *Hâmiş: Birinci cilt burada hitâm buluyor. Hassaten her nevi ameliyat-ı cerrahiyeden sonra yapılması lazım gelen müdâvât ikinci cildi teşkil edecektir* notu bulunuyor. Biz ikinci cildi taradığımız kütüphane ve kataloglarda bulamadık. Büyük olasılıkla basılmamış olmalı.

Konu başlıklarından bazı örnekler: Drenaj, tamponman, pansuman, dikiş, sargı, transplantasyon, teneddüb, Açık yara tedavisi, Kolera, Bad’el-ameliye pnömoni, Kollaps, tromboz, alelumum betr ve tesmimden sonra takibi icab eden tarz-ı hayat, Bad’el-ameliye kapanmayan fistüllerin mahiyet ve tedavisi, Hasta azânın tedavisi esnasında sağlam uzuvların zarar-dide edilmesi, Masaj.

8- Bakteriyoloji Dersleri. 2. Ks.

Refik [Güran] (*Bakteriyolojihane-i Osmani Müdürü ve Tıp Fakültesi Bakteriyoloji Müderrisi-i Muhteremi, Doktor, Beyefendi*)

r.1335 [1919], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 262+[1] s. [L.H.:+]

Not tutan : Necib Mustafa

Nâşiri : Said Tefvik (*Tıp Fakültesi Dördüncü sınıf Talebesinden, Çelebi-zade*)

“Tıp Yurdu Külliyyatı : 4”

S.Ö. Kat.: 1612

BDK : K.167386 , K.26677

KONU : Mikrobiyoloji

ÖZELLİKLER : Bakteriyoloji Müderrisi Dr. Refik Bey’in derslerinde öğrencileri tarafından tutulan notlardan oluşan kitap önce birinci kısım, birinci ve ikinci cüz olarak Necm-i İstikbal Matbaası’nda iki kez basılmış, İkinci kısım ise hem Necm-i İstikbal¹ hem de Mekteb-i Tıbbiye-i

¹Refik: *Bakteriyoloji dersleri*. Birinci Kısım, Birinci Cüz, 1-6. bölümler, 2. bs. : 1335 [1919], Necm-i İstikbal Mtb. 81 s.

Şâhâne Matbaası'nda basılmış. Birinci kısım ikinci baskısının [1-17. bölümler] Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda basılan nüshası sadece Beyazıt Devlet Kütüphanesi'nde bulunan kitabın, birinci ve ikinci kısım birinci baskılarını bulmadık. Kütüphane'de bulunan birinci kısım ikinci cüz ise kapaksız olarak ciltlenmiş. Bu nedenle bu cüzlere ait künyelerin yazılmasında S.Ö. kataloğundaki bilgileri esas aldık. Birinci kısmın iki kez basıldığı, birinci kısım birinci cüzde yer alan *İfade* başlıklı yazıdaki ; *Tıp Fakültesi Bakterioloji Müderris-i muhteremi Dr. Refik Beyefendi'nin derslerinden evvelce hülâsa suretinde neşrolunarak pek büyük istifadeler temin etmiş olan birinci kısmın mevcut nüshası kalmadığı cihetle sevgili hocamızın müsaadeleriyle bu defa yeniden tabına mübaşeret edilmiştir* açıklamasından anlaşılıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Şarbon bakteridis-Cemre basili, Şarbon toksini, Para tifüslerin teşhisi, Koli basili, Dizanteri, İstafilokok, Ruam basili, Nebati mikroplar, Küfler, Bakteriler, Jelatin, Etüvler, Mikropların hurdebinle muayeneleri.

9- Bakterioloji Dersleri; Amelî ve Nazarî.

Hamdi b. Aziz (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakterioloji Muallimi, Rüsûmat Emaneti Hey'et-i Teftişiyeye-i Sıhhiye Reisi, Ferik, Doktor*)

[3. bs.] H.1322 [1904], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası., [1]+372 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 663

TBTK : 12385

FMK : Tıb 194

CTT : 589.9 / HAM

İTT : K 437

MK : 06 MİL K 1947 A 794

S.Ö.Erz.: 461

KONU : Mikrobiyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın, h.1315[1897] ile h.1318[1900] tarihlerinde basılmış ve matbaaları belli olmayan iki baskısı daha bulunuyor¹. Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda basılan bu nüsha ise büyük olasılıkla üçüncü baskı olmalı. Kitabın başında *Müellifin âsâr-ı saire-i matbu'ları* başlıklı bir liste ile iki sayfalık *İfade-i Mahsusa* başlıklı önsöz, sonunda ise 10 sayfalık fihris yer alıyor. Hamdi b. Aziz önsözde, kitabını daha önce *Litografda*² bastırıldığını bu kez ise *Hurufat*³ ile tabına muvaffak olduğunu bildiriyor. Kitabın iç kapağında *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tedkik-i Müellefat Komisyonu tarafından tedkik ve takdir olunarak Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de tadrîs edilmek üzere Umum Mekâtib-i Askeriye-i Şâhâne Nezaret-i Celîlesi'nin müsaadesiyle* basılmıştır notu bulunuyor. Yazar önsözde bakteriolojiyi *ruh-ı tababet* olarak niteleyip, bedenimizi her an istila edebilme yeteneği olan ve gözle görülmeyen bir düşmana karşı önlem olarak, çok çalışmak gerektiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ahval-i tarihiye, Albuminli vasat, Hayvanat üzerinde tecaribin malzeme-i umûmiyesi, Kültürlerin kaide-i umûmiyesi, Hurdebin ve teferruatı, Difteri basili, Tüberkülin vasıtasıyla veremin teşhisi.

Birinci Kısım, İkinci Cüz, 1-14. bölümler, 2. bs., 214+(1) s. Nâşiri : Mehmed Ali (*Tıp Fakültesi Dördüncü sınıf talebesinden Azerbaycanlı*)

İkinci Kısım, 1335/1920, Necm-i İstikbal Mtb., 262+1 s.

¹ 1315 (1897), 375 s., Taş ; 1318 (1900), 375 s.

² Taş baskı.

³ Tipografi.

10- Balık Yağını Nasıl İçmelidir?

İhsan Sami [Garan] (*Doktor*)

Haydarpaşa, R.1325 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 21 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat.: 1619

TBTK : 11259

CTT : 615 / İHS

MK : 1964 A 40, 06 MİL A 3036

S.Ö.Erz.: 1056

KONU : Beslenme

ÖZELLİKLER : Kitapta önsöz, giriş içindekiler, doğru-yanlış cetveli gibi bölümler yok. Kısa bir tarihçeyle konuya giriliyor . Tarihçede balık yağının Gadoid familyasına ait çeşitli balıkların, özellikle de Morina balığının karaciğerinden elde edildiği ve ilk kez yüz sene önce İzlanda ve Arz-ı Cedid balıkçıları tarafından keşfedildiği anlatılıyor. Bunlar balıkları saklamak için içlerini boşaltırlar ve karaciğerlerini büyük fiçılara koyarlarmış. Bir süre sonra yağ fiçının en üstünde yüzer, balıkçılar da etkisini bilmeyerek, yalnız açlıklarını bastırmak için, bu yağdan içerlermiş. Etkisi kısa sürede görüldüğünden balıkçılar arasında ünü artmış. Halk zayıf, çelimsiz ve sıracalı çocukları İzlanda ve Arz-ı Cedid'e göndermeye başlamış. Sonunda balık yağları beş kıtaya yayılmış. Fabrikalardaki makinaları yağlama ve derileri yumuşatmada da kullanılmış. Balık yağının hava ve sudan etkilenip bozulduğu anlaşılınca üretim tarzı ve korunmasına daha çok dikkat edilip, içi kuru ve ışık geçirmeyen renkli şişelere konmuş.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Balık yağının lüzumu, Gıdai balık yağı, Devai balık yağı, Balık yağının envayı, Balık yağının hazmı, Miktar, Balık yağının en muvafık içilecek zamanı, İçilmedeki müşkilât, Balık yağının tesirat-ı devâiyesi.

11- Bedreka-i Etıbbı .

Brok (*İtalyan Doktor*)

Eklerle çev.: Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye 'de Fenn-i İspeçyârî hocası, Âsitâneli Doktor, Elhac*)
Deraliyye, H.1288 [1871], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 7+375 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 1763

TBTK : 6821

A.Kzg. : s.153 / 8

BDK : K.24193 , Bayezid 4081

CTT : 610.02 /BRO

FMK : Tıb 41

İTT : D 474, K 2792, C 3114

MK : 1971 A 321 , 06 MİL A 3240

S.Ö.Erz.:1161

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Başta üç sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ve ardından Galib Paşa'nın kitap hakkında yazdığı iki sayfalık övgü yazısı bulunuyor. Hüseyin Sabri önsözde, Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Seririyat sınıfında bulunan şakirdâna rehber olması için çevirebileceği bir kitap araştırırken ünlü İtalyan hekimlerinden Brok'un İlm-i Emrâz kitabının Fransızca ve diğer batı dillerine sekiz defa çevrildiğini ve 80.000'den fazla basıldığını öğrendiğini ; hekim, cerrah ve

eczacılar arasında güvenilir ve değerli bir kaynak olduğundan dolayı bu kitabı Fransızca'dan Türkçe'ye çevirdiğini yazıyor. Ayrıca, sadece çevirmekle yetinmeyip daha faydalı olması için bazı ekler de yaptığını belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ecl, Tedavi-i umûmiye; İhtibasü'l-bevl, İhtirak, Hubub-ı sabun, Limonata-i hâmız-ı klor ma', Habbü'l-buluğ, İhtinâk-ı rahm, İfratü's-simane, Eklamsiya.

12- Behring Masl-ı Devâîyesi Vasıtasıyla Kuşpalazı Tedâvîsi.

Kosl (Berlin'de Mösyö Koch'un Enstitüsü'nde Doktor)

Çev.: Mehmed Fahri (Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne Muallimlerinden, Tabîb, Binbaşı)

H.1313 [1895], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 45 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat.: 1781

TBTK : 7686¹

A.Kzg. : s.163 / 133

CTT : 617.8 /KOS

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kapağında Almanca'dan çevrildiği belirtilen, içindekiler, doğru-yanlış cetveli ve ara başlıkları bulunmayan kitap Kosl'un bir sayfalık *Mukaddime-i Müellif* başlığı altındaki önsöz ile başlıyor. Kosl burada Behring'in difteri serumuna ait konuların tıp alemini her şeyden çok işgal ettiğini ve doğru ya da yanlış bir çok tartışmaların yapıldığını ve bunların yayımlandığını belirtiyor. Difteri serumunun etkileri hakkındaki bilgilerini biraraya getirdiği eseriyle hem yeni tedavi yöntemi, hem de kullanma talimatı konusunda hekimlerin dikkatini çekmek niyetinde olduğunu ve bu amaçla sözkonusu ilacı insan üzerinde bizzat kullanarak bu konuda bilgi edinmek isteyen okuyucuların da gerekli bilgileri edinmesini sağlamayı umduğunu anlatıyor.

İlacın gelişimi üretimi, ve difteride kullanımını hakkındaki genel bilgilerden sonra ilaç hakkında varılan sonuç 44. sayfada şu cümlelerle ifade ediliyor : *Bu babdaki ta'mikat ve tetkikatımızın buraya kadar serd ve tarifinden mütehasıl netayici icmal için masl-ı devaiyenin bu ana değin yapılan müşahedata göre insan üzerinde isti'maline cevaz verdirmeyecek tesirat-ı muzırresi görülmemiş bir vasıta-i tedavi olduğunu beyân etmeliyim....Muafiyet hakkındaki müşahedat daha netice-pezir olmamış ise de şırınganın tekrarı ile muafiyetin bir zaman-ı münasib temdid olunabileceği tebeyyün etmiştir.*

13- Berlin'de Dalem'de Muallim Wassermann'ın Tedâvî-i Tecrübevî Enstitüsü'ndeki Müsveddelerden ; 1918 - 1919.

Çev. : Zeki Nasır [Barker] (Doktor)

r.1335 [1919], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 24 s. [L.H.:+]

Nâşiri : Said Tevfik (Çelebi zade)

“Tıp Yurdu Külliyyatı : 5”

S.Ö. Kat. : 1875

TBTK : 6001

S.Ö.Erz.: 20763

¹ TBTK yazar adını Cosil ve sayfayı 54 olarak vermiş.

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar.

ÖZELLİKLER : Büyük olasılıkla Almanca'dan çevrilen ve içindekiler ile doğru-yanlış cetveli bulunmayan kitabın başında bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Zeki Nasır önsözde son zamanlarda çeşitli kurum ve ellerden çıkan Wassermann teamülü sonuçlarındaki tutarsızlıklar ve bu konudaki eleştiriler nedeniyle ve arkadaşlarının teşvikine kapılarak bu kitapçıyı yayınladığını belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Muallım Wassermann'ın Wassermann Teamülü hakkında son tetkikatı ve tenkîdatı, Hemoliz tecrübe-i ibtidaiyesi, Kontrollü tecrübe-i esasiye, Netayicin hüküm ve tenkidi, Kan serumu ile yapılan bir Wassermann Teamülünün netayici ve tenkidi, Mayi-i dimagi-i şevkî ile yapılan Wassermann.

Beyn-e'n-Nâs Meşhur Olan Çiçek İletinin Hîn-i Zuhûru ve Lisan-ı Arabî'de Telkîh-i Cüderi Tabir Olunan Çiçek Aşısının İhtirâ' ve Vuku'u ve Ahâlî-i Avrupa'nın Teveccühle Kabulü ve Suret-i Amel ve İcrâ'sına Mütedâir Risâle-i Matbûadır.

Bkz.

Menâfi'ü'l-Etfal.

14- 1927 Senesi Fransa Teşkilât-ı Sıhhiyesi Hakkında Tedkik ve Tetebbu' Raporları.

Hüseyin Hüsni [Dora] (*Sıhhiye Dairesi Reis Muavini, Miralay, Bey*) –

Mazlum [Boysan] (*Askerî Tıbbiye Mektebi Müdürü, Miralay, Bey*)

İst., 1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 242 s., 166 Pl., Res. [L.H.:+]

“Türkiye Cumhuriyeti Müdafaa-i Milliye Vekaleti Sıhhiye Dairesi; Hizmete Mahsustur”

S.Ö. Kat. : 2088

TBTK : 14071

AK : Gökay. E : 33

MK : 1968 A 105, 1947 A 862

KONU : Askeri Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz ya da herhangi bir giriş yazısı bulunmayan kitabın sonunda dokuz sayfalık fihrist, bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ve 166 planş yer alıyor. Bu planşlardan bazılarının başlıkları şöyle: Yevmî vukuat-ı sıhhiye raporu, Kıt'a muayene-i sıhhiye defteri, Vizite defteri....Planşlardan sonra ayrıca tıbbi alet çizimleri var. Kitap raporlardan oluşuyor. İlk rapor 26.1.1927'den Şubat 1927 gagesine kadar aylık rapordur başlığını taşıyor ve Fransa sağlık teşkilâtını incelemek amacıyla yapılan gezi hakkındaki şu genel bilgiler veriliyor : *Fransa'ya vürudumuzu müteakip ataşemiliterimizle birlikte Fransa Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi Riyaseti'ne müracaat ettik. Burada Paris Hükümet-i Askeriyesi(Kolordusu) kumandanlığı maiyyetine tayin olduğumuzu öğrendik. Ertesi günü mezkur kumandanlık sertabetine gidilerek kolordu sertabibi rütbesinde olan General Korenyal(?) ile mülakat ettik. Müşarüleyh bizi gayet beşuş bir sima ile nezdine kabul etti ve memleketimizi iyi tanıdığını ve İstanbul'da bulunduğunu söyledi. Ordu hıfzıssıhhası ve teşkilatı hakkında muntazam ve gayet esaslı ma'lûmâtı öğrenebilmek için iki gün sonra tekrar nezdine gelmekliğimizi söyledi. Tayin ettiği günde karargâhta hazır bulunduk. Kıt'a hizmet-i sıhhiyyesini tetkik ve mütalaa etmek üzere bizi Vensen(?) garnizonuna tayin ettiğini söyledi. Vensen mevkiî sertabibi Binbaşı Bayyi(?) ile bizi tanıştırdı. Vazifemiz hakkında lazımgelen teshilat-ı mümkineyi mümaileyhe emir verdi. Kitaptaki bu ilk rapordan sonra, ekip garnizon'da gördükleri tüm sağlık faaliyetlerini sırasıyla rapor etmiş.*

Konu başlıklarından bazı örnekler : Bizzat kıt'ada hidemat-ı sıhhiye, Neferin aşısı, Efrada verilen sıhhat cüzdanı, Kıt'ada yevmi hasta muayeneleri, Hasta tezkereleri, Sıhhiye zabitanının rütbe vaziyeti, Hastaların revire suret-i kabulü, Alayların seferî malzeme-i sıhhiyesi, Şahsî dosya, Netice ve hülâsa.

1325-1326 Kış ve Yaz Nısf-ı Sene-i Tedrîsiyelerinde; Amelî Fiziyoloji Dersleri Bkz.

Amelî Fiziyoloji Dersleri ; 1325-1326 Kış ve Yaz Nısf-ı Sene-i Tedrîsiyelerinde.

15- Bir Erkek Danada Ruam-ı Tecrübevînin Tegayyürât-ı Marazîye-i Teşrihi.

Üveis Mazhar [Maskar] (*Teşrih-i Marazi Muallim Muavini, Baytar, Yüzbaşı, Doktor*)

1927, Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye, 47 + [1] s. , Res. 5 Pl. [L.H.:+]

“Askerî Tıbb-ı Baytarî Külliyyatından Numero : 1, Askeri Baytar Tatbikat Mektebi Teşrih-i Marazi Laboratuvarı Mesaisinden, Laboratuvar Şefi Muallim Mehmed Azmi”

S.Ö. Kat. : 2278

S:Ö: Erz.: 1515

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Kitabın ön kapağı Osmanlıca, arka kapağı ise Fransızca olarak basılmış. Önsöz, giriş, doğru-yanlış cetveli bulunmayan kitabın ön kapağının arkasına Osmanlıca *Mündericat*, arka kapağın içine ise Fransızca olarak *Revue* başlığı altında içindekiler listesi eklenmiş. Ayrıca kapaklarda *Beş mikroskopi levha ve bir fotoğraf ile ve Avec 5 planches microscopiques et 1 p. de photographie* notları bulunuyor. *Müracaat edilen eserler* listesinde ise biri Osmanlıca 10 yabancı kaynak yer alıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Literatür ve muktebesat, Bukrat'a ait kuyûdatla ruamın sevdiği uzv-ı hayvanî üzerindeki vasfî tagayyüratı, Tetkikât-ı zatiye, Muayene-i nesciye, Netice.

16- Buşarda [Bouchardat] Nâm Muallim-i Maârifsimât'ın Âsâr-ı Kalemîyesinden İskorbüt Yani Dâ-i Hafr ve Husûsât-ı Sıhhiye ve Tedâvîsine Dâir Olan Makale-i Müfidenin Tercümesidir.

Apollinaire Bouchardat

Çev. : Mustafa Münif (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Seririyât-ı Cerrahiye Muallim Muavini, Rif'atlü, Efendi*)

h.1300 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası, 41 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 2696

TBTK : 6737

AK : K. 2999

IRCICA : 16787

MK : 1956 A 544

KONU : Beslenme

ÖZELLİKLER : Kapağındaki *Vakayi-i Tıbbiyeden Müstahreccdir* notundan daha önce Vakayi-i Tıbbiye'de yayınlandığı anlaşılan kitapta giriş, içindekiler, doğru yanlış cetveli gibi bölümler yok. Ayrıca belirgin konu başlıkları da yok. Yazar, kitabın başındaki iki sayfalık *Esbab-ı Dâ-i Hafr* başlıklı önsözde kitabı yazma nedenini şöyle açıklıyor: *Şu esbab-ı dâ'-i hafra dair*

mütalaatımı ber tafsil-i neşre olan mecburiyetim maa-ha'zâ başka sebebe mebnî olmayıp ancak Dârülfünûn'da taht-ı riyasetimde olarak ictima eden birkaç bahriye Etibba-yı mümtaziyesi (ki bunların meyanında Mogran (?) ve Dormi (?) nam zatlar da bulunmuştur) tarafından dermeyan olunan bir takım mesail-i meşhurenin, benim 28 seneden beri tadrîs eylediğim derslerin aynı olduğu zanniyatını izale etmek içindir ki, zira zevat-ı mumaiylehim hususat-ı saire üzerine bina-yı fikr etmişlerdir. Yazar bu konudaki mütalâalarının gerekli bölümlerini yıllar boyunca iskobüte yakalananları defalarca müşahede etmiş hekimlerin kitaplarından aldığını itiraf ediyor ve iskorbüt [Barlow] hastalığını 1831-1832 yıllarında Sal Petrier Bimarhanesi'nde ve 1870-1871 senesi Paris Kuşatması sırasında dikkatle müşahede ettiğini belirtiyor.

Kitapta hastalığa verilen isimlerden, Hipokrat'ın bu hastalığı tarifinden, Vasco da Gama ve tayfalarından, yiyeceklerden, özellikle taze sebze ve meyvaların öneminden, hastalığın belirti ve tedavisinden söz ediyor.

17- Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmânîye Nizâmnâmesi.

R.1327 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 2915

AK : Gökay. E : 336

CTT : 610.06 / CEM

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Nizamnamesi'nin basılı olduğu kitapçığın başında derneğin kuruluş amacı 1282[1865] senesinde resmen teşekkül eden Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Nizamname-i Layıhası'nın tasdikini müş'ir Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye Nezareti'ne gönderilmiş olan tezkire-i resmiye suretidir başlıklı resmi yazıda; *Fünun-ı tıbbiyyeye müteallik kitab ve resail-i mevcudeyi Türkçeye nakl ve tercüme etmek ve umuma faide-bahş olacak surette lisan-ı letafet-reşan-ı Osmanî üzere bir tıb gazetesi dahi tertib eylemek için Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye namıyla teşkîli mutasavver olan hey'ete dair....* ifadeleriyle belirtiliyor.

43 maddeden oluşan tüzükteki maddelerden bazılarının başlıkları : Cemiyetin vazâif-i asliyesi beyanındadır, Cemiyetin suret-i teşkiline dairdir, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin hey'et ve memuriyetlerine dairdir, Komite vazâifi, Katib-i umumî vazâifi, Sandık emininin vazifesi, Hafız-ı kütübün vazifesi, Muvakkaten teşkil olunacak komitelerin vazâifi.

18- Cerrâhî-i Umûmî. 2. cüz

Lexer (*Jena Dârülfünûnu Seririyât-ı Cerrahiye Muallimi, Doktor¹*)

Çev.: Mim Kemal [Öke] (*Operatör ve Gümüşsuyu Hastahanesi Röntgen Müttehassısı², Gülhâne Tatbikât-ı Tıbbiye Mekteb ve Seririyâtı, Seririyât-ı Hariciye Muallimi*)

2. cüz : r.1337 [1921], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 251 s., Res. [L.H.:+]

“Tıbbiye-i Şâhâne Kütüphanesi Neşriyatından: 2”

S.Ö. Kat. : 2965

CTT: 617 / LEX

CMK : K. 206

KONU : Cerrahi

¹ Birinci cüzden alıntı.

² Birinci cüzden alıntı.

ÖZELLİKLER : Kitabın birinci cüzü 1329[1913]'da Kader Matbaası'nda¹ basılmış. Çevirmen M. Kemal ikinci cüzün uzun bir aradan sonra yayınlanabilmesinin nedenini *Genc Müntesibin-i Tıb Meslekdaşlarıma İthaf* başlıklı bir sayfalık önsözde şöyle açıklıyor : “Birkaç yıl önce çevirisini bitirerek bastırmaya çalıştığım Lexer'in Cerrahi-i Umumi'sinin birinci cildinin birinci cüz'ünü Harb-i Umûmi'den biraz önce Muallim Tevfik Salim Beyefendi'nin himmet ve delaleti ile çıkartabilmiş, Harb-i Umûmi ne yazık ki baskının tamamlanmasını engellemişti. Bu kez genç meslekdaşlarının gereksinimlerini yakından takip eden ve onların bilimsel gelişmelerine büyük ilgi ve gayret gösteren Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Müdürü Kaimmakam Hulusi Beyefendi'nin isteği üzerine kütüphanemde çevirisi tamamlanmış bulunan diğer bölümünü de şükran hisleriyle bir kez tabına mahsus olmak üzere Tıbbiye-i Askeriye'ye hediye ettim”. Kitabın sonunda üç sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Yara intanı ve cerrahî intanî hastalıklar, Mevzii teşevvüşat, Teşevvüşat-ı umûmiye, Humma, Tahte'l-cild flegmonlar, Kan damarlarının kîhî-ı afatı, Metastazlı intan-ı umûmi ve kîhî.

Cimnastik Risâlesi.

Bkz.

Risâle-i Jimnastik.

19- Coğrafya.

Auguste Michelot

Çev.: [Bogos Tiryakioğlu]

h.1263[1847], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı, 61 s., Taş bs.,[L.H.:]

İlaveli 2. bs.: h.1264 [1848], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 61 s., Taş bs. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 3086

JZB : II: 870

BDK : 4680 (2. bs.)

S.Ö.Erz. : 2105 (2.bs.), 21122 (1.bs.)

SK : Nafiz Paşa 1256 (2. bs.), Tırnovalı 1619 (1.bs.)

KONU : Coğrafya

ÖZELLİKLER : Bir yıl arayla iki kez basılan kitabın başında üç sayfalık *Mukaddime-i Risale-i Coğrafya* başlıklı önsöz ile sonunda *Mekteb-i mezkurda fiyat-ı mükerrere-i matbu'larıyla satılmak üzere mevcut olan resailin defteridir* başlıklı ve altı kitabın yer aldığı bir liste bulunuyor. Bogos Tiryakioğlu'nun adı kitapta çevirmen olarak yer almamasına karşın, Auguste Michelot'dan çevirdiği başka bir kitap olan Kıt'a-i Avrupa²'nin kapağında ve önsözünde; iki sene önce Auguste Michelot'nun yazdığı Fenn-i Coğrafya Risalesi'nin yeryüzünün beş kıtasını içeren bölümünü çevirip *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne* 'de yayınladığını belirtmesi nedeniyle çevirmen olarak kabul ettik. Kapağında, Fransa okullarında eğitim için kullanılan kitabın, yerküredeki beş kıtanın tariflerini içerdiği ve ayrı olarak basıldığı, bundan sonra ise her kıtanın ayrı risalelerinin arka arkaya yayınlanacağı belirtilmiş³.

Fasillara bölünmüş olan kitaptaki konu başlıklarından bazıları şöyle : Fenn-i coğrafyanın kısım-ı salisi yani ilm-i hey'et üzerine irad olunacak es'iledir, Coğrafya-yı tabiiye, Amerika

¹ 1. cüz : İst., 1329[1913], Kader Matbaası, 2+184 s.,

² . Bkz.: 138 nolu künye.

³ Bogos Tiryakioğlu'nun bundan sonra August Michelot'nun eserinin sadece Avrupa Kıtası bölümünü çevirdiğini belirledik. Bkz.: 138 nolu künye.

kıtasında vaki göller beyanındadır, Kıtaat-ı hamse-i kürrre-i arzdan beşincisi yani Cezair-i bahr-i muhit kıtası zikr ve beyanındadır.

20- Coğrafya Lugatı. 1. cüz.

Esad (*Mekteb-i İdadî-i Harbiye Hocalarından Mahkeme-i Tecarib-i Bahriye Zabıt Kâtibi*) – Hüseyin (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İdadîsi Ders Nazırı*)

h.1293 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 80 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 3100

JABO : Février-Mars1877, s. 143 / 117

TBTK : 10218 (64 s.)

AK : O.492(80 s.), MC.O.840(eksik),

O.2194(eksik)

S.Ö.Erz.: 2111(64 s.)

KONU : Coğrafya Sözlüğü

ÖZELLİKLER : Kitabın kapak sayfasında *Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatiyle Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda tab' olunmuştur ve Ecza'-yı sairesi dahi derdest tab' olmağla yekdiğerini müteakib mevki-i intişare konulacaktır* notları var. Ancak taradığımız katalog ve kaynaklardan eserin devamının basıldığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Alfabetik olarak düzenlenen ve elif ile başlayıp za harfinde yarım kalan kitap için Özege kataloğunda da *bitmiyor* kaydı var. Kitabın başındaki *Mukaddime* başlıklı önsözde çevirmenler Esad ve Hüseyin; “Avrupalıların düzenleyip yayınladıkları ve yayınlamakta buldukları sözlüklere göre bu eser küçük görünürse de onların mükemmeliyeti, çok eskilerden beri kurulmuş olan cemiyetler ve ara sıra yapılan keşifler sayesinde olduğuna göre bizde yayınlanan bu gibi eserlerin daha iyi olmasını istemeden önce, bizde de onlarınki gibi cemiyetlerin oluşmasını dilemekle beraber gereği için harekete geçilmelidir” diyerek önemli bir konuya dikkat çekiyorlar.

Coğrafya Risâlesi ;

Bkz.

Kıta-ı Avrupa.

Dâ-i Hafr ve Husûsât-ı Sıhhiye ve Tedâvîsine Dâir olan Makale-i Müfîdenin Tercümesidir.

Bkz.

Buşarda (Bouchardat) Nâm Muallim-i Maârifsimât'ın Âsâr-ı Kalemiyesinden Iskorbüt Yani Dâ-i Hafr ve Husûsât-ı Sıhhiye ve Tedâvîsine Dâir Olan Makale-i Müfîdenin Tercümesidir.

21- Dârülfünûn Tıp Fakültesi ve Şuâbatı Nizâmnâmesi. 2. bs.

R.1336 [1920], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 23 + 1 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 3593

TBTK : 8094

AK : Gökay.E : 65

CTT : 610.06 / DAR

S.Ö: Erz.: 2476

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : Tüzüğün taradığımız kataloglarda kayıtlı olmayan birinci baskısı Matbaa-i Amire'de basılmış¹.

Toplam 85 madde içeren tüzük, Ahkâm-ı umûmiye, Hey'et-i tadrîsiye, Müstahzır ve muidler, Vilayat Mekatib-i Tıbbiyesi ve Madde-i muvakkate başlıklarını taşıyan beş bölümden oluşuyor.

29 Rebiyü'l-ahir 334 / 20 Şubat 331 [4 Mart 1916] tarihinde yürürlüğe giren nizamnamenin sonunda Padişah Mehmed Reşad ve kabine üyeleri Dahiliye Nazırı, Harbiye ve Bahriye ve Maliye Nazırları Vekili Tal'at, Şeyhü'l-islâm ve Evkâf-ı Hümâyûn nazırı Hayri, Sadra'zâm Mehmed Said, Nafia Nâzırı Abbas, Adliye Nâzırı ve Şürâ-yı Devlet Reis Vekili İbrahim, Hariciye Nâzırı Halil, Ticaret ve Ziraat Nâzırı Ahmed Nesimi, Maarif Nazırı ve Posta Telgraf ve Telefon Nâzır Vekili Ahmed Şukri'nin isimleri var.

Ayrıca tüzüğün sonunda *Mülazemet Ruusı İmtihanları Nizamnamesine Müzeyyel Nizamname Suretidir* başlıklı 12 Cemaziyü'l-ahire 1334 ve 2 Nisan 1332 [15 Nisan 1916] kabul tarihli dört maddelik bir ek bulunuyor.

22- Dârülfünûn-ı Osmânî Tıp Fakültesi'nde Tadrîs Olunan Tıbb-ı Kanûnî Dersleri. 1, 2 ve 5. fs.

Bahaeddin Şakir (*Doktor, Muallim*)

1.fs.: **Teâdiyat-ı sıhhat ve hayatdan ihtinâkât (asfiksiyalar)**. r.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [2]+194 s. [L.H.:+]

2.fs. : **Teâdiyat-ı sıhhat ve hayatdan cürûh, harekât, te'sîr-i bürûdet, isâbet-i sâika, te'sîr-i elektrikiyet**. r.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [2]+184 s. [L.H.:+]

5.fs.: **Teâdiyat-ı tenasüliyeden ıskat-ı cenîn**. r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [2]+94 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 3600

TBTK : 5516

AK : Gökay.E : 207 (2.fs.)

CTT : 610.07 / BAH (1-5. fs.)

İTT : C 2279 (1-2.fs.)

MK : 1964 A 1001(5.fs.)

S.Ö. Erz. : 2480 (1-5.fs.)

KONU : Adli Tıp

ÖZELLİKLER : Kitabın üç ve dördüncü fasikülleri Şu'râ-yı Ümmet Matbaası'nda basılmış². Ayrıca beşinci fasikülün arkasında yer alan *derdest-i tab' diğer fasiküller* : 6-*Teâdiyat-ı Ahlâk Mebahisi...*, 7- *Hüviyyet*, 8- *Haml*, 9- *Tesemmüm* olarak verilen listeden kitabın dokuz fasikül olarak plânlandığı anlaşılıyor. Taramalarımız sonucunda bu fasiküllerin basıldığına dair bir kanıt ulaşımadık. Her fasikül *Muhterem Talebe Efendilere* başlıklı ve Bahaeddin Şakir imzalı bir önsöz ile başlıyor. Bahaeddin Şakir önsözde; "Notların bilimsel yönü, üstad-ı muhteremim Brovardel'in (?) Paris Tıp Fakültesi'ndeki derslerinden, yasal uygulamaları ise ülkemizde Adli Tıp teşkilâtının temelini oluşturan muallim-i muhteremimiz Dr. Ali Rüşdü Paşa'nın notlarından aynen alınmıştır. Notlara Lyon Fakültesi muallimlerinden Lakodsanyi (?)'nin eserlerinden ve rahle-i tadrîslerinde bulunduğum diğer hocaların eserlerinden de birçok konu eklenmiştir"

¹ *Dârülfünûn Tıp Fakültesi ve Şuâbatı Nizâmnamesi*. Matbaa-i Amire, 1332 / 1334 (1916), 22 s.

² 3.fs. : *Mebâhis-i sıhhat ve hayatdan mevt ve mevt-i âniler*. 1327 [1911], Şu'rây-ı Ümmet Matbaası, [3]+216 s.

4.fs. : *Teâdiyat-ı sıhhat ve hayatdan itlâf-ı mevlûd veya i'dâm-ı sabî*. 1326 [1910], Şu'rây-ı Ümmet Matbaası, [3]+117 s.

diyerek kitabın kaynaklarını belirtiyor. Bahaeddin Şakir kitabın basılmasında emeği geçen askeri öğrencilerden Selanikli Burhaneddin Mümtaz ve arkadaşlarına da teşekkür ediyor. Ayrıca 2, 3 ve 4. fasiküllerde Burhaneddin Mümtaz imzası ve *İnzar-ı Kari'ine* başlığıyla “notların basımının yoğun çalışma nedeniyle geciktiği ve ilk cilt kadar dikkatli basılamaması sonucunda olabilecek hatalar için özür dileniyor”.

İçindekiler ve doğru-yanlış cetveli bulunmayan kitaptaki konu başlıklarından örnekler : Asfiksi, Garkde tefessüh, Tahnit, Raporlar; mesail-i tıbb-ı kanunî ve keşf-i muayeneler, Vaka takdimleri, Cürûh, Fi'l-i katle müteallik mesail, İntihar, Soğuşun tesiriyle husule gelen mevt, Iskat-ı cenin, Iskat-ı cenin-i cinaî.

Dârüşşafaka Altıncı Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.

Bkz.

İlm-i Kimyâ; İkinci sene : Dârüşşafaka Altıncı Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.

Dârüşşafaka Beşinci Senesinin Mevalid-i Selaseden : Cüz-i Evvel ; Usûl-i İlm-i Hayvanat. Cüz-i Sanî ; Usûl-i İlm-i Nebatat. Cüz-i Salis ; İlmü'l-Arz ve'l Maâdin. 3 c.

Bkz.

Mevâlid-i Selâse.

Dârüşşafaka 5. Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.

Bkz.

İlm-i Kimyâ ; Dârüşşafaka 5. Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.

23- Devlet-i Aliye Târîhi; Mücmel.

Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Fenn-i İspeçyâriye Hocası Rif'atlü, Efendi.*)
1.c.: H.1289 [1872], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 146 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 14592

JABO : Mai-Juin 1873, s.552 / 63

TBTK : 13856

FMK : Trh. 513

İSAM : 956.07 / DEV.A / 38264

KONU : Tarih

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler gibi bölümleri bulunmayan kitabın dış kapağında *Mekteb-i İdadiye-i Tıbbiye Ders Nazırı Binbaşı Rif'atlü Hüseyin Efendinin Türkçe ve Fransızca yazılmış olan tarih kitaplarından ale-t-tarikü'l-icmal yazmış olduğu Devlet-i Âliye Târihidir* açıklaması bulunuyor. Hakkında verilen bilgiler, diğer kitaplardaki yazar bilgileriyle karşılaştırıldığında, yazarın büyük olasılıkla Hüseyin Sabri olduğu söylenebilir. Kitap Tıbbiye İdadi'sinin ders kitaplarından biri olmalı. Eserin son sayfasındaki *Hatime-i cild-i evvel* notundan iki ya da daha çok cilt olarak plânlandığı anlaşılıyor. Ancak biz katalog ve kaynak taramalarımızda başka cilde rastlamadık.

Kitapta sırasıyla 18 padişah ve dönemleri anlatılmış.

24- Doktor Peon Tarafından Cinâyet-i Sirkât ile Maznûn Sez Nâm Şahıs Hakkında Tanzim Olunan Raport-ı Tıbb-ı Kanûnî Tercümesi ve Mütercim Tarafından Mecânînin Keşf-i Tıbb-ı Kanûnîsi ve Tanzim-i Raport Hakkında Ba'zı Mülâhazât.

Peon (*Doktor.*)

Çev. : İbrahim Şevki (*Doktor, Binbaşı, Elhac, Tabîb-i Bimarhane ve Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Tıbb-ı Kanûnî Muallimi Muavini ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye A'zâ-yı Müdavimesinden.*)

h.1299 [1882], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası, 50 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4326

S.Ö. Erz. : 2972

KONU : Adli Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler ve doğru-yanlış cetveli gibi bölümleri olmayan kitap bir adli tıp soruşturması sırasında düzenlenen rapor ve çevirmenin bu rapora dair görüşlerini içeriyor.

Kitabın konu başlıklarından bazı örnekler : Arz-ı vakıa, Evrak-ı istintakiye mütalâasından müstahrec, Maznunun doğrudan doğruya muayenesi, Mebahise ve muhakeme, İstintac, Mülahazâ-i mütercim, Usul-i keşf ve muayene, Raport ve müşavere-i tıbb-ı kanûnî.

25- 926 Senesinde Stajiyer Etıbbâ , Eczacı ve Diş Tabibi Efendilere Gösterilmek Üzere Tertıb Edilen Sıhhiye Manevrası Programı.

İst., [1926]¹, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 11 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 4338

TBTK : 6247

S.Ö. Erz. : 20825

KONU : Askeri Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler ve doğru-yanlış cetveli bulunmayan kitapçıkta, 1 / 25000 ölçeğinde Çamlıca ve Maltepe paftalarında cereyan edecek bir tatbikat programı yer alıyor. Ayrıca bu tatbikat sırasında stajyer etıbbâ, eczacı ve diş tabiplerinin yapacağı görevler de anlatılıyor. Umumî ve hususî vaziyetin verilmesiyle başlayan kitapçıkta program üç gün ve 11 safhaya ayrılmış olarak sunuluyor.

Durûrû'l-Muhat.

Bkz.

Risale-i Durûrû'l-Muhat.

26- Dürûs-ı Hayat-ı Beşerîye. 2 c.

Mehmet Şakir (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Fenn-i Menafîü'l-Â'zâ Muallimi Tabip, Miralay / Mirliya, Bey*)

1.c., 1.bs.: Dersaadet, h.1310 [1893], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 24+ 5+767+ [4]s., 1 Le., Res. [L.H.: -]

1.c., 2.bs.(İlâveli) : Dersaadet, R.1317 / H.1319 (1901), Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 731 s., Res. [L.H.: -]

2.c. ; Cüz-i evvel : Dersaadet, R.1320 / H.1322 [1904], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 288 s., Res. [L.H.: -]

2.c.; Cüz-i sanî : Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1906], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 289-556.s., Res. [L.H.: -]

¹ Baskı tarihi kapak sayfasına 1296 olarak yanlış basılmış.

2.c. ; Cüz-i sâlis : Dersaadet, R.1325 / H.1327 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 557-682+[19]+[13] s., Res.[L.H.:]

Not tutanlar : Abdülhakim (Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne) -

Mustafa Münif (Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne) -

Memduh (Efendi, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne)

S.Ö. Kat. : 4472

A.Kzg. : s. 161 / 112

CTT : 612 / MEH (1.c.: 1.ve 2. bs., 2.c.: 1.cüz)

CMK : K. 205, 167 (1c. 1. ve 2. bs.),

FMK : Tıb 115 (2.c. 2. bs.)

İTT : D 324 (Tüm cilt ve baskılar.)

MK: 1966 A 118, 1967 A 1, 06 MİL A 3310, 1948 A 2556

SK : Basma bağışlar 432, 960, 1753/1-2-3-4 S.Ö. Erz.: 3080 (1.c.1.bs., 2.c. 1.ve 2. cüz), 21607 (1.c.2.bs.)

KONU : Fizyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın birinci cildi iki kez, ikinci cildi ise üç ayrı cüz olarak basılmış. Birinci cilt, birinci baskının iç kapağında *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Fenn-i Menafîü'l-Azâ Muallimi Tabib Miralay Mehmed Şakir Bey tarafından tadrîs olunup Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Abdülhakim ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne 'de Mustafa Münif ve Memduh Efendiler tarafından toplanıp ve Muallim tarafından tashih olunarak ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye 'nin tasdîki ve Nezaret-i Celîle-i Maarif'in ruhsatıyla bastırılmıştır* kaydı var. Yazar ilk cildin birinci baskısında ; “merhum Mehmed Nuri Bey tarafından Osmanlıca'ya çevrilen Bécclard'ın kitabının¹o zamanın gereksinimini karşıladığını, ancak tıp biliminde yeni ilerlemeler olduğunu, kendisinin de üç seneden fazla süren uğraşısı sonunda topladığı kaynakları ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Fenn-i Menafî'ü'l-Azâ muallimliğine atandığı günden itibaren verdiği derslerini derleyerek bunların bastırılmasına cür'et ettiğini” belirtiyor. Ayrıca kitapta sözedilen birçok teori hakkında kendisini aydınlatan Mösyö Döwares(?)'e ve dersleri toplayan öğrencilerle, bazı şekillerin çizimini yapan İsmail Ali Efendi'ye de teşekkür ediyor.

Ayrıntılı içindekiler bölümleri bulunan eserin başlıklarından örnekler : Ulum-ı hayatiyenin tababet üzerine tesiri, Ta'birat-ı müsta'mele, et'ime ve meşrubat, Esnan ve yanaklarla dudakların hizmeti, Usare-i pankreasiye, Kalbin hizmet-i mihanikiyesi, Deveran-ı sagir, Bevlın havass-ı kimyeviyesi, İhtisas-ı hararete mahsus Azâ-yı asabiyye-i muhiyye, Yakaza ve nevm, Fisyoloci-i hareket, Harekât-ı hurdebini veyahud gayr-i mer'iyye, İntisâc-ı adalat.

27- Dürûs-ı İftitâhiye.

Celâl (Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Seririyât-ı Dahiliye Muallim-i Sânisî, Ferik)

R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 52 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4473

TBTK : 7212

¹ Jules Bécclard: *Menâfi'ü'l-Azâ ; Fisyoloci*. 2 c.

Çev.: Mehmed Nuri . 1.c.: 1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 4+12+[1]+625 s.

2.c.: İst., 1291 [1874], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 3+[1]+[11]+[1]+724+2+[1] s.

MK : 06 MİL A 2937

KONU : Beslenme

ÖZELLİKLER : : Önsöz, giriş, içindikiler ve doğru yanlış cetveli bulunmayan kitabın kapağında *Bin üç yüz yirmi üç sene-i mâliyesinde*[1907] *emrâz-ı mütenevvia-i dahiliye hastahane derslerine mübaşeret eden Tıbbiye-i Şâhâne müntehi sınıfları şakirdanına irad olunan takrirlerden*[ders notları] *ibarettir* açıklaması var.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Humma-i şibh tifoda et'ime, Karha-i midede et'ime, Seretan-ı midede et'ime, İltihab-ı müzmin-i em'ada et'ime, İnkıbazâ karşı et'ime, Emrâz-ı kalbiyesi olanların et'imesi.

28- Dürûs-ı İlm-i Hayvânât-ı Tıbbiye.

Hüseyin Remzi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Muallimlerinden Doktor, Kaimmakam, Bey*)
h.1305 [1888], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 544 s., Res. [L.S:+]

S.Ö. Kat. : 4474

TBTK : 14258

A. Kzg. : s. 159 / 77

CTT : 590 / HÜS

MK : 1968 A 1439

S.Ö. Erz.: 3081

KONU : Zooloji

ÖZELLİKLER : Kitapta önsöz, giriş, içindikiler ve doğru-yanlış cetveli gibi bölümler bulunmuyor. Kapak sayfasındaki *Mîr-i mûmâ-ileyhin esna-yı tadrîsde talebesi tarafından zabt olunmuş ve sonradan kendi taraflarından tashih kılınmış ve şakirdana kolaylık olsun için Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası'nda tab' ve temsil kılınmıştır* açıklamasından kitabın Hüseyin Remzi'nin dersleri sırasında öğrencileri tarafından tutulan ders notlarından oluştuğu anlaşılıyor.

Kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : İlm-i hayvanatın cihet-i umûmiyesi, Nebatat ile hayvanatın yekdiğerinden tefriki, Tarif-i hayvanat, Polip, Akarya, Ankebut, Hayvanat-ı fekariyye, Kuluçka, Memelilerden develer, Sirayet-i intikal-i maraz, Primat.

29- Dürûs-ı Serîriye.

Celâl İsmail (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Dahiliye Müderrisi.*)

1924, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 103+1 s., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4476

TBTK : 7213

AK : O. 2550

S.Ö. Erz.: 3084

KONU : Genel Tıp

ÖZELLİKLER : Başında önsöz, giriş vb. bölüm bulunmayan kitabın sonunda bir sayfalık fihrist yer alıyor ve konular birinci sayfadan *Dürûs-ı Seririyeye; Ders-i iftitahi* başlığı ile başlıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Derenî tahtü'l-had iltihab-ı periton ve cenb, Müzmin tederrün-i riede tazyik-i şiryânînin kıymet-i seririyesi, Bir adem-i kifaye-i cihaz-ı deverani

vakası, Ziya-yı şemsin insan üzerine tesiri, Emrâz-ı sariyede dezenfeksiyon, Alelumum iltihab-ı kilyeviye, Tehlike-i gıdaiye, Nevrasteni.

30- Dürûs-ı Serîriye-i Cildiye.

Hasan Reşad [Sığındım] (*Muallim*)

1926, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 255 s. [L.H.:+]

“Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Neşriyatından”

S.Ö.Kat. : 4477

CTT : 616.95 / HAS

İTT : C 3419

MK : 1967 A 1581

SK : İd. Mehmet Efendi 219

S.Ö. Erz.: 3085¹

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

ÖZELLİKLER : Kitap adı kapakta *Dürûs-ı Serîriye-i Cildiye ; Frengi ve Frengi ile Kabil-i İltibas Başlıca Emrâz-ı Cildiyeden Bahistir* olarak yer alıyor. Başındaki bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsözde Hasan Reşad önceki eserinden ve bu eserini hangi yöntemle oluşturduğunu şöyle anlatıyor : “Altı yıl önce öğrencilerin isteği üzerine onların gereksinimlerini karşılayabilecek kadar bir derleme oluşturmuş² ve bunda teoriden çok pratik noktalara önem verdiğim için eserimin basılı nüshaları kısa sürede tükenmişti. Bu kez yeniden bir talep olması üzerine tekrar bir kitap yazmaya ve son yıllarda cilt hastalıklarında meydana gelen ilerlemeleri göz önüne alarak, bunun da bıkkınlığa yol açmayacak bir tarzda düzenlenmesine karar verdim. Cilt hastalıklarının sınıflandırılmasının neredeyse mümkün olmaması beni özel bir yola götürdü. Frengiyi esas kabul ederek hastalığın çeşitli devrelerine ait belirtilerle benzerlik kazanan çeşitli cilt hastalıklarını içeren Dürus-ı Seririye-i Cildiye adlı birinci kitabı yayınladım”. Hasan Reşad kitabının beş ciltten oluşacağını ; “bunun bitimini takiben Emrâz-ı Cildiyede Laboratuvar, Kan Hastalıkları ve Emrâz-ı Cildiye, Çocuklarda Emrâz-ı Cildiye, Emrâz-ı Cildiyede Tedavi adları ile ayrıca dört kitap kaleme alarak, yalnız tıp öğrencisine değil, bu dal ile ilgilenmek isteyen genç meslektaşlarıma da bir rehber hediye etmek amacındayım” diyerek ifade ediyor³.

Kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Cildin fizyolojisi, Sirâyet-i efrenkiye, Karha-i dereniye, Âfat-ı karbü'l-seretaniye, Numune-i İhmirârî, Âdî impetigo, Kıl dökene.

31- Düstûrû'l-Edviye.

[Komisyon]

Çev. : Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i İdâdiye ders nazırı ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Fenn-i İspeçyârî hocası ve Mekteb-i Tıbbiye hoca muavini, Binbaşı, Rif'atlı, Efendi*)

H.1291 [1874], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 104 + 544 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4489

TBTK : 9214

E.İ. Kat. : 15

A.Kzg. : s.154 / 20

¹ Kitap adı *Dürûs-ı Serîriye-i Cildiye-i Frengi* olarak verilmiş.

² Sözü edilen kitap Özege'de 14189 No ile kayıtlı ve künyesi *Reşad.: Muhtâsâr Emrâz-ı Cildiye ve Efrenkiye. İst., Kader Mtb., 160+2 s.* olarak verilen kitap olmalı.

³ Hasan Reşad'ın bu kitapları 1928'e kadar yayınlamadığını belirledik.

AK : TB.317, YRV.223
CTT: 615 / DÜS
İTT : D 344
MK : 1972 A 31, 06 MİL A 2539
S.Ö.Erz.: 3094
SK . : Basma bağışlar 915, 5302

KONU : Eczacılık

ÖZELLİKLER : İlk Türkçe kodeks kitabı olan eser¹, 1866 tarihli Fransız kodeksinden çevrilmiş. 1874'de yayınlanan kitap uzun bir süre İstanbul eczacılarının rehberi olmuş². Kitabın başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Hüseyin [Sabri] önsözde; “tababetten habersiz oldukları halde tababet icra edenlerden meydana gelecek tehlikeden halkı korumak amacıyla, tüm tehzizat-ı tıbbiyeyi içeren ve Fransa’da bütün hekim ve eczacıların başvuru kaynağı olmak ve onun dışında kimsenin ilaç hazırlamasına yetkisi olmamak üzere bundan elli sene önce bir *Düstûr*’l-edviye[Kodeks / Farmakope] düzenlenerek yürürlüğe konulmuş” sözleriyle ilk Fransız kodeksini tanıtıyor. Hüseyin Sabri ayrıca; bundan sonra tıptaki gelişmelere bağlı olarak oluşturulan komisyonlar tarafından Fransa’da 1837 ve 1866’da kodeksin yeni baskılarının yapıldığını kaydediyor ve ülkemizde de Avrupa devletleri gibi bir komisyon oluşturularak memlekete uygun bir *Düstûr*’l-edviye yapılmaya değin şimdilik hekimlik ve eczacılık edenlere ve bir dava durumunda mahkemelere bile başvuru kaynağı olmak üzere bu kitabı çevirdiğini bildiriyor.

Kitap iki bölümden oluşmuş. İlk bölüm iki sayfalık *mukaddime* ile başlıyor, genel bilgilerden sonra ölçüler hakkında bilgiler veriliyor, ayrıca *Düstur’un tertibatında münderic bulunan mevadd ile mevadd-ı madeniye ve mahsulât-ı kimyeviye* başlıklı alfabetik düzenlenmiş listeler yer alıyor. Kitabın ikinci bölümü 75 babdan oluşmuş ve bu bölümlerde verilen droglar 848’e kadar numaralanmış. Kitabın sonundaki bölümler fihristi ve doğru-yanlış cetvelinden sonra ise *Düstur’da münderic bulunan mevaddın huruf-ı heca üzre fihristidir. İşbu fihristte yıldız ile irae olunan mevaddın her bir eczahanede bulunması iktiza eder* başlığı altında alfabetik sıralanmış ve maddenin *Düstur*’da geçtiği sayfayı işaret eden bir dizin yer alıyor.

32- Eczây-ı Tıbbiye Teftiş Memurlarının Vazâifini Mübeyyin Olup İcra-yı Ahkâmına İrâde-i Seniye-i Cenâb-ı Şâhensâhî Şerefmüteallik Buyurulmuş olan Tâ’lîmâtıdır.
R.1300 / H.1301 [1884], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 5 s. [L.H.: -]

S.Ö.Kat. : 4562

BDK : 9982

KONU : Yönetmelik

ÖZELLİKLER : Toplam 10 maddeden oluşan ve bir broşür şeklinde dört sayfaya basılmış yönetmelik, ilaç yapımını denetleyen memurların görevlerini bildiriyor.

33- Edviye ve Tedâvî Târihçesi / Histoire des Remèdes et ses Applications. 1. cüz
Tevfik Vacid (*Dârülfünûn-ı Osmanî Tıb Fakültesi Muallimlerinden.*)
Dersaadet, r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 71 s. [L.H.: +]

S.Ö. Kat. : 4645

A.Kzg. : s.164 / 139

¹ Rıza Tahsin : Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye. c. 2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s.154

² T. Baytop : Eczâhâne’den Eczane’ye ; Türkiye’de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923). İst., 1995, Bayer Türk, s.45

CTT : 615.09 / TEV
FMK : Tıb 304
İTT : B 216
S.Ö.Erz.: 21640
SK : Basma bağışlar 384

KONU : Tıp Tarihi

ÖZELLİKLER : Yazar *Edviye ve Tedavi Tarihi* başlığı ile başlayan dört sayfalık önsözde kitabın nasıl hazırlandığını ve hangi konuların yer alacağını şöyle anlatıyor : “Bu risalede ilaçlar ve tedaviye ait olaylar silsilesinin safhalarını yazmayı gerekli gördüm. Ünlü tarihçilerin eserlerinden inceleyerek ortaya çıkan ilkel tedavilerden itibaren, izini kaybetmeksizin geçmiş zamanları takibe başladım. Hastalıkların tedavisinde tarih öncesi olaylarıyla, eski zamanlardaki durum ve safhalarını düzenli bir silsile içinde vermek için, ünlü tarihçilere dayandım. Kitapta okuyucunun görüşüne sunmak üzere, ilkel insandan ikinci yüzyılın sonuna kadar (*Ezmine-i kadime*), İslamın ilk devirlerinden, Emeviler ve Abbasiler zamanındaki Arap hekimleriyle dört halife saltanatının sonuna rastlayan Türk hekimlerine kadar (*Ezmine-i atike*), Hicretin sekiz yüzüncü tarihine rastlayan onbeşinci asırdan itibaren Avrupalılardaki durumuna ve bugünkü gelişimine kadar (*Ezmine-i cedide*) geçmiş asırlar incelenecektir”. Ancak kitap Roma dönemine kadar olan olayları kapsıyor. Kitabın sonunda, sonraki devirler ayrıca risale şeklinde yazılacaktır notu var¹. İçindekiler dökümü bulunmayan kitabın arka kapağında yazarın diğer dört kitabının bildirildiği *Muharririn sair telifatı* listesi ile arka kapağın içinde doğru- yanlış cetveli bulunuyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ezmine-i kadimede tatbik-i müdâvât ve menşe’-i tesisi, Çinlilerde müdâvât, Mısır-ı kadimde müdâvât, Mabed-i Eskülabiye devri, Felsefe devri, İpokrat ve müdâvâtı, İskenderiye kütüphane ve medrese-i tibbiyesi devri, Calinos müdâvâtı.

34- Ekalîm-i Hârreye Mahsus Kanûnü’s-Sıhha.

Raif (*Mekke-i Mükerrime Sıhhiye Tabîbi, Efendi*) -
Bekir Sıdkı (*Mekke-i Mükerrime’de ârâm-sâz Asâkir-i Nizâmiye Etıbbasından, Efendi*)
H.1293 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 6+138 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 4694
TBTk : 5821
A.Kzg. : s.156 / 35

CTT : 610 / RAİ
İTT : D 2814
S.Ö.Erz.:3221²
SK : Basma bağışlar 1517, 9412/5

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık fihrist, bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ve Besmeleyle başlayan üç sayfalık bir önsöz bulunuyor. Yazarlar önsözde ; “Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne’de tıp eğitimi aldıkları ve Hicaz ve Yemen’de çalıştıkları uzun süre içinde, sıcak iklimin insan vücuduna olan kötü etki ve zararları ile yapılması gerekli tedavi ve alınacak önlemlerin uygulanması konusunda bu tür vakaları dikkatle izlediklerini, kitabı yazarken kendi deneyim ve gözlemlerinin dışında Avrupalı ünlü hekimlerin bu iklim hakkında toplayıp telif ettikleri eserlerden de yararlandıklarını” belirtiyorlar. Kitabı yazmadaki amaçlarının, ılıman

¹ Yazarın tıp tarihi ile ilgili başka bir yayımlanmış kitabını bulamadık.

² Yazar olarak sadece Bekir Sıdkı’nın adı verilmiş.

bölgelerden sıcak bölgelere gelen ya da göç edenlerin sağlıklı bedenlere sahip olmaları olduğunu söylüyorlar.

Kitaptaki konu başlıklarından bazıları şöyle : Kürre-i arz beş mıntıkaya münkasım olmağla mıntika-i hârreye dair bazı tafsilât beyanındadır, Ekâlîm-i hârrenin rüzgârları ile hava-yı râkidesi beyanındadır, Miyah-ı râkide ve bataklıklar beyanındadır, Hararet-i şemsin te'sirâtı beyanındadır, Soğuk suya girmekten ve yağmurdan ıslanmaktan zuhur eden avâriz beyanındadır.

35- Emrâz-ı Asabiye Notları.

Hilmi Kadri (*İstanbul Tıp Fakültesi Hey'et-i Tadrîsiyesi'nden, Tabib, Miralay.*)

1920, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 339+[5] s. [L.H.:+]

Not tutup yay. : Hüseyin Osman (*Murad-zâde*) –

Hasan İsmail (*Dârülfünûn Tıp Fakültesi Talebelerinden.*)

S.Ö. Kat. : 4838

TBTK : 13546

AK : Gökay.E 349/2 iç

BDK : K. 26482

CTT : 616.8 / HİL

CMK : K. 245

İTT : D 330, D 965, K 965

MK : 06 MİL A 2556, 06 MİL

A 2565, 1954 A 197

S.Ö.Erz.: 3313

KONU : Nöroloji

ÖZELLİKLER : Başta bir sayfalık *İfade-i Meram* başlıklı önsöz ile sonda dört sayfalık doğruyanlış cetveli ve bir sayfalık fihrist bulunuyor.

Tıp Fakültesi talebelerinden olan *müstensih ve naşirleri* Hüseyin Osman ile Hasan İsmail önsözde ders kitaplarının eksikliğinden yakınarak kitabı yayınlamaktaki amaçlarını; “Tıbbiye’ye başladığımız günden beri, kitapsızlık yüzünden marûz kalmakta olduğumuz zorlukların seneler geçtikçe ne kadar büyük olduğunu deneyimlerimizle anladık ve birkaç arkadaşımızla birlikte kitapsız olarak verilen derslerin kitaplarını kısmen de olsa basmaya karar verdik. Gerek eğitimimiz sırasında bizlere ve gerekse dışardaki diğer meslektaşlarımıza klasik bir eser olmak üzere muhterem emrâz-ı asabiye muallimimiz Hilmi Kadri Bey’in değerli notlarını sunuyoruz” sözleriyle belirtiyorlar.

Eski ve yeni terminolojinin birarada kullanıldığı kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Dimağ hakkında ma'lûmât-ı umûmiye, Afaziler ve envaı, Felc-i nısf-ı tulanî, İltihab-ı sehaya-yı hadde, Evram-ı dimagiye, Nevrasteni, Sar'a, Akromegali, Miyopatiler..

36- Emrâz-ı Bevliyede Usûl-i Muayene ve Teşhîs ve Bel Soğukluğu ve

İhtilâtâtının Teşhîs ve Tedâvîsi; Musavver.

İhsan Arif [Derman] (*Doktor, Gülhâne Hastahanesi Emrâz-ı Bevliye ve Tenâsüliye Muallim Muavini.*)

Dersaadet, R.1336 / 1920, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 176 s., Res., 1 Le. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : Yok ¹

BDK : K.167381, K.142664

CTT : 616.6 / İHS

İTT : K 878

KONU : Üroloji

ÖZELLİKLER : *Umumî ve Hususî* olarak iki kısma ayrılan kitabın başındaki bir sayfada *Arz-ı şükran* başlığı altında Dr. Fuad Kâmil'e teşekkür, *Bir kaç söz* başlığı altında iki sayfalık önsöz ve *Mukaddime* başlığı altındaki giriş yazısı bulunuyor. Sonda ise yarım sayfalık doğru-yanlış cetveli var.

Yazar önsözde; "Avrupa'da üroloji alanında son senelerdeki ilerlemelerden, teşhis araçlarının gelişmesinden söz edip ülkemizde ise bu alanın çok geri bırakıldığını belirtiyor. İlk olarak bu dalın Fakülte'de çok yakın zamanda eğitime başlaması, ikinci olarak da elde ürolojiye ait küçük bir kitap bile bulunmamasının hekim ve hastaları zor durumda bıraktığından söz ediyor. Kitabı yazmadaki amacının, hekimlerin pratikteki ihtiyacını karşılayacak önemli konuları, teorikten ziyade, pratik bir tarzda yararlanmaya sunmak olduğunu söyleyerek, eserini son Fransız ve özellikle Alman üroloji yayınlarından alıntı ve derleme yoluyla oluşturduğunu" açıklıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Emrâz-ı bevlîyede muayene ve teşhis usulleri, Kilyelerin muayenesi, Röntgen muayenesi, Aşı tatbiki, Bel soğukluğu hakkında ma'lûmât-ı umûmiye, Bel soğukluğu; tarihi, esbabı, sirayeti, â'razı, teşhisi, inzarı ve tedavisi ve profilaksisi hakkında malûmât-ı umûmiye, Kadında bel soğukluğu teşhis ve tedavisi.

37- Emrâz-ı Cildiye.

A. Hardy (*Paris Medrese-i Umûmiyesi'nin Emrâz-ı Dahiliye ve Cildiye Muallimi*)

Çev.: Nuri Kenan (*Saray-ı Hümayûn Etibbasından ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Seririyât-ı Dahiliye Muâvini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Müfredât-ı Tıb Muallimi, Binbaşı. Doktor, Rif'atlü, Efendi*)

H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 13 +1+602 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4845

TBTK : 12564

A.Kzg. : s. 155 / 33

AK : Y.R.Y.438

BDK : K.24105

CTT : 616.5 / HAR

FMK : Tıb 11

İTT : D 2986, D 356

MK : 1956 A 325

SK : Basma bağışlar 914, 3415, Esad

Efendi 3969

S.Ö. Erz. : 3316

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

¹ İhsan Arif'in TBTK 8402 ve S.Ö.Kat. No : 4842'de aynı tarih ve sayfa sayısında *Emrâz-ı Bevlîyede Usûl-i Muayene ve Teşhîs ve Harkatü'l-bevlî Emrâz-ı Bevlîye ve Tenasülîyenin Teşhîs ve Tedâvîsi* adı ile kayıtlı bir kitabı bulunuyor. TBTK'da Balıkesir İl Halk Kütüphanesi'nde bulunduğu kayıtlı olan bu kitaba ulaşamadığımızdan bu iki ayrı isimdeki kitabın ayrı kitap ya da baskılar mı ya da aynı kitap mı oldukları konusunda bir karara varamadık.

ÖZELLİKLER : Kitabın başında sekiz sayfalık içindekiler, iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ve bir sayfalık önsöz bulunuyor. Önsözde çevirmen Nuri Kenan; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'deki teorik ve pratik tıp eğitiminden sonra, cilt hastalıkları uzmanlığını Avrupa'da bitirdiğini ve devlete ve millete olan teşekkür borcunu meşhur üstad Hardy'nin bu kitabını çevirerek ödemeye çalıştığını belirtiyor.

Bablara ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Şelâlat, Der beyân-ı egzima, Der beyân-ı dâ-i şeyb, Der beyân-ı hazâze, Der beyân-ı cerh, Der beyân-ı indifâ'at-ı efrençiyeye-i cildiye.

38- Emrâz-ı Cildiye.

Kısaltarak çev. : Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Emrâz-ı Dahiliye Muallimi, Rif'atlü, Efendi*)

h.1297 [1880], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 58 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 24456 M

S.Ö. Erz. : 28879

KONU : Cilt hastalıkları.

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler, doğru-yanlış cetveli gibi bölümleri olmayan kitabın arka kapağında *İşbu kitabın mütercimi olan Hüseyin Efendi'nin âsâr-ı sairesi* başlıklı bir liste var. Bu listede yer alan *Düsturü'l-edviye, Bedreka-i Etıbbâ, Fenn-i ispeçyâri, Müfredât-ı tıbb ve ilm-i tedavî ve Hıfzû's-sıhha* [Kitab-ı hıfzû's-sıhha] adlı kitaplardan çevirmenin Hüseyin Sabri olduğu ve kitabın dış kapağındaki *Kitab-ı Tıbbiye-i mufasssaladan alâ-tarikü'l-ihţisar tercüme edilmiştir* notundan kitabın kısaltılarak çevrildiği anlaşılıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : İltihab-ı cild, İhmirar-eritem, Huveysalat, Egzema, Cüzam, Cereb-uyuz.

39- Emrâz-ı Cildiye; Musavver. 2 c.

Şükri Mehmed [Sekban] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Seririyât-ı Cildiye ve Efrençiyeye Muallim Muavini, Kolağası, Doktor, [2.c.] sabık Muallim Muavini.*)

1.c.: R.1325-H.1327 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 232+[3] s., Res. [L.H.: +]

2.c.: R.1326-H.1328 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 477+[5] s., Res. [L.H.: +]

S.Ö. Kat. : 14444

AK : Gökay.E 98, Gökay.E 98 iç(1. ve 2.c.)

BDK : K.167797, K.142639 (1. ve 2.c.)

CMK : K. 91, K. 19 (1. ve 2.c.)

CTT : 616.5 /ŞÜK (1. ve 2.c.)

İTT : K 2012, 2441(1. ve 2.c.)

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

ÖZELLİKLER : Birinci cilt dört sayfalık *İfade-i meram* başlıklı önsözle başlıyor. Daha sonra iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı ve bu cildin içeriğinden sözeden yazı bulunuyor. Cildin sonunda üç sayfalık alfabetik fihristle, üç sayfalık fihrist yer alıyor. İkinci ciltte ise sadece, sonda beş sayfalık bir alfabetik fihrist bulunuyor. Yazar önsözde; eğitimi sırasında kendisinin de zorluğunu yaşadığı, anadilinde kitap bulunmaması probleminin şu anda öğrenim gören öğrencilerin de sorunu olması nedeniyle bu eserini yazmaya başladığını söylüyor. Şimdiye kadar bu konuda sadece merhum Hilmi ve Münir Beylerin çevirdiği ve artık nüshası kalmamış iki kitaptan başka

kitap bulunmamasının bu dala yeterince önem verilmemesinden kaynaklandığını belirtiyor. Yakın zamana kadar emraz-ı dahiliyenin bir kolu olarak kabul edilen cildiye, artık emraz-ı hariciye içine alındığını söylüyor ve kendisi de bunun doğruluğunu savunuyor. Şükri Mehmed ayrıca kitabın basılmasındaki yardımlarından dolayı Selânik Gureba Hastanesi etibbasından Mehmed Ahmed Bey, Tabip Yüzbaşı Fahri Bey ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye münthehi senesi talebesinden Defterdarlı Salih Efendi'ye teşekkür ediyor. Mukaddimede ise; bu cildi yazarken sadece öğrencileri düşünmediğini aynı zamanda uzman hekimlere gerekli tüm ayrıntılı bilgileri de verdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Cildin teşrih ve fizyolojisi, Cildin himayesi, Hararetin tanzimi, İhtikan, Uzima, Tekayyuh, Tefeccür, Yakılar, Usul-i ibtal-i hiss-i mevzii.

40- Emrâz-ı Dahiliye. 2 c.

Augustin Grisolles

Çev. : Hüseyin Sabri (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Emrâz-ı Dahiliye Muallimi, Elhâc, Efendi*)

1.c. : h.1297 [1880], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası, 4+645+[5] s. [L.H.:+]

(1.c. 2. bs.) : İst., h.1301 [1884], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 4+645+5 s. [L.H.:+]

2.c. : h.1302 [1885], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 392 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4847

TBTK : 11718

A.Kzg. : s.156/41

CTT : 616 / GRİ (1-2.c.)

FMK : Tıb 14 (2.c.)

İTT : D 332, D 2585 (1.-2.c.)

MK : 1965 A18, 1966 A 807(2.c.)

SK : Hasib Ef. 429

S.Ö. Erz. : 3320 (2.c.)

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Dış kapakta kitabın *Grisolle'den* kısaltılarak çevrildiği belirtilmiş. Birinci cildin başında dört sayfalık önsöz, sonunda beş sayfalık içindekiler listesi bulunuyor. İkinci ciltte ise önsöz yok, sadece sonda üç sayfalık içindekiler listesi var. Çevirmen birinci cilt ikinci baskının önsözünde; okulun klinik sınıfında bulunan öğrencilerin bilgilerini arttırmak üzere daha önce Moynac'ın Emrâz-ı Dahiliye kitabını¹ Osmanlıca'ya çevirdiğini, bu kez ise şimdiye kadar bir çok dile çevrilmiş olan Fransa'nın ünlü hocalarından Grisolles'ün Emrâz-ı Dahiliye kitabını çok az bir kısaltmayla ve dört cilt halinde düzenlediğini ve ilk cildinin baskısı bittiğinden dolayı bastırıldığını söylüyor ve dört cilt olarak plânladığını belirtiyor. Biz katalog ve kütüphane taramalarımızda kitabın iki cildini bulabildik. Birinci cildi iki kez basılan kitabın, tüm kaynaklarda da iki cilt olarak görünmesi nedeniyle, diğer ciltlerinin basılmamış olduğunu düşünüyoruz.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Hummeyât, Tifüs, Veba, İhtikan-ı dimağ, Fakrû'd-dem, İltihab-ı mide, Zatü'r-rie, Felc-i umumi-i hakiki, Egzema, Basur, Tebevül-i dem, Dâ'-i hafr-İskorbüt, Bazı a'zâya mahsus olan ifrazat, Seyelan-ı leben, Seyelan-ı meni.

41- Emrâz-ı Dahiliye; Birinci Kitap : Cihâz-ı Teneffüsî Hastalıkları.

Âkil Muhtar [Özden] (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Tedâvîye ve Fenn-i Tedâvî Müderrisi*) -

Süreyya Ali [Kayacan] (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Dâhiliye Müderris Vekili*) -

¹ Bkz.: 43 nolu künye.

Necmeddin Rıfat [Yarar] (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Dâhiliye Müderris Muâvini*) -
Tevfik Salim [Sağlam] (*Tıb Fakültesi Mebâdi-i Seririyât-ı Dâhiliye ve Gülhane Seririyât-ı
Dâhiliye Muallimi*)
R.1336 / 1920, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 316+[10] s., Res. [L.S.: +]
“Tıb Fakültesi Kütübhânesi Aded : 4”

S.Ö. Kat. : 4850

AK : O . 2549
BDK : K . 28230
CTT : 616 / AKİ
CMK : K. 71
İTT : K 469, C 3089, D 362
MK : 1973 A 12 , 06 MİL A
2641 ,
S.Ö. Erz. : 3321

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Önsözü bulunmayan ve her konusu değişik yazarlar tarafından kaleme alınmış olan kitabın sonunda dört sayfalık fihrist ile altı sayfalık bir dizin yer alıyor. Kaynak ve kütüphane taramalarımızda başka cildini belirleyemediğimiz kitabın devamı büyük olasılıkla basılmamış olmalı.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Medhal : Tevfik Salim [Sağlam], Burun hastalıkları : Tevfik Salim[Sağlam], Haççere Hastalıkları : Necmeddin Rıfat [Yarar] – Âkil Muhtar [Özden], Kasabat Hastalıkları : Tevfik Salim [Sağlam], Rie Hastalıkları : Necmeddin Rıfat [Yarar] -Âkil Muhtar [Özden], Gışâ-yı cenb Hastalıkları : Süreyya Ali [Kayacan], Munsif Hastalıkları : Necmeddin Rıfat [Yarar] – Âkil Muhtar [Özden].

42- Emrâz-ı Dahiliye Dersleri.

Feyzullah (*Muallim-i şehir, Paşa.*)

R.1310 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 544 s., El Y. Taş bs. [L.H.:+]

Not tutup yay.: Süleyman Emin

S.Ö. Kat. : Yok

CTT : 616 / SÜL

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitap el yazısından taşbaskısı tekniğiyle çoğaltılmış ders notlarından oluşuyor. Eserin başında Süleyman Emin imzalı ve *Bir iki söz* başlıklı yedi sayfalık önsöz bulunuyor. Süleyman Emin önsözde; Tıbbın hariciye ve dahiliye olarak iki bölüme ayrıldığını, ayrıca bu bölümlerin içinde de bir çok alt bölümün yer aldığını yazıyor. Ancak yine de bu bölümlerin kesin sınırlarla ayrılamadığını, bazı hastalıkların harici yöntemlerle teşhis edilip dahili yöntemlerle tedavi edildiğini belirtiyor. Süleyman Emin bu genel bilgilerden sonra Feyzullah Paşa'nın etkileyici ders verme yöntemlerinden, derin bigisinden, anlatma yeteneğinden ve öğrencilere her zaman son yenilikleri aktardığından söz ediyor. Kitabın, iki yıl süresince Feyzullah Paşa'nın derslerinde tuttuğu notlardan oluştuğunu, öğrenci arkadaşlarının bu notları kopya etmek istediklerini ve zaman içinde yıpranarak yok olmalarından korumak için de notları bastırmaya karar verdiğini belirtiyor. Süleyman Emin notların basım aşamasında yardımlarını gördüğü Nefi Celâleddin Efendi'ye de teşekkür ediyor. Önsözün sonunda kitabın iki kısma ayrıldığı ; *birinci*

kısımda *Emrâz-ı intaniye*, *Cihaz-ı teneffüsiye*, *Cihaz-ı hazmiye ve deveraniye*, ikinci kısımda da *Cihaz-ı asabiye*, *Turuk-ı bevliye ve Azâ-yı muharrike* 'nin yer alacağı belirtiliyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Hummay-ı tifoid, Kızıl hastalığı, Taun, Trikinoz, Emraz-ı kalbiye, Emraz-ı asabiye-i kalb, Hunnak-ı sadr, Emraz-ı enf, Tazyik-i kasabi, Zatü'r-rie-i nezleviye.

43- Emrâz-ı Dâhiliye ve Seririyât-ı Tıbbiye.

L. Moynac [*Emrâz-ı Dâhiliye ve Seririyât Muallimi*¹]

Çev.: Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Emrâz-ı Umûmiye Muallim Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Müdürü, Efendi*², *Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Emrâz-ı Dâhiliye Muallimi ve Mekteb-i Mezkur Müdürü*³.)

H.1297 [1879], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 3+10+5+[1]+696 s. [L.H.:-]

S.Ö.Kat. : 4854

A.Kzg. : s.156 / 40

CTT : 616 / MOY

İTT : C 299

SK : Basma bağışlar 1755

S.Ö. Erz.: 3326

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Eserin ikinci baskısı A.Maviyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası tarafından yapılmış⁴. Kitabın başında iki sayfalık *mukaddime* başlıklı önsöz, dokuz sayfalık fihrist, bir sayfalık *Hüseyin Efendi'nin âsâr-ı sairesi* ve beş sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Eser sekiz kitap ve 29 fasıla ayrılmış. Yazar önsözde, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin kurulmasından sonra birçok kitaplar çevrildiğini, kendisinin de bu kitabı çevirdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : İltihab-ı kalb, Hafakan-ı asabiye, Zükâm, İltihab-ı kasabat, Zatü'r-rie, Seretan-ı rie, İltihab-ı periton, Sar'a, İhtinâk-ı rahm, Havale, Felc-i tıflî, Kolera, Dâ'-i hafr.

Emrâz-ı Dâhiliye ve Seririyât-ı Tıbbiye. 2 c. Tardieu

Bkz.

İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye ve Seririyât-ı Tıbbiye. 2 c.

Tardieu

44- Emrâz-ı Dahiliyeden Hastalık Timsalleri ve Teşhîs-i Maraz Talimleri.

Çev. : Mehmed Fahri (*Muallim, Miralay Doktor*)

R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Matbaası, [7]+144 s. [L.S.+]

S.Ö. Kat. : 4856

İTT : C 272

KONU : İç Hastalıkları

¹ 2. bs.dan

² Dış kapaktaki bilgiler.

³ İç kapaktaki bilgiler.

⁴ Moynac : *Emrâz-ı Dâhiliye ve Seririyât-ı Dâhiliye*. 2. bs. Çev.: Hüseyin Sabri. İst., 1304[1887], A.Maviyan Şirket-i Mürettibiye Matbaası, [3]+772 s.

ÖZELLİKLER : Dış kapakta kitap adının üstünde *Almanca'dan*, kitap adının altında ise *Teşhis-i Maraz Bilmecesi* notları yer alıyor. Mehmed Fahri adı kapakta *muharrir* olarak geçiyor. Önsöz, giriş, doğru-yanlış cetveli gibi bölümleri olmayan kitap, hekim ve öğrencilerin teşhis konusundaki bilgilerini sınamaya yönelik. Vakalar birinci, ikinci hastalık gibi başlıklar altında veriliyor. Bu ara başlıklarda hastalık adları yer almıyor. Kitapta toplam 143 hastalık var. Her sayıda ayrı bir hasta ele alınıp hastalığın gidişatı anlatıldıktan sonra teşhis soruluyor. Teşhis ? sorusunun yanıtı ise baştaki yedi sayfalık içindekiler bölümünde Osmanlıca-Almanca ve Latince olarak veriliyor. Bu da okuyucunun kendini sınamasını sağlıyor.

Mündericat bölümünde yer alan hastalık adlarından bazı örnekler : Dizanteri, İltihab-ı mesane, Hunnak-ı sadrî, Kâzib lösemi, Kızamık, Tesri'-i kalb, Maraz-ı Adison.

45- Emrâz-ı Hâriciye. 2. ve 3. kt.

Danto

Çev. : Sadeddin Vedad [Koçer] (*Osmanlı Tıp Fakültesi İkinci Seririyât-ı Harîciye Şef dö Kliniği, Dr.*)

2.kitap : *Âfât-ı Mafsalîye* ; Dersaadet, R.1326 / H.328 [1910], Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye, 203+[2]+[3] s., Res. [L.H.:+]

3.kitap : *Âfât-ı Azmiye* ; Dersaadet, R.1327 / H.1329 [1911], Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye, 186+[2] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4863

TBTK : 8066, 8067

BDK : K.142656, K.27590

CMK : K.212 (1., 2., 3. ve 4. kt.)

CTT : 617 / DAN (2., 3. ve 4. kt.)

İTT : K 1010, K 1011, K 1012, K 1013 (1., 2., 3. ve 4. kt.),

MK : 06 MİL A 2502, 1969 A 303, 06 MİL A 2510, 1949 A 578, (1., 2., 3. ve 4. kt.)

S.Ö.Erz.: 3331(1. ve 3.kt.)

KONU : Cerrahi - Ortopedi

ÖZELLİKLER : Dört kitap olarak basılan eserin birinci kitap birinci ve ikinci baskıları ile dördüncü kitabı başka matbaalarda basılmış¹. İkinci kitabın başında Muallim Abdülkerim Sebati'nin yazdığı bir sayfalık bir önsöz ile sonunda doğru-yanlış cetveli ve içindekiler listesi bulunuyor. Üçüncü kitapta ise sadece en sonda içindekiler listesi var. Abdülkerim Sebati önsözde; "cerrahi hastalıklara ait çeşitli kitaplar yayınlanmış olsa da sözü edilen eserlerin fenn-i cerrahinin son onbeş yirmi sene içinde yaptığı ilerleme ve yenilenme açısından yeterli olamayacağını açıklamaya gerek yoktur. Sadeddin Vedat Bey'in akıcı bir ifade ile çevirip derlediği Emrâz-ı Cerrahiye-i Umûmiye bu gereksinimi mümkün olduğunca kolaylaştıracağı için takdir ve teşekkürü değerlidir" diyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Âfat-ı cerrahiye-i mefasıl, Cüruh-ı mefasıl, Artrektomi, Evram-ı mafsalîye, Âfat-ı intaniye, İntan-ı azmi-i dereni , Akromegali, Evram-ı muhatiye, Mefasıl-ı kâzibe.

¹ *Emrâz-ı Hâriciye*. 1.kitap : Büyük Muamelât-ı Marazîye ; İst., 1326/1328 [1910], Kader Matbaası, 368 s. ; 1.kitap, 2. bs. : İst., 1327 [1911], Tanin Matbaası, 270+1 s.

Emrâz-ı Hâriciye. 4.kitap : Evrâm ve lenfa, eviye, adalât, evtâr, âsab hastalıkları ; İst., 1327 [1911], Tanin Matbaası, 221+3 s.

46- Emrâz-ı Hâriciye-i Hususîye ; Batın Hastalıklarından : Cidâr-ı Batnın Cürûhu, İltihâbât ve Evrâmı ve Fıtıklar.

Sadeddin Vedad [Koçer] (*Muallim, Doktor*)

R.1338 / 1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 64 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4866

CMK : K. 145

MK : 1949 A 721

S.Ö. Erz. : 3333

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler vb. bölümleri bulunmayan kitabın ilk sayfasında yazar *Mütefekkirin-i şübban-ı tıbbâ ikinci¹ hediye* ifadesiyle, kitabını genç tıbbiyelilere armağan ediyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Cidar-ı batnın fibromları, Cüdran-ı batniyenin evramı, Cüdran-ı batniyenin fibromları, Fıtık; fıtıklar hakkında mütalaat-ı Umûmiye, Alelhusus fıtıklar, Fıtk-ı dahiliye.

47- Emrâz-ı Hariciye-i Hususîye Notları.

r.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 407 s., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

Tab' ettiren : Arif İsmet

S.Ö.Kat. : Yok

CMK : K. 168

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : El yazısından taşbaskısı tekniğiyle çoğaltılan kitap ders notlarından oluşuyor. Kapak sayfasında tab' ettiren Arif İsmet kaydından başka isim yer almıyor. Önsözü bulunmayan kitabın başında *Mukaddime* başlıklı bir giriş yazısı var. Bu bölümde, dersi anlatanın ağzından tıp öğrencilerine hitaben; genel olarak cerrahiden ve cerrahinin dahili hastalıklardan daha büyük gelişmeler gösterdiğinden, artık büyük ameliyatların kolaylıkla yapılabildiğinden, cerrahi tedavinin reçete yazmaktan çok bıçakla yapıldığından ve ellerini daima bıçağa alıştırmaları gerektiğinden söz edilerek özellikle askeri cerrahlar için gerekli önerilerde bulunuluyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Emraz-ı hariciye dersleri, Asepsi ve antisepsi beynindeki fark, Emraz-ı hariciye-i nevahi, Evram-ı epitelyaliye.

48- Emrâz-ı İntânîyeden İnfluenza ve Humma-yı Dânk.

Ziya Nuri [Birgi] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Muallim Muavinlerinden ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından Beşinci Rütbeden Mecidî Nişanını hâmil Tabip Yüzbaşı.*)

Kostantiniye, h.1311 [1893], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 86+[1] s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4871

BDK : K.22643

CTT : 616.9 / ZİY

IRCICA : 16781, 25735

¹ Sadeddin Vedat'ın ilk kitabı Danto'dan 1910'da çevirdiği 4 ciltlik *Emrâz-ı Hâriciye* kitabı olmalıdır.

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Ziya Nuri kitabın başındaki *Mukaddime* başlıklı bir sayfalık önsözde; arasıra Avrupa ülkelerinde görülen ve birkaç kez şehrimize de yayılan influenza hakkında gerekli bilgileri toplayan ve *Kitabü't-tıb* adıyla Fransa hekimleri tarafından yayınlanan eser ile, diğer iç hastalıkları kitaplarından derlenen bu kitapçığın, influenza adlı salgın hastalık ve ondan çok da farklı olmayan humma-yı dank hakkındaki bilimsel ve klinik bilgileri içerdiğini anlatıyor.

Konu başlıklarının bazılarından örnekler : Emrâz-ı intaniyeden influenza yahud nezle-i müstevliye, Ahval-i tarihiye, Marazın tarih-i intişariyesi, Keyfiyet-i sirayet, Â'raz-ı teneffüsiye, Nekahat, Humma-yı dank hakkında ma'lûmât-ı umûmiye ve ahval-i tarihiye.

49- Emrâz-ı Kalbiye Konferansları.

Neşet Ömer [İrdelp] (*Osmanlı Tıp Fakültesi Birinci Seririyât-ı Dahiliye Şef dö Kliniği, Doktor*) Dersaadet, R.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 197+3 s., 18 Pl., Res., [L.H.:+]

Toplayan : Fuad (*Birinci Seririyât-ı Dahiliye Asistanı, Doktor*)

S.Ö. Kat. : 4872

CTT : 616.1 / NEŞ

CMK : K. 207

İTT : K 4195

MK : 1947 A 700

S.Ö.Erz.: 3335¹

SK : Basma bağışlar 5079

KONU : İç Hastalıkları - Kardiyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında birer sayfalık *İfade-i meram*, Feyzi Paşa'ya ithaf ve *Muallim Feyzi Paşa hazretleri tarafından ihda buyurulan takrizdir* başlıklı yazılar bulunuyor. Sonda ise iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ve bir sayfalık fihrist var. Yazar *İfade-i meram* başlıklı önsözde kitabın, Fakülte'de R.1327[1911] öğretim yarıyılında kalp hastalıklarına dair olarak verdiği konferanslardan oluştuğunu belirtiyor. Neşet Ömer kendisini teşvik eden Muallim Feyzi Paşa'ya, konferansların verilmesine izin veren Fakülte Reisi Besim Ömer Bey'e ve eserin derlenip düzenlenmesinde gösterdiği çabadan dolayı da Dr. Fuat Bey'e teşekkür ediyor. Ayrıca kitabını Feyzi Paşa'ya ithaf ediyor. Feyzi Paşa ise Şef dö kliniğim dediği Dr. Neşet Bey'in niteliklerinden ve kitabından övgüyle söz ediyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : İltihab-ı şegaf-ı harici-i kalb, İltihab-ı adale-i kalb-i müzmin, Adale-i kalbin vazaif-i esasiyesi, Nabzın tagayyürat-ı fizyolojisi, Ekstrasistol, Hunnâk-ı sadr.

50- Emrâz-ı Kilâb.

Hartwig [*Berlin Baytar Mektebi Muallimlerinden.*]

Çev.: Minas (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Baytar Hocalarından, Yüzbaşı*) -

Muharriri : Hüsnü (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Baytar Hocalarından, Kolağası*)

H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8+6+[1]+358 s., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4873

TBTK :12604

¹ *Emrâz-ı Kalbiye Notları* adı ile.

S.Ö. Erz.: 3336

KONU : Veteriner Hekimlik.

ÖZELLİKLER : Kitabın başında sekiz sayfalık içindekiler listesi, altı sayfalık doğru-yanlış cetveli ve bir sayfalık *mukaddime* başlıklı önsöz var.

Minas ve Hüsnü önsözde; köpeklerin özelliklerinden söz ediyor ve Berlin Baytar Mektebi Muallimlerinden Hartvig'in köpeklerin hastalık ve tedavileri konusundaki kitabını çevirerek yayınladıklarını belirtiyorlar.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Felc yâni kötürüm, Sar'a, Mütecennin-i kuduz, İhtibas-ı bevl, Zahmetli vaz-ı haml, Cüruh.

51- Emrâz-ı Nisa ; Serîfî ve Cerrâhî.

Au. Lutaud (*Paris Cemiyet-i Vilâdiye ve Nisâiyesi Azâ-i Müessesesinden ve St. Lazar Hastahanesi Etibbâsından Muallim-i Emrâz-ı Nisâ.*)

Çev.: Mustafa Nizameddin (*Mecîdiye Kışla-i Hümayûnu Etibbâsından Kolağası.*) –

Besim Ömer [Akalin] (*Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne 'de Fenn-i Kibale ve Ebeler ve Seririyât-ı Vilâdiye Muallimi, Kâimmakam, Doktor*)

İst., h.1314 [1896], Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+[20]+3+527 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4877

A.Kzg. : s. 163 / 138

BDK : K.27191

CTT : 618 / LUT

İTT : C 2587

SK : Basma bağışlar 440

S.Ö. Erz.: 21721

KONU : Kadın Hastalıkları ve Doğum

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık *Dr. Besim Ömer Bey'in bazı âsâr-ı matbuası*, iki sayfalık *İfade* başlıklı önsöz, 20 sayfalık fihrist ve üç sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor.

Çevirmenler önsözde, o zamana kadar kadın hastalıklarına dair ciddi bir eser yayınlanmamasını büyük bir eksiklik olarak niteliyorlar. Çünkü onlara göre ; *cins-i cemil-i nisvan-mader, ben-i adem ve beşeriyetin nisfını teşkil eylemek itibariyle de ziyade muhterem bulunmağla bilahere bu taife-i cemileyi tedavi edecek bir tabibin velev ki mütehassıs olmasın emrâz-ı umûmiyeye vukufu derecesinde emrâz-ı hususiyeye de luzum-ı intisabı emr-i ayân olduğundan emrâz-ı hususiyeye-i zükûr gibi emrâz-ı nisaya dair şayan-ı tedrîs ve istifade bir eserin vücudu ehemmi-i umûrdandır.* Çevirmenler önsözü, yabancı dilde bu konuda pek çok eser yayınlanmış ise de Lutaud'nun kitabı kısa sürede üç baskı yapmış ve Almanya, İngiltere ve Amerika'da bu konuda olan son gelişmeleri de içerdiğinden, eksikimizi tamamlamak üzere çevrilmiştir diyerek bitiriyorlar.

Dört kısım ve bablardan oluşan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Uzv-ı tenasül-i nisanın teşrihine ve fizyolojisine ve su-i teşekkülâtına dair ma'lûmât, Ferc, Harici Azâ-i tenasüliye-i nisanın neşvüneması, Mesane, İhlil, Rahim, Usul-i muayene ve teşhis, Küretajın lüzum ve icrası, Rahmin cidar-ı batna tesbiti, Sarkom.

52- Emrâz-ı Ricliye-i Hayvânât-ı Ehliye. 2.c.

Cadiot

Eklerle çev.: Hayreddin Arif (*Mekteb-i Fünûn-ı Tibbiye-i Şâhâne Sınıf-ı Baytariyesi Ders Nazırı Muavini ve Emrâz ve Seririyât-ı Hariciye ve Fenn-i Nalbandi Muallimi, Baytar Binbaşı*)

2.c.: R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [6]+498 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4879¹
TBTK : 13067

S. Ö. Erz.: 21723, 3338 (2.c.)

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Dış kapağında *Meclis-i Maarif-i Tıbbî kararıyle* bastırıldığı notu bulunan kitap *Tahdis-i nimet-i padişahî* başlıklı iki sayfalık önsöz ve dört sayfalık fihristle başlıyor. Çevirmen Hayreddin Arif önsözde; Fransa'nın Alfort Baytar Mektebi'ndeki tahsili sırasında Muallim-i şehir Mösyö Cadiot'nun basılı ve basılı olmayan eserlerini kaynak olarak ve kendi klinik gözlemleri ve bir çok ünlü veteriner hekimin kitaplarından şekiller de ekleyerek bundan beş sene önce bastırıldığı Emrâz-ı Baytariye-i Cerrahiye²'nin önemli bir bölümünü oluşturan ve 13 yıldan beri eğitimini verdiği Emrâz-ı Ricliye-i Hayvânât-ı Ehliye'nin ikinci cildini de bastırmak şerefine eriştiğini söylüyor. Hayvanların ayaklarıyla ilgili hastalıkların anlatıldığı kitabın sonunda *Ayak hastalıklarının ehemmiyetini beyân etmek üzere 230 mevcutlu bir şirketin hayvanatı meyanında dört senede tesadüf edilen emrâz-ı muhtelif-i ricliye-i ira'e eden istatistik cetvelidir* başlıklı bir istatistik tablosu ile yedi sayfalık bir doğru-yanlış cetveli bulunuyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Teşrih-i kadem, Alelumum emrâz-ı kadem, Esbab-ı umûmiye, Âfat-ı cerhiye-i kadem, Tırnak çatlakları, Kerasel.

53- **Emrâz-ı Umûmiye.**

Henri Claude (*Doktor*) –
Jean Camus (*Doktor*)

Çev.: Osman Nuri [Eralp] (*Müntesibin-i tıbdan, Müntehi sınıftan*)

Dersaadet, r.1328 [1912], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [2]+856 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4883
TBTK : 7610

BDK : K.167800
CTT : 610 / CAM
MK : 1954 A 67
S. Ö. Erz.: 3340

KONU : Patoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başındaki iki sayfalık *Talebe arkadaşlara birkaç söz* başlıklı önsöz ile bir sayfalık *Tıb Fakültesi Müdürü ve Seririyât-ı Dahiliye Muallim Muavini Dr. Abdülhak Adnan*[Adıvar] *Efendi'ye naçiz bir eser-i şükran olmak üzere ithaf edilmiştir* notu bulunuyor. Kitabın sonunda 13 sayfalık ayrıntılı bir fihrist ve beş sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor. Kitabın çevirmeni Osman Nuri önsözde emrâz-ı umûmiyeye ait genel bilgiler verdikten sonra, kitabı çevirme nedenini şöyle açıklıyor : *Emrâz-ı Umûmiyenin gerek talebe ve gerekse Etibba*

¹ Özege Kataloğu'nda 4879 ve S.Ö.Erz.'da 21723 No ile ve Hayreddin Arif : *Emraz-ı Ricliye-i Hayvanat-ı Ehliye*. 1. c. İst., 1326, Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 490+2 s. olarak verilen kitabın Atatürk Üniversitesi'nde incelendiğinde, 2.c.'in, başı ve sonu eksik olan, bir başka nüshası olduğunu belirledik .

² Emrâz-ı Ricliye-i Hayvânât-ı Ehliye'nin birinci cildi, Özege Kataloğu'nda 4844 numara ile kayıtlı ve künyesi ; Cadiot : *Emrâz-ı Cerrahiye-i Baytari*. Çev.: Hayreddin Arif. İst., Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne Matbaası, 1318(1902), 724+2 s. olarak verilen kitap olmalı.

için lüzumunu her an serîriyâta işitir ve fakat okuyup birşey anlayıncaya kadar -itiraf edeyim, yahud hepberlikte edelim - bunun neden bahsettiğini , neye yarayacağını bilmiyordum. Öğrenmek merakıyla bu kitabı aldım. Serîriyâta her vakit zikri geçen istilahatı, bazı alâimin suret-i tekevvinünü ve sair tafsilâtı bu kitapta buldum.

Emrâz-ı hücreviye, Emrâz-ı umûmiye-i ensice, Echize-i kebire emrâzı ve Emrâz-ı umûmiye-i uzviye başlıklı dört kısma ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Sıhhat ve maraz, Elektrik, Toksinler, Muafiyet-i tabiiye, Gangren, İltihabat-ı müzmine, Evram, Ces, Kar', Isga , Inkıta-i bevl, Veraset.

54- Emrâz-ı Umûmiye. 2 c.

François Henri Hallopeau (*Paris Darülfünun Tıbbiyesi Muallim Muâvinlerinden ve St. Louis Hastahânesi Tabibi.*)

Çev.: Mehmed Faik (*Doktor, Mabeyn-i Hümayûn-ı Cenâb-ı Mülûkâne Fahri Etıbbâsından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Emrâz-ı Umûmiye Muâllim-i Sânisî ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Doktor, Binbaşı.*) –

Nafiz [b. Hakkı] (*Mekâtib-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mülkiye-i Şâhâne Emrâz-ı Umûmiye Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve Mülkiye ve Meclis-i Sıhhiye-i Umûmiye Azâsından, Mirliva, Hacı, Paşa*)

1.c. : H.1310 [1893], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 15+[1]+536 s. [L.H.:+]

2.c.: 1310 [1893], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 564 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4884

TBTK : 12356¹

A.Kzg. : s.162 / 114

BDK : K.27194

CTT : 610 / HAL (1. ve 2.c.)

FMK : Tıb 12

CMK : K. 24, K. 25 (1. ve 2. c.)

İTT : C 2842, C 1838

MK : 1965 A 238, 1947 A 727, 1949 A 623, 1956 A 295

S. Ö. Erz.: 3341(1. ve 2. c.)

SK : Basma bağışlar 1757(1.c.)

KONU : Patoloji

ÖZELLİKLER : Birinci cildin başında 15 sayfalık fihrist ve bir sayfalık önsöz ile ikinci cildin sonunda 12 sayfalık fihrist bulunuyor. Çevirmenler önsözde, insan vücudunda hastalık yapan ve nedenleri şimdiye kadar gizli kalan çeşitli hastalıklara, son zamanlarda mikroskop aracılığıyla keşfedilip adına mikrop denilen birtakım hayvancıkların neden olduğunun anlaşıldığını ve patoloji alanında ortaya çıkan ilerlemelerin bizim tıbbımıza da yansıtılması amacıyla kitabı çevirdiklerini belirtiyorlar.

Konu başlıklarından bazı örnekler : İlm-i emrâz-ı umûmiye ; mebadi ve ta'rifat, İstidadât-ı ırsiyenin menşe'i, Devr-i rüşeymi ve cenini, Tesir-i burudet, Hayvanat-ı tufeyliye, İltihab, Usret-i teneffüs, Asfiksiya, İnkıbaz, Kesret-i tebevül.

55- Emrâz-ı Umûmiye Dersleri. 2 c.

¹ Çevirmen adı Faik Nazif olarak yazılmış.

Osman Nuri [Eralp] (*Askeri Baytar Mektebi Kimya ve Teşrih-i Marazi ve Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi Ensac, Teşrih-i Marazi, Emraz-ı Umumiye Muallimi, Bakteriyolog, Kimyâger, Baytar.*)

1.c. : r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 202 s., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

2.c. : r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 190+2 s., El Y. Taş bs., [L.H.:+]
Not tutup yay. : Mustafa Nail (*Kayserili.*)

S.Ö. Kat. : 4885

S.Ö. Erz. : 21725

KONU : Patoloji

ÖZELLİKLER : Osman Nuri'nin derslerinden öğrencisi Mustafa Nail tarafından iki cilt halinde bastırılan notlar el yazısından taşbaskısı tekniği ile çoğaltılmış. Birinci cildin başında *Medhal* başlıklı giriş yazısı bulunuyor. İkinci cildin sonunda ise Osman Nuri imzasıyla *Gayur Talebenden Mustafa Nail Efendi'ye* ve Mustafa Nail imzasıyla *Hazret-i Üstad* başlıklı yazılar yer alıyor. Osman Nuri; Emraz-ı Umumiye notlarını bir kitap şeklinde bastırıp çoğaltma konusundaki gayretleri için Mustafa Nail'e teşekkür ederken, Mustafa Nail de Osman Nuri'nin rahle-i tedrisinde bulunmaktan duyduğu bahtiyarlığı ifade ederek, ağzından çıkan her kelimeyi kaydetmek gerektiğini söylüyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Mebhas-ı esbab ve tekevvün-i emraz, Veraset, Veraset-i rahmi, Devr-i cenini, Esbab-ı hikemiye, Muafiyet-i muhtelit, Mebhasü'l-a'râz, Kesret-i tebevül.

56- Emrâz-ı Umûmiye-i Cerrâhiye.

Theodor Billroth (*Viyana Dârülfünûnu'nda Emrâz-ı Cerrâhiye Muallimi*).

Çev. : Ahmed Hilmi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Teşrih-i Marâzî Muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne'de Kimyâ-yı Madenî Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı Müessesesinden ve Üçüncü Rütbe Mecîdî Nişân-ı Zîşânını Hâmil Doktor, Kâimmakam, İzzetlu, Bey.*)

h.1296 [1879], Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, [2]+1216 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 4888

TBTK: 6174

A.Kzg. : s.156 / 38

CTT : 617 / BİL

FMK : Tıb 16

GATA : 03.11.1993 tarihli bağış

İTT : D 331

MK : 1956 A 315

S.Ö. Erz.: 3343

SK : Basma bağışlar 3413, 905

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitap iki sayfalık *Dibace* başlıklı önsözle başlıyor, içindekiler ve doğru-yanlış cetveli yok. Ahmet Hilmi Bey önsözde; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'den H.1280[1863]'de mezun olduğunu, Arabistan'da askerî tabiplik yaptıktan sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mülkiye muallimliğine atandığını ve buna teşekkür olarak Malgaigne adlı cerrahın Ameliyat-ı Cerrahî'ye

dair yazdığı kitabı¹ çevirip, tab' ettirdiğini anlatıyor. Bu kez ise Viyana Darülfünunu'nda Emrâz-ı Cerrahiye Muallimi Billroth'un kitabının Gulman(?) ve Sanersal(?) tarafından Almanca'dan Fransızca'ya çevrilen nüshasını Osmanlıca'ya çevirdiğini belirtiyor.

Elli dersten oluşan kitabın konu başlıklarından örnekler : Alât-ı kâtia ile ecza-yı leyyine üzerinde hasıl olan yaralar, Der beyan-ı gangren, Der beyan-ı iltihab-ı müzmin-i mefasıl, Evram-ı seretaniye, Evramın teşhis-i serîrileri hakkında bazı mütalâat.

57- Emrâz-ı Üzniye.

P. Kerder (*Paris Meclis-i Tıbbî-i Amelî Azâsından, Doktor*)

Çev.: Civan Ananyan (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Emrâz-ı Üzniye ve Haçereviye Muallimi, Tabîb, Miralay*)

R.1316 [1900], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [2]+[4]+184 s. [L.H.:]

S.Ö: Kat. : 4891

A.Kzg. : s.164 / 143

CTT : 617.8 / KER

İTT : K 472

S.Ö.Erz.:3344

KONU : Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları

ÖZELLİKLER :Kitabın başında *İfade* başlıklı iki sayfalık önsöz ve dört sayfalık fihrist bulunuyor. Dış kapakta *Tetkik-i Müellefat Komisyonu'nun ruhsatıyla* basıldığı notu var.

Çevirmen Civan Ananyan önsözde, eski ve yeni tıbbî karşılaştırdığı genel bir girişten sonra tıp biliminin kulak branşında çalışarak geçirdiği 23 senenin sonunda Kerder adlı yazarın Emrâz-ı Üzniye'sini seçerek çevirdiğini ve okuyucuya sunduğunu belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Üzn-i mütevassıt, Üzn-i dahili, Hararet ve burudet, İltihab-ı üzni-i efrenci, Seyelan-ı üzni, İltihab-ı sehaya, İntan-ı umumî,

58- Emrâz-ı Üzniye ve Enfiye ve Haçereviye. 3 c.

Castex (*Esatize-i Tıbdan*)

Kısaltarak ve eklerle çev. : Mahmud Nedim b. Hikmet (*Mühendishâne-i Berri-i Hümayûn Etibbasından, Emrâz-ı Üzniye ve Haçereviye Mütahassısı.*)

1.c.: **Emrâz-ı Üzniye**; R.1323 / H.1325 [1907], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 2+156+1 s., Res. [L.H.:+]

2.c.: **Emrâz-ı Enfiye**; R.1323 / H.1325 [1907], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 161-268 s., Res. [L.H.:+]

3.c. : **Emrâz-ı Haçereviye ve Bel'umiye**; R.1323 / H.1325 [1907], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 289-382 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 4892

CTT : 617.8 / CAS

MK : 1971 A 27

S.Ö. Erz.: 3346(2.c.), 21728(1.,2. ve 3.c.)

KONU : Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları

¹ Malgaigne : *Ameliyat-ı Cerrahiye*.2 c., Çev.: Ahmet Hilmi. İst., Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 1289[1872],24+719+28+856+1 s.

ÖZELLİKLER : Dış kapaktaki *Castex'in eserinden telhisen tercüme edilmiştir* ifadesinden kitabın kısaltılarak çevrildiği anlaşılıyor. Dış kapakta ayrıca *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tetkik-i Müellefat Komisyonu'nun ve Meclis-i Maarif-i Tıbbiye'nin ruhsatiyle tab' olunmuştur* notu bulunuyor. Birinci cildin başında iki sayfalık önsöz, sonunda dört sayfalık içindekiler ve bir sayfalık doğru-yanlış cetveli, ikinci cildin sonunda iki sayfalık içindekiler ve bir sayfalık doğru-yanlış cetveli üçüncü cildin sonunda ise üç sayfalık içindekiler bölümü yer alıyor. Çevirmen önsözde, kitabı özetleyerek çevirdiğini, ancak bazı ekler ve çeşitli şekillerle de süslediğini belirtiyor ve üç ciltte yer alan bilgilerden söz ediyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Emrâz-ı sayvan-ı üzûn, Egzima-yı sayvan, Âfat-ı gışay-ı tabl, Polip, Âfat-ı üzûn-i dahili, Emrâz-ı enf, Şukûk, İltihabat-ı enfiye, Daü'l-efrenc-i enfi, Emrâz-ı bel'umiye, Emrâz-ı hançereviye, Evram-ı hançere.

59- Emrâz-ı Zühreviye; Musavver.

Şükri Mehmed [Sekban] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Seririyât-ı Cildiye ve Efrenkiye Muallim Muavini, Tabib, Kolağası.*)

R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [10]+276 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 14445

CTT : 616.95 / ŞÜK

İTT : K 2013

MK : 1949 A 613, 1960 A 630

S.Ö. Erz.: 9967

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

ÖZELLİKLER : İki baskısı yapılan kitabın¹ başında dört sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ve altı sayfalık fihrist ile sonunda dört sayfalık alfabetik fihrist bulunuyor. Şükri Mehmed önsözde kitap hakkında şu bilgileri veriyor: "Bir yandan tıp öğrencilerinin okul sıralarındayken zührevi hastalıklara dair bilimsel gereksinimlerini, diğer taraftan zührevi hastalıklar uzmanı olmayıp da hekimlik yaptıkları sırada sözkonusu hastalıklara ait vakalarda bazı meslektaşlarının karşılaştıkları güçlükleri yenmelerine yardımcı olmak arzusuyla kitabı yazdım. Aslında Fransızca ve Almanca yayınlanmış olan en yeni bilgileri ve önemli yazarları kaynak alarak yazdığım eser bu bilimin tüm ayrıntılarını içermeyecektir. Çünkü çalışmamın hedefi öğrencilerin klinikte edinecekleri pratik bilginin bilimsel bir temele dayanmasını sağlamak ve onların bu konuda rastlayacakları klinik vakaları hakkında da bilgiler vererek kitabının bir an önce Tedkik-i Müellefat Komisyonu'na incelenmesi ve basım ruhsatı alınması için eserin temize çekilmesinde yardımlarını gördüğü Tabip Yüzbaşı Harputlu Fahri ve Kağıthaneli Cemal Beylerle, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye müntehi sınıf talebesinden Eğinli Rıfat Efendi'ye teşekkür ediyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Tekevvün-i maraz, Teşrih-i marazi, bakteriyoloji, Gangren, Gonokok, İltihab-ı mesane, Daü'l-efrencin teşhisi, Frengide izdivac meselesi, Daü'l-efrenc ve haml, Daü'l-efrenc-i tıflî.

60- Es'ile ve Ecvibe-i Hesabiye.

İbrahim (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Dahiliye Yüzbaşı ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Cebir ve Hendese Muallimi, Efendi*)

İst., h.1299 [1882], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 206 s. [L.H.: -]

¹ 2.bs. : İst., 1330 / 1332 [1914], Kader Matbaası, 5+402 s., Res.

S.Ö. Kat. : 5105

S.Ö. Erz. : 21802

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Dış kapağında *Meclis-i Maarif-i Umûmiye* 'den verilen ruhsat üzerine bastırıldığı notu bulunan kitapta önsöz, giriş, içindekiler, doğru-yanlış cetveli gibi bölümlerle, konu başlıkları yer almıyor. Kitap problemler ve formüllerden oluşmuş. Eserin arka kapağında yer alan *İşbu kitabın müellifi yüzbaşı İbrahim Efendi'nin âsâr-ı matbuası* başlıklı listede yazarın beş yayınlanmış, bir de yayına hazır kitabının adı yer alıyor.

61- Fenn-i Cerrâhîde Asepsi ve Antisepsi.

O.Trillon(*Dârülfünûn-ı Tıbbiye'de Muallim Muavini ve Salpetrier Hastanesi'nin Cerrahî*)-
V.Chaput (*Paris Hastahaneleri Cerrahî*)

Çev.: Halid İzzet (*Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Seririyât-ı Hariciye Hastahanesi'nde Operatör Muavini ve Beşinci Rütbeden Mecidî Nişân-ı Zîşânıyla bir kıt'a Sanayi-i Nefise Madalyasını haiz Tabib, Yüzbaşı*)

H.1313 [1896], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+196+7 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 5493

A.Kzg. : s.163 / 136

CMB : EU 220

MK : 1955 A 1214

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında *İfade-i meram* başlıklı üç sayfalık önsöz ile, sonunda yedi sayfalık fihrist bulunuyor. Çevirmen Halid İzzet önsözde; "Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne mezunu olduğunu ve cerrahlığın temeli olan asepsi ve antisepsi yöntemleri konusundaki kitabı çevirdiğini" belirtiyor. Ona göre; "kitabın içeriğinin *lüzum ve ehemmiyetinden* söz etmek gereksizdir. Çünkü *fenn-i cerrahînin* ilerlemesi asepsi ve antisepsi yöntemleri sayesinde. Asepsi ve Antisepsi yöntemlerinin bulunuşundan önceki en önemli operasyonlar bugün artık sıradan hale gelmiştir".

Kısım-ı evvel ve kısım-ı sanî olmak üzere iki bölüme ve ayrıca bahislere ayrılmış olan kitaptaki konulardan bazı örnekler : *Usûl-i ta'kim* üzerine *mütalaat-ı umûmiye*, *Mevad-ı muzad-ı taaffün*, *Hâmız-ı fenik*, *Edevat-ı cerrahiye*nin ta'kimî, Pamuk tamponlar, Bir ameliyathane tertib ve teşkilinde *lâzımü'r-riaye-i şerait*, *İltihab-ı periton*, *İshal*, *Betr* ve *tesmim*, *Ameliyat-ı nisaiye-i viladiye*, *Fenn-i cerrahi-i harbî*.

62- Fenn-i Cerrâhîde Usûl-i Def-i Taaffün.

Nosbaum (*Münih Dârülfünûnu Muallimîninden Cerrâh-ı Şehir.*)

Eklerle çev.: Ziya Nuri [Birgi] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Muallim Muavinlerinden ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından Dördüncü Rütbeden Mecidî Nişân-ı Zîşânını hâmil Tabib, Yüzbaşı.*)

H.1312 [1895]¹, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+420+7 s., Res. [L.H.:+]

¹ Kitabın H. olan basım tarihi Özege ve A. Kazancıgil'in yaptığı gibi genel kurala uygun olarak çevrildiğinde 1894 olmaktadır. Ancak önsözün sonunda yer alan M. 3 Mart 95 tarihi göz önüne alındığında kitabın 1895'te basıldığı anlaşılıyor.

S.Ö. Kat. : 5494
A.Kzg. : s.163 /130

BDK : K. 22642
CTT : 617.9 / NOS
FMK : Tıb 227
S.Ö. Erz.: 3778

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *İfade-i meram* başlıklı önsöz ile, sonunda yedi sayfalık fihrist bulunuyor. Çevirmen Ziya Nuri önsözde; cerrahideki gelişmelerin şaşılacak derecede olduğunu söyleyerek en büyük ilerlemenin ise usul-i def-i taaffün yani asepsi ve antisepsi yöntemlerinin keşfi sayesinde olduğunu belirtiyor. Bu usul Lister'in keşfinden beri birçok değişiklik ve çeşitlenmelere uğramıştır. Ziya Nuri bu konuda birkaç küçük eser olduğunu, ancak ayrıntılı bir yayın bulunmadığını söylüyor. Bu nedenle, Nosbaum'un eserini Fransızca'sından çevirmeye karar verdiğini, ancak kitabın biraz eski tarihli olması nedeniyle Şimelboş(?), Şavas(?) ve diğer cerrahların eserlerinden yaptığı alıntıları da dipnot şeklinde eklediğini belirtiyor. Çevirmen ayrıca, asıl kitabın resimsiz olduğunu, kendisinin ise *alet ve edevatı* açıklamak için çeşitli eserlerden uygun gördüğü resimleri de alarak kitaba eklediğini yazıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Tekayyuh-ı dem, Tesir-i intana karşı muhafaza-i cüruh, Usul-i def-i taaffünün nukat-ı esasiyesi, İyi bir timarın evsaf-ı lâzimesi, Hâmız-ı fenik veya fenol, Tuzlar ile yapılan timarlar.

63- Fenn-i Eşkâl-i Hâriciye-i Hayvânât-ı Ehliye.

Yusuf Ziya

İst., r.1325 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 536 s. [L.H.: ?]

S.Ö. Kat. : 5510

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Özege Kataloğu'nda künyesi yer alan kitap taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

64- Fenn-i Hayvânât-ı Tıbbiye.

Abdullah [Karl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Abdullah] (*Tabî'iyûndan, Miralay, Bey*)

Çev :Ali Raşid (*Miralay, Bey*)

H.1293 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8+31+509¹ s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 5518

TBTK : 0171

A.Kzg. : s.155 / 31

AK : HT. 296

CTT : 590 / ABD

İTT : Z 877, C 281

KONU : Tıbbî Zooloji

¹ Kitap Özege, TBTK ve A. Kazancıgil'de 8+509s. olarak görünüyor.

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üçer sayfalık fihrist ve *Dibace-i mütercim* başlıklı önsöz ile 30 sayfalık *Mukaddime* başlıklı genel bir giriş yazısı bulunuyor. Çevirmen Ali Raşid Bey önsözde; genel olarak doğa bilimlerinden söz ettikten sonra, Tıbbiye-i Şâhâne'de *Tarih-i tabii* hocası iken bir sene önce ölen Miralay Abdullah Bey'in te'lif ettiği ve bir süre dersini verdiği *Fenn-i Hayvanat-ı Tıbbiye*'nin el yazması olarak kalmaması için Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin de karar ve onayı ile kitabı çevirdiğini anlatıyor. *Fenn-i Hayvânât-ı Tıbbiye* bizdeki ilk telif tıbbi zooloji kitabı olup, Dr. Abdullah Bey Almanca yazdığı kitabını Fransızcaya çevirmiş, muavini Miralay Ali Raşid Bey ise kitabı Fransızcadan Türkçeye çevirerek Abdullah Bey'in ölümünden sonra yayınlamıştır¹.

Yedi kısım ve otuz iki sınıfa ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : San'at-i tababet ve ulum-ı tabiiye ve alehusus fenn-i hayvanatın tahsilinde hurdebinin istimaline dair ma'lûmâtın nef' ve faidesi beyanındadır, Amud-ı fekarisi olmayan hayvanat-ı sarkoderler beyanındadır, Ekinoidler beyanındadır, Kışriyye beyanındadır, Âlat-ı teneffüsiyesi olmayan şibh-i ankebutiyeler beyanındadır, Hevammiyeler beyanındadır, Tuyûr beyanındadır.

65- Fenn-i İspeçyârî (Sagir).

Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Fenn-i İspeçyârî hocası Âsitâneli Doktor, Elhac, Efendi*)
Deraliyye, H.1287 [1870], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 12+4+256 +11 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 5530
A.Kzg. : s.153 / 2
E.İ.Kat. : 9
TBTK : 13863

BDK : K.26909, Bayezid 4120
CTT : 580 / HÜS
İTT : D 349, D 2992, B 2701
MK : 1959 A 65
S.Ö.Erz.: 3803
SK : Basma bağışlar 922

KONU : Eczacılık

ÖZELLİKLER : Türkçe olarak basılmış ilk farmasötik Galenik Kimya kitabı² olan Fenn-i İspeçyârî'nin başında sekiz sayfalık içindekiler, üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ve üç sayfalık *mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Kitabın sonunda ise 11 sayfalık Türkçe-Fransızca sözlük yer alıyor. Hüseyin Sabri önsözde; üç sene önce açılan ve Türkçe eğitim yapılan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Fransızca bilim kitaplarının çevrilerek eğitimde kullanılmağa başlandığı sırada Fenn-i İspeçyârî eğitiminde görevlendirildiğini yazıyor. Bu bilime dair ulaşabildiği Fransızca kitapların bazılarının çok ayrıntılı bazılarının ise çok kısaltılmış olmasından dolayı bunlardan hiçbirini eğitime uygun bulmadığını, ancak birkaçından alıntılar yaparak kitabı oluşturduğunu belirtiyor. Notlarını önceleri ders ders litografya destgahında bastırarak eğitim yaptığını ve giderek kaybolmalarını önlemek amacıyla da sonunda bu kitabı bastırıldığını yazıyor. Çevirmen önsözün sonunda, bu kitaptan başka, öğrencilerin gereğinde başvurmaları için, varolan

¹ E. K. Unat : "Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in hayatı ve Türk tıp zoolojisindeki yeri". Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Dergisi, c.: 5, Sayı : 1-2, 1975, s. 15 ; E. K. Unat : *Osmanlı İmparatorluğunda Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*. İst., 1970, s. 16

² E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. İst., 1985, IRCICA, "İlim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Serisi No:2", s.57

Fenn-i İspeçyârî kitaplarının en ünlü ve ayrıntılı olan Subeiran'ın çevirisine de başladığını bildiriyor. Hüseyin Sabri bu kitabını uzun yıllar sonra yayınlatabilecektir¹.

Kısım ve mebhaslara ayrılan kitaptaki konu başlıklarından bazıları şöyle : Mikdar, Evzan ve ekyal-i atike, Maiyat için ölçü, Eşkal-i ispeçyâriye, Hülâsat, Şurubların techizatı, Sabun nebati, Pomat, Yakı kâğıdı.

66- Fenn-i İspeçyârî.

Subeiran

Çev.: Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Emrâz-ı Umûmiye Muallim Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Emrâz-ı Dahiliye Muallimi.*)

h.1306 [1889]², Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 3+[1]+1086 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 5531, 5532

A.Kzg. : s.157 / 52

CTT : 580 / SUB

İTT : D 2964

S.Ö. Erz.: 3804

KONU : Eczacılık

ÖZELLİKLER : Kitabın başında, Hüseyin Efendi tarafından yazılan bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Önsözden sonra ise *Makam-ı Seraskeri'den Mehmet Namık* imzasıyla Dr. Hüseyin Halim Efendi'ye hitaben kaleme alınan 20 Ağustos 1284 [1 Eylül 1868] tarihli iki sayfalık bir yazı yer alıyor. Yazıda, Subeiran'ın Fenn-i Saydalâni hakkındaki kitabının Hüseyin Efendi tarafından Türkçe'ye çevrilmesi isteniyor. Ayrıca Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından, tıbbî terimleri içeren ve alfabetik olarak düzenlenen bir Arapça, Türkçe ve Fransızca sözlüğün [Lugat-ı Tıbbiye] kaleme alınmakta olduğu ve Tıbbiye'de kullanılan terminolojide birlik sağlanması gereğinden söz ediliyor. Çevirmen Hüseyin Sabri ise önsözde; "Girit askerî fırkası sıhhiye memurluğunda bulunduğu sırada kitabın başında ekli bulunan *emr-i seraskerî* ile Subeiran'ın Fenn-i İspeçyârîsi'ni çevirmekle görevlendirildiğini ve hemen çeviriye başladığını yazıyor. Kısa zaman sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'ye atandığında kitabın çevirdiği bölümlerini gösterip, bir yandan da çeviriye devam ediyor. Ancak Fenn-i ispeçyârîye dair daha önce çevirdiği başka bir eserin öncelikle basılmasını istediğinden³ ve bu sırada daha gerekli bir çok başka kitabın çeviri işleri de kendisine verilmiş olduğundan dolayı bu çevirinin tamamlanması aksıyor. Hüseyin Sabri yerine getirilmesi gereken bir emirle çevirisiyle görevlendirildiği bu kitabı da bitirmekle yükümlü olduğunu bildiğinden, 1299 senesine kadar cild olunan çevirisi uzadığı halde sonunda bitirip yayınladığını" anlatıyor. Önsözde açıkça itiraf edilmese de, kitabın ancak 21 senede yayına hazır hale gelebilmesinden, çevirmenin kitabı pek de istekli olarak çevirmediği seziliyor. Kitabın sonunda 13 sayfalık fihrist ile bir sayfalık *Mütercim-i kitabın âsâr-ı sairesi* başlıklı ve dokuz kitaptan oluşan bir liste var.

¹ Bkz. 66 nolu künye.

² Kitabın baskı tarihi ve Matbaası iç kapakta Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Mtb. ve h.1299 [1882] iken kitabın sonunda (s. 1076'da) Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Mtb. ve h.1306 [1889] olarak verilmiş. Biz kitabın önsözünde bahsedildiği gibi, çevirisinin bir hayli gecikmesi nedeniyle basımına 1299'da başlanıp bir süre ara verildikten sonra 1306'da tamamlandığı düşüncesiyle kitabın sonundaki tarihi ve matbaayı baskı tarihi ve yeri olarak kabul ettik. Kitabın basımındaki bu karışıklıklar yazarları da yanıltmış ve Özege'nin eseri, iki ayrı kitap olarak ve yazarsız kaydetmesine ve diğer yazarlarda da bazı küçük hatalara yol açmış. Kitabın Subeiran'dan çeviri olduğunu kaydeden ilk yazar ise A. Kazancıgil. (Bkz. Özege Kat. No:5531 ve 5532, S.Ö.Erz.: 3804, A.Kazancıgil : s.157 / 52)

³ Bkz.: 65 nolu künye.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ameliyat-ı işpeçyâriye, Eşkal-i işpeçyâriye, Ameliyat-ı mihanikiye vasıtasıyla istihsal olunan edviye, Tıbbî arpa suları, Hulâsat, Pomatat, Labada, Hatmi şurubu, Kafur, Ada soğanı, Tarçın, Karanfil.

67- Fenn-i Kimyâ; Hazine-i Fünûn. 7. c.

Mustafa Hami (*Dar-ı şûra-yı Askerî Azâsından Mirлива, Elhac, Paşa*)
h.1288 [1871], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 164 s., Res. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 7198
A.Kzg. : s.153 / 4
E.İ. Kat. : 11

AK : O.583
FMK : Tby : 39
İTT : C 310
MK : 1967 A 447

KONU : Kimya – Genel-Organik-Anorganik

ÖZELLİKLER : Hazine-i Fünun serisinin¹ yedinci cildi olarak basılan kitapta önsöz ve içindekiler gibi bölümler bulunmuyor. Eserde, genel inorganik (1-119. s.) ve organik (120-164. s.) kimya bölümleri yer almış ve Derviş Paşa ile Aziz Bey'in koyduğu terimler kullanılmış olup, denklemler Arap harfleriyle yazılmıştır².

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ecsamın havass-ı muhtelifesi, İstilahat-ı kimyeviye, Ecsam-ı mürekkebenin ıstılahatı, Afyon, Nebati yağlar, Kimya-yı uzviyeden mevadd-ı hayvaniye beyanı.

68- Fenn-i Tedâvî ve Te'sîrât-ı Edviye Dersleri. 4. kt.

Âkil Muhtar [Özden] (*Müderris*)
4.Kitap : 1924, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 361+[1] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 5575

CTT : 615 / AKİ
CMK : K. 199, K. 196
S.Ö.Erz.:3842

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Eserin ilk üç kitabı ile ayrıca tüm kitapların tek cilt içinde yer aldığı ikinci cildi başka matbaalarda basılmış³. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası'nda basılan dördüncü kitap 51-75. derslerden oluşuyor. Kitabın sonunda iki sayfalık *Dördüncü kitabın fihristi* ile 13 sayfalık *Dört kitabın elifba tertibi üzerine fihristi* bulunuyor. Ayrıca derslerin toplanması, yazılması ve basılması konularındaki yardımlarından dolayı Müderris Muavini Necmettin Rıfat [Yarar] Bey'e teşekkür yer alıyor.

¹ Hazine-i Fünûn. 1. c.: Kanunü's-Sihha. İst., 1287 (1870), İzzet Bey Matbaası, 6+198+4 s.

² E. İhsanoğlu : Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası. s.58

³ İlk üç kitap ve tüm kitapların tek cilt olarak basıldığı 2. bs. başka matbaalarda basılmış ;

[1.Kitap] : İst., 1330 [1914], Hilâl Matbaası, 182 s., 2 pl. ;

2.Kitap : İst., 1333[1917], Matbaa-i Amire, 200 s. ; 3.Kitap : İst., 1338[1922], Matbaa-i Osmaniye, 260 s., Res. ;

2. bs. : İst., 1927/1929, Devlet Matbaası, 695+1+38 s., Res.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Cümle-i deveraniye edviyesi, Mukavviü'l-kalbi edviye, Istrofanthus, Yüksük otu, Kafein, Müdirrât, Emrâz-ı cildiyede müsta'mel bazı edviye, Aşılar.

69- Fenn-i Tertîb-i Edviye Dersleri : Kısım-ı Tıbbî ; Reçete Yazmak ve Okumak. 1. c.
Mehmed Ref'i (*Mekatib-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mülkiye-i Şâhâne Müfredât-ı Tıb ve Fenn-i Tedâvî Muallim-i Sânisî ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Fenn-i İspençiyârî ve Seririyât-ı Mütenevvia-i Etfâl Muallimi, Tabib, Kolağası*)
r.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 12+347+10 s., 2 Le. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : Yok

CTT : 615.4 / MEH

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında yedi sayfalık alfabetik fihrist ile dört sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı önsöz bulunuyor. Kitabın sonunda ise 10 sayfalık *Adem-i kabiliyet-i i'tilâf Cetveli* başlıklı bir bölüm ve 2 levha var. Dış kapakta *Tedkik-i Müellefat Komisyonu'nun tedkik ve takdiriyle tab olunduğu* kaydı bulunuyor. Yazar Mehmed Ref'i önsözde, 12 senedir Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Müfredat-ı tıb ve Fenn-i Tedavi ve Fenn-i İspeçiyârî dersleri verdiğini ve bu derslerle ilgili Avrupa yayınlarını izlediğini belirtiyor. Hekim ve eczacı olacak öğrencilere *Reçete yazmak ve okumak ve reçete yapmak usullerini* öğretmek konusundaki dersler sırasında, *Fenn-i Tertib-i Edviye Dersleri* adıyla öğrenciler tarafından tutulan notlardan çoğaltılan risaleyi, hatalarını düzeltmek amacıyla tekrar gözden geçirdiğini ve kitapta önsözde adlarını verdiği birçok yabancı yazarın eserlerinden ve yabancı dergilerden de yararlandığını söylüyor. Kitabını *Kısım-ı tıbbî ve Kısım-ı ispençiyari* olarak iki ciltte topluyor. Biz *Kısım-ı İspençiyari* adlı ikinci cildi katalog ve kütüphanelerde bulamadık. Mehmed Ref'i, her ülkede hekimlerin reçetelerini kendi dillerinde yazdığını, Osmanlı hekimlerinin de kendi dillerinde reçete yazabileceklerinin kanıtı olarak, kitapta yer alan reçetelerin Fransızcalarının karşısına Türkçelerini de koyduğunu belirtiyor. Bundan sonra da Tıbbiye'nin Haydarpaşa'ya taşınıp resmi açılışının yapıldığı sırada [6 Kasım1903] tamamladığı eserini bastırma girişiminde bulunmaya cesaret ettiğini anlatıyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Fenn-i tahrir ve tertib-i edviye, Piyade dahiliye kanunname-i hümayunundan; sıhhiye zabitanı, Tabur tababeti hidematı, Tabib-i evvel vazifesi, Evzan ve ekyal, Usul-i tahrir-i edviyenin tababet-i askeriye tatbiki, Bilhassa usul-i tertib-i edviye.

70- Fenn-i Vilâde.

Friedrich Wilhelm Skanzoni (*Almanya Fenn-i Kıbale Muallimlerinden.*)

Çev.: İbrahim Lutfi –

Hüseyin Remzi –

Nafiz Süreyya –

Hüseyin Sabri –

Ahmed Hilmi.

h.1297[1880], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 4+[1]+481 s., 1 Le. [L.H.:–]

S.Ö. Kat. : 5590

A.Kzg. : s. 156 / 42

CTT : 618 / SKA

MK : 1966 A 833 , 1971 A 34,

1948 A 2618
S.Ö. Erz.: 3850

KONU : Kadın Hastalıkları ve Doğum

ÖZELLİKLER : Dört sayfalık bir fihristle başlayan kitabın iç kapağı olarak kabul edilebilecek sayfasında şu bilgiler bulunuyor: *Almanya Fenn-i kibale muallimlerinden Skanzoni nam muallimin te 'lif-gerdesi olup Fransa etıbbasından Pol Pikar (?) nam zatın marifetiyle Fransızca 'ya tercüme edilmiş olan Fenn-i Vilâde kitabı Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de tadrîs olunmak üzere lüzum-ı âcile mebnî Mekteb-i mezkur Nezareti 'nden alınan emir üzerine lisan-ı letafet-resan-ı Türki 'ye tercüme edilmiş ve bu kerre Mekteb-i mezkur Matbaası 'nda tab olunmuştur.* Başka bir önsöz ya da giriş yazısı bulunmayan kitap, belirtilen acil gereksinim üzerine beş hekim tarafından paylaşılarak bölüm bölüm çevrilmiş. Bu çevirmenler ve çevirdikleri bölümler ; İbrahim Lütfi : s.1-121 ; Nafiz : s.122-189 ; Hüseyin Remzi : s.190-234 ; Hüseyin Sabri : s.235-306 ; İbrahim Lütfi : s.306-393 ; Ahmed Hilmi : s.394-481 .

Üç cüzden oluşan kitaptaki konulardan örnekler : Fisyolocya-yı haml, Tarif ve taksim-i haml, Hamile olan kadınların bedenlerinde müşahede olunan tebdilât-ı teşrihiye, İkiz Vilâdet, Gayr-i tabii ifra'zât, Esna-yı hamilde hayz, Hamil-i haric-i rahim.

Fisiyoloji.

Bkz.

Menâfi'ü'l-Azâ.

71- Fiziyojoloji Dersleri ; 1325-1326 Kış ve Yaz Nısf-ı Sene-i Tadrîsiyelerinde; Ameli.

Kemal Cenab [Berksoy] (*Muallim, Doktor*)

İst., R.1326 [1911], Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye, 63 s., Res. [L. H.:-]

S.Ö. Kat. : 607

TBTK : 5982

BDK : K 29215

CTT : 612.07 / KEM

FMK : Tıb 184

MK : 1974 A 315 , 1949 A 639 ,

1965 A 373

S.Ö.Erz.: 426

KONU : Fiziyojoloji

ÖZELLİKLER : Eser Kemal Cenab'ın *Bir İki Söz* başlığı ile yazdığı iki sayfalık önsözle başlıyor. Önsözde, kitabın Fakülte'nin ilk senesindeki pratik derslerden oluştuğu ve birçok mahrumiyetler içinde yazıldığı belirtiliyor. Bu derslerde dikkate değer deneyler yapılmakta ve yeni öğrencilere fiziyojolojiye dair deneysel bir fikir verilmesi amaçlanmaktadır. Kemal Cenab ülkemizde laboratuvar çalışmaları yapıldığına bir delil olarak *Paris Cemiyet-i Hayatiyesi* ile *İstanbul Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye*'deki tebliğlerini ve Fransa'daki tıp gazetelerinde yayınlanan araştırmalarını örnek gösteriyor. Önsözde, Fakülte'deki fiziyojoloji derslerinin üç yarı yılda verildiği, kitaptaki konuların ise ilk iki yarı yılın derslerini içerdiği anlatılıyor. Kemal Cenab bundan sonra, pratik derslerini her sene düzenli olarak yayınlayacağını bildiriyor. Ayrıca hemen hemen bitirmiş olduğu *Fiziyojoloji Laboratuvar Kitabı* adlı eserini de yakında yayınlayacağından söz ediyor.

Kitapta fizyoloji konuları, özellikle de kalp ve dolaşım fizyolojisine ait konular, çizimlerle anlatılıyor. Bu çizimler içinde sayfa 12'deki (Şekil:3) *Kemal Cenab usulüyle alınan hemzaman ömotogramlar* çizimi konuya yazarın katkısını göstermesi açısından ilgi çekici.

Kemal Cenab kitabını 63. sayfada ; *Risale burada bitiyor. Şunu arz edeyim ki talebemin adedine nazâran bir ameli ders dört beş defa tekrar edilmiştir. Binaenaleyh risalenin hacim ve aded-i sahaiî kemiyet-i mesaimizi gösteremez.* diyerek bitiriyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Usul-i kalb nüvîsi; kardiyogram, A'sâb-ı kalbiye tecrübeleri, Tazyik-i kalb ile tazyik-i şiryânînin yekdiğeriyle mukayesesi.

72- Fransa'da Tayyarecilerin Kabul ve Usul-i Muayeneleri.

Kadri (*Balıkesir Askeri Hastahanesi Dahiliye Mütéhassısı, Yüzbaşı*) –

Fazlı Fevzi (*Paris'de Gümüşsuyu Hastahanesi sabık Göz Mütéhassısı, Binbaşı Dr.*) –

Tal'at (*Paris'de Asabiye ve Akliye tahsilinde Tabip, Yüzbaşı*) -

Hüseyin Avni (*Paris'de Emraz-ı Üzniye tahsilinde memur Tabip, Yüzbaşı*)

1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 64 s., 11 Pl. [L. H.:+]

“Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Dairesi, Şube : 2”

S.Ö. Kat. : Yok

TBTK : 11052¹

MK : 06 MİL K 1948 A 4486

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Riyaset-i Celilesine* başlıklı, *Paris 20 Ağustos 927* tarihli ve Kadri, Fazlı Fevzi, Tal'at ve Hüseyin Avni imzalı yazı bulunuyor. Kitabın sonunda ise dış kapağa iliştilmiş olarak 11 planş var. Yazarlar kitabın başındaki yazıda; “Müdafaa-i Milliye Vekâlet-i Celilesi'nin talebi üzerine 1927 yılında dört ay süre ile Fransa ordusunda tayyarecilik ve muayene usullerini incelemekle görevlendirildiklerini , bu amaçla da Paris'te askeri ve sivil iki hava limanındaki sağlık muayeneleri ile ilgili bölümlerde çalıştıklarını ve bunun sonucunda düzenledikleri raporlarını takdim ettiklerini” belirtiyorlar. Ayrıca bir rapor şeklinde düzenledikleri küçük eserlerinin, ülkemizdeki muayene usullerine oldukça sağlam esaslar üzerinde bir yön vermeye yeterli olabileceğini de söylüyorlar.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Fransa Ordusu'nda tayyarecilik hidemat-ı muhtelifesine kabul şeraiti ve muayene-i tıbbiye tarzları, Meteorolojik hidemat, Umumi muayene-i tıbbiye, Cihaz-ı deverani muayenesi, Cihaz-ı teneffüsü muayenesi.

73- Frengi, Belsoğukluğu ; Nasıl Sirâyet Eder? Nasıl Başlar ve Bilinir? Neler Yapar?

Kabil-i Tedâvî ve Şifâ mıdır?

Hasan Reşad [Sığındım] (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Cildiye ve Efrenciye Muallimi, Doktor.*)

r.1340 [1924], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 29 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 5955

AK : Gökay.E 408

İTT : K 1503

S.Ö.Erz.: 4110

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

¹ TBTK'da yazar adları yer almıyor.

ÖZELLİKLER : Başında bir sayfalık ve başlıksız bir önsöz bulunan kitapçığın dış kapağında ; *Zührevî bir maraza duçar olan utanmamalıdır. Böyle bir kimse kumarda kaybedene benzer. İntikamı, kesb-i afiyet eylemeğe çalışmaktır. Vazife-i insaniyesi, hastalığın intişar etmemesine sarf-ı gayrettir* notu yer alıyor. Yazar önsözde; geçen yıl Atina'da geçirdiği iki ay süresince halka faydalı olmak amacıyla yerel gazetelere makale olarak verdiği yazılarını bu kitapçıkta topladığını, kendi değerli müşahadeleriyle de süslediğinden dolayı, eserinin hacminin üstünde yararlı olacağını ileri sürüyor. Ayrıca konunun herkes tarafından anlaşılabilmesi için tıbbî ifadelerden kaçındığını, zaman içinde göreceği ilgi oranında, metnin aslını koruyarak ve oluşan yenilikleri ekleyerek yararlanmayı arttıracığını söylüyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Frengi nasıl sirayet eder, Devr-i sâni, Frengi neler yapar, Frengi kabil-i tedavi midir, Hasta kendisini tedavi ettirmelidir, Bel soğukluğu nasıl sirayet eder, Bel soğukluğu nasıl bilinir, Bel soğukluğundan tevakki ne suretle olur.

74- Frengi Risâlesi.

[Ahmed Said]

h.1262[1846], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 45 s., Res., 4 Pl., Taş bs.[L.H.:-]

S.Ö. Kat. : 5967

N.Y. : 14

TBTK : 11099

BDK : K.24361

CTT : 616.95 / FRE

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar.

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş vb. bölümleri bulunmayan kitapta yazarına ait bir bilgi yer almıyor. Yazarı belli olmayan bu eserle ilgili olarak, incelediğimiz bazı kitapların sonunda bulunan Mekteb-i Tıbbiye'de basılmış kitaplar listelerinden yaptığımız taramalara göre eserin yazarının Ahmed Said olduğunu belirledik. Kitap bu listelerde¹ Ahmed Said Bey, Frengi Risalesi, 1 cild ve 50 sayfa olarak yer alıyor. Türkçe basılı ilk tıp kitaplarına dair makalesinde kitabı inceleyen N. Yıldırım kitapla ilgili olarak; *Frengi Risalesi'nin Çiçek Aşısı Risalesi ile aynı yılda ve aynı yerde basılmış olması tıbbiyede görevli bir hekim tarafından yazıldığını düşündürmektedir*² diyor. Ahmed Said'in 1870'deki bir yayınında³ ünvanı *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Doktoranından* olarak geçiyor. Büyük olasılıkla 1846 yılında da okulda görevliydi. Kitabın kapağında; frenginin insan vücuduna etkisi ve uyuzun bulaşmasına karşı olan ilaçların büyük bir kısmını oluşturan cıvanın, *kimyevi, cismani ve sinai* özelliklerine dair kısaltılmış bir risaledir notu bulunuyor. Kapakta ayrıca kitabın içeriği hakkında bilgi verilerek; cıvanın ilaç sayılmasına rağmen insan vücudunda bulunan küçük hayvancıkların bazılarının ölmelerine de neden olduğu, bunların bazılarının resimlerinin çizildiğini, cıvanın kullanım tarzlarının ve yakıcı özelliğinin de açıklandığı belirtiliyor. Kitabın sonunda mikroskop aracılığı ile çizilen uyuz böceği ile *insan, boğa ve atın menisinde rü'yet olunan hayvanatın resmi* [sperm] ifadeleriyle verilen dört çizim yer alıyor.

¹ Mekteb-i Tıbbiye'de basılmış kitapların listeleri için bkz. Edouard Rindfleisch : *İlm-i Ensâc-ı Maraziye*. Çev.: Ahmed Hilmi. h.1303 [1886], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 10+5+3+[1]+5+1341+6 s. ; Frederick Pyzany : *Tahlil-i Kimyevî ; Keyfî ve Kemmi*. Çev. Ahmed Hilmi. h.1298 [1881], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, [24]+[2]+399 s. ; *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Lisan-ı Osmani'ye Mütercem ve Matbu' Olan Kitab-ı Tıbbiye ve Cerrahiye ve İspeçyâriye ve Baytariyenin Cedvelidir*. t.y., Mihran Matbaası, 14 s.

² N. Yıldırım : "Türkçe basılı ilk tıp kitapları hakkında". *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol.: 3, 1979, s.449

³ Bkz.: 227 nolu künye.

Konu başlıkları bulunmayan kitapta frengi ve uyuzun bulaşma yolları, belirtileri, en çok görüldüğü toplumlar ve tedavi yöntemleri üzerinde durulmuş.

75- Frengi Teşhîs ve Tedâvîsi.

Mustafa Fahri (*Gülhane Serîriyâtı Cildiye ve Efrenciye Muallim Muavini, Doktor.*) –
Tevfik İsmail [Gökçe] (*Gülhane Serîriyâtı Emrâz-ı Dahiliye Muallim Muavini, Doktor.*)
Dersaadet, 1920, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 212+[4] s., Res., 18 Pl., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 5970

CTT : 616.95 / MUS

MK : 1949 A 722

S.Ö. Erz.: 22135

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

ÖZELLİKLER : Kitap dört sayfalık ve *Medhal* başlıklı önsöz niteliğindeki giriş yazısıyla başlıyor. Kitabın sonunda ise ikişer sayfalık doğru-yanlış cetveli ile fihrist ve renkli planşlar var. Yazarlar girişte frenginin ülkenin en büyük toplumsal dertlerinden olduğunu belirtiyorlar. Özellikle savaşlar sırasında asker sevkiyatı ve ordunun ileri geri hareketleriyle pek çok insan hiç bir kontrole tabi olmadan, Anadolu'da frenginin bilinmediği birçok köyden geçip gider ve bu hastalığın tohumlarını en ücra köşelere kadar ekerler. Diğer yandan sınırlarımızın dışına geçen ordularımız isyanlar ve istilâlar nedeniyle ve *Umur-ı İnzibat-ı Sıhhi*'nin dağılması yüzünden büyük oranda hastalığı kaparlar ve mütarekeden sonra hiç bir kontrole tabi tutulmadan terhis edilirler. Yazarların deyimiyle işte asıl kıyamet bundan sonra kopacaktır. Bundan sonra neler yapılması gerektiği ve doktorların görevlerini anlatarak diğer ülkelerden örnekler verirler. Yazarlar kitap için Carl Bruck ve Neisser'in yazılarını esas aldıklarını, ancak Wassermann Teamü'lünde programlarından saparak biraz fazla ayrıntıya girdiklerini belirtirler.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Frengi, Frenginin suret-i sirayeti, Frenginin teşhisi, Birinci devre, Şankrenin en mühim teşhis-i tefrikleri, Wassermann teamülünün tarz-ı amelisi, Cıva, Arsenik mürekkebatı, Salvarsan, Mevzii tedavi, Vilâdi frengide tedavi, Frengide izdivaca müsaade.

76- Gülhâne Serîriyâtında 336-337 Kış Sömestrisinde Verilen Emrâz-ı Ayniye Dersleri. Niyazi İsmet [Gözcü] (*Gülhâne Tababet-i Askeriye Tatbîkât Mekteb ve Serîriyâtı Emrâz-ı Ayniye Muallimi*)

R.1337 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 218 s., Res. [L.H.:+]

“Tıbbiye-i Şâhâne Kütüphanesi Neşriyatından : 7”

S.Ö. Kat. : 6395

TBTK : 11685

AK : K.4292 iç(218 s.), T.Ö. 58 (218 s.)

CTT : 617.7 / NİY (218 s.)

İTT : C 3379

MK : 06 MİL A 2456, 1954 A 699 (218 s.)

S.Ö. Erz.: 22270 (218 s.)

KONU : Göz Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Konular kitabın üçüncü sayfasından başlıyor. Kitabın sonunda ise bir sayfalık *Hatime* başlıklı önsöz niteliğinde bir yazı, bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ile dört sayfalık fihrist

var. Niyazi İsmet hatimede, eskiden beri genel olarak doktorların bilmesi gereken bilgileri içerecek küçük bir kitap yazmayı istediğini söylüyor. Bu konuda Dr. Hulusi Bey'in gösterdiği kolaylıktan yararlanarak o yıl klinikte verdiği dersleri ve bu derslerde eksik kalan önemli konuları da ekleyerek kitabı bastırıldığını anlatıyor. Kitabın, gerek şehir dışında tek başına çalışmak zorunda olan, gerekse şehirlerde mahalle hekimliğinde çalışan arkadaşlarına her zaman karşılaşılabilecekleri ve en azından ilk tedavilerini yapmak zorunda oldukları göz hastalıklarına dair, yeterli bilgi verebileceğini umduğunu da belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Adesat, Adesatın numeroları, Aynalar, Cümle-i adesiye-i ayn, Emraz-ı nahıye-i hâcîbiyye, Âfat-ı ecfân, İltihab-ı manzume-i nezlevi-i hadd, İltihab-ı manzume-i hubeybi, Tazyik-i dahili-i aynın muayenesi, İhtikan-ı tabaka-i şebekiye, Retinit-i lösemik.

77- Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mekteb ve Serîriyâtı Nizamnâme-i Dâhilîsi.
Dersaadet, r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 52 s., 9 Le. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : (6400)

S.Ö. Erz.: 4456

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : Her bölümü kendi içinde numaralanmış ve sonunda dokuz levha bulunan içtüzük şu paragrafla başlıyor : *Etibba-yı askeriyeye ikmal-i tahsil mektebi olan Gülhane, askerî bir müessesedir ve bu cihetle Harbiye Nezareti'ne merbuttur. Buna binaen askerlikte cârî olan ahkâm ve kavanin-i umûmiye bu müessesede de tamamiyle cârîdir. Mektebin nizamât ve kavanin-i hususiyesi bervech-i zîr beyân olunur.*

İçtüzükteki bazı madde başlıklarından örnekler : Müesseseden matlub olan mekasıd, Muallimler şakirdanın askerî mafevkidirler, Hastane hey'et-i idaresinin vazaifi, Usul-i idare-i tedris, Ders cedveli, Şvaysterler, hemşireler, Şubelere müdavim tabipler, Hastegân yemek tabelası.

78- Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mektebinin 926 Sene-i Dersiyesi : Üçüncü Rapor ; Sıhhiye Manevra Raporu.

Hasan Kadri [Dirim] (*Hazarda ve Seferde Hidemat-ı Sıhhiye Dersi Muallimi, Miralay Doktor.*)
1927, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 38 s., 3 Le., 1 Pl. [L.H.:]

Neşreden : Sıhhiye Dâiresi

S.Ö. Kat. : 17998

TBTK : 8771

MK : EHT 1965 A 264, EHT 1947 A 811

S.Ö. Erz.: 12309

KONU : Askeri Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş gibi bölümleri olmayan kitabın başındaki ilk paragrafta tatbikatla ilgili olarak şu açıklama yer alıyor : *Her sene sonbaharında Gülhane Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mektebi'nde istaj [staj] yapmakta olan zabitan-ı sıhhiye için talimatname mucibince yapılmakta olan seferî hidemat-ı sıhhiye tatbikatı, bu sene eczacı ve dişçi istajyer efendiler de iştirak ettirmek suretiyle Kayış Dağı mıntıkasında Birinci Fırka Kumandanı Kenan Paşa hazretlerinin kumandasında ve Sıhhiye Reisi Süleyman Emin Paşa hazretlerinin huzurlarında*

olarak icrâ edilmiş ve program mucebince üç gün devam etmiştir. Kitabın sonunda kroki ve çizimlerden oluşan levhalar bulunuyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Manevra programı, Manevranın tarz-ı cereyanı ve safhatı, Manevraya başlangıç; 4 Eylül 926, Sevk-i mecruhin ve merza müfrezesi, İkinci safha.

**79- Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mektebinin 339-340 Sene-i Dersiyesi
“Temmuz Sıhî Manevra Raporu”.**

Hasan Kadri [Dirim](*Hazarda ve Seferde Hidemât-ı Sıhhiye Ders Muallimi, Kâimmakam, Doktor.*)

1924, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 71 s., 3 Pl. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 24597

CTT : 610 / GÜL

MK : 1948 A 2648, 1948 A 4628

KONU : Askeri Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz ve giriş gibi bölümler bulunmayan kitabın iç kapağında tatbikat hakkında şu açıklama yer alıyor : *Gülhane'nin 339/340 [1923/1924] sene-i dersiyesi müdavim etibbasının seferde zabitan-ı sıhhiye hidematını görmesi için Üçüncü Kol Ordu'nun Birinci Fırkası tarafından icra edilen Temmuz 340[1924] Sıhhi Manevra Raporu. 6,7,9,17 Temmuz günleri programları ile icraat ve tenkidatı ve hidemat-ı sıhhiye muallimi tarafından ilâve olunmuş mütalâat-ı mütemmime ve üç adet krokiyi havidir.*

Konu başlıklardan bazı örnekler : Birinci tatbikat; 6 Temmuz 340 Pazar günü üzerinde çalışılacak vaziyet-i harbiye, Tertibat, Yapılacak ve görülecek şeyler, İkinci tatbikat; 7 Temmuz 340 Pazartesi günü üzerinde çalışılacak vaziyet-i harbiye, İhtar, Birinci tatbikat günü; tatbikatın icrâsı.

80- Gülşen-i Tevhid ; Mesnevî.

Muğlavî Şahîdî Mevlevî Kuddis-i Sırreh (*Şeyhü'l-fazîlin.*)

h.1298 [1881], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 181 s. [L.H.: +]

S.Ö. Kat. : Yok

HSA : Hüdaî Ef. 1276

SK : Hasib Ef. 266

KONU : Edebiyat

ÖZELLİKLER : Ön ve arka kapak ile iç kapak ve son sayfa dışında Farsça olarak basılan kitap tasavvufî bir eser. İç kapakta *Siruzi(?) Ahmed Niyazi efendi'nin delâletiyle tab olunmuştur ve hasılat-ı safiyesi müberrata hasrolunmuştur* notu bulunuyor. Son sayfada ise Musul Adliye Müfettişi Ahmed Niyazi imzasıyla eserle ilgili olarak kaleme alınmış bir yazı var.

81- Gülzâr-ı Hakikat ; Mesnevi-i Şerif Hikâyeleri. 3c.

Mevlâna Celâleddin-i Rumi

1.c.: Dersaadet, R.1326 / H.1328 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [12]+254+5 s. [L.H.: -]

2.c.: Dersaadet, R.1326 / H.1328 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [12]+283+2+9 s. [L.H.: -]

3.c.: Dersaadet, R.1327 / H.1329 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [13]+346+4 s.
[L.H.: -]
Neşreden : Fazlullah Rahîmî

S.Ö. Kat. : (6435)

FMK : Şry 928 (1.c.)
MİF : Oktürk 695/3(3.c.) , Oktürk
130(1.c.)
SK : Zühdü Bey 634(2.c.)

KONU : Edebiyat

ÖZELLİKLER : Tasavvufî öykülerden oluşan bir eser. Tüm ciltlerin başında hikâyelerin özetlerini içeren bir fihrist ile sonda doğru-yanlış cetvelleri bulunuyor.

82- Hâdd Mafsal Romatizması.

Necmeddin Rıfat [Yarar] (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Dahiliye Müderris Muavini, Doktor.*)
1924, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 71 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 6554

CTT : 616.7 / NEC
CMK: K. 130
İTT : D 342

KONU : İç Hastalıkları - Romatoloji

ÖZELLİKLER : Kitapta önsöz, giriş, içindkiler vb. bölümler bulunmuyor. Metinde geçen yabancı kaynakların dipnotları Lâtin harfleri ile, yerli kaynakların dipnotları ise Arap harfleriyle verilmiş.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ma'lûmât-ı tarihiye, Kesret vukuu ve sirayet, Cihaz-ı deverânî, Seyr-i maraz, Araz-ı mütেকaddime ve bidayet-i maraz, Teşhis-i tefrikî, Tekerrür ve nüks, Teşhis-i tefrîki, Tedavi.

83- Hafi İlkahlı Nebatlar.

Esad Şerefeddin [Köprülü] (*Nebatat Muallim-i Muhteremi, Beyefendi.*)
İst., r.1333 / 1917, Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 112 s., Res, E. Y. Taş bs. [L.H.:?]
Naşirler : Şevket Halid – Vasfî Aziz

S.Ö. Kat. : Yok

S.Ö. Erz.: 4607

KONU : Botanik

ÖZELLİKLER : Katalog ve kütüphane taramalarımız sonucunda kitabın tek nüshasının Erzurum Atatürk Üniversitesi Merkez Kütüphanesi M. Seyfettin Özege Bağış Kitapları Koleksiyonu'nda olduğunu belirledik. Ancak Erzurum'a gittiğimizde kitap bulunamadı ve aslını göremedik. Bu nedenle kitabı Asuman Baytop ve Feza Günergun'un konu ile ilgili makalelerinden¹ alıntı yoluyla tanıtıyoruz. Yazarların kitabın kapağında *Nebatat muallim-i muhteremi Esad*

¹ A. Baytop - Feza Günergun : "Dr. Esad Şerefeddin Köprülü (1866-1942) ve botanikle ilgili çalışmaları". *Marmara Üniversitesi Eczacılık Dergisi*, c.: 12, No : 2, 1996, s. 108-109

Şerefeddin Beyefendinin nazar-ı tashihlerinden geçmiştir kaydı bulunduğunu söyledikleri ve *taşbasma* notuyla tanıttıkları kitap, Esad Şerefeddin'in ders notlarından el yazısından taşbaskısı tekniği ile çoğaltılmış olmalı. Yazarlar daha sonra kitap hakkında şu ayrıntıları veriyorlar : *Kitap üçüncü sayfada Hafî İlkahlı Nebatlar başlığı ile konuya girmektedir. Sayfa 4'te, Tallofitleri sınıflandıran kısa bir anahtardan sonra hemen Bakteriler ele alınmış ve sayfa 4-56 arasında tarihçe, Bakterilerin şekilleri, kimyasal terkipleri, antiseptikler, sterilizasyon, fermantasyon ve patojen bakterilerden bahsedilmiştir. Yazarlar daha sonra kitabı Esad Şerefeddin'in benzer adlı diğer bir kitabıyla karşılaştırıyor ve vardıkları sonucu şöyle ifade ediyorlar : Bu kitap, aynı yazarın 1924-25 yılında basılan İlkah-ı Hafî Nebatlar adlı eserinin birinci cildi ile karşılaştırıldığında, konuların aynı sistematik sıra içinde işlendiği, aynı cümlelerin her iki kitapta da mevcut olduğu görülmüştür. 112 sayfalık bu kitabın, bu cildin ilk 552 sayfasının kısa bir taslağından ibaret olduğu aşikardır.*

84- Hakâyık-ı Tabâbet.

Mehmed Emin Fehmi (*Ez-doktorân-ı Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne ve Nâzır-ı ders der-Mekteb-i İdâdiye-i Tıbbiye ve Hıfz-ı Sıhhat der- Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye.*)
h.1287 [1870], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 88 s. [L.H.: -]

S.Ö.Kat. : 6628

A.Kzg. : s.153 / 5

CTT : 610 / MEH

S.Ö. Erz.: 4534

KONU : Tıp Tarihi

ÖZELLİKLER : Tıbbın ve hekimin görevlerini, tıbbın nasıl ilerlediğini felsefî ve eleştirel bir bakış açısıyla ve sorular sorarak irdeleyen eser, tıp tarihi konusunda önemli bir kaynak. Hakâyık-ı Tabâbet adlı bir iç kapak ve yine aynı adla giriş yapılan bir sayfa ile başlayan kitabın sayfa üstlerinde *mukaddime* yazıyor. Kitabın basım, ya da *Mukaddime*'nin yazım tarihi olan 1287[1870] ise son sayfada yer alıyor. Aynı eser, Mehmed Emin Fehmi'nin Becquerel'den çevirdiği ve 1289[1872]'de yayınlanan *İlm-i Hıfz-ı Sıhhat¹* adlı kitabın başına, bu kez önsöz olarak basılmış. Ancak bu kitapta *Hakâyık-ı tabâbet* başlığı yer almıyor. Eser kitabın mukaddimesi olarak görünüyor. Mehmed Emin Fehmi Becquerel'in kitabının başına ayrıca bir sayfalık bir açıklama koyarak, kitabın basımından dört sene önce kaleme aldığı bu risaleyi tıp öğrencilerine yararlı olacağı düşüncesiyle kitaba eklediğini belirtiyor. Kitapta konu başlıkları bulunmuyor.

85- Hâl-i Hazır Tabâbete Nazaran Marazın Ta'rifi. / Définition de la Maladie d'apres l'état Actuel de la Science Médicale.

Hasan Zühdi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de İlm-i Emrâz-ı Umûmiye Muallim Muâvini, Bakteriyolog, Binbaşı, Doktor.*)

H.1312 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 22 s. [L.H.: +]

S.Ö. Kat. : Yok.

CTT : 610 / HAS

¹ Bkz.: 111 nolu künye.

KONU : Genel Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, fihrist vb. bölümleri olmayan kitapçığın başında 13 Nisan 311[25 Nisan 1895] tarihinde *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Dr. Miralay izzetlu Mazhar Beyefendi'nin taht-ı riyaset-i âliyelerinde mün'akid Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'de kıraat olunarak lütfen mazhar-ı takdir buyurulan makale-i tıbbiyedir* açıklaması bulunuyor.

Yazar, hekimlerin hastalığı şimdiye kadar tam anlamıyla tanımlayamadıklarını belirterek başladığı kitapçıkta, bu konudaki çeşitli tanımlara yer veriyor.

Kitapta üç ana başlık yer alıyor : Maraz neye derler, Gelelim emrâz-ı virüsiyeye, Şimdi de emrâz-ı asabiyenin tarifatımız dahilinde bulunup bulunmadığını taharri edelim.

86- Hasta Başında Rehber.

André Berger (*Hastahâne Tabîbi.*)

Çev. : Behcet Nezihî (*Müntesibin-i Tıbdan, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Dördüncü Sene Talebesinden.*)

İst., r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 169+[5] s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 6995

CTT : 610 / BER

S.Ö.Erz.: 22437

KONU : Genel Tıp

ÖZELLİKLER : Kitabın başında *Takriz* başlığı ile *Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Neşet Osman*'ın tanıtım yazısı ile *İfade-i Mütercim* başlıklı önsöz bulunuyor. Ayrıca kitabın sonunda beş sayfalık fihrist var. Neşet Osman çeviri sırasında kullanılan Osmanlıca tıp terminolojisinin gayet basit, yanıltıcı ve yararsız terimlerden uzak olduğunu söyleyip Behcet Nezihî'yi yetenek ve zekasından ötürü övüyor. Behcet Nezihî ise özsözde; "ellerimizde bulduğumuz büyük kitapların uzun ve bıktırıcı ayrıntılarına karşılık, şu küçük kitabın basit, basit olduğu kadar da bir öğrenci için vazgeçilmez olan bilgileri içermesi, onu okumaktan çok, dilimize çevirme hevesini bende uyandırdı" diyor.

Mebhaslara ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Muayene-i merza; ma'lûmât-ı umûmiye, Teşhis, Cihaz-ı hazmiyenin muayene-i seririsi, Pankreasın muayenesi, İdrarların muayene-i seririyesi, Muayene-i vilâdiye, Feth-i meyyit ameliyatları.

87- Hâtırgüzâr-ı Etıbba.

Mehmed Nuri (*Dördüncü Rütbeden Nişan-ı Zîşan-ı Osmanîyi ve Beşinci Mecîdi Nişan-ı Zîşanını hamil olup Mekatib-i Tıbbiye-i Şâhâne'de İlm-i Emrâz-ı Hariciye tadrîsine me'mur ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı Müessisesinden olan Birgivî Kâtibzâde, Efendi*)

H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [1]+507+4+[3] s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 7038

A.Kzg. : s.155 / 24

TBTK : 6573

CTT : 615 / MEH

İTT : K 457

MK : 1971 A 200, 1971 A

220, 1948 A 834, 1959 A 220

S.Ö.Erz.:4930

SK : Basma bağışlar 8363

KONU : Genel Tıp

ÖZELLİKLER : Kitabın sonunda dört sayfalık fihrist, *Mevad-ı münderice* başlıklı ve iki sayfalık kitabın içeriğini bildiren bölüm, yazarın kitap hakkındaki bir paragraflık yazısı ve bir dördlüğü ile Mehmed Nuri Efendi'nin âsâr-ı sairesi başlıklı bir sayfalık bölüm bulunuyor. Yazar kitabı arkadaşlarına kolaylık sağlaması amacıyla düzenlediğini belirtiyor.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Derun-ı risalede münderic evzan ve makadirin rumuzatını mübeyyin cedveldir, Muallimin-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, Azâ-yı Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de ta'lim ve tedrîs olunan fûnun-ı mütenevvia-i tıbbiye ve baytariye, Huruf-ı heca üzere Türkçeden Fransızca'ya ve Fransızca'dan Türkçe'ye istilâhat-ı tıbbiye.

Havas-ı Hamse.

Bkz.

İlm-i Teşrih-i Tavsifi : Hasan Mazhar – Yusuf Rami

88- Hayvânâtda Zuhûr Eden İlel-i Sâriyenin İndifâ'ı Zımında Tertîb Olunan Bazı Usûl ve Tedâbîrin Ta'rîfine Dâir Risâle-i Muhtasaradır.

Potlewski (?)

İst., h.1263 [1847], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 15 s., Taş bs. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 7168

İÜNE Kat.: 87236

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Özege Kataloğu ve İÜNE'de kayıtlı kitapçık taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı, İ.Ü.Nadir Eserler bölümü ise kapalı olduğu için incelenemedi.

89- Hazarda Ordu Hidemat-ı Sıhhiyesi 1324-1325 dersleri.

Hasan Kadri [Dirim] (*Muallim, Miralay, Dr.*)

İst., 1926, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 396 s. [L.H.:+]

“Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbîkat Mektebi Neşriyatından”

S.Ö. Kat. : 7185

CTT : 610 / HAS

S.Ö. Erz.: 5041, 22493

KONU : Askerî Tıp

ÖZELLİKLER : Kitabın başında önsöz, giriş vb. gibi bölümler yok. Konular ilk sayfadan *Hazarda ve Seferde Hidemat-ı Sıhhiye; Ders: 1* başlığı ile başlıyor. Kitabın sonunda ise altı sayfalık alfabetik fihrist, bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık kaynaklar listesi bulunuyor.

Toplam 25 dersten oluşan kitaptaki konulardan bazı örnekler : Ordu sıhhiye müfettişinin vazaifi, İstifalara dair mevadd-ı kanuniye, Alay sertabibinin vazaifi, He'yet-i sıhhiye, Kıt'a hidemat-ı sıhhiyesi, Fırka sertabibinin vazaifi, Hastahanelerin emrâz-ı sariye pavyonu, Askerî hastahaneler kadrosu.

Hazarda ve Seferde Hidemat-ı Sıhhiye.

Bkz.

Hazarda Ordu Hidemat-ı Sıhhîyesi; 1324-1325 dersleri.

Hazine-i Fünûn; 7. c. :Fenn-i Kimyâ.

Bkz.

Fenn-i Kimyâ.

90- Hendese Müderrisi.

İbrahim (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Dahiliye Yüzbaşularından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Cebir ve Hendese Muallimi, Efendi*)

h.1298 [1881], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 106 + 47 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 7279

S.Ö. Erz.: 5100

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Önsöz, içindekiler vb. bölümleri bulunmayan kitap, idadi sınıflarında okutulan matematik kitaplarından biri olmalı. Kitabın bulabildiğimiz tek nüshası 106 s. metin ve 47 s. çizimden oluşuyor. Ancak bu nüshanın sonu eksik olabilir. Çünkü kitap Özege'de 256 s. olarak kayıtlı. Ara başlıkları bulunmayan kitap genelde geometri problemleri ve çizimli çözümlerini içeriyor.

Hesâb Risâlesi.

Bkz.

Risâletü'l-hesâb.

91- Hesabdan A'mâl-i Erbaa-i Asliye.

Kadri

h.1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye Basmahanesi, 32 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 7371

MK : 1969 A 971

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler vb. bölümleri olmayan kitapçığın dış kapağında, *Darüşşifa'da tedris olunmak üzere Cemiyet-i Tedrîsiye-i İslâmiye tarafından tertib olunmuştur ve temettu'ı Darüşşifa nam mektebe aittir* notu bulunuyor. Bu kitapçık da Tıbbiye İdadi'sinin ders kitaplarından olmalı.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Ta'dad ve terkim, A'mâl-i erbaa-i asliyenin birincisi; cem', Cem' hakkında misaller, A'mâl-i erbaa-i asliyenin ikincisi; tarh, A'mâl-i erbaa-i asliyenin üçüncüsü; darb.

Hıfz-ı Sıhhat. Becquerel

Bkz.

İlm-i Hıfz-ı Sıhhat.

92- Hıfz-ı Sıhhat; Mufassal. 1. c.

Mehmed Fahri (*Meclis-i Maarif-i Tıbbiye Azâsından Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne Hıfz-ı Sıhhat ve Müdâvât-ı Sıhhiye Muallimi, Doktor.*)

1.c.: r.1325 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [6]+370 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 13985

AK : TB. 421

FMK : Tıb 299

MK : 1971 A 215, 1954 A 90

S.Ö.Erz.: 9670

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : Kitabın başında altı sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı önsöz ile 11 sayfalık *Hıfz-ı sıhhat tarihi* başlıklı ve 25 sayfalık *Medhal* başlıklı ayrıntılı giriş yazıları bulunuyor. Arkada ise üç sayfalık fihrist, iki sayfalık alfabetik fihrist ve bir sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Dış kapakta *Tedkik-i Müellefat-ı Tıbbiye Komisyonunca şayan-ı takdir ve istifade* görüldüğü kayıtlı. Mehmed Fahri önsözde hıfz-ı sıhhatin anlamı, nasıl bir bilim dalı olduğu ve genel olarak halk sağlığının niçin gerekli olduğu konusundaki fikirlerini belirterek, bu konuda artık bir eser yazma zorunluluğunun çoktan hissedildiğini söylüyor. Eserin kapağında birinci cilt olduğu yazılı. Ancak biz katalog ve kütüphane taramalarımızda ikinci cilt hakkında bir bilgiye ulaşamadık. Büyük olasılıkla ikinci cilt basılmamış olmalı.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Hıfz-ı sıhhatin taksimi, Şahsi olan farklar, Taharet ve nezafet, İttihaz olunacak tedabir, Sütten kesilen çocuğun tedabir-i gıdaiyesi, Yulaf unu, Süt veren kadınlar hakkında bazı mütalâat ve tedabir-i sıhhiye, Ayakkabıları, Kulak, Hıtan.

93- Hıfz-ı Sıhhat-i Askeriye.

Ahmed Said (*Haydarpaşa Hastahanesi Hıfz-ı Sıhhat-i Askeriye Muallimi, Kâimmakam.*)
H.1292 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 392 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 7417

CTT : 613 / AHM

İTT : K 481

S.Ö.Erz.: 5202

KONU : Halk Sağlığı.

ÖZELLİKLER : Kitabın başında *Besmele*yle başlayan iki sayfalık önsöz, *Hıfz-ı sıhhat-i askeriye* başlıklı iki sayfalık giriş yazısı ile sonunda 11 sayfalık fihrist ve üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Ahmed Said önsözde ; "Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne doktorlarından olup askerî hekimlerin kaynağı olan Haydarpaşa Hastahanesi'nde üç senedir İlm-i Hıfz-ı Sıhhat muallimliği yaptığımdan dolayı bu alanda bir eser verme arzumu fiiliyata döküp Hıfz-ı Sıhhat-i Askeriye'yi çevirmek suretiyle topladım ve düzenledim" diyor. İfadeden anlaşıldığı kadarıyla kitap tek bir eserden çeviri değil, yabancı kaynaklardan derleme bir eser olmalı.

İki fasıl ile çeşitli bab ve mebhaslara ayrılan kitaptaki konulardan bazı örnekler : Esnan beyanındadır, Bünye beyanındadır, Tesâlüb-i ırk, Tedabir-i hıfz-ı sıhha, Ağdiye-i hayvaniye beyanındadır, Kar ve buz suları, Tedabir-i hıfz-ı sıhhat, Vazâif-i Etıbba.

Hıfzü's-Sıhha.

Bkz.

Kitab-ı Hıfzü's-Sıhha.

94- Hıfzü's-Sıhhat-i Tatbikiye-i Baytâriye ; İrk-ı Hınzîr.

Manbi

Çev.: Minas (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Baytar hocalarından, Yüzbaşı*)
[t.y.], [Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne], 12+168 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö.Kat. : 7445

S.Ö. Erz.: 22592

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER :Önsözü bulunmayan, domuz türleri ve hastalıklarının anlatıldığı kitabın başında dokuz sayfalık içindekiler ve iki sayfalık doğru-yanlış cetveli var. İç kapağında tarih ve matbaa adı basılı değil, sadece Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nın mührü basılmış.

Makale, bab ve firkalara ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından örnekler : Ehlî hınzîrin ırkları, İri boylu uzun bacaklı hınzîr ırkları, Garb hınzîrleri, Britanya hınzîrleri, Hınzîrin terbiyesi, Emrâz-ı Azâ-yı hazmiye, İnkıbaz, Trikinaz, Uyuz.

95- Hulâsa-i Emrâz-ı Üzniye, Enfiye ve Hañçereviye.

Eklerle çev. : Haydar İbrahim (*Tıb Fakültesi Emrâz-ı Üzniye ve Hañçereviye Şef dö Kliniği, Doktor.*)

R.1326 / H.1328 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 78 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 7934¹

CTT : 617.8 / HUL

İTT : C 292

S.Ö. Erz.: 5526

KONU : Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları.

ÖZELLİKLER : İçindekiler, giriş, doğru-yanlış cetveli gibi bölümleri bulunmayan kitabın başında bir sayfalık, başlıksız bir önsöz var. Kitabı Almanca'dan çeviren Haydar İbrahim önsözde şu açıklamaları yapıyor : “Bu risalenin Almanca yazılmış olan aslında hastalıklar ve belirtileri çok kısa yazılmış olduğundan bazı eklerle daha kapsamlı ve yararlı bir şekilde konulmuştur. Bundan başka ağız ve boğaz hastalıklarının genel tedavisine dair bir konu ile reçete biçimlerinden oluşan bir kısım da risaleye tarafımdan eklenmiştir. Bu Almanca eserin bir cüzünü oluşturan kulak-burun-boğazdan başka, diğer özel konular da arkadaşlarımdan bazıları tarafından yazılmakta olup tamamlandığı takdirde eser faydalı bir cild teşkil edecektir”.

Konu başlıklarından örnekler : İltihab-ı münteşir-i üzn-i haricî, İlet-i Ménière, İltihab-ı hañçere-i müzmin, Evram-ı habise-i hañçere, Seretan-ı hañçere .

Hümmyât-ı İndifâiye Cüz'ü

Bkz.

İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye.

96- Hürriyet.

Muharriri : M. Hâzık (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Şakirdanından Yozgatlı Zeynizâde*)

R.1324 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 6+[5] s.² [L.H.:+]

¹ Özege 7934'de İst., Şems Matbaası, 1335 (1919), 79 s. olarak yer alan kayıt, kitabın ikinci baskısı olmalı.

² Asıl kitap Özege Kat.'da 43 s. olarak kayıtlı. Ancak bizim görebildiğimiz tek nüsha olan Erzurum nüshası 6+[5] sayfadan oluşuyor.

S.Ö.Kat. : 8085

İÜNE Kat.: 323(496)=9435 H 33

S.Ö. Erz.: 5645

KONU : Politika

ÖZELLİKLER : Dış kapakta *Yekvücut Osmanlıların id-i hürriyetleri hatıratına tahsis kılınmıştır* notu bulunan kitap, İkinci Meşrutiyet'in ilânıyla yaşanan coşkuyu yansıtıyor. Eserin başında *Tıbbiye Nazırı, İlm-i Teşrih Muallimi, Ferik [Hasan] Mazhar ve Meclis-i Tıbbiye birinci Azâsı, Emrâz-ı Ayniye Muallimi, Mirliva Esad [Işık] Paşa*'lar tarafından yazılan sunuş yazıları yer alıyor. Kitabın taradığımız kütüphanelerde bulabildiğimiz tek nüshası eksik olmalı. Çünkü kitap Özege'de 43 s. olarak kayıtlı ve iç kapaktaki *mündericatta* da; *Medhal, Hürriyet insanın tabii bir hakkıdır, Hürriyet hakkındaki muhtelif mesalik-i felsefiye, Hürriyet nedir, Hukuk nedir, Kanun-ı esasi nedir, adalet nedir, müsavat nedir, İttihat nedir ve kaç türdür* gibi başlıklar bulunduğuna göre büyük olasılıkla asıl kitap M. Hâzık'ın Hürriyet'e dair düşüncelerini içeriyor olmalı.

Hürriyet, Adalet, Müsavat.

Bkz.

Muallim Saadetlü Esad Paşa Hazretlerinin Nutuklarıdır ; Hürriyet, Adalet, Müsavat.

İrk-ı Hınzır.

Bkz.

Hıfzû's-Sıhhat-i Tatbikiye-i Baytâriye ; İrk-ı Hınzır.

İhtisâr-ı Fevâid.

Bkz.

Risâle-i İhtisâr-ı Fevâid.

97- İlim ve Umrân Cemiyeti Nizamnâmesidir.

R.1337 [1921], Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : Yok

S.Ö. Erz.: 6133

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : 44 maddeden oluşan tüzüğün, *Cemiyet'in teşkili, ünvanı ve maksadı* başlıklı ilk maddesinde kuruluş amacı şöyle açıklanıyor : "Merkezi Dersaadet'te olmak üzere Türklerin bilimsel ve ekonomik açılardan ilerlemeleri konusunda gereken vasıtaları hazırlama ve Fransız kültür ve uygarlığıyla kaynaşmış veya Fransa yüksek kurumlarından yetişmiş bulunanların çalışmalarından hakkıyla yararlanılabilmek temel amacıyla 24 Haziran 337[24 Haziran 1921] tarihinde kurulmuş olan 'Fransa Dârülfünûnları Mezunin Cemiyeti'yle ; memleketin bilimsel ve toplumsal düzeyini yükseltmek, ilerlemesine çalışarak ekonomisine hizmet etmek bu konuda gereken örgütler ve aralarındaki ilişkileri oluşturmak ve öğrenci okutmak amacıyla r. 1335 [1919] tarihinde kurulan 'İlim ve Umran-ı Sınâi Cemiyeti' 'İlim ve Umran Cemiyeti' adı altında birleştirilmiştir". Bu madde ile iki derneğin yeni bir ad altında birleştirildiği anlaşılıyor.

Tüzükteki bazı ana başlıklar : Cemiyet'in azâları, Cemiyet'in varidatı, Cemiyet'in umur-ı dahiliyesi, Cemiyet'in kongresi, Cemiyetin hesab-ı senevisi ve müfredat defteri.

98- İlim ve Umrân-ı Sınâi Cemiyeti Nizamnâmesidir.

r.1335 [1919], Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8 s. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 8760

KONU : ?

ÖZELLİKLER : BULUNAMADI. Tüzüğüne ulaşamadığımız derneğin S.Ö. Erz.'da bulduğumuz *İlim ve Umran Cemiyeti Nizamnâmesi* adlı tüzükten, 1921 yılında *Fransa Dârülfünunları Mezunin Cemiyeti* ile birleştirilerek *İlim ve Umran Cemiyeti* adını aldığı anlaşılıyor¹.

İllet-i Efrenc.

Bkz. :

Târihçe-i İllet-i Efrenc.

99- **İlm-i Arz.**

M. Sadi (*Doktor*)

r.1328 [1912], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 173+[1]+[6] s., Res. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 8828²

TBTK : 13707

AK : NE.89, Gökay.E 469

BDK : K.23130

MK: 06 MİL K 1949 A 829

S.Ö.Erz.: 6192

KONU : Jeoloji

ÖZELLİKLER : Önsözü bulunmayan kitabın ilk sayfasında eserin düzeltmelerini yapan Dr. Müştak Bey'e teşekkür ve sonda altı sayfalık fihrist yer alıyor. Kitabın kapağında *Maarif Nezareti'nin en yeni programlarına göre tertib edilmiş ve idâdî sınıflarına kabul olunmuştur* notu bulunuyor.

Konu başlıklarından örnekler : İcmal, İlm-i arzın tarif ve gayesi, Kürre-i arz, İlm-i arzın taksimi, Rüzgârlar, Denizlerin tesiri, Kar ve buzların tesiri, Nebatlar, Kara hayvanları, Resifler, Tarihçe-i arzda maksat ve faide.

100- **İlm-i Emrâz ve Seririyât-ı Cerrâhîye. 2 c.**

J. A. Fort (*Doktor, Ancien Interne des Hôpitaux, Professeur Libre d'Anatomie à l'Ecole Pratique.*)

Çev. : Mehmed Nuri (*Dördüncü Rütbeden Nişân-ı Zîşân-ı Osmanîyi ve Beşinci Rütbeden Mecîdî Nişân-ı Zîşânını Hâmil olup Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Emrâz-ı Hariciye Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmanîye Azâ-yı Müessesesinden, Birgivi Kâtipzâde Binbaşı.*)

1.c.: H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [1]+[14]+2+19+784 s. [L.H.:+]

2.c.: H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [1]+[18]+656+12 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 8849

TBTK : 11001

A.Kzg. : s.155 / 27

¹ Bkz. 97 nolu künye.

² Özege'de eserin başka matbaada yapılan ikinci bs.'ı ile bir de zeyli yer alıyor : M.Sadi: *İlm-i arz*. 2.bs., 1327, Matbaa-i Hayriye ve Şürekası, 180 s. ; M. Sadi: *İlm-i arz'a Zeyl. İst.*, 1328, Resimli Kitap Mtb., 6 s., Res.

BDK : K.24144
CTT : 617 / FOR
FMK : Tıb 201
İTT : D 2983
MK : 1972 A 537,
S.Ö.Erz.: 6217
SK : Basma bağışlar 894, Tırnovalı 1385

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Birinci cildin başında, bir sayfalık *Mehmed Nuri Efendi'nin âsâr-ı sairesi başlıklı* liste, 15 sayfalık fihrist, iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ile 19 sayfalık *İşbu 1290*[1874] *senesi Ağustos evasıtında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne derslerinin umuma hin-i küşadında Emrâz-ı Hariciye Muallim Muavini Birgivi Mehmed Nuri Efendi'nin dokuzuncu sınıf talebesine hitaben irad eylediği tarih-i mücmel-i cerrahindir* başlıklı cerrahi tarihine dair önemli bir tarihçe bulunuyor. İkinci ciltte ise, başta yine Mehmed Nuri Efendi'nin âsâr-ı sairesi, 15 sayfalık ayrıntılı bir fihrist, iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ile sonda 11 sayfalık alfabetik fihrist var.

Konu başlıklarından örnekler : Cerraha muavenet, Cürûh beyanındadır, Cerahat beyanındadır, İltisak-ı mafsâl, İltihab-ı müzmin, Rahitis, Şirpençe, Fıtk-ı nadire, Zatü'l-prostat-ı müzmin, Bevasir.

101- İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye.

George Dieulafoy (*Paris Dârülfünûn-ı Tıbbîsi Seririyât-ı Tıbbiye Muallimi, Hôtel Dieu Hastahanesi Tabîbi, Encümen-i Dâniş-i Tıbbî Azâsından.*)

Çev. : Tevfik Hüseyin (*Kuleli Hastahanesi'ne Me'mur Emrâz-ı Dahiliye Mütavaggıllarından, Doktor, Kolağası.*)

3. cüz : Dersaadet, R.1325 / H.1328 ? [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 470-735. s. Res. [L.H.:+]

Hummeyât-ı İndifâiye Cüz'ü : Dersaadet, R.1325 / H.1327 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 854 s., Res. [L.H.:+]

İnsana, İnsan ve Hayvanlara Mahsus Emraz-ı İntaniye, Emraz-ı Zühreviye. Dersaadet, R.1325 / H.1327 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 235-738. s. Res. [L.H.:+]

1. c. : **Emrâz-ı Cihaz-ı Teneffüsiye ve Cihaz-ı Deveraniye.** Dersaadet, R.1326 / H.1328 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 1092 s., 11 Pl., Res. [L.H.:+]

1. c. ; 5. cüz'ü : **Emrâz-ı Cihaz-ı Teneffüsiye ve Cihaz-ı Deveraniye.** Dersaadet, R.1326 / H.1328 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 790+[2 ?] s. Res., 5 Pl. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 8854, 8855¹

TBTK : 8677

BDK : K.24995, K.167798

CTT : 616 / DİE

İTT : D 3702

S.Ö.Erz. : 23028 (854 s.)

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Tevfik Hüseyin İlm-i Emraz-ı Dahiliye ; Hummeyât-ı indifaiye Cüzü'nün başında yer alan *Mütercim'in Mücmel Bir İfadesi* başlıklı önsözde kendisi ve çevirdiği kitaba dair şu bilgileri veriyor: "R.1313[1897] yılı sonunda Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'den tabip

¹ Eser Özege'de iki ayrı kitap olarak numaralanmış.

diploması ile mezun oldum. İlk memuriyetim olarak o tarihte Altıncı Ordu-yı Hümayun'a gittim. Dört buçuk sene Bağdat civarındaki mevkiilerde dolaştıktan sonra taburumla ordu sınırının sonu olan Basra Körfezi'nde Katar mevkiine gittim. Dört buçuk sene katlandığım bu yerin sıkıntı ve acılarını Dieulafoy'un Emrâz-ı Dahiliye'sinin çevirisiyle onardım ve vicdanımı bu hizmetle rahatlattım. 12 senelik bir askeri vazifeyi Altıncı Ordu'da bitirdikten sonra mezunen İstanbul'a geldim. Harbiye Nezareti'nce Kuleli Hastanesi'ne tayin edildim. Saadetimin nedeni olan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'ye karşı duyduğum şükran duygularımın ufak bir parçasını kutsal vatanım ve muazzez milletime ödeyebilmek için Dieulafoy'un dört ciltten oluşan eserini çevirerek bu çeviriyi ustalarım, muallimlere ve hayatımın en leziz günlerini geçirdiğim o mekteb-i âli dershanelerindeki öğrenci arkadaşlarıma ithaf ettim". Katalog ve kütüphane taramalarımızda Dr. Tevfik Hüseyin'in dört cildini çevirdiğini belirttiği Dieulafoy'un eserinin değişik tarihlerde basılmış beş baskısını bulabildik. Ancak bu beş baskının dört adeti *Hummeyât-ı İndifâiye Cüz'ü*, *İnsana*, *İnsan ve Hayvanlara Mahsus Emraz-ı İntaniye*, *Emraz-ı Zühreviye* ve *Emrâz-ı Cihaz-ı Teneffüsiye ve Cihaz-ı Deveraniye* gibi alt başlıklar almışken birinde alt başlık yok ve sadece iki tanesinde cilt, iki tanesinde ise cüz kaydı bulunuyor. Ancak cilt ve cüzler ile baskı tarihleri düzenli olarak sıralanamıyor. Bu nedenle de kitap hakkında net bir yargıya ulaşamadık. Büyük olasılıkla kitabın taradığımız kaynak ve kütüphanelerde bulunmayan başka nüshaları da olmalı.

Konu başlıklarından örnekler : Emrâz-ı dahiliye'nin ders-i iftitahiyesi (25 Kanun-ı sanî 1887), *Hôtel Dieu* Seririyât-ı Tıbbiyesi'nin ders-i iftitahiyesi (14 Teşrin-i sanî 1896), Hançerenin emrâzı, Emrâz-ı kasabat, Kalbin emrâz-ı asabiyesi, Kızıl, Emrâz-ı tifoidiye, İnsana mahsus emrâz-ı intaniye, Kabakulak, Daü'l-keleb, Aktinomikos, Tesemmümat.

102- İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye.

Niemayer (*Almanya Meşahîr Etıbbasından, Muallim.*)

Çev.: Abdürrahim Nafiz b. Hakkı (*Tırnovilî, Tabib, Miralay, Elhac, Muallim-i İlm-i Emrâz-ı Umûmiye der Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne-i Askeriye ve Mülkiye ve an Azâ-yı Meclis-i Sıhhiye-i Umûmiye ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ve Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye.*)

Emrâz-ı Azâ-yı Teneffüsiye. H.1300 [1882], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 8+[1]+592 s. [L.H.:+]

Emrâz-ı Cihaz-ı Deveranî. 2+255 s. [L.H.:+]

Emrâz-ı Periton. [4]+276 s. [L.H.:+]

Emrâz-ı Azâ-yı Hazmiye. İlyas Matar'la beraber. [3]+431 s. [L.H.:+]

Emrâz-ı Cildiye. İst., h.1315[1897], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası, 276 s.

Emrâz-ı Müntine. 2+464 s.

S.Ö. Kat. : 8852

A.Kzg. : s.157 / 55

CTT : 616 / NİM (Emrâz-ı Azâ-yı Teneffüsiye, Emrâz-ı Cihaz-ı Deveranî, Emrâz-ı Periton, Emrâz-ı Azâ-yı Hazmiye)

İTT : D 320, D 313, D 318 (Emrâz-ı Azâ-yı Teneffüsiye, Emrâz-ı Cihaz-ı Deveranî, Emrâz-ı Periton.)

S.Ö.Erz.: 6211 (Emrâz-ı Azâ-yı Teneffüsiye kısmı.)

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Altı kitaptan oluşan eserin ilk kitabı olan *Emrâz-ı Azâ-yı Teneffüsiye*'nin başında bir sayfalık ve başlıksız bir önsöz bulunuyor. Taradığımız kütüphanelerde *Emrâz-ı Cildiye* ile *Emrâz-ı Müntine* başlıklı ciltlerine ulaşamadığımız eserin, görülebilen tüm ciltlerinin başında içindekiler listeleri var. Abdürrahman Nafiz önsözde; "Almanya'nın ünlü hekimlerinden

Nimayer'in eseri olup önem ve içeriği yönünden Almanya tıp okullarında okutulduğu gibi hemen her dile çevrilmiş olan Emrâz-ı Dahiliye kitabının bu kez Emrâz-ı azây-ı teneffüsiye ve Emrâz-ı cihaz-ı deveranî kısımlarını çevirerek yayınlamaya muvaffak olduğunu ve kitabın bazı yerlerinin yazılmasında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Başkâtibi Saadetlü Mehmed Muhtar Efendi'nin de yardımı olduğunu belirterek teşekkür ediyor".

Her hastalığın ; *Tekevvün-i maraz ve esbab, Teşrih-i marazi, A'râz ve seyr, Teşhis, İnzar, Tedavi* başlıkları altında altı bölüm halinde anlatıldığı eserdeki bazı başlıklar : Emrâz-ı hançere, İntifah-ı rie, Riede intikalât-ı maraziye, Seretan-ı rie, Emrâz-ı kalbiye, Temezzuk-ı ebher, Tazyik-i merî, Seretan-ı mide, İltihabat-ı kebediye, Emrâz-ı tarik-i safraiye.

103- İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye ve Seririyât-ı Tıbbiye. 2 c.

Ambroise Auguste Tardieu

Eklemlerle çev.: Abdürrahim Nafiz (*Muâvin-i Ameliyât-ı Cerrâhiye der Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne-i Askeriye ve Muallim-i İlm-i Emrâz-ı Umûmiye der Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve an Azâ-yı Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye, Tırnovili, Elhac.*)

1.c. : H.1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 4+15+653+16 s. [L.H.:]

2.c.: h.1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 15+882 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 8857

TBTK : 0707

A.Kzg. : s.154 / 19

BDK : Bayezid 4078(1.c.)

CTT : 616 / TAR(1. ve 2. c.)

FMK : Tıb 203 (1. ve 2. c.)

İTT : C 289, C 2591(1. ve 2. c.)

MK : 1971 A 26, 1956 A 323(1. c.)

S.Ö.Erz.: 6214

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Birinci cildin başında üç sayfalık *Dibace* başlıklı önsöz ile 14 sayfalık *Mukaddime* başlıklı ve hastalıkların patoloji, tarif, teşhis ve tedavilerinden söz edilen genel bir giriş yazısı, sonunda ise altı sayfalık fihris ile dokuz sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Birinci cildin arka kapağında *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda tab' olunarak hafız-ı kütüb marifetiyle furuht olunmakta bulunan kitab-ı tıbbiyenin esamisidir* başlıklı 16 kitaplık bir liste var. İkinci cildin başında ise altı sayfalık fihris ile sekiz sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor. Abdürrahim Nafiz önsözde, iki buçuk yıl önce Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Ameliyat-ı Cerrahiye muallim muavinliği ve ardından Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye İlm-i Emrâz-ı Umûmiye muallimliğine atandığını ve eğitime uygun kitaplardan birini çevirmesi emredildiği için ünlü Fransız hekimlerinden Tardieu'nun bu kitabını çevirdiğini yazıyor. Abdürrahim Nafiz ayrıca, Tardieu'nun kitabında ilaçları genel olarak yazdığını, kendisinin ise kitaptan yararlananlara kolaylık sağlamak amacıyla ilaçları Valeks (?) ve diğer kitaplardan alarak reçete halinde her bir hastalığın sonuna eklediğini belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Hummeyât, Cüderî, Tifüs, Kolera, İltihab-ı kebed, Bevasir, Emrâz-ı asabiye, Şakika yani yarım baş ağrısı, Havale, Adem-i şehvet, Nikris, Daü'l-efrenc, Tufeylât.

104- İlm-i Emrâz-ı Hâriciye. 2 kt.

Mathieu (?)

Çev.: Mehmed Fuad —

Şükri Derviş [Aykın] –
Asım –
Hamza Vahid –
Esad Raşid [Tuksavul] –

Niyazi (*Askerî Tıbbiye Mektebi Müzakerecilerinden.*)

Etraf Bahsi. 1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 372+2 s., Res. [L.H.:+]

Sadır, Batın kısmı. 1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 551 s., Res. [L.H.:+]
“Askerî Tıbbiye Mektebi Neşriyatından : 16, 19”

S.Ö. Kat. : 8859¹

AK : O. 2535(Etraf bahsi)

CMK : K. 51 (Etraf Bahsi)

CTT : 616.5 / MAN (Etraf Bahsi ve Sadır, Batın kısmı)

İTT : C 3411

MK : 1968 A 1024, 1954 A 426

S.Ö.Erz.: 6215 (Sadır, Batın kısmı)

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : İki kitap olarak basılan eserin Etraf Bahsi'nin sonunda yedi sayfalık fihrist ve iki sayfalık doğru yanlış cetveli yer alıyor. Sadır, Batın kısmı ise bir sayfalık *Medhal* başlıklı önsöz ile başlıyor, içindekiler ve doğru-yanlış cetveli bulunmuyor. Önsözde; bu küçük kitapta gerekli bilgilerin mümkün olduğunca özetlendiği, tarihi bilgilerin kitap dışı bırakıldığı, tedavi konusunda özellikle doktora başvuran her vakada ne yapılması gerektiğinin gösterilmeye çalışıldığı ve öğrenciye pratikte kullanabilecekleri bir rehber oluşturmaya çalıştıkları anlatılıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Sadır, Batın, Gayr-i kabil-i red fituklar, Kebed, Periton iltihabı, Basurlar, Etraf, Etrafin travmatik hastalıkları, Etrafin evramı, Ağrılı harici düztabanlık.

105- İlm-i Emrâz-ı Umûmiye.

Aziz (*Müdir ve Muallim-i İlm-i Emrâz-ı Dahiliye der Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve ez Azâ-yı Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye, Kırımî, Efendi*)

H.1288 [1872], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8+[2]+545 s., Res., 1 Le., [L.H.:+]

İlâveli 2. bs. : h.1307 [1890], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 18+573+11 s., Res. [L.H.:+]
2.bs.'yı hzl.: Faik (*Bey.*)

S.Ö. Kat. : 8862

A.Kzg. : s. 154 / 13

AK : Gökay.E 146

BDK: Bayezid 4113, K.24103, K.27148(2.bs.)

CMK : K. 12, K. 193

CTT : 610 / AZİ (1. ve 2. bs.)

FMK : Tib 196 (2.bs.)

İTT : C 360, D 2981, C 279

MK : 1947 A 1750, 1956 A 324

S.Ö.Erz.: 6219(1. ve 2. bs.)

SK : Basma bağışlar 917, 5294, 428(2.bs.)

¹ Özege'de yazar adı Manyo olarak yer alıyor ve *Bevil ve Tenasül Azâsı kısmı yeni harflerle basılmıştır* notu var, biz bu kitabı görmedik.

KONU : Patoloji

ÖZELLİKLER : İlk baskının başında beş sayfalık fihrist, iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık *mukaddime* başlıklı önsöz, sonunda sekiz sayfalık alfabetik dizin bulunuyor. İkinci baskının başına birinci baskıda da yer alan önsöz bu kez *Mukaddime-i müellif* başlığı ile tekrar basılmış. Daha sonra iki sayfalık *İfade-i meram* başlıklı yazı ile, Kırımlı Aziz Bey'in kısa ama dopdolu yaşam öyküsünün ayrıntılarıyla anlatıldığı ve Faik Bey tarafından hazırlanan 13 sayfalık bir bölüm yer alıyor. En sonda ise 11 sayfalık *Fihrist-i Umumî* var. Kırımlı Aziz önsözde; Türkçe eğitime geçiş döneminden söz ederek, o sırada kendisine de fizik ve kimya derslerinin bağlandığını ve bu derslerin okutulmasına üç yıl emek verdikten sonra Emrâz-ı Umûmiye öğretimiyle görevlendirildiğini belirtiyor. O andan itibaren bir sene içinde bu bilime dair birçok kitabı incelediğini, ancak hiçbirini tamamını çevirmek için yeterli görmediğinden dolayı, sadece herkesca kabul edilen bölümleri çevirdiğini, hekimler arasında tartışmalı olan konularda ise hangisi sınanmış ise onu ve bir de son yıllarda keşfolunup gazete ve bilim dergilerinde yayınlanıp, bilim adamlarınca incelenmiş olanlarını seçip, bu kitabı düzenlemeye çalıştığını" bildiriyor. İkinci baskının başındaki *İfade-i meram*'da Kırımlı Aziz Bey'in bu değerli eserinin mevcudunun tükendiği ve kitabın ikinci baskısı için *İlm-i Emrâz-ı Umûmiye Muallim Muavini Kolağası Zühdü Efendi*'nin görevlendirildiği anlatılıyor. Ancak Zühdü Efendi daha sonra Paris'e tahsile gönderilir ve kitabın ikinci baskısını çok az ilâve ile hazırlama görevi Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından Faik Bey'e verilir.

Bab, fasıl ve kısımlara ayrılan kitabın konu başlıklarından örnekler : Der beyan-ı tarif emrâz ve ıstılahat-ı maraziye, Der beyan-ı esbab-ı emrâz, Esbab-ı mahiye veya mide, Tesir-i hava, İntan, Diyatez, Cihaz-ı cereyan-ı demevide vukua gelen tagayyurat.

İlm-i Ensâc ve Hücerât Ameliye-i Fenniyesi.

Bkz.

Laboratuvarda İlm-i Ensâc ve Hücerât Ameliye-i Fenniyesi.

106- **İlm-i Ensâc-ı Marazîye.**

Edouard Rindfleisch (*Almanya 'da Bonn Dârülfünûn-ı Tıbbiyesi Teşrîh-i Marazî Muallimi.*)
Çev.: Ahmed Hilmi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Teşrîh-i Marazî Muallimi, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne Kimyâ-yı Ma'denî Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı Müessesesinden ve hâlâ Cemiyet-i Mezkûre Reis-i Sânisî ve Umur-ı Tıbbiye-i Mülkiye ve Sihat-i Umûmiye Sermüfettişi ve Nişân-ı Zîşân-ı Mecidi'nin İkinci ve Osmanî'nin Üçüncü rütbelerinin Hâmili Kayseri Doktor, Miralay.*)

h.1303 [1886], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 10+5+3+[1]+5+1341+6 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 8865

A.Kzg. : s.157 / 64

CTT : 611.018 / EDU

FMK : Tib 197

GATA : 03.11.1993 tarihli bağış

İTT : C 295

MK : 1957 A 175

S.Ö.Erz.: 6221

KONU : Patoloji – Histopatoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında dokuz sayfalık fihrist, beş sayfalık doğru-yanlış cetveli, iki sayfalık *mukaddime*, bir sayfalık *Mütercimîn matbu' bulunan asar-ı saire-i mütekaddimesi*, beş sayfalık *İhzar-ı mahsus* ile sonunda beş sayfalık *Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de lisan-ı fesahet-*

resan-ı Osmani'ye mütercem ve matbu' olan kitab-ı tıbbiye ve cerrahiye ve işpeçyâriye ve baytariyenin cedvelidir başlıklı liste bulunuyor. Çevirmen Ahmed Hilmi önsözde; “Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne’de gerekli tıp kitaplarının hemen hemen hepsi dilimize çevrildiği halde yalnız *İlm-i Ensac-ı Maraziye* kalmıştı” diyor. Bu nedenle Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye’nin de seçip onaylaması sonucunda, Alman Eduard Rindfleisch’in 1873’de ilâveli ikinci baskısını yaptığı kitabının, Fransız Dr. Fredrik Geru (?) tarafından Fransızca’ya çevrilen nüshasını Türkçe’ye çevirdiğini belirtiyor. Ahmed Hilmi ayrıca *İhzâr-ı mahsusa*’de yer alan kısa lugatçenin anlamını şöyle açıklıyor : “Bu kitabın çevirisinde rastlanan bazı terimler, sözlüklerde başka başka yorumlandığı gibi Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye’nin düzenleyip, kabul ettiği Lugat-ı Tıbbiye’de bile Cemiyetçe değiştirilmeleri gerekenler ile bu sözlüğe kayıt ve eklenmemiş olanlarının karşılıkları araştırılarak uygun bulduklarımız kitapta parantez içinde kaydedildiğinden, Cemiyet tarafından bu sözcükler hakkında kesin karar verilinceye kadar okuyucuya kolaylık olmak üzere Fransızca’larıyla belirlenen Türkçeleri Osmanlı alfabesine göre cetvel halinde gösterilmiştir”.

Makalelerden oluşan kitaptan bazı konu başlıkları : İlm-i ensac-ı maraziye-i umûmiye, İltihab-ı hususiye, Da’-i efrenc, Verem-i muhati, İltihab-ı difteriyâi, Tederrün, Evram-ı rie, Seretan.

107- **İlm-i Hayvânât ; Mebadi-i Târih-i Tabîiye-i Tıbbiye: Kısım-ı Evvel.**

Richard (*Fransa Meşahir Tabi’yûnundan.*)

Çev.: Hüseyin Remzi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne’de Müfredât-ı Tıb Muallim Muavini ve Azâ-yı Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Binbaşı, Doktor.*)

h.1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 18+4+608 s., Res. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 8887

A.Kzg. : s.154 / 17

AK : TB / 439

BDK : K.24310

CTT : 590 / RİC

İTT : D 497

İSAM : 590 RIC. İ / 33002

MK : 1966 A 620

S.Ö.Erz.: 6239

SK : Basma bağışlar 3416

KONU : Zooloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz, sonunda ise 10 sayfalık fihrist ile yedi sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Çevirmen Hüseyin Remzi önsözde; “ünlü Fransız doğa bilimcilerinden Richard’ın kitabını çevirme görevinin Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından kendisine verildiğini ve kendisinin de kitabı, Lugat-ı Tıbbiye’yi kullanarak, Osmanlıca’ya çevirdiğini bildiriyor. Türkçe’de şimdiye dek bu konuda mükemmel bir kitap kaleme alınmadığını öne sürerek çevirisini yaptığı kitabın içeriğinin yoğun, hacminin büyük ve bir çok hayvan adı ile dolu olmasına rağmen, kitabın aslı gibi, ancak öğrencilere uygun ve seçkin kurallara göre yazıldığını” söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Umum hayvanat hakkında mütalaa, Tenasül, Adalât, Hayvanatın tertib ve taksimi, İrk-ı ben-i adem, İrk-ı ebyâz, İrk-ı asfer, İrk-ı ahmer, İrk-ı esved, Lahime, Fil, Geyik boynuzu, Anber, Saksığan, Balık yağı, Ateş böceği.

İlm-i Hayvânât. Bouquillon

Bkz.

İlm-i Hayvânât-ı Tıbbiye.

108- İlm-i Hayvânât.

Tevfik Şükri (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İdâdisi İlm-i Hayvanat Muallimi, Doktor.*)

Dersadet, h.1319[1901], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [2]+338 s., Res., 1 Le., [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 8890

CTT : 590 / TEV

FMK : Tby 73-I

İTT :D 353

S.Ö.Erz.: 6234

KONU : Zooloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda 10 sayfalık alfabetik *fihrist* bulunuyor. Tevfik Şükrü önsözde; tüm bilim ve fenlerde olduğu gibi tıbbın da diğer ülkelerce özenilecek şekilde ilerlemesi için irade buyrulan yeni program uyarınca, doğa bilimlerinin Tıbbiye'nin idâdi sınıflarında öğretilmesinin *emr-i ferman buyurulup*, doğa tarihinin en önemli dalı olan İlm-i Hayvanat muallimliğiyle de kendisinin görevlendirildiğini yazıyor. Bu görevini beş seneden beri Avrupa'dan getirilen hayvan modelleri, insan ve hayvan organlarını gösteren renkli duvar levhaları, mukavvadan yapılmış iskeletlerle, öğrenimi kolaylaştırarak yerine getirdiğini belirtiyor. Ancak öğrencilerin başvuracak kitapları olmaması nedeniyle çeşitli kitaplardan topladığı notlarını bir kitap şekline getirmeye karar veriyor. Kitabın basılması *Tetkik-i Müellefat Komisyonu'nun takdir ve ruhsatıyla programa uygun bulunarak* kabul ediliyor. Yazara göre; göğüs ve başlarındaki önemli organlardan, nasıl solunum ve sindirim yaptıklarından haberdar olmadan hekim adayı olan öğrenciler bu kitap sayesinde insan ve hayvan vücudu hakkındaki bilgilerini arttıracaklardır. Yazar, önsözün sonunda yardımlarından dolayı Muavin Celâl Namık Bey'e teşekkür ediyor".

İlm-i hayvanat idadîde üç sınıfta öğretildiğinden kitap da üç kısma ayrılmış : Birinci kısım; İlm-i hayvanat usul-i ahval-i umûmiyesi, İkinci kısım; Menafiü'l-azâ-yı hayvanat, Üçüncü kısım; İlm-i hayvanatın ahval-i hususiyesi.

109- İlm-i Hayvânât-ı Tıbbî.

Çev. ve derleyen : Hulusi b. Raşid (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne'de İlm-i Hayvanât Muallimi, Doktor, Binbaşı.*)

R.1318 / H.1320 [1902], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası, 767 s., Res. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 8897

A.Kzg. : s.165 / 161

BDK : K.24259

CTT : 636.089 / İLM

FMK : Tıb 210-1

İTT : C 286

MK : 1947 A 460, 1947 A 1298, 1949 A 622

S.Ö. Erz.: 6241

SK : Baskı bağışlar 385

KONU : Tıbbî Zooloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Dibace* ile bir sayfalık *İfade-i Mütercim* başlıklı önsöz var. Kitap giriş niteliğindeki *Mukaddime* ile başlıyor. Hulusi Raşid önsözde, genel olarak ilm-i hayvanattan söz ediyor. Son paragrafta ise böyle önemli bir bilimin tıbbı ait kısmının ve özellikle bakteriyolojinin, helmintoloji ve parazitoloji konuları açısından önemli ve gerekli olduğu ve kendisinden bu konuda bir kitap çevrilmesinin istendiğini belirtiyor. Yazar bu istek üzerine, isimlerini verdiği birçok Batılı yazarın kitaplarından gerekli bölümleri çevirip, derleyerek kitabı oluşturduğunu anlatıyor.

Konu başlıklarından örnekler : İlm-i hayvanatın ahval-i umûmiyesi, Nebatat ile hayvanatın farkı, Vazaif-i hayatiye, İfrazat, Tenasül-i hayvanat, Hayvanatın insan ile münasebatı, Polipler, Timsahiye, Süt hakkında mütalâat-ı tıbbiye.

110- İlm-i Hayvânât-ı Tıbbiye.

Ed. Bouquillon

Çev.: Hüseyin Remzi (*Mekatib-i Aliye-i Şâhâne İlm-i Hayvanat Muallimi, Doktor, Miralay, Bey.*)

1. bs.; Ed. Bouquillon : **İlm-i Hayvanat.** Çev.: Hüseyin Remzi. t.y., m.y., [2]+32+565 s., Res., 2 Le.

2. bs.: R.1307 [1891], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası, 552 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 8899

TBTK : 6745

A.Kzg. : s. 160 / 98

AMKS : EHT 1447 (s. 372'den sonrası eksik.)

S.Ö. Erz.: 6244

KONU : Tıbbî Zooloji

ÖZELLİKLER : İki kez basılan kitabın ikinci baskısının başında başında bir sayfalık *Arz-ı Şükran* başlıklı önsöz bulunuyor. Kitabın sonunda ise beş sayfalık fihrist yer alıyor. Çevirmen Hüseyin Remzi önsözde; Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane'de program uyarınca önceden bastırılan Bouquillon adlı yazarın 'İlm-i hayvanat-ı tıbbiye'ye dair kitabının çevirisini hiç nüshası kalmadığından ve ders için bulunması çok gerekli olduğundan dolayı ikinci kez olarak Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin kararıyla bastırıldığını belirtiyor. Bu ifadeye göre, üzerinde hangi matbaada basıldığına dair bir kayıt bulunmayan ve İlm-i Hayvanat adı ile basılan birinci baskının da, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası'nda basılmış olduğu söylenebilir.

Konu başlıklarından örnekler : Usul-i tarih-i tabii-i tıbbî, İlm-i hayvanat, Hayvanat-ı ibtidaiye.

111- İlm-i Hıfz-ı Sıhhat. 2 c.

Louis Alfred Becquerel

1.c., Eklerle çev.: Mehmed Emin Fehmi (*Mekteb-i Tıbbiye-i İdâdiye-i Şâhâne'de Ders Nâzırı ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de İlm-i Hıfz-ı Sıhhat Hocası, Merhum, Binbaşı, Âsitâneli, Efendi.*) h.1289 [1872], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 88+11+479+[1] s. [L.H.: -]

2.c., **Hıfz-ı Sıhhat.** Çev.: Nafiz (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Muallim Muâvinlerinden ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Muallimlerinden.*) –

Dimitri (*Doktor, Azâ-yı Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye 'de Muallim Muâvini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Hıfzû's-sıhha Muallimi.*). H.1291¹ [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [6]+534 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 7405
A.Kzg. : s.154 / 14

BDK : K.29432, Bayezid 4096,
K.28003(1.c.), 27211, 29569(2.c.),
CTT : 613 / BEC
FMK : Tıb 105-1
İTT : K 499, C 2586, C 311, C 278
MK : 1972 A 825, 1969 A 914
S.Ö.Erz. : 6268
SK : Basma bağışlar 920, 5297, 5300(1.c.),

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : İlk cildi *İlm-i Hıfz-ı Sıhhat* ikinci cildi ise *Hıfz-ı Sıhhat* adıyla basılan kitabın ikinci baskısı başka matbaada yapmış². Birinci cildin başına, Mehmed Emin Fehmi'nin yazdığı ve daha önce *Hakayık-ı Tababet*³ adıyla ayrı olarak yayınladığı, tıp tarihi konusundaki yazı, bu kez *Mukaddime* başlığı altında eklenmiş. Mehmed Emin Fehmi kitabın başına bir sayfalık bir açıklama koyarak, kitabın basımından dört sene önce kaleme aldığı bu risaleyi tıp öğrencilerine yararlı olacağı düşüncesiyle kitaba eklediğini belirtiyor. Birinci cildin başında altı sayfalık fihrist, beş sayfalık doğru-yanlış cetveli ile bir sayfalık *Hakayık-ı Tababet*'in kitabın başına eklenme nedenini belirten yazı bulunuyor. Cildin sonunda kitabın *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye*'nin uygun bulması üzerine bastırıldığı notu var. Mehmed Emin Fehmi M. Becquerel'in hijyen kitabının birinci cildini esas alıp diğer kitaplardan derlediği bilgileri de ekleyerek *İlm-i Hıfz-ı sıhhat* adıyla Türkçe'ye çevirmiş, ancak bastıramadan genç yaşta ölünce kitap Dimitri Efendi tarafından yayınlanmıştır⁴. Kitabın ikinci cildi ise Nafiz ve Dimitri tarafından çevrilmiştir. İkinci cildin başında dört sayfalık fihrist ve iki sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor.

Konu başlıklarından örnekler : Tarif-i ilm-i hıfz-ı sıhhat, Irza'-i etfal, Murzıalar için ırza'ın usulü, Müddet-i hayat-ı beşer, Uruk, Hararetin insana tesiri, Emrâz-ı bilad-ı hârre, Der beyan-ı lûhum, Afyon, Esrar, Arsenik, İstimna'-ı bilyed, Askerlik, Gemicilik.

112- **İlm-i Hikmet-i Tabîiye. 3 c.**

A. Ganot (*Fransa Meşahir-i Müellifininden.*)

Çev.: Antranik Kırçikyan (*Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne 'de İlm-i Hikmet-i Tabiiye Muallim Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye 'de Hikmet Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından Kâimmakam, Doktor.*)

1.c.: H.1293 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 44+3+668 s., 27 Le. [L.H.:]

¹ 2. c.in baskı tarihi ön kapakta 1290 olmasına rağmen, son sayfadaki (s. 534) *Zilhicce sene 1291* [1875] asıl baskı tarihi olarak kabul edildi.

² M. Becquerel : *İlm-i Hıfzû's-sıhha*. 1.c., çev.: Mehmed Emin Fehmi. İst., 1307 [1890], Mahmud Bey Mtb., 4+69+411s.

2.c.: çev.: Nafiz-Dimitri. İst., 1309 [1892], Mahmud Bey Mtb., 5+455s.

İlave ve değişikliklerle bastıran : Mahmud Hakkı

S.Ö.Kat.No: 8933

³ Bkz.: 84 nolu künye.

⁴ N. Yıldırım : "İstanbul Tıp Fakültesi'nde Hıfzıssıhha dersleri ve hocaları". *Bilim Tarihi*, No : 22, Ağustos 1993, s. 8

2.c.: H.1293 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 36+765 s. [L.H.:]
3.c.: 51 Çift s. (Yalnız resim)?¹

S.Ö. Kat. : 8936
A.Kzg. : s.155 /29, s.169 / 6
TBTk : 11256

AK : HT.280 (1.c.)
CTT : 530 / GAN (1.-2. c.)
FMK : Tby. 4, 5 (1. ve 2. c.)
İTT : K 498
MK : 1966 A 110 (1.c.)
SK : Basma bağışlar 910 (2.c.),

KONU : Fizik

ÖZELLİKLER : Kitabın ilk baskısı üç cilt olarak Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, ikinci baskısı ise iki cilt olarak Mahmud Bey Matbaası²'nda yapılmış. Kitabın birinci baskı, birinci cildinin başında 22 sayfalık fihrist, 19 sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz var. İkinci ciltte ise, başta 20 sayfalık fihrist ile 15 sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Kitabın üçüncü cildini bulamadık. Ancak MK nüshasındaki birinci cildin sonuna eklenmiş olan ve resimlerden oluşan 27 adet levhanın, kaynaklarda 51 Çift s. (Yalnız resim) olarak künyesi verilen üçüncü cilt olduğunu düşünüyoruz. Çevirmen Antranik Kırçıkyan önsözde Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de eğitim için kabul edilen Ganot'nun Hikmet-i Tabiiye kitabını özellikle 14. baskısı olmak üzere 13 ve 16. baskılarından da yararlanarak çevirdiğini ve aslının içerdiği 776 adet şeklin üzerine kendisinin de 32 adet ekleyerek sayıyı 808'e çıkardığını yazıyor.

Bab ve fasıllara ayrılan kitaptan bazı konu başlıkları : Mevadd-ı tabiiye; kuvvet, hareket, Ecsamın havass-ı umûmiyeleri, Ecsam-ı gaziye, Alet-i muhtebes hava veya balon, Elastikiyet, Atâlet, Şakül, Hararet, Ziya, Mıknatısiyet.

113- **İlm-i Kimyâ ; Dârüşşafaka Beşinci Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.**

Deherian (*Paris'te Şatyal(?) Mektebi Hocalarından.*) –
B. Tissandier (*Paris'te Şatyal(?) Mektebi Hocalarından.*)
Çev.: Hüseyin Şekib b. İsmail

R.1294 [1878], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 7+[1]+[2]+149 s., Res. [L.H.:]

S.Ö.Kat. : 8960
E.İ. Kat. : 22

MK : 1964 A 1391
FMK : Tby 40

KONU : Kimya – Genel-Anorganik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında yedi sayfalık fihrist, bir sayfalık başlıksız önsöz niteliğinde açıklama yazısı ve iki sayfalık *mukaddime* başlıklı ancak övgü ve dualardan oluşan yazı bulunuyor. Önsöz niteliğindeki yazıda şu açıklamalar yer alıyor: "Paris'te Şatyal(?) Okulu

¹ Özege ve A. Kazancıgil'de bu künye ile verilen üçüncü cilt taradığımız kütüphanelerde bulunamadı. Ancak MK nüshasında birinci cildin sonuna ekli olarak ciltlenmiş ve resimlerden oluşan levhalar bu cilde ait olabilir.

² 1.c.,2.bs.: İst., 1303 [1886], Mahmud Bey Matbaası, 716 s.

2.c., 2.bs.: İst., 1308 [1891], Mahmud Bey Matbaası 16+959 s.

hocalarından Mösyö Deherian ve Mösyö Tissandier adlı yazarların –birinci sene çocukların ve halkın anlayacağı şekilde, ikinci sene biraz ayrıntılı, üçüncü sene ondan daha ayrıntılı, dördüncü sene sınıai kimyadan söz edip ve adı geçen okulun programına uyarak dört senede okutulmak üzere- kimya bilimi üzerine yazdıkları kitaplar bu bilime dair diğer kitaplara olan üstünlükleri nedeniyle *Dârüşşafaka Meclis-i Tedrîsi Hey'eti* tarafından kabul edilmiş ve okulun programına uyarlanarak yine kimyanın birinci senesi olarak fakat *Dârüşşafaka*'nın beşinci senesinden itibaren okutulmak üzere programa dahil edilmiştir”.

İçindekiler bölümünün başında *Dârüşşafaka Mektebi programı mucebince beşinci sene şakirdanına tedrîs olunacak birinci sene kimyanın otuz altı ders üzere programıdır* notu var.

Kitaptaki konulardan bazıları : Sıklet-i izafiye, Âsâr-ı hikemiye ve kimyeviye, Hamızatın madene tesiri, Hamızatın taşlara tesiri, Paslanan ve paslanmayan maden, Emlahda madenin mevcudiyeti, Hurdebin, Ecsam-ı basite.

114- İlm-i Kimyâ ; İkinci sene ; Dârüşşafaka Altıncı Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.
Deherian –

B. Tissandier

Çev.: İsmail Mazlum (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Sınıf-ı Müntehi Şakirdanından.*)
İst., H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 11+274 s., Res. [L.H.:–]

S.Ö. Kat. : 8961

TBTK : 8279

A.Kzg. : s.156 / 37

E.İ. Kat. : 21

MK : 1964 A 1390

S.Ö. Erz. : 6281

KONU : Kimya – Genel-Anorganik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında sekiz sayfalık *Dârüşşafaka Mektebi programı mucebince altıncı sene şakirdanına tedrîs olunacak ikinci sene kimyanın otuz altı ders üzerine programıdır* başlıklı fihrist ve iki sayfalık *mukaddime-i mütercim* var. Çevirmen burada genel olarak kimyadan ve kimyanın öneminden söz ediyor. Kimyanın Avrupa eğitim programlarındaki yerini bizdekiyle karşılaştırıyor. Ayrıca eseri hocası Hüseyin Remzi'nin teşvikiyle çevirdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Istilahat, Hâmızat, Mevalüdü'l-ma', Ma' yâni su, Azotun mevalüdü'l-humuza ve mevalüdü'l-ma' ile olan mürekkebatı, Humuzat-ı madeniye.

115- İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî ; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tedrîs Olunan. 2 c.

Antoine Calleja (*Rütbe-i Sanîye Sınıf-ı evvel Mütemâyizi ve Üçüncü Rütbeden Nişân-ı Zîşân-ı Mecidî'yi Hamîl ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye Azâ'sından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî Muallimi ve Cemiyet-i Sıhhiye-i Umûmiye-i Mülkiye Azâsından Saadetlü, Efendi.*)

Çev.: Vasil Naum (*Halebli, Doktor, Yüzbaşı.*)

1.c.: R.1299 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [15]+664 s., Res. [L.H.:+]

2.c.: R.1300 [1884], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 616+8 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 8966¹

¹Özege'de aslında ayrı bir eser olan Vasil Naum'un *İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî* adlı kitabı da, Calleja'nın kitabının farklı cilt ve baskıları olarak ve çevirmen Vasil Naum olarak verilmiş.

TBTK : 7088, 7089, 7090, 7091¹
A.Kzg. : s.157 / 56²
E.İ. Kat. : 36 ve 83³

AK : O.2226/1-2,
CTT : 540 / CAL (1..c.)
FMK : Tıb 246-1 (2.c.)
İTT : D 381
MK : 1948 A 15 (1.c.)
S.Ö.Erz.: 6285⁴(1.c.)
SK : Tırnovalı 1221

KONU : Kimya - Anorganik

ÖZELLİKLER : Ametaller Kimyasını içeren birinci cildin başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz, üç sayfalık *İfade-i müellif*, bir sayfalık *İfade-i mütercim* ve dokuz sayfalık fihrist bulunuyor. Metaller konusunu içeren ikinci ciltte ise sonda sekiz sayfalık fihrist var. Yazar Antoine Calleja önsözde; kendisinden önce Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de kimya eğitimi ile Bernard'ın görevlendirildiği, daha sonra bu dersin muallimliğinin kendisine verildiğini belirtiyor. Hikmet-i Tabiiye, Kimya ve Fenn-i Saydelâni derslerinin eğitim ve öğretiminde görev alıyor. Ancak kalıcı bir eser bırakmak istediğinden, uzun yıllardır incelediği kimya kitaplarından aktardığı önemli konular yanında, kişisel deneylerinin ürünlerini de biraraya topladığı ve Fransızca olarak yazdığı eserini Türkçe'ye çevirtmeyi başardığını yazıyor. Yazar *İfade-i müellif* te ise; kitabı tıp ve eczacılık öğrencilerinin eğitimi için kullanılacak gerekli konuları içeren kitap bulunmaması nedeniyle yazdığını anlatıyor. Kitap üç kısma ayrılmış; birinci kısımda *mebadi-i ilm-i kimyadan, yâni kimyanın tahsili için lâzım olan ma'lûmât-ı ibtidaiyeden*, ikinci kısımda *şibh madenden ve işbu anasırın birbiriyle ittihadlarından husule gelen mürekkebatdan* ve üçüncü kısımda ise *maden-i basite ve mürekkebat-ı madeniyeden* söz ediyor. Çevirmen Vasil Naum ise *İfade-i Mütercim*'de eserin ilk 144 sayfasının merhum Mazlum Efendi, diğer kısımlarının ise kendisi tarafından çevirildiğini belirtiyor.

Dipnotlarda da belirttiğimiz gibi eser birçok kaynakta Vasil Naum'un *İlm-i Kimyây-ı Gayr-i Uzvi-i Tıbbî* adlı iki ciltlik ve ikinci baskısı da yapılan eseriyle karıştırılmış. Birinci cildi Ametaller, ikinci cildi Metaller konularını içeren kitapları ayrıntılı olarak inceleyen ve doğru künyelerini veren Emre Dölen⁵ bu karışıklık konusunda ; *Vasil Naum'un kitabının adı ve kullandığı başlık klişesi Calleja'nın kitabı ile aynıdır. Kitabın içeriği Calleja'nunkinden farklı olmakla birlikte birinci ve ikinci baskılar arasında hemen hemen hiç bir fark yoktur*⁶ açıklamasını yapıyor.

Konu başlıklarından örnekler : İlm-i kimyanın tarifi, Ecsamın eşkal-i billuriyesini ta'dil eden esbab beyanındadır, Ecsam-ı ma'deniyenin cetveli, Ecsam-ı gayr-i uzviye; ecsam-ı basite,

¹ TBTK'da yazar adı Calliat olarak verilmiş. Vasil Naum'un iki ciltlik ve iki baskısı olan kitabı da Calleja'ya ait ve çevirmeni Vasil Naum olarak gösterilmiş.

² A. Kazancıgil'de 2. c. 2+548 s. olarak yer almış. Calleja'nın kitabının 2. bs.'sı olarak 1310/1312 tarihi verilmiş. Vasil Naum'un kitabının 1. bs.'sı doğru olarak verilirken, ilk bs. olarak ise ; İst., Alem Mtb., 7+405+2 s., 1305/1888 künyesi veriliyor.

³ E.İhsanoğlu Kat. No 36'da Calleja'nın kitabı, No 67'de ise Vasil Naum'un kitabı doğru olarak verilmiş. Ancak 83 No'lu künyede Vasil Naum'un kitabının ikinci bs.'sı ayrı bir kitap olarak ve Calleja ile Vasil Naum adıyla yer almış. Bu kitaba ayrıca 36 nolu künyeden *Eserin 2. bs. için bk.: 83 numaralı künye* göndermesi yapılmış.

⁴ S.Ö.Erz.'da da Calleja'nın kitabının 1.c.'i ile Vasil Naum'un kitabının 1.ve 2. c., 1. ve 2. bs.'ları tek künye altında Antonie Calleja, Çev.:Vasil Naum olarak gösterilmiş.

⁵ Bkz.: Emre Dölen : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. İst., 1996, Türkiye Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi, s.60-69

⁶ Emre Dölen : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. s.63

Müvellidü'l-humuza, Hâmız-ı kibrîti, Madenin havass-ı kimyeviyesi, Madenin taksimi, Potasyum, Sodyum, Kalsiyum, Tutya, Antimon.

116- İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî.

Hadi Müştak (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Müzakereci Etıbbasından ve Tıp Fakültesi Kimyahanesi 'nde Kimyâger, Tabip, Yüzbaşı. 2. bs.da: Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Hafız-ı Kütüb ve Matbaa Müdürü, Kimyâger, Dr., Yüzbaşı.)*

R.1338 / 1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 584 s., Res., 5 Le. [L.H.:+]

2. bs.: R. 1339 / 1923, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 584 s., Res., [L.H.:+]

“Tıbbiye-i Askeriye Kütüphanesi Neşriyatından : 11”

S.Ö. Kat. : 8964

TBTK : 12041

E.İ. Kat. : 167

BDK : K.94769 (1. bs.)

MK : 1961 A 271 (2. bs.)

S.Ö. Erz.: 23089 (2. bs.)

KONU : Kimya – Genel-Analitik-Anorganik

ÖZELLİKLER : Kitabın ilk sayfasında *İstanbul Dârülfünunu Fen Fakültesi İlmü'l-Arz Müderrisi pederim Dr. Ahmed Müştak Beyefendi 'ye ithaf* notu ile Hadi Müştak'ın bir sayfalık önsöz niteliğindeki şu açıklaması yer alıyor: “Kısaltılmış ve faydalı olarak öğrencilere Tıp Fakültesi Kimya-yı gayr-i uzvî programı gereğince okutulan konuları kapsamak üzere yazdığım bu kitabımın basım ve yayımlanmasında onay ve teşvikleri olan okul Müdürü Kaimmakam Yusuf Ziya ve Müdür Muavini Binbaşı Faruk Beyefendi'lere teşekkür eder ve müzakereci etıbbadan Bahri Nami Bey biraderimize *mahlulât ve iyonizasyon bahislerini açık ve sarih bir ifade ile kitabımıza lutfetmelerinden* dolayı da açıkça teşekkürü borç sayarım”. Kitabın kapağında Dârülfünûn Tıp Fakültesi'nde okutulduğu notu bulunuyor .

Konu başlıklarından örnekler : Ecsamın tahlil-i kimyevileri, Hâmızat, esasat, emlah, Bertholet kanunları, Amonyum, Baryumun hâmızları, Manganez, Kalay, Alüminyum, Radyoaktif mevadd ve Radyum.

117- İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî. 2 c., 1. ve 2. bs.

Vasil Naum (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Kimya-yı Gayr-i Uzvî Muallimi, Tabip, Kolağası.)*

1.c.: **Şibh Maâdin**; H.1310 [1892], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 623 s., Res. [L.H.:+]

2.c.: **Maâdin**; H.1312 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 534 s., Res. [L.H.:+]

1.c., 2.bs. : **Şibh Maâdin**; H.1318 [1900], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 606 s. Res. [L.H.:+]

2. c., 2.bs.: **Maâdin**; H.1318 [1900], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 530+[2] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 8966¹

TBTK : 7088, 7089²

A.Kzg. : s. 163 / 131³

¹ Kitap Özege'de Antoine Calleja'dan Vasil Naum'un çevirdiği *İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî*'nin farklı cilt ve baskıları olarak yer almış.

² TBTK'da yazar adı Calliat olarak verilmiş ve Vasil Naum çevirmen olarak gösterilmiş.

³ A.Kazancıgil'de 2. bs. yer almamış.

E.İ. Kat. : 67, 83¹

AK : O.1454/1-2

CTT : 540 / CAL (1. ve 2. c., 1. ve 2. bs.)

MK : 1948 A 4018, 1968 A 588, 1968 A 589, 1949 A 508, 1968 A 590 (1. ve 2. c., 1. ve 2. bs.)

S.Ö.Erz.: 6285² (1. ve 2. c., 1. ve 2. bs.)

SK : Basma bağışlar 426/1-2

KONU : Kimya - Anorganik

ÖZELLİKLER : Birinci cilt birinci baskının başında iki sayfalık *İftitah-ı kelâm* başlıklı önsöz ile *Mukaddime* başlıklı giriş yazısı, sonunda ise altı sayfalık fihrist ve üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Birinci cilt, ikinci baskının başında iki sayfalık *İftitah-ı kelâm* başlıklı önsöz, sadece ikinci baskı yapıldığını belirtecek kadar değiştirilerek basılmış ve ardında yine *Mukaddime* ile sonunda üç sayfalık fihrist var. İkinci cilt birinci baskıda doğrudan konulara giriliyor, sonunda ise altı sayfalık fihrist ve üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. İkinci cilt ikinci baskıda da yine sadece sonda iki sayfalık fihrist bulunuyor. Dipnotlarda ve Calleja'nın *İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî* kitabının özellikler bölümünde de belirttiğimiz gibi Vasil Naum tarafından yazılan bu eser, birçok kaynakta Calleja'dan Vasil Naum tarafından çevrilen iki ciltlik *İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî* ; *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tedrîs Olunan* adlı kitapla karıştırılmış³.

Vasil Naum önsözde, eserinin yalnız bir kitaptan çeviri ve alıntı olmayıp şu anda Avrupa'da en çok önem verilen ve eksiksiz olan kitap ve makaleler kaynak alınarak derlenmiş ve yayınlanmış olduğunu belirtiyor.

Birinci cildi Ametaller, ikinci cildi Metaller kimyası konusunda olan kitaptaki konulardan bazı örnekler : Madde ve cisim, Mebhas-ı billûr, Lavoisier kanunu, Avogadro ve Amper kanunu, Ecsam-ı basitenin cetveli, Kimya ıstılahatı, Su, Sınaî buz i'mali, İyod, Fosfor, Karbon, Emlâh, Kalsiyum, Alüminyum.

118- İlm-i Nebâtât.

Hüseyin [Remzi] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nâzır Muavini, Miralay, İzzetlu, Bey*)

H.1289 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 154 s., Res., 3 Le., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : Yok

TBTK : 13867

A.Kzg. : s.154 / 15

CTT : 580 / HÛS

IRCICA : 16780

MK : 06 MİL K 1967 A 120

KONU : Botanik

ÖZELLİKLER : Botanik konusundaki kitapta önsöz, içindikiler, doğru-yanlış cetveli gibi bölümler bulunmuyor. Şekillerin açıklamaları sayfa altlarında dipnot tarzında verilmiş.

Bablara ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : İlm-i nebatatın tarif ve taksimi, Ecza-i asliye beyanındadır, Yaprakların hizmeti, Fi'l-i ilkah beyanındadır, Fasile-i yaseminiye, Fasile-i burtikaniye, Fasile-i karanfiliye.

¹ E. İhsanoğlu'nda 1.bs. doğru olarak yer alırken, 2. bs. Calleja'dan çeviri olarak yer almış.

² Tüm baskılar Calleja'dan çeviri olarak gösterilmiş.

³ Bkz.: 115 nolu künye.

119- İlm-i Nebâtât. 2. bs.

Mehmed Ali (*Dârülfünûn Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Tarih-i Tabii sınıfına İlm-i Nebatât Muallimi Doktor, İzzetlu, Elhac, Beyefendi.*)

2.bs. : R.1309 [1893], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 253+[3] s., Res., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

Not tutup yay. : Şerefeddin Mağmumi (*Sekizinci sınıf talebesinden ve İlm-i Nebatât Muallim Muavinlerinden.*)

S.Ö. Kat. : 8991

A.Kazancıgil : s.162 / 117

CTT : 580 / ŞER

MK : 1966 A 849

S.Ö. Erz.: 6307

KONU : Botanik

ÖZELLİKLER : El yazısından taşbaskısı tekniği ile çoğaltılmış kitabın başında Şerefeddin Mağmumi imzalı ve bir sayfalık *İfade-i Meram* başlıklı önsöz, sonunda bir sayfalık *Son Sözüm* başlıklı yazı ile iki sayfalık fihrist yer alıyor. Kitabın kapağında ise ; *Dârülfünûn Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Tarih-i Tabii Sınıfına İlm-i Nebatât Muallimi Doktor İzzetlû el-hac Mehmed Ali Beyefendi hazretleri ders verir iken şakirdandan Şerefeddin Mağmumi Bey'in tutmuş olduğu takrirlerden müteşekkil olup iki yüzü mütecaviz eşkali havi musahhah bir mecmuadır* açıklaması bulunuyor. Şerefeddin Mağmumi önsözde; Mehmed Ali Paşa'nın düzenleyip çevirdiği mükemmel ve muntazam bir kitabın var olduğunu, ancak sınav zamanlarında ve gereksinim duyulduğunda, insanın yanında bir defter bulunması gerektiğini belirtiyor. Bu amaçla derslerde tuttuğu notları bastırıldığını, ancak kısa zamanda tükenmesi nedeniyle, şimdi bazı yerlerini de düzelterek ikinci baskıyı yaptığını yazıyor. Kitabın ilk baskısını bulamadık. Özege'den ise üçüncü baskısının Kahire'de yapıldığını öğrendik¹. Şerefeddin Mağmumi ayrıca *Son Sözüm* başlıklı bölümde defterin temize çekilmesinde yardımlarını gördüğü Hasib Mehmed ve Yusuf Ahmed Efendilere teşekkür ediyor.

Konu başlıklarından örnekler : Tarif-i nebatat, Harekât-ı nebatat, İsfenahiye, Centiyaniye, Badincaniye, Bakliye sınıfı, Serviye, Sezabiye sınıfı, Sandaliye, Turfaiye, Fülfuliye, Narenciye, Nilüferiye.

İlm-i Nebâtât. 2 c. Désiré Cauvet. Çev.:Mehmed Ali

Bkz.

İlm-i Nebâtât-ı Tıbbiye.

120- İlm-i Nebâtât-ı Tıbbiye. 2 c., 1. ve 2. bs.

Désiré Cauvet ²(*Doktor.*)

Çev.: Mehmed Ali (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de İlm-i Nebâtât Muallimi Muâvini ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Binbaşı, Doktor.*)

1.c.: [t. y.], Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 22+7+587 s., Res. [L.H.:+]

2.c.: **Nebâtât.** H.1291 [1875], Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 8+660 s., Res., 1 Le., [L.H.:+]

1. c., 2. bs.: **İlm-i Nebatât.** H.1303 [1885], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 2+2+481+3+[1] s., Res. [L.H.:+]

¹ 3. bs.: Kahire, 1326 / 1909, Matbaat ül-Umûmiye, 304 s., Res.

² F. Günergün-A.Baytop : "Mehmet Ali Paşa (1837-1914) ve botanikle ilgili yayınları". *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (4-5 Haziran 1998;İstanbul) Bildirileri. Ed.: Emre Dölen. İst., 2000, "Marmara Üniv. Yay. No:657,Ecz. Fak. Yay. No: 15", s. 113

2.c., 2. bs.: **İlm-i Nebatat**. H.1307 [1890], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 1023+4 s., Res., 1 Le., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9004 (1. bs.), 9889 (2. bs.)
A.Kzg. : s.160 / 99¹, s.158 / 65(2. bs.)
TBTk : 7171, 7172

AK : O.2229/1, O.2229/2 (1. bs.), TB.274 / 1-2(2. bs.)
BDK : K.29071, 200200, 19717
CTT : 580 / CAU(1. bs. ve 2.c., 2.bs.)
İTT : D 303 (2. bs.)
MK : 1968 A 1346
S.Ö.Erz.: 23099, 10510
SK : Basma bağışlar 902
S.Ö. Erz.: 6308 (2.c.2.bs.)

KONU : Botanik

ÖZELLİKLER : İki kez basılan kitabın birinci baskısının ilk cildi *İlm-i Nebâtât-ı Tıbbiye*, ikinci cildi ise *Nebâtât* adıyla yayınlanmış². Kitabın ilk cildinde baskı tarihi yok. İkinci ciltte ise baskı tarihi son sayfada ve *1291 fi gurre-i Zilhicce* [9 Ocak 1875] olarak yer alıyor. Kitabın birinci cildinin başında 12 sayfalık bir fihrist, dokuz sayfalık doğru-yanlış cetveli, iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ve dört sayfalık *Medhal* var. İkinci cildin başında ise dört sayfalık fihrist ve üç sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor. Mehmed Ali önsözde; Cauvet'nin İlm-i Nebatat kitabını çevirdiğini, bunun yanında ayrıca altı yabancı yazarın kitabından da alıntılar yaparak metne eklediğini belirtiyor. Mehmed Ali bu yolla ve kendi ifadesi ile kitabı ; *nebatat-ı mezkurenin bünyelerini ve tarz-ı tenasüllerini ve nev-i beşer üzerine olan tesirlerini derc ve iş'are ihtimam etmiş ve Etıbbâ ve eczacıyanın doktora imtihanlarını vermekte gayet suhulete mazhar olabilecekleri bir tarzda düzenlemiş*.

Kitabın ikinci baskısı *İlm-i Nebatat* adı ile yayınlanmış. Birinci cildin kapağına Fi Muharrem sene 1303 [Ekim 1885], ikinci cildin kapağına ise Fi 16 Ramazan 1303 [18 Haziran 1886] tarihi basılmış. Ancak ikinci cildin son sayfasındaki *İşbu kitabın tab' ve temsili Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda sene 1307 Fi gurre-i Cemâziyelâhir'de* [23 Ocak 1890] *hitâm bulmuştur* notundan kitabın basımının 1890'da bittiği anlaşılıyor. İkinci baskıda çevirmen Mehmed Ali'nin ünvanları ise *Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Muallimlerinden ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından İlm-i Nebatât Muallimi, Miralay, Elhac* olarak değişmiş. Birinci cilt ikinci baskının başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile iki sayfalık *İlm-i Nebatat* başlıklı giriş yazısı ve sonunda üç sayfalık fihrist ile bir sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. İkinci cilt ikinci baskıda ise sonda üç sayfalık fihrist ile bir sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Birinci cildin başındaki önsözde Mehmed Ali; bundan önce çevirisini yaptığı *Fenn-i Nebatat*'ın nüshaları tükendiğinden ve asıl kitaba da yazarı Cauvet tarafından bir kısım yararlı konular eklendiğinden dolayı, onları da çevirip bu kitaba koyduğunu, yâni ilâveli yeni baskı yaptığını söylüyor.

¹ A.Kazancıgil'de ayrıca künyesi 2.c., 1308/1891, (m.y.), 433 s., *Resimli* olan bir baskı ile yine A. Kazancıgil s. 153 / 12 no'da kayıtlı "D. Cauvet : *Nebatat-ı Tıbbiye*. Çev.: Mehmed Ali. 1282, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Mtb., 4+984 s." künyeli bir kitap daha görünüyor. Biz kaynak ve kütüphane taramalarımızda bu künyede bir kitaba rastlamadık.

² İki baskısı bulunan kitap ve Mehmet Ali Paşa'nın diğer botanikle ilgili yayınları için bkz.: F. Günergun-A.Baytop : "Mehmet Ali Paşa (1837-1914) ve botanikle ilgili yayınları". s. 105-123 ; Ayrıca bkz. Z. Özeydin : "Mekteb-i Tıbbiye Muallimlerinden Kuşadalı Hacı Mehmet Ali Paşa (1837-1914)". *Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 4, s.134-137 ; F. Öztığ : "Yazı devriminden önce İstanbul Üniversitesi'nde okutulan botanik kitapları hakkında". *Türk Biyoloji Dergisi*, c.: 19, No:2-4, 1969, s.69-71

Konu başlıklarından örnekler : Mebhas-ı ensice-i nebatat ; anasır-ı ensiceviye, Mebhas-ı nebatat-ı fisyoloci; Azâ-i tagaddiye beyanındadır, Teneffüs, İlka beyanındadır, Zencebil, Ardıç cinsi, Fıstık cinsi, Fasile-i safsafiye, Darçın cinsi, Fasile-i ravendiye, Fasile-i haşhaşiye.

121- İlm-i Teşrih-i Hayvânât-ı Ehliye.

Frédéric Lih (?)

Çev.: Minas (*Fenn-i Vilade-i Baytariye ve Müfredat-ı Tıb ve Tedavi-i Emrâz ve Fenn-i İspeçyari-i Baytari Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Beşinci Rütbe Mecidiye Nişan-ı Zîşanını hamil Binbaşı.*) –

Emin (*İlm-i Emrâz-ı Hariciye ve Dahiliye-i Baytariye Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Dördüncü Rütbe Osmani Mecidi Nişan-ı Zîşanlarını Hamil Kaimmakam.*)

R.1302 [1886], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası, 6+[1]+13+1110 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9025

TBTK : 11089

S.Ö. Erz.: 6332

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında beş sayfalık fihrist, bir sayfalık *İhtar*, 12 sayfalık doğru-yanlış cetveli, iki sayfalık *Dibace* başlıklı önsöz ve üç sayfalık giriş niteliğindeki *Mukaddime* bulunuyor. Çevirmenler Minas ve Emin önsözde; “hayvan neslinin çoğaltılması, ıslahı ve ilm-i teşrih-i tafsil-i tatbikiyenin [Deskriptiv Anatomi] bilinmesinin gereği, yeni veterinerlik uygulamaları ve bilimdeki gelişmelerden söz ediyorlar. Avrupa’nın ünlü veterinerlerinden Lih (?) tarafından yazılan kitap bu fende faydalı ve eşsiz türleri topladığından dolayı dilimize çevrilmesi görevi Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye kararı ile bizlere verilmiş ve bu konuda çaba sarfetmek bir borç olduğundan Ali Saib Paşa hazretlerinin Seraskerliklerinde adı geçen kitabın ortak olarak Türkçe’ye çevrilmesi başarılmıştır” diyorlar.

Konu başlıklarından örnekler : Teşrih-i umûmî, Teksîr-i hücerat, Anasır-ı teşrihiyenin havas-ı hayatiyesi hakkında mülâhazat-ı umûmiye, Nesc-i şahmî ; havas-ı teşrihiyesi, Nesc-i elastiki; evsaf-ı teşrihiyesi, Guddelerin taksimi, Mefasıl-ı re’s, Cevf-i batnîde kâin azâ-yı hazmiye, Hınzırın midesi, Kelb ile kedinin midesi.

122- İlm-i Teşrih-i Tatbîki-i Hayvânât-ı Ehliye. 3 c.

Leber (?) -

Arlavan (?) -

Şovo (?) (*Fransa Meşâhir-i Müşerrihîn-i Baytariyesinden.*)

Eklerle çev.: Osman Nuri [Eralp] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Sınıf-ı Baytariyesi Kimyâ-yı Uzvî Muallimi ve Bakteriyolojihâne-i Şâhâne’de Tahlîlât-ı Bakteriyolojiye ve Kimyeviye ve Muâyene-i Teşrih-i Marazî Memuru, Baytar, Sağ Kolağası.*) –

Hüseyin Neş’et (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Sınıf-ı Baytariyesi ve Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi , İlm-i Teşrih-i Tatbîki-i Hayvânât-ı Ehliye Muallimi, Baytar, Miralay.*)

1. c.: **Cihaz-ı hazmî, Cihaz-ı teneffüsü, Cihaz-ı bevlî-i tenasülî.** Dersaadet, R.1323-H.1325 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 15+478 s., Res. [L.H.:+]

2.c.: **Cihaz-ı deverân, Ev’iye-i demeviye ve lenfaviye.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 348 s, Res. [L.H.:+]

3.c.: **Cihaz-ı asabi, Azâ-yı havass ve Mebhasü’r-rüşeym.** Dersaadet, R. 1324 / H. 1326 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 342+[8] s., Res., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9028¹

CTT : 636.0891 / LEB (1 ve 2. c.)

İTT : C 285 (1.c.)

S.Ö. Erz.: 6333 (1., 2. ve 3. c.)

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Birinci cildin başında *Tahdis-i nimet-i hazret-i padişahî* başlıklı üç sayfalık bir önsöz, daha sonra 11 sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş niteliğinde bir yazı ile sonunda altı sayfalık fihrist, üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ve üç sayfalık *Osman Nuri Efendi'nin şimdiye kadar neşr olunan âsârı* başlıklı yayın listesi bulunuyor. İkinci cildin sonunda yedi sayfalık fihrist ile sekiz sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Üçüncü cildin sonunda da sekiz sayfalık fihrist yer alıyor. Kitabın kapağında *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tedkik-i Müellefat Komisyonu tarafından badet-tedkik Meclis-i Maarif-i Tıbbiye kararıyla basıldığı* notu bulunuyor. Çevirmenler önsözde; veterinerlik alanında günden güne bir çok ilerlemeler olduğunu, kendilerinin de bu yenilikleri içeren bir eseri çevirip, yayınlamak şerefine eriştiklerini yazıyor. *Mukaddime*'de ise *İlm-i teşrih-i tatbiki ve tababet nokta-i nazârından fevaid ve ehemmiyeti* başlığı altında genel olarak anatomi ve özellikle de deskriptiv anatominin tanım ve önemi üzerinde duruluyor. Daha sonra konu veteriner hekimlik açısından inceleniyor. Çevirmenler mukaddimenin sonunda, eseri yalnız bire bir çevirmekle yetinmediklerini, anatominin diğer bilimlerle, özellikle de tıp ile olan ilişkisi açısından önemli gördükleri konularını, bir çok yazarın eserlerinden derleyerek çeviriye eklediklerini de belirtiyorlar.

Konu başlıklarından örnekler : Cihaz-ı hazmî, Fem, Bel'ûm, Esnan, İnsanda femin hayvanatın femiyle mukayesesi, Tavşanlarda em'a, Pankreas, Tıhal, Koç ve teke, İnsan ve hayvanda rahmin eşkalce iktilâfatını gösterir cedvel, Hayvanat-ı ehliyede cihaz-ı deveran, Kelb ve kedi, Cümle-i asabiye.

123- **İlm-i Teşrih-i Tavsîfi. / Anatomie Descriptive. (3 ks.)**

Hasan Mazhar (*Uhuvvetli, Beyefendi.*) –

Yusuf Rami (*Muavin-i Ali, Rif'atlü, Efendi.*)

(1. ks.) **Mebhasü'l-a'sâb / Néurologie** : R.1307 [1891], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, [1]+282 s., Res., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

(2. ks.) **Mebhasü'l-ahşâ' / Splachnologie** : R.1307 [1891], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 128 s., Res., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

(3. ks.) : **Havas-ı Hamse / Lescing Sens** : R.1307 [1891], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 171 s., Res., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

Not tutan : Süleyman Emin

S.Ö. Kat. : 9030

A.Kzg. : s. 160 / 96

BDK : O.27273-75

İTT : C 1957

KONU : Anatomi.

¹ Özege'de yazar adları yer almıyor.

ÖZELLİKLER : Kitap *İlm-i Teşrih-i Tavsîfi. / Anatomie Descriptive* ortak adı altında ve üç ayrı bölüm olarak el yazısından taşbaskısı tekniği ile basılmış. Kitabın birinci kısmı olan *Mebhasü'l-a'sâb*'ın başında bir sayfalık ve Süleyman Emin imzalı önsöz ile üçüncü kısmı olan *Havas-ı Hamse*'nin sonunda ortak bir fihrist bulunuyor. Süleyman Emin önsözde; anatomiye tıbbın temeli olarak niteliyor ve kitabın, hocası Mazhar Bey ve Muavini Yusuf Rami Efendi'nin derslerinde tuttuğu notlardan oluştuğunu belirtiyor. Ayrıca notların temize çekilmesi, tashihi ve basılması işlemlerini sınıf arkadaşı Osman İbrahim Efendi ile birlikte yaptıklarını anlatıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Cümle-i asabiye-i merakiziye şerayini, Dimağ, Alel-husus a'sab, Ukde-i ayniye, Adale-i cildi, Nesc-i dimağ, Em'a-i rakika, Prostat, Hançere, Tıhal, Mide, Levzetan, Azâ-yı his, Ecfan, Üzn-i harici, Üzn-i mutavassıt.

124- İlm-i Teşrih-i Tavsîfi. 2 c.

A.Jamain (*Paris hastahaneleri Cerrâhânından ve Cemiyet-i Teşrihiye Azâsından ve Madrid şehrinin Dârülfünûn-ı Cerrâhiyesi Azâ-yı Müresâlesinden.*)

Çev.: Hasan Mazhar (*Üçüncü Rütbeden Mecidî ve Dördüncü Rütbeden Osmanî Nişan-ı Zîşânlarını Hâmil olup Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne'de İlm-i Teşrih Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı Müessisesinden, Doktor, Binbaşı.*)

1.c.: İst., R.1296 [1880], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [11]+11+[1]+572 +98[Zeyl-i Teşrih-i Tavsîfi.] s. [L.H.: -]

2.c.: İst., R.1297 [1881], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [2]+8+487+[12] s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 9029

A. Kzg. : s.156 / 49

TBTK : 12804 (Zeyl)

CMK : K. 208, K. 162

CTT : 611 / JAM

BDK : K.167796, K.27244, K.27828

İTT : C 777, C 2440, C 1557

MK : A 326, 1977 A 19

S.Ö.Erz.: 6334

SK : Basma bağışlar 5307, 904-1, 411, Esad Ef.3958/2

KONU : Anatomi

ÖZELLİKLER : Kitabın bu ilk baskısından sonra aynı adla ve *Teşrih-i Tavsîfi* adı ile Mekteb-i Tıbbiye Matbaası ve değişik matbaalarda bir çok ilâveli baskısı yapılmış¹. Ancak incelediğimiz Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılan nüshalarda sadece künyelerini verdiğimiz 1296[1880] ve 1297[1881] baskısı olan iki ciltte Jamain yazar, Hasan Mazhar ise çevirmen olarak yer almış. Diğer baskılar ise Hasan Mazhar tarafından bu ciltler temel alınarak, birçok ilâve ve değişikliklerle hazırlanmış derlemeler. Kitapların kapaklarında üçüncü baskı, dördüncü baskı kayıtları olmasına karşın Jamain'in adı yazılmayıp *Müellifi Hasan Mazhar* olarak kaydedilmiş. Bu konuda Hasan Mazhar *İlm-i Teşrih-i Topografi* adlı eserinin önsözünde²; önce 1295'den beri harcadığı emek sonucunda Jamain'den *Külliyyat-ı Teşrih* [İlm-i Teşrih-i Tavsîfi] adlı kitabı yayınladığını daha sonra ise Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye'de kırk sene kadar yaptığı ilm-i teşrih muallimliği zamanındaki birikimleriyle *Teşrih-i tavsîfi* adlı eserini yayınladığını belirtiyor. Kitap hakkında A. Kazancıgil³; *daha sonra 1920'ye kadar geliştirilmiş olarak sekiz defa basıldı,*

¹ Bkz.: S.Ö Kat. No: 9029 , Rıza Tahsin : *Tip Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye.* c.2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s. 156-157, S.Ö. Erz. 6334, 14080, 27048 ve TBTK : 12798-12800, 12802-12803,

² Bkz.: 126 nolu künye.

³ Rıza Tahsin : *Tip Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye.* c.2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s. 157,

S. Özege ise¹; 3. bs. ve sonraları değişikliklerle telif halindedir yorumlarını yapıyor. Bu nedenle biz Jamain'den çeviri olduğu kesin olan iki cildi bu künyede, sadece Hasan Mazhar ve İlm-i Teşrih-i Tavsîfi ya da Teşrih-i Tavsîfi adıyla basılan farklı baskılara ait nüshaları ise çeviri değil telif eser kabul ederek ayrı bir künyede inceledik².

Jamain'den Hasan Mazhar'ın çevirdiği İlm-i Teşrih-i Tavsîfi'nin birinci cildi *Dibace* başlıklı üç sayfalık önsözle başlıyor. Daha sonra iki sayfalık *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin 1296[1879] sene-i dersiyesinin bidayetinde İlm-i Teşrih Muallimi Hasan Mazhar Efendi'nin yedinci ve altıncı sınıf talebesine hitaben irad eylediği nutkun suretidir* başlıklı yazı, 11 sayfalık fihris ve bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ile dokuz sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş yazısı yer alıyor. Birinci cildin sonunda ise 98 sayfalık *Zeyl-i Teşrih* başlıklı bölüm var. İkinci cildin başında sekiz sayfalık fihris ile iki sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Hasan Mazhar önsözde; devlet tarafından eğitim amacıyla Paris'e gönderildiğinde anatomiye ilgi duyduğunu, dönüşünde ilm-i teşrih hocalığına tayin olunca Hafız Bey'in eseri³nden başka anatomi kitabı göremediğini, onun da eski ve küçük olduğunu belirtiyor. Daha sonra Mektep Nazırı Marko Paşa ve Ders Nazırı Ahmed Paşa'nın emirleri ve arkadaşlarının teşvikleriyle Jamain'in kitabını çevirmeye başladığını anlatıyor. Hasan Mazhar *Zeyl-i Teşrih*'in kapak sayfasına, *Eser; Mazhar notunu ve Bi-hamdülillahû Tealâ birinci cildinin tercümesine muvaffak olduğum Jamain nam müellifin İlm-i Teşrih-i Tavsîfi kitabında münderic olmayıp faide-i külliyyeyi şamil olan bir kaç makale-i teşrihiyyeyi müellefat-ı saireden iktitaf ve zeyl suretinde ta'lik eylemekliğimi münasib addeyledim* açıklamasını koyarak bu bölümün çeviri harici bir ek olduğunu belirtmiş.

Konu başlıklarından örnekler : Mebhasü'l-ızam, İskelet, Mebhasü'l-mefasil, Mefasil-i amud-ı fekeri, Mebhasü'l-adalat, Alel-umum adalat, Re's, Şerayin-i ael-umum, Cedvel-i şerayin, Mebhasü'l-ahşa, Adalat-ı hançere, Üzn-i hariciye, Mebhasü'l-asab.

125- İlm-i Teşrih-i Tavsîfi.

Hasan Mazhar (3. bs.: *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İlm-i Teşrih Muallim-i evveli, Doktor, Ferik* ; 4. bs.: *Tıb Fakültesi İlm-i Teşrih Müderris-i fahrîsi, Doktor, Ferik, Sabık Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nazırı ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Reisi.*)

3.bs., 1. c.: İst., R.1325 / H.1327[1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 933+[16] s., Res. [L.H.:+]

3.bs.: [2.c.] : **Mebhasü'l-asab.** R.1325 / H.1327[1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 286 s., Res. [L.H.:+]

3.bs.: [3.c.] : **Mebhasü'l-mefasil.** R.1325 / H.1327[1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 287-406+6 s., Res. [L.H.:+]

4. bs.: **Mebhasü'l-asab.** r. 1336 [1920], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 408 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9029, 20878

A.Kzg. : s.156 / 49

CMK : K. 208, K. 162

CTT : 611 / JAM

BDK : K.167796, K.27244, K.27828

İTT : C 777, C 2440, C 1557

MK : 06 MİL A 1801, 1971 A 128, 1956 A 248, 1947 A 1642, 1955 A 1866

¹ S.Ö Kat. No: 9029

² Bkz.:125 ve 240 nolu künyeler.

³ Bu eser ; "*Talimü't-teşrih.* Çev.: Mehmed Hafız es-seyyid. 1288[1871], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 30+3+656 s." olmalı.

SK : Basma bağışlar 5307, 904-1, 411

KONU : Anatomi

ÖZELLİKLER : Kitabın üçüncü baskı, birinci cildinin başında *İfade-i Meram* başlıklı önsöz, sonunda ise 16 sayfalık Fransızca-Osmanlıca sözlük var. Üçüncü baskı, İkinci cildinin sonunda ise beş sayfalık Fransızca-Osmanlıca sözlük bulunuyor. Dördüncü cildin başı ve sonunda önsöz, fihrist vb. gibi bölümler yok. Hasan Mazhar önsözde; birkaç yıl önce Fransızca'dan Osmanlıca'ya çevirdiği ve ikinci baskısını¹ da yaptığı İlm-i Teşrih kitabının kısaltılmış bir eser olması nedeniyle, birçok yabancı kaynaktan alıntılar yaparak ve ayrıca Avrupa'da eğitim gördüğü sırada ve döndükten sonra, kavrular üzerinde edindiği deneyimlerin sonucu olarak bu kitabı telife cüret ettiğini² belirtiyor. Yani bu baskıdan itibaren artık kitap çeviri olmaktan çıkmış ve özgün bir eser haline gelmiş².

Konu başlıklarından örnekler : Tarif ve taksim-i ilm-i teşrih, Alel-umum beden-i insanî, Mebhasü'l-ızzam, İskelet, Cümcüme, Teşekkül-i harici-i cümcüme, Vech, Amud-ı fekarî, Sadr, Mebhasü'l-mefasil, Mebhasü'l-adalat, Adalat-ı re's, Adalat-ı unk, Adalat-ı batın, Adalat-ı kadem, Mebhasü'l-ev'ıye.

126- İlm-i Teşrih-i Topografi. 1.c.

Hasan Mazhar (*Mekâtib-i Tıbbiye-i Osmaniye Nâzırı ve İlm-i Teşrih Muallimi, Ferik, Doktor.*)
1.c.: R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Matbaası,
775+12 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9033

TBTK : 12801³

CTT : 611 / HAS

İTT : C 762

MK : 1968 A 902

SK : Basma bağışlar : 1775

S.Ö. Erz.: 23109

KONU : Anatomi

ÖZELLİKLER : Dış kapağında birinci cilt kaydı bulunan kitabın ikinci cildinin yayınlandığına dair bir bilgiye ulaşamadık. Eser Özege'de de birinci cilt kaydıyla yer alıyor. Kitabın başında üç sayfalık *İfade-i meram* başlıklı önsöz, bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı genel bir giriş yazısı ve sonunda 12 sayfalık fihrist bulunuyor. Hasan Mazhar önsözde; önce 1295[1878]'den beri harcadığı emek sonucunda Jamain'den *Külliyat-ı Teşrih* [İlm-i Teşrih-i Tavsîfi] adlı kitabı yayınladığını anlatıyor. Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye'de kırk sene kadar yaptığı ilm-i teşrih muallimliği zamanındaki birikimleriyle *Teşrih-i tavsîfi* adlı eserini yayınladığını, şimdi de *Teşrih-i Topografi* diğer adıyla da *Teşrih-i nahiyevi veya Cerrahi* kitabını yayınladığını belirtiyor. Yazar *Teşrih-i topografi* kitabı için, bu konuda yazılan kitapların ilki olma ayrıcalığını taşıyacağını, hekimlerin anatomi ve otopsi çalışmalarında rehber olmak üzere özenle yazıldığını söylüyor.

Kitaptaki bazı konu başlıkları şöyle : Re's, Cümcüme, Kaide-i cümcüme, Üzn-i dahili, Nahiy-e-i aynıye, Nahiy-e-i şefeviye, Nahiy-e-i sinn, Tihal, Kebed, Pankreas, Zükürda havsalanın muhtevisi, Nahiy-e-i kadib, Kadem.

¹ Özege künye No: 9029 ; 1.c. 2. bs.: A. Jamain : İlm-i Teşrih-i Tavsîfi. çev.: Hasan Mazhar. İst., 1306-1310(1890-1892), Mahmud Bey Matbaası, 2+675 s.

² Bu künyedeki kitaplarla ilgili olarak bkz. Künye no 124 ve 240

³ Kitap TBTK'da 2.c. olarak verilmiş. Ancak künye birinci cilde ait.

127- İlmü'l-Arz ve'l-Maâdin.

Abdullah [Karl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Abdullah Bey] (*Müteveffa, Miralay Doktor.*)
Çev.: İbrahim Lütfi (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı Müessisesinden, Binbaşı, Doktor, Efendi.*)

H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [2]+584 s., Res., 36 Pl., 6 Le., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9044

TBTK : 0172

A.Kzg. : s 155 / 23

E.İ. Kat. : 18

AK : O.2223, İD.498, HT.274

CTT : 550 / ABD

İTT : C 270

MK : 1947 A 1275, 1968 A 1361

S.Ö. Erz.: 6350

S.K. : Hacı Mahmud Ef. 5636

KONU : Jeoloji ve Mineraloji

ÖZELLİKLER : Başta iki sayfalık başlıksız önsöz ve dokuz sayfalık *Medhal*, sonda ise 19 sayfalık alfabetik fihrist ile üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Kitabı Fransızca'dan çeviren İbrahim Lütfi önsözde; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'den mezun olduğunu ve Jeoloji ve Mineraloji eğitimi hakkında Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne idaresinden aldığı emre uyararak, Avrupa'nın birçok bilimsel derneğinin üyesi ve ünlü doğa bilimleri bilginlerinden Merhum Miralay Abdullah Bey'in Mekteb-i Tıbbiye'de okunmak üzere Fransızca yazdığı kitabını, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin onayıyla çevirerek bastırıldığını belirtiyor. Abdullah Bey'in bu kitabı yurdumuzda jeoloji konusunda yazılmış ilk ders kitabıdır¹.

Dört cüzden oluşan kitaptaki konu başlıklarından bazıları : Menşe'-i narîden olan madenler, Fasile-i antimon, Fasile-i bizmut, Fasile-i kadmiyum, Kaplıcalara dair bazı tafsilât ita olunacaktır, Tavsif-i tabakat, İcmal-i tasnif-i arazi, Tevellüdü'l-arz, Devr-i hazırda mukaddem cereyan etmiş olan alâim-i jeolojiya.

128- İlmü'l-Emrâz-ı Dâhilî-i Hayvânât-ı Ehliye. 1. c.

Cadéac (*Fransa'da Lyon Baytar Mektebi İlmü'l-Emrâz-ı Dahîlî Muallim-i Be-nâmi, Mösyö*)

İktibas eden : Mehmed Nuri (*Istabl-ı Âmire-i Mülûkâne Hey'et-i Baytariyesi'nden ve Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi Müdîri ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Sınıf-ı Baytariyesi Emrâz-ı Dahiliye Muallimi, Baytar, Kâimmakam.*)

h.1322 [1904], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [4]+457 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9049

TBTK : 7056

CTT : 590 / MEH

S.Ö. Erz. :6351

KONU : Veteriner Hekimlik

¹ A.K. Erguvanlı: "Türkiye'de jeoloji araştırmalarında jeoloji öğretiminde öncüler". Yeryuvarı ve İnsan, c.:4, Sayı : 1, Şubat 1979, s. 8

ÖZELLİKLER : Kitabın başında *Tahdis-i nimet* başlıklı dört sayfalık önsöz, sonunda ise dokuz sayfalık fihrist ile üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Mehmed Nuri önsözde; tıptaki ilerlemelerden sözettikten sonra bu gelişmelerin veterinerlik alanına da yansıdığını belirtiyor. Mehmed Nuri'ye göre veterinerlik eğitimi ülkemizde bundan 50-60 sene önce başlamış, ancak ordunun bu önemli gereksiniminin karşılanması, 20 sene önce yatılı bir baytar rüşdiye-i askeriyesi ile tıp idâdîsi ve Tıbbiye-i Şâhâne'de bir baytar sınıfı kurulmasından sonra olmuş, bu arada büyük ve küçük baş hayvanların sıhhat, cinslerinin ıslahı ve çoğaltılmalarını sağlamak için bir de Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi'nin kurulması ferman buyurulmuş. Mehmed Nuri bunları anlattıktan sonra, kendisinin Fransa'nın Alfort Dârülfünûn-ı Baytariyesi'nde eğitim gördüğünü, Mülkiye Baytar Mektebi Müdürlüğü görevini yürüttüğünü ve 12 yıldan beri dersini vermekte olduğu İlmü'l-emrâz-ı Hayvânât-ı Ehliye'ye ait bir eser yazmağa heveslendiğini söylüyor. Bu amaçla Cadéac adlı yazarın sekiz ciltlik eserinin önemli ve gerekli kısımlarıyla bu konudaki diğer kitaplardan çeviriler yaparak ve bunlara kendi klinik müşahedelerini de ekleyerek birinci cildi bitirdiğini belirtiyor. Katalog ve kütüphane taramalarımız sonunda kitabın ikinci cildinin basıldığına dair bir bilgiye ulaşamadık.

Özellikle hayvanların solunum yollarına ait hastalıkları konu alan kitaptaki konu başlıklarından bazıları : Cihaz-ı teneffüsî, Hurracât, Evram-ı enfiye, Tufeylât, Hançere, Kasabat, Zatü'r-rielerin mikropları, Asperjilloz, Plevralar, Rih-i sadr.

129- İmdad-ı Mecrûhîn Yâhûd Meydan-ı Muhârebede ve Seyyâr Hastahânelerde Mecrûhîn-i Askeriyeye Yapılacak Tedâbîr-i Evveliyeye.

Bernard (*Fransa Kudemâ-yı Cerrâhîn-i Askeriyesinden, Doktor.*)

Çev.: Yusuf Rami (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de İlm-i Teşrîh Muallim Muâvini, Tabîb, Kolağası.*)

h.1303 [1886], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 3+[2]+[4]+173+8+3 s., Res. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 9095

TBTK : 6009

A.Kzg. : s.160 / 96

BDK : K.26877

CTT : 614.88 / BER

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *İfade-i mütercim* başlıklı önsöz, iki sayfalık *Paris Dârülfünûn-ı Tıbbiyesi Azâsından ve Belediye-i Sıhhiyesi'yle Peres (?) Seyyar Hastahaneleri cerrahlarından J. N. Demarkay(?)'ın müellif-i kitaba irsal eylediği tahsinnamenin suretidir* başlıklı kitap hakkında övgü dolu bir yazı ile dört sayfalık *Medhal*, sonda ise yedi sayfalık fihrist ile üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Yusuf Rami önsözde; Fransa eski askerî cerrahlarından Bernard'ın yazdığı ve 1870 senesinde başlayan savaş sırasında yayınlanan kitabın, küçük ve acil cerrahi girişimlerin bir özeti şeklinde olduğunu, savaş sırasında bu girişimleri yapacak küçük cerrah ve timarcıların eğitimini kolaylaştırmak için çeviriyi basit terimlerle yaptığını belirtiyor.

Dört kısım ve fasıllardan oluşan kitaptaki konulardan bazıları : Timar beyanıdır, Sargılar, Sargı sarmak, müsta'cel bağlar, Turnike denilen damar sıkıcı alet, Cebireler yâni kırık tahtaları, Ref' ve nakl-i mecrûhin beyanıdır, Nezf yâni kan boşanması beyanıdır, Hastalık halinde idrar.

İskorbüt Yânî Dâ-i Hafr ve Hususat-ı Sıhhiye ve Tedâvîsine Dâir Olan Makale-i Müffidenin Tercümesidir.

Bkz.

Buşarda (Bouchardat) Nâm Muallim-i Maârifsimât'ın Âsâr-ı Kalemiyesinden Iskorbüt Yani Da-i Hafr ve Hususat-ı Sıhhiye ve Tedâvîsine Dâir Olan Makale-i Müffidenin Tercümesidir.

İstanbul Tıp Fakültesi Hey'et-i Tedrîsiyesinden Tabip Miralay Hilmi Kadri Bey'in Emrâz-ı Asabiye Notları.

Bkz.

Emrâz-ı Asabiye Notları.

İstanbul Tıp Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül – 16 Teşrîn-i evvel 1922.

Bkz.

Marcel Labbé Tarafından İstanbul Tıp Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül – 16 Teşrîn-i evvel 1922.

İsti'mâl-i Mir'âtü'l-Ayn ve Teşhîs-i Emrâz-ı Ka'rü'l-Ayn.

Bkz.

Risâle-i İsti'mâl-i Mir'âtü'l-Ayn ve Teşhîs-i Emrâz-ı Ka'rü'l-Ayn.

130- Kabiliyet-i Bedeniye Tâ'îmâtnameşi.

İst., 1927, Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası, [3]+85 s. [L.H.: -]

“Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Dâiresi Şubesi : 3, Numerosu : 3068 / 4372”

S.Ö. Kat. : 9798

AK : Gökay.E 158

KONU : Yönetmelik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında yönetmeliğin 5 Haziran 1927 tarihinde kabul edildiğine dair Reisi Cumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekil İsmet ve Kabine üyelerinin imzalarını içeren *Kararname Sureti* başlıklı bir sayfalık metin ile iki sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor. Kitabın kapağında ise *Şura-yı Askarîce tedkik ve 5 Haziran 1927 tarihinde Heyet-i Celile-i Vekile'ce tasvib ve kabul buyurularak mevkî-i mer'iyete vaz' olunmuştur* notu bulunuyor.

Altı fasıla ayrılmış olarak düzenlenen yönetmelikteki bazı madde başlıklarından örnekler : Efrad, Sağlam, Sakat, Çürük, Sağlam ve sakatların sınıf ve hizmetlere ayrılması, Zabitan ve askerî memurlar, Göz hastalıkları, Asabî ve ruhî hastalıklar, Cildiye ve Zühreviye hastalıkları, Askeri Liselere mahsus.

131- Kalb ve Ev'iyeye Emrâzı. 1. c.

H. Vaquez (*Kardiyolog, Profesör*)

Çev.: Neşet Ömer [İrdelp] (*Doktor, İstanbul Dârülfünunu Tıp Medresesi Emrâz-ı Dahiliye ve Dahiliye Polikliniği Müderrisi ve Cemiyet-i Tıbbiye Azâsından, İstanbul Dârülfünunu Tıp Fakültesi Seririyât-ı Dahiliye Müderrisi ve Türkiye Tıp Encümeni Reisi.*)

1.c.: İst., [1923], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 437+[2] s., Res., 2 Pl., [L.H.: +]

S.Ö. Kat. : 9943

CMK : K. 43

CTT : 616.1 / VAQ

MK : 1969 A 903,

KONU : İç Hastalıkları - Kardiyoloji

ÖZELLİKLER : İkinci cildi Hüsn-i Tabiat Matbaası'nda basılan¹ kitabın başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ve 24 sayfalık bir Medhal ile sonunda iki sayfalık fihrist var. Neşet Ömer önsözde; kitabın büyük bir kısmının Vaquez'den çeviri, çok az bir bölümünün ise kendi fikir ve gözlemlerinden oluştuğunu belirtiyor. Kitabın içeriği ve kalp hastalıkları üzerine bilgiler verdikten sonra yanlış telaffuz edilebilecek sözcüklerin harekelendiğini, mümkün olduğu kadar çok şema ve şekillerle süslediğini ve her kısmın sonuna kısa bir bibliyografya eklendiğini anlatıyor.

Üç kısımdan oluşan kitaptaki konu başlıklarından örnekler : Cihaz-ı deveranın umumi plânı, Teşrih ma'lûmâtı, Fizyoloji ma'lûmâtı, Kar', Isga', Kan ve idrar muayenesi, Radyoloji, Dijital, Kafein, Neobromin, Afyon ve mürekkebatı, Kinin ve kinidin, Adale-i kalb hulasası.

132- Kalb ve Rietanın Kar' ve Isga'sı ; Delâil-i Hikemiye.

J. Vir (*Montpellier Dârülfünûn-ı Tıbbiyesinde Muallim Muâvini.*) –

P. Paget (*Montpellier Dârülfünûn-ı Tıbbiyesi Seririyât-ı Dahiliye Şef dö Klinik*)

Çev.: Mehmed Fahri (*Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Hıfz-ı Sıhhat ve Müdâvât-ı Sıhhiye Muavini ve Tedkik-i Müellefat Komisyonu Azâsından, Tabîb, Miralay.*)

r.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+152 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 9944

A.Kzg. : s. 162 / 122

AK : HFO.694

CTT : 616.1 / VİR

FMK : Tıb 239

İTT : N 3698, K 447

MK : 1948 A 1822

S.Ö.Erz.: 6980

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı çevirmen Mehmed Fahri'nin ve iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı J. Vir ve P. Paget'nin önsözleri bulunuyor. Kitabın sonunda ise 10 sayfalık fihrist var. Kitabın dış kapağında *Tedkik-i Müellefat-ı Tıbbiye Komisyonu'nca şayan-ı takdir ve istifade* görüldüğü yazılı. Mehmed Fahri önsözde; asıl öğretimi ile sorumlu olduğu *Hıfz-ı sıhhat-i umûmiye ve hususiye* derslerine ait olan eserinin basılmakta olmasına karşın, öğrencilerin diğer tıp dallarındaki yeniliklerden de yararlanmaları için başka eserler de yazmayı istediğinden dolayı Fransa'da bu yıl yayınlanmış olan kitabı çevirdiğini belirtiyor. Kitabın asıl yazarları ise; eserin Montpellier Hastahanesi Geriatri kliniğinde beş yıldır verdikleri muayene usullerine ait yıllık derslerin bir kısmından oluştuğunu yazıyorlar.

Konu başlıklarından örnekler : Vesait-i muayene, Göz ile muayene, Kar' hakkında mütalâat-ı hikemiye, Ces; el ile yoklama, Isga'nın kavaidi, Isga'-yı seda, Kar' ve ısga'-yı müşterek.

133- Kaphca Risâlesi.

Charles Ambroise Bernard (*1254 senesinden 1259 senesine kadar Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Muallim-i evvel, Hekim-i Hâzık*)

h.1265 [1849], Mekteb-i Tıbbiye Tab'hanesi, 99 s., Res., 2 Le., Taş bs. [L.H.: -]

¹ 2.c.: İst., 1928, Hüsn-i Tabiat Matbaası, 173 s., Res. "Darülfünûn Tıp Fakültesi Külliyyatı"

S.Ö. Kat. : 10137
N.Y. : 18
TBTK : 6008

AK : M.C.O.532, H.T.247
BDK : Bayezid 4195
CTT : 615.8 / BER
SK : Hüdai Ef. 1762

KONU : Hidro-klimatoloji.

ÖZELLİKLER : Dış kapaktaki açıklamada; kitabın, *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Muallim-i evvel* olup daha sonra vefat eden Bernard'ın birkaç kez Bursa kaplıcalarına giderek bu kaplıcaların özellikleri üzerine Fransızca yazdığı Bains de Brousse¹ adlı eserin çevirisi olduğu belirtiliyor. Kitap 1943 yılında bir kez daha Türkçeye çevrilmiş².

Kitabın başındaki önsözde Bernard Bursa kaplıcalarının genel özelliklerinden söz ederek kaplıca hakkında yeterli bilgiye ulaşamadığından dolayı gidip yerinde araştırmaya karar verdiğini hatta gitmeden evvel gözünde oluşan rahatsızlığın Bursa'da kaldığı süre içinde iyileştiğini belirtiyor³.

Fasillara ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler: Der beyan-ı ahvâl-i hammâmat-ı Bursa, Kaplıcaların tarik-i isti'mali beyanındadır, Kükürtlü menba'ı beyanındadır, Büyük Kükürtlü nam kaplıca zikrindedir, Miyah-ı mezkurenin hususiyat-ı cismaniyesi beyanındadır.

134- Kavaid-i Osmaniye.

h.1287 [1870], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 152 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : Yok

SK : Tırnovalı 1705

KONU : Dilbilgisi

ÖZELLİKLER : Önsöz, içindekiler vb. bölümleri bulunmayan kitabın girişi şu anlatımla başlıyor : *İlm-i sarf Osmanlı lisanını doğru söyleyip yazmak fennidir. Söyleyip yazdığımıza cümle ve kelâm denilir ki kelimelerden ve kelimeler dahi harflerden mürekkeptir.*

Konu başlıklarından örnekler : İsim beyanındadır, Müfredlerin misalleri, Cem'lerin misalleri, Esmâ-i Farisiye beyanındadır, Esmâ-i Arabiye beyanındadır, Arabi'nin Arabi'ye izafisi, Farisi'nin Arabi'ye izafisi, Menfi'lerin misalleri.

135- Kavânîn-i Cerrâhîn. 2 c.

Borjeri (?)

Çev.: Mehmed (*Hafız, Esseyyid, Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne'de Mütercim-i Kütüb-i Tıbbiye.*)

2.c.: H.1289 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 13+300 s., Res. [L.H.:+]

¹ Charles Ambroise Bernard : *Les Bains de Brousse, en Bithynie (Turquie d'Asie) Avec Une Vue des Bains et un Plan des Environs.* Constantinople, 1842,

² K. A. Bernard : *Bursa Banyoları.* Çev.: Rıza Ruşen Yücer. İst., 1943, Kenan Mtb., 60 s.

³ Kitap hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. M. Değer : "Dr. Bernard'ın Bursa Kaplıcaları risalesi". *Tarih ve Medeniyet*, No: 30, Ağustos-Eylül 1996, s. 59-62

S.Ö. Kat. : 10439¹
A.Kzg. : 154 / 15

BDK : Bayezid 4121
CMK : K. 221
CTT : 617 / KAV
İTT : D 2989
S.Ö. Erz.: 7318

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın birinci cildinin hangi matbaada basıldığı belli değil². İkinci cildin başında altı sayfalık fihrist, üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz var. Hafız Mehmed önsözde; bundan önce Borjeri (?) adlı cerrahın kitabının bir kısmını birinci cilt olarak çevirdiğini söylüyor. Bu kez ise yine Borjeri'nin kitabının bazı bölümleri, Jamain adlı cerrahın küçük cerrahlık kitabının önemli bölümleri ile Alfons Kerin [Kern](?)'in ameliyat-ı cerrahiye üzerine yazdığı kitabından resimlerle birlikte bazı gerekli bölümleri de içeren bu cildi çevirerek yayınladığını belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : İhrac-ı dem beyanındadır, Avarızü'l-fasd, Hacamat şişeleri yapıştırmak beyanındadır, Der beyan-ı şakk, Oluklu mil beyanındadır, Der beyan-ı telkih-i cüderi-i bakarî, Cürûh-ı basite beyanındadır, Yaralar beyanındadır, Der beyan-ı flegmon.

Kavânînü'l-Cerrâhîn.

Bkz.

Kavânîn-i Cerrâhîn.

136- Kayseri Pasdırmalarının Sûret-i İ'mâli ve Alel'umûm Pasdırma ve Sucukların Muayenesi.

Alaeddin (*Teşrih-i Marazî ve Teftiş-i Lûhum Baş Muavini olan İkinci Fırka Hayvan Hastahanesi Mütahassısı.*)

1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 71 s., Res. [L.H.:+]

"Askerî Tıbb-ı Baytarî Mecmuası Külliyyatından Numero: 2"

S.Ö. Kat. : 10478
TBTK : 2937

MK : 06 MİL K A 621
S.Ö. Erz.: 7343

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Yazar önsözde; sığır vebası mücadelesi için Kayseri mıntikasına tayin olunduğu sırada, fırsattan istifade memleketimizin yegâne kuru et ürünlerinden olan pastırmaların üretim tarzı hakkında araştırma ve incelemelerde bulunarak, bunun yanında genel olarak pasdırma ve sucukların muayenesi hakkında mevcut literatürlerden de yararlanarak, bu kitabı yazdığını belirtiyor. Önsözün sonunda ise teşvik ve himayelerinden dolayı hocası Azmi Bey'e teşekkür ediyor.

İki kısım ve bahislere ayrılarak düzenlenen kitaptaki bazı konu başlıkları şöyle : Ma'lûmât-ı umûmiye, Paris şehremanetinin sucuk imâlâthane ve dükkânları hakkında vaz' etmiş olduğu kanun, Pastırmalık hayvanatın usul-i zebhi, Butun açımı, Kolun açımı, Tuzlama ve

¹ Özege ve A. Kazancıgil kataloglarında kitabın Borjeri'den çevrildiği kaydedilmemiş.

² 1.c.: (t.y), (m.y.), , 8+[2]+14+207 s. , 7 Le.

kurutma, Memalik-i ecnebiyede luhûmun kurutulularak muhafazası, Sucukların muayene-i sıhhiyesi, Paris Halles Belediye Laboratuvarı'nın usul-i ameliyesi.

137- Keçinin Terbiyesiyle Emrâzı.

Çev.: Hüseyin Remzi (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de İlm-i Hayvanat Tadrîsine Memur Binbaşı, Dr.*) –

Vahid (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Baytar Hocalarından Kolağası*)
H.1293 [1876], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 16+[5]+[1]+245 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10505

AMK : 150/3-Ş.P.3546

S.Ö.Erz.:7367

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında, yedi sayfalık fihrist, yedi sayfalık doğru-yanlış cetveli, beş sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile kitaptaki dipnot ve alıntılarının hangi kurallara göre yapıldığını açıklayan bir sayfa bulunuyor.

İki kısım ve bablara ayrılan kitaptaki konu başlıklarından bazıları : Tasnif ve taksim, Mülhazât-ı umûmiye, Menşe', Kulakları kısa ve doğru olan keçiler, Boynuzsuz ırk, Suriye nesli, Ankara nesli, Keçi büyütmek, Gebelik vakti, Keçinin hasılatı, Dem, Lahm, Leben, Peynir, Keçilerin ishali.

138- Kıt'a-i Avrupa.

Auguste Michelot

Çev.: Bogos Tiryakioğlu (*Tıbhane-i Âmire ve Cerrâhhane-i Mamure ve Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne 'de Sınıf-ı Sâni Muallimi, Beşiktaşî.*)

h.1266 [1850], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgahı, [1]+[3]+190 s., Taş bs., [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 3103, 10751, 16891

AK : MC.O.181

BDK : K.29681

SK : Basma bağışlar 2870

S.Ö. Erz.: 7521

KONU : Coğrafya

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ile üç sayfalık *Coğrafya Risalesi Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Çevirmen Bogos Tiryakioğlu önsözde; 10 sene *Tıbhane-i Amire ve Cerrâhhane-i Mamure* ve beş sene *Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne 'de Sınıf-ı Sâni Muallimi* olarak Fransızca gramer dersleri verdiğini, bundan iki sene önce August Michelot'nun yazdığı *Fenn-i Coğrafya Risalesi*'nin yeryüzünün beş kıtasını içeren bölümünü çevirip yayınladığını, bu kez ise adı geçen risalenin ilk kıtası, yâni Avrupa Kıtası'nda bulunan ülkelerle ilgili bölümünü çevirdiğini belirtiyor. Kitabın kapak sayfasında da konu önsözdekine benzer şekilde şöyle açıklanmış: *Kıt'a-i Avrupa ; Fransa Mekatibinde esas-ı ta'lim için kullanılan meşhur August Michelot nam müellifin tasnif-gerdesi olup kürre-i arzın kıtaat-ı hamsesini müstemil coğrafyasının mukaddimesi makamında olan kıt'ası tercüme olunarak bundan akdem Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne 'de tabı birle neşrolunup kıtaat-ı hamsesi dahi her biri bir mahall-i mahsusada alet-tertib çıkarılacağı vaad olunmuş olan kıtaatden Avrupa*

*Kıtası Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de tab' olunmakta ise de bu defa saye-i maarifvaye-i hazret-i Şâhenşâhîde tabı hitâma reside olup neşrolunmuştur. Bundan sonra kıtaât-ı erbaa-i bakiyesi dahi hitâm-pezir oldukça neşrolunacaktır*¹. Bu açıklamadan daha önce tanıttığımız² ve üzerinde sadece Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye'de çevrildiği kayıtlı olan ve çevirmeni belli olmayan Coğrafya adlı kitabın da Bogos Tiryakioğlu tarafından çevrildiği anlaşılıyor. Kitap Özege'de Coğrafya Risalesi, Kıt'a-i Avrupa ve Risale-i Coğrafya adlarıyla üç ayrı kitap olarak görünüyor³. Bunun nedeni büyük olasılıkla, kitap adının dış kapakta *Kıt'a-i Avrupa*, kitabın başında ise *Coğrafya Risalesi* olarak yer alması ve kitabın birçok kütüphanede ince bir kâğıda basılmış olan dış kapağının kopmuş ya da çıkarılarak ciltlenmesi olabilir.

Konu başlıklarından örnekler : İngiltere tarif-i umumiyesi beyanındadır, Der beyan-ı taksim-i memleket-i Danimarka, Taksim-i memleket-i Norveçya, Taksim-i sâni memleket-i Rusya, Taksim-i memleket-i İtalya, Taksim-i memleket-i Yunan.

139- Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî. 1.c.

Arif Said (*Mekteb-i Mülkiye-i Şâhâne Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî Dersine Me'mur ve Hıfzıssıhha-i Umûmiye Müfettişi, Doktor.*)

1.c., R.1319 [1903], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası, 633 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat.: 10869

E.İ. Kat. : 86

TBTK : 4694⁴

BDK : K.27095 (sonu eksik)

CTT : 540 / ARİ

S.Ö.Erz.: 23669⁵

KONU : Kimya – Genel-Anorganik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Tahdis-i Nimet* başlıklı önsöz ile iki sayfalık *Medhal; Kimyanın mebde-i zuhuruna dair birkaç söz* başlıklı giriş yer alıyor. Kapakta ise *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tedkik-i Müellefat Komisyon-ı Âlisi'nin tasdiki Maarif Nezaret-i Celilesi'nin 13 Teşrin-i Sâni fi sene 1317 [26 Kasım 1901] tarihli ve Matbuat İdare-i Âliyesi'nin 112 numaralı 19 Mart fi sene 1318 [1 Nisan 1902] tarihli ruhsatiyle tab' olunmuştur* notu bulunuyor. Arif Said önsözde; kimya biliminin yalnızca tıbbın değil, ziraat sanayi ve ticaretin de dayanağı olduğunu ve yararları hakkında ne söyleneceğini belirtiyor. Tüm bu nedenlerle ve 14 yıldır bu konudaki teorik ve pratik çalışmalarının sonucunda bir çok batılı kimyagerin eserleri üzerindeki incelemelerine de dayanarak bu eseri meydana getirdiğini yazıyor.

Ametaller konusunu içeren kitaptaki başlıklardan bazı örnekler : Tarif-i Kimya, Alâim-i kimyeviye ve hikemiye, Menşe'-i ecsam, Ecsamın halât-ı mütenevviyası, Tavsif-i billurat, İstilahat-ı kimyeviye, Hâmız-ı kibriti, Hâmız-ı Azoti, Kıyanos, Silisyum.

140- Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî.

Arif Said .

İst., H.1316 [1898], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 761 s., Res. [L.H.:?]

¹ Özege Kataloğu'nda yaptığımız taramada kitabın Avrupa Kıtası bölümünün dışında diğer kıtaların Bogos Tiryakioğlu tarafından çevrildiğine dair bir kayıt bulamadık.

² Bkz.: künye no 19.

³ Bkz. Özege Kat. Künye No: 3103, 10751 ve 16891.

⁴ Kitap TBTK'da *Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî'den Şibh-i Maâdin* adıyla yer alıyor.

⁵ Kitap S.Ö.Erz.'da *Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî'den Şibh-i Maâdin* adıyla yer alıyor.

S.Ö. Kat.: Yok
E.İ. Kat. : 78

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Künyesini E.İ. Kataloğundan aldığımız kitap taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi¹.

141- Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî.

Mehmed Hayâtî (*Burdurlu*)

R.1327 [1911], Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 240 s., Res., El Y. Taş bs. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10870

E.İ. Kat. : 109

S.Ö. Erz.: 7586

KONU : Kimya – Genel-Anorganik

ÖZELLİKLER : El yazısından taşbasmaları tekniğiyle çoğaltılmış kitabın Kanaat Matbaası'nda yapılmış² bir baskısı daha bulunuyor. Okunaksız bir elyazısıyla yazılıp basılmış olan kitabın başında Mehmed Hayati imzalı ve *Maksad* başlıklı bir sayfalık önsöz ile sonunda iki sayfalık fihrist var. Kitabın kapağında; *Madde ve cisim ile ef'al-i kimyeviye hakkında bir fikr-i umumî verecek ma'lumat-ı lâzime ve kâfiyeyi, kavanin ve kavâid-i umumiye-i kimyeviyeyi, şibh-i maâdin ve maâdinden ibaret olan ecsam-ı basite ile mürekkebat-ı mühimme ve müsta'melelerini ve usul-i taharrilerini talebe için faideli daha bir çok ma'lumat ile umumi usuller ve cetvelleri havi bir eser olup Tıp Fakültesi Kimya Muallim-i muhteremi Hadî Faik Beyefendi'nin nazar-ı tashihlerinden geçmiştir* açıklaması var. Mehmed Hayati önsözde kitabı nasıl ve ne amaçla yazdığını; kitabı, bir kaç eserden aldığım konuları toplamak suretiyle oluşturduğum. Amacım, her şeyden önce, öğrenci arkadaşlarıma kolaylık sağlamak olduğundan bu düzenlemede mümkün olduğunca öğrenciye uygun yanları seçmeye ve onları ayrıntılı ve faydalı bir şekilde ifadeye çalıştım diyerek açıklıyor.

Ametaller konusundaki kitabın başlıklarından bazı örnekler : Kimya kanunları, Rümûz-ı düstur-ı kimyevi, Kimya ıstılahatı, Emlah, Bir milh üzerine bir hâmız, bir esas veya diğer bir milhin tesiri, Kükürd ve mürekkebatı, Arsenik ve mürekkebatı, Karbon ve mürekkebatı, Kalsiyum ve mürekkebatı, Bizmut ve mürekkebatı, Hararet cetvelleri.

142- Kimyâ-yı Hayâtî. 2 ks.

Maurice Artus –

Hugnk –

Jules Letien

Çev.: Tevfik Mustafa (*Beyrut Rusümat Nezareti Kimyageri, Doktor, Halepli.*)

1.ks.: r.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [1]+194 s., Res. [L.H.:+]

2.ks.: r.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 196-329+[1] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10877

TBTK : 4780

¹ E. İhsanoğlu Kataloğunda İ.Ü. Ecz.Fak. Kütüphanesinde K.1006 No ile kayıtlı görünen kitabı, Eczacılık Fakültesi'nin 17 Ağustos 1999 depreminde hasar görerek taşınması ve henüz düzenlenmesinin tamamlanamaması nedeniyle göremedik.

² M. Hayâtî: *Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî. 2.bs., İst.,1331 (1915), Kanaat Mtb., 390 s.,Res.*

E.İ. Kat. : 97

BDK : K.29613

FMK : Tıb 264-1 (1.ks.)

MK : 1969 A 1023 (2.ks.)

S.Ö. Erz.: 7589 (2.ks.)

SK : Basma bağışlar 1768 / 1-2 (1. ve 2. ks.)

KONU : Biyokimya

ÖZELLİKLER : Birinci kısmın başında birer sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı Tevfik Mustafa'nın ve *Müellifin ifadesi* başlıklı Moris Artus'un önsözleri bulunuyor. Sonda ise üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ile iki sayfalık fihrist var. İkinci kısmın başında Kemal Cenab imzalı iki sayfalık giriş yazısı ile sonda bir sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Çevirmen Tevfik Mustafa önsözde; kitabın birinci kısmını Moris Artus'dan ikinci kısmını ise Moris Artus, Hugnk , Demijes ¹(?) ve Jules Letien'in kitaplarından derleyerek çevirdiğini yazıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Mevad-ı proteiniyeden albümin-globulinler, Glikoz, Sakkaroz, Amiloz sınıfı, Hemoglobın, Hemato porfirin hematin, Kebed ve safra, Süt, Usare-i mideviye, Pepsin, Karboniyat, Mebhas-ı idrar, Kreatinin, Aseton.

143- Kimyâ-yı Hayâtî.

Hadi Müştak (*Tabîb, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Kimyâ Müzâkerecisi, Yüzbaşı.*)

r.1337 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 765 s., Res. [L.H.:+]

“Tıbbiye-i Şâhâne Kütübhânesi Neşriyatından : 8”

S.Ö. Kat. : 10878

E.İ Kat. : 164

AK : T.Ö.62

CTT : 547 / HAD (765 s.)

CMK : K. 6

İTT : M 791

MK : 1956 A 109, 1965 A 207

S.Ö.Erz.: 23670

KONU : Biyokimya

ÖZELLİKLER : Kitabın üçüncü sayfasında Hadi Faik Bey'e ithaf, dördüncü sayfasında ise Hadi Müştak'ın yazdığı önsöz bulunuyor. Dış kapakta *Dârülfünûn-ı Osmanî Tıb Fakültesi'nde tadrîs olunmaktadır* notu var. Hadi Faik önsözde; önceleri öğretim programında yer alırken, geçici bir süre ihmal edilen Kimya-yı Hayati dersinin, bu kez Prof. Boutonnet tarafından verilmeğe başladığını belirterek, öğrencilere rehber olabilecek kitabın yazılması sırasındaki yardımlarından dolayı Nihad Naim ve Burhaneddin Osman efendilere teşekkür ediyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kimya-yı hayati, Şekerler, Anidrozlar, Şekerlerin miktarlarının tayini, Gazat, Gıdalar, Muhteviyat-ı midenin tahlili, Safra, Sütün muayene-i kimyeviyesi, Kükürt, Tebevül-i şeker, Hücerat-ı epitelyaiye.

144- Kimyâ-yı Tahlîlî ve Fisyolojiâi ve Marazî. 7 kt.

¹ Bu isim dış kapakta bulunmuyor.

Cevad Tahsin (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Dârülfünûn-ı Şâhâne Kimyâ-yı Tahlîlî ve Hayâtî Muallimi ve Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye Kimyâgeri, Kol ağası.*)

1. kt.1.bs.: **Medhal, a'lât ve kavaid-i kimyeviye.** Dersaadet, R.1321[1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+66 s., Res. [L.H.:+]
2. kt.1.bs.: **Mi'yarat-ı kimyeviye-i umûmiye ve hususiye ve adî ve öşr-i adî mahluller.** Dersaadet, R.1321[1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 67-164 s., Res. [L.H.:+]
3. kt.1.bs.: **Kimya-yı fisyolojiyaî, agdiyemizden su ve mevadd-ı azotiye ve fi'l-i tahammür (yumurta, et, un, ekme) ve tahlilleri.** Dersaadet, R.1321[1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 165-297 s., Res. [L.H.:+]
4. kt.1.bs.: **Maiyet-i karbonlar ve müştakâtı, mevadd-ı şahmiye ve sun'î tereyağı, züyût ve tahlilleri ve vücudumuzun mevadd-ı madeniyesi ve fi'l-i tahammür.** Dersaadet, R.1321[1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 298-479 s., Res. [L.H.:+]
5. kt.1.bs.: **Nasıl besleniyoruz, yemeklerimiz, ağız, mide, karaciğer, pankreas, bağırsaklar, fi'l-i teneffüs, hararet-i hayvaniyenin kimyası.** Dersaadet, R.1321[1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 480-566 s., Res. [L.H.:+]
6. kt.1.bs.: **Kan, lenfa, insıbat, irtişâhat-ı maraziye ve muhtelif ensicemizin kimyası.** Dersaadet, R.1322[1906], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 568-613 s., Res. [L.H.:+]
7. kt.1.bs.: **İfrazat-ı tenasüliyen menî, mayi-i amniyosi ve sût ile idrar ve husare.** Dersaadet, R.1322[1906], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 614-771. s., Res. [L.H.:+]
1. kt.2.bs.: **Medhal, a'lât ve kavaid-i kimyeviye.** Dersaadet, R.1324 / H.1325 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 56 s., Res. [L.H.:+]
2. kt.2.bs.: **Mi'yarat-ı kimyeviye-i umûmiye ve hususiye ve alel-umum mikdar tayini usulleri ve aslî ve öşr-i aslî mahlulleri.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 57-135. s., Res. [L.H.:+]
3. kt.2.bs.: **Kimya-yı fisyolojiyaî, agdiyemizden su ve mevadd-ı azotiye ve fi'l-i tahammür (yumurta, et, un, ekme) ve tahlilleri.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 137-196. s., Res. [L.H.:+]
4. kt.2.bs.: **Maiyet-i karbonlar ve müştakâtı, sût ve mevadd-ı şahmiye ve sun'î tereyağı, züyût ve tahlilleri ile mevadd-ı muhtelifenin tahlilleri.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 197-301. s., Res. [L.H.:+]
5. kt.2.bs.: **Kimya-yı hayatiye aid mevaddan mevadd-ı albüminiye, sükkeriye ve şahmiye. Nasıl besleniyoruz, ağız ve mide ve karaciğer ve pankreas. Bağırsaklar, fi'l-i teneffüs, hararet-i hayvaniyenin kimyası.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 133.s., [L.H.:+]
6. kt.2.bs.: **Kan, lenfa, insıbat, irtişâhat-ı maraziye ve muhtelif ensicemizin kimyası.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 135-169.s., [L.H.:+]
7. kt.2.bs.: **İfrazât-ı tenasüliyen menî, mayi-i amniyosi ve sût ile idrar ve husare ve tesemmümat.** Dersaadet, R.1324 / H.1326 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 171-263+4 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10889

TBTK : 7441, 7442

E.İ. Kat. : 92, 98

BDK : K.167387

CTT : 612.015 / CEV

MK : 1949 A 405, 06 MİL A 1759, 1972 A 626

SK : Basma bağışlar 1773/1-2

KONU : Biyokimya

ÖZELLİKLER : Yedi kitap olarak basılan eserin iki baskısı var. Her iki baskının da sadece birinci kitaplarının başında önsöz ve *Medhal* başlıklı giriş yazıları ile ikinci, dördüncü ve yedinci kitapların sonlarında fihrist bulunuyor. Kitapların kapağında *Tedkik-i Müellefat Komisyonu'nun takdir ve ruhsatını haizdir* notu yer alıyor. Cevad Tahsin önsözlerde; kimya alanındaki gelişmelerden söz ederek, eserini, ülkemizde bu alanda bulunan boşluğu doldurmak amacıyla kaleme aldığını belirtiyor. İkinci baskının önsözünde ise ; “birinci baskının nüshası kalmadığından dolayı, Avrupa müelliflerinin çeşitli eserlerinden alıntılar yoluyla oluşturduğu eserine bu kez bu müelliflerin yeni eserlerinden de önemli bilgileri eklediğini” söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kimya-yı tahlili ve fisyolocyaî ve marazide kullanılan başlıca mi'yarat, Küül, Kloroform, Hamızat, Hâmız-ı tartar, Amonyak, Kömür, Uzviyetin anası-ı esasiyesi, Bal, Safra, İdrardan glikozu çıkarmak, Aseton.

145- Kimyâ-yı Tıbbî. 2 c.

Aziz (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Emrâz-ı Dahiliye Mualliminin Muâvini ve yeni küşâd olunan Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye 'de Kimyâ ve Hikmet-i Tabiîye Hocası, Kırımî.*)

1.c.: Deraliyye, h.1285 [1868], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 19+[72]+400 s., Res., 1 Le., [L.H.: -]

2.c.: Deraliyye, H.1288 [1871], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası , 12+461 s., Res., 3 Le., 1 renkli spektrum, [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 10861

E.İ. Kat. : 8

A.Kzg. : s. 147 / 11, s. 153 / 1

BDK : K.150294, 19829, 27238, Bayezid

4041, 4042

CTT : 612.015 / AZİ

FMK : Tıb 267-1

MİF : Genel 8780/2 (2.c.)

MK : 1972 A 1038

SK : Basma bağışlar 923, 2864

S.Ö.Erz.: 7602

KONU : Kimya – Genel-Anorganik

ÖZELLİKLER : Ametaller konusundaki birinci cildin başında altı sayfalık fihrist, 12 sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık önsöz yer alıyor.Ardından gelen *Mukaddime* başlığı altındaki 69 sayfalık bölümde ise ayrıntılı bir kimya tarihçesi verilmiş. Bu mukaddime için kaynaklarda; *Çok geniş olan önsöz Türkçe 'de kimya tarihine ait bugüne kadar yayınlanmış en derli toplu bilgileri ihtiva etmesi bakımından çok önemlidir*¹deniliyor. Kimya tarihimiz içinde önemli bir yeri olan kitap, bir çok yazar tarafından ayrıntılı olarak incelenmiş². Kırımîli Aziz Bey'i ilk kimya tarihçimiz olarak niteleyen E. Dölen eser için; *Kitabın yazımında temel kaynak olarak büyük olasılıkla A. Wurtz'den yararlanılmış olmakla birlikte değişik kaynaklara da başvurularak iyi bir derleme yapılmıştır. Kitapta verilmiş olan çeşitli konular kimyanın Avrupa'daki gelişiminin çok*

¹ E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. s.56-57

² E. Özbilgen : “Batı bilimini Türkiye'ye aktaran ilk ders kitapları (4)”. *Müteferrika*, No : 6, Yaz 1995, s. 113-116 ; E. Dölen : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. s.49-59 ; E. Dölen : “Kırımîli Aziz Bey'in Kimya-yı Tıbbî adlı kitabındaki laboratuvar aletleri”. *V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, s.139-162 ; E. Dölen : “Kırımîli Aziz Bey ve spektral analiz Türkiye'de tanıtılması”. *V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 409-417 ; E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. s.56-57

yakından izlendiğini göstermektedir¹ diyor. İkinci cildin başında sekiz sayfalık fihrist ve üç sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Metaller konusundaki ikinci cildin kapağındaki basım tarihi h.1285 [1868] olmasına karşın son sayfasındaki 1288 senesi Muharrem'in guresinde [23 Mart 1871] Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda hitâm bulmuştur açıklamasından bu cildin 1871'de basıldığı anlaşılıyor.

Kitaptaki bazı konu başlıkları şöyle : Vezn-i kimyevi, Istilahat-ı kimyeviye, Rumuzat-ı kimyeviye, Miyah-ı hamızıye, Hâmız-ı klorma', Hâmız-ı iyod, Azot, Halita, Madenin mürekkebat-ı kloriyesi, Lityum, Klor-ı alüminyum, Hâmız-ı manganez.

146- Kimyây-ı Uzvî.

Ali Rıza (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, Tıbbiye-i Mülkiye ve Dârülfünûn-ı Şâhâne 'de Kimya-yı Uzvî ve Tahlîlât-ı Kimyevî Muallimi, Binbaşı, Dr.*)

h.1319 [1901], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası, 870 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10893

E.İ. Kat. : 87

CTT : 547 / ALİ

MK : EHT 1949 A 323, EHT 1966 A 943

S.Ö.Erz.: 7603

KONU : Kimya - Organik

ÖZELLİKLER : Kitapta önsöz, içindekiler gibi bölümler yok. Genel bir giriş niteliğindeki *Medhal*'le başlayan kitap *organik kimya alanında bir dönüm noktası* olarak niteleniyor².

Kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Ecsam-ı uzviyeyi teşkil ve tertip eden anasır-ı muhtelifenin suret-i taharrileri, Cisimlerin düsturlarını tayin etmek, Mümasiller, Metan, Etan, Propan, Bütanlar, İyodoform, Eterler.

147- Kimyâ-yı Uzvî.

Filvri (?) (*Mekteb-i Harbiye-i Şâhâne 'de Kimyâ hocası, Mösyö.*)

Çev.: İbrahim (*Altıncı Ordu-yı Hümayûn Baytarlarından, Baytar Mekteb-i İdadîsi Fransızca Hocalığında müstahdem bulunan Burusevî, Kolağası.*) –

Vahid (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Baytar hocalarından ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı müdavimesinden, Kolağası.*)

H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 532+26+8 s., Res., 14 Pl., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10862

A.Kzg. : s. 155 / 22

E.İ. Kat. : 19

AK : TB 4438

BDK : K.24272

CTT : 547 / FİL

İTT : C 308

SK : Basma bağışlar 437, 901

KONU : Kimya - Organik

¹ E. Dölen : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. s.50-51

² bkz.: E. Dölen : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. s. 96-98

ÖZELLİKLER : Kitabın kapağında *Mekteb-i Harbiye-i Cenab-ı Mülûkâne*'de tab ettirilen *Kimya-yı Askeri*¹ kitabına zeyl olmak üzere tertib olunmuştur notu bulunuyor. Kitap genel bir giriş niteliğindeki *Mukaddime* ile başlıyor. Sonda ise 26 sayfalık ayrıntılı bir alfabetik fihrist, yedi sayfalık doğru-yanlış cetveli ve planşlar yer alıyor. Çevirmenlerden Vahid, kitabın 532. sayfasında yer alan açıklamasında; eserin Kolağası İbrahim tarafından çevrildiğini ancak Filvri'nin isteği üzerine yeni terminoloji bakımından kendisinin gözden geçirdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Mevad-ı uzviyenin tahlili, Glikoz, Şarab i'mâli, Eter metil, Zeytin yahud olein, Terebentin, Celâtin istihsali, Dekstrin, Dem yâni kan, Sabun beyanındadır.

Kimyâ-yı Uzvî Dersleri.

Bkz.

Tıp Fakültesi Kimyâ-yı Uzvî Dersleri. Hadi Faik

148- Kimyâ-yı Uzvî Dersleri

Ernest Schmidt (*Marburg (?) Kimya-yı İspençiyari Müessesesi Müdürü ve Kimya-yı İspençiyâri Profesörü, Doktor.*)

Çev.: Hadi Müştak (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Kimya Müzakerecisi, Tabib, Kimyâger, Mülazım-ı evvel.*)

R.1337 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 615 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10898

E. İ. Kat. : 165

BDK : K.26856

MK : 1956 A 109,

KONU : Kimya - Organik

ÖZELLİKLER : Kapakta *Darülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi*'nde tadrîs olunmaktadır notu bulunuyor. Kitap Hadi Müştak'ın yazdığı bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile başlıyor, sonda ise üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ile üç sayfalık fihrist var. Hadi Müştak'ın adı dış kapakta müellif olarak yazılmış. Hadi Müştak önsözde; Marburg(?) Kimya-yı İspençiyari Müessesesi Müdürü ve Kimya-yı İspençiyâri Profesörü, Doktor Ernest Schmidt'in Kimya-yı İspençiyâri kitabının organik kısımlarını temel kabul ederek yazmış olduğum notlarım, muhterem Muallim Hadi Faik Beyefendinin takrirleriyle değerlendirildi. Kitabımı Holman (?), Behal (?), Demijes (?) gibi yazarların eserlerinden de önemli kısımlar ekleyerek bastırıyorum diyor.

İki kısım ve fasıllara ayrılan kitaptaki konu başlıklarından bazı örnekler : Mübadele, Kimya-yı uzvînin taksimi, Bira, Laktoz, Selüloz, Kafein, Devrî sınıf yahud ıtrî sınıf, Hâmizat sınıfı.

Kimyâ-yı Uzvî ve Fenn-i İspençiyârî / Chimie Organique et Pharmacologie.

Bkz.

Kimyâ-yı Uzvî-i Tıbbî / Chimie Organique Médicale .

149- Kimyâ-yı Uzvî-i Tıbbî.

Hadi (*Bey.*)

r.1325 [1909], Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 411+9-15. s., Res., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

Tab' ettiren : Mehmed Şükri (*Burdurlu*)

¹ Filvri : *Kimya-yı Askeri*. 2 c. Çev.: Vahid. 1291[1874], Mekteb-i Fünûn-ı Harbiye-i Şâhâne Matbaası, 1.c.:7+1+1+272 s. ; 2.c.:20+521 s., Res.

S.Ö. Kat. : 10903

E. İ. Kat. : 101

S.Ö. Erz.: 7610

KONU : Kimya - Organik

ÖZELLİKLER : El yazısından taşbasmaları tekniğiyle çoğaltılmış kitapta önsöz, giriş gibi bölümler bulunmuyor. Kitabın bulunabilen tek nüshası olan S.Ö.Erz. nüshasında 411 sayfalık bölümden sonra 9-15. sayfa sayıları verilmiş ve *Müsta'mel olan madenlerin keşif ve ta'yini için cedvel* başlıklı bir bölüm yer alıyor. Kitaptaki bu bölümün başında ne olduğu, ya da cilde sonradan eklenen bir bölüm mü olduğu konusunda bir karar veremedik.

Okunaksız bir yazıyla ve başlıklarının bir kısmı sadece Fransızca olarak yazılan kitaptaki başlıklardan bazı örnekler : Kimyay-ı uzvî, Kükürt, Alcoole éthilique, Kuul-i butilik, Hâmız-ı araşik.

150- **Kimyâ-yı Uzvî-i Tıbbî / Chimie Organique Médicale .**

Faik (Paşa, Kimyâger, Ferik.) [Della Suda]

R.1306 [1890], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı, 431 s., Res. [L.H.:+]

2.bs.: **Kimyâ-yı Uzvî ve Fenn-i İspençiyârî / Chimie Organique et Pharmacologie.** H.1309

[1891], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 336 s., Res., Taş bs., [L.H.:+]

Not tutup yay.: Şerefeddin Mağmumi (*Yedinci sınıf şakirdanından, Nebatat Muallimi Muavinlerinden.*) (2.bs.: *Sekizinci sınıf talebesinden.*)

S.Ö. Kat. : 10900(2.bs.), 10902(1.bs.)

A.Kzg. : s.161 / 107(1.ve 2.bs.)

E.İ.Kat. : 52(1.bs.), 57(2.bs.)

BDK : O.27255(1.bs.)

CTT : 615.4 / FAİ (2.bs.)

MK : 1969 A 842, 1969 A 731(2.bs.)

KONU : Kimya - Organik

ÖZELLİKLER : İki ayrı baskısı olan¹ ve Faik Paşa'nın ders notlarından oluşan kitabın birinci baskısının başında iki sayfalık Rıfat Hasan'ın *İfade-i Meram* ve Şerefeddin Mağmumi'nin *Mukayyidin bir iki sözü* başlıklı önsözler bulunuyor. Kitabın sonunda yine Şerefeddin Mağmumi tarafından yazılmış *İfade-i Ahire* başlıklı yazı ve iki sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor. Kitabın kapağına ise 1306[1890] senesi Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne altıncı ve yedinci sınıflarına müştereken Kimyâger-i Şehir Ferik Saadetlü Faik Paşa hazretleri kimya-yı uzvî tadrîs ettikleri zaman yedinci sınıf şakirdanından Şerefeddin Mağmumi Bey'in zabt ettiği tahrirleri muhtevi musahhah bir mecmuadır açıklaması konulmuş. Rıfat Hasan önsözde; Şerefeddin Mağmumi'nin Faik Paşa'nın derslerinde tuttuğu notların dikkatini çektiğini, Şerefeddin Mağmumi'nin ise bu notları parça parça kağıtlara yazıp bir kenara atmak niyetinde olmadığını ve bastırmak istediğini kendisine söylediğini belirtiyor. Daha sonra Şerefeddin Mağmumi'nin henüz kimya öğrenimi gören bir öğrenci olması nedeniyle, ders notlarının her ne kadar dikkatle dinlenilip yazılmış olsa

¹ Faik Paşa'nın ders notlarından 1311 [1895]'de yine *Kimyâ-yı Uzvî ve Fenn-i İspençiyârî / Chimie Organique et Pharmacologie* ismiyle ve bu kez Edirneli M. Rauf tarafından tutulan notlardan oluşan, matbaası belli olmayan, 608 sayfalık El Y. Taş baskısı bir kitabı daha var . Ancak kitabın üzerinde basıldığı matbaa hakkında bir kayıt bulunmuyor.

bile yine de hatalı olabileceğini ve bunun da ileride ne kadar büyük bir zarara neden olabileceğini bildiğinden, takrirleri gözden geçirip, kendi bilgileri ve diğer kitaplardan önemli ve faydalı maddeleri ekleyip düzelttikten sonra geri verdiğini anlatıyor. Şerefeddin Mağmumi de önsözde, kitabın temize çekilmesini Tevfik Hasan Efendi, baskısını ise Yusuf Ahmed Efendi'nin yaptığını belirtiyor.

Kitabın ikinci baskısının başında Şerefeddin Mağmumi tarafından yazılmış *İfade-i Muharrir* başlıklı bir sayfalık önsöz, sonunda ise iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ile üç sayfalık fihrist bulunuyor. Bu baskının kapağında; *Ferikan-ı kirâmdan Kimyâger-i alişan Saadetlü Faik Paşa hazretlerinin takrir-i âlilerinden müteşekkil bu mecmuaya kütüb-i saireden bir çok ma'lûmât-ı mukayyede ilâve olunmuş ve Doktor Rif'atlü Muhiddin Beyefendi'nin nazar-ı tashihinden geçmiştir* açıklaması yer alıyor. Şerefeddin Mağmumi önsözde; geçen yıl ders ders kaydettiği takrirlerden oluşan defterin tümüyle tükenmesinin kendisine cesaret vererek ikinci defa basılmasını arzuladığını ve amacının eskinin yanlışlarını düzeltmek ve takrirlerden elde edilen yararı bir kat daha artırmak olduğunu belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Karbonun müvellidü'l-ma' ile olan mürekkebat-ı uzviyesi, Kloroform, Petrol, Hâmız-ı maiyyat-ı etil, alkol etilik, Hind yağı, Kakao yağı, Kiyanoz mürekkebatı, Ecsam-ı uzviye, İç yağı, Un, Balık yağı, Bezir yağı, Parafin, Petrol, Zeytinyağı, Şekerleme, Gliserin, Glikoz.

151- Kimyâ-yı Uzvî-i Tıbbî.

Charles Adolphe Wurtz

Çev.: Konstantin Limonidis (*Merhum Miralay, Bey.*) –

Dika (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Müfredât-ı Tıb Muallimi ve Daire-i Sıhhiye-i Askeri Ecza Müfettişlerinden İşkodralı, Binbaşı, Doktor.*)

R.1299 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 32+8+[2]+1207 s., 6 Pl. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 10901

A.Kzg. : s. 157 / 50

E.İ. Kat. : 32

CTT : 547 / WUR

FMK : Tıb 246

MK : 1956 A 302, 1947 A 787

SK : Tırnovalı 1223

KONU : Kimya - Organik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında 31 sayfalık ayrıntılı bir fihrist, sekiz sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık *Dibace* başlıklı önsöz bulunuyor. Dış kapakta ise *Fenn-i kimyânın menafiü'l-azâya ve emrâz ve fenn-i ispençiyârîye ve hıfzü's-sıhhate tatbikinden bâhis ve fenn-i semmiyata dair bazı ma'lûmât-ı muhtâsarayı cami bir eser-i ber- güzidedir* notu var. Dika tarafından yazılan önsözde; Limonidis'in Avrupa'nın ünlü kimyagerlerinden Wurtz'un eserini çevirmeye başladığı ancak bitmesine 200 sayfa kala vefat ettiği ve eseri Dika'nın tamamladığı anlatılıyor. Dika Bey ayrıca; şu kitap aracılığıyla yalnız tıp ve eczacılık eğitimi görenler değil, belki genel olarak kimyâger ve mühendislerin de yararlanmaları düşünülebilir diyerek kitabın hitab edeceği kesimi belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Azotun amonyak halinde tarik-i takdiri, Cevahir-i uzviyenin tasnifi, Kloroform, İyodoform, Etilamin, Karbonit potas, Etilen, Mevad-ı nişaiye yahud nişasta, Kodein, Papaverin.

152- Kitab-ı Hıfzü's-Sıhha.

Victor Cornil (*Paris Dârûlulûm-ı Tıbbiyesi Muavinlerinden, Mösyö.*)
Çev.: Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Emraz-ı Dahiliye Muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i İdadiye Ders Nazırı, Binbaşı, Efendi.*)
H.1296 [1879], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 140+3+[1] s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 7433
JBBO : 1880 /1881, s. 36 / 143¹

AK : M.C.K.369
BDK : K. 28795
CTT : 613 / COR
FMK : Tıb 96
MİF : Genel 11841
S.Ö.Erz.: 7636

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : Kitabın başında altı sayfalık Kitab-ı Hıfzû's-sihha başlıklı giriş niteliğinde bir yazı yer alıyor, sonunda ise üç sayfalık fihrist ve bir sayfalık *İşbu kitabın mütercimi olan Hüseyin Efendi'nin asar-ı sairesi* başlıklı liste var.

Konu başlıklarından örnekler : Hava, Ziya, Elektrik, Ekâlîm, Nebatatdan husule gelen et'ime, Hayvanatdan husule gelen et'ime, Et'imenin tağşiş ve tagayyürü, Arpa suyu, Müskirat-ı saire, Çay.

153- Kitabü'n-Nebâtât.

[Désiré] Cauvet (*Doktor.*)

Çev.: Mehmed Ali (*Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Nebâtât Muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Müdürü, Mirлива.*)

H.1318 [1900], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [7]+6+1000 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 11021
TBTK : 7173

BDK : K.22546, K.137038
CTT : 580 / CAU
FMK : Tby. 110
İTT : C 267
İSAM : 630 / CAU.K 111372 (Yavuz Arğıt Koleksiyonu)
S.Ö.Erz.: 23755

KONU : Botanik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında yedi sayfalık fihrist ve altı sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş niteliğinde bir yazı ile, mukaddimenin sonunda bir paragraflık *İfade-i mütercim* başlıklı önsöz bulunuyor. Mukaddime'de, ilm-i nebatatın tanım, tarihçe ve amacı ile kitabın kısımları sözkonusu ediliyor ve kitabın değerini anlatmak için; *birinci defa olarak böyle basit bir kitapta mebhas-ı müstehâsât-ı nebatat ve mebhas-ı zuhur-ı nebatat ve coğrafya-ı nebatat gibi ulum-ı cedideyi müellif derece eylemiş olduğundan mezkur kitabın kıymetini bir kat daha arttırmıştır* ifadesi kullanılıyor. *İfade-i mütercim*'de ise; pek çok bilim ve fen dalı geliştiği gibi, tıp fenlerinin

¹ M. Cornil ve 1298 olarak kaydedilmiş. 2. bs. olabilir.

aslı olan nebatat biliminin de aynı oranda geliştiğinden söz edilerek, ünlü botanikçilerden Cauvet adlı yazarın nebatat kitabının, önemli yeni konuları içermesi nedeniyle çevrilip, gelirin okula bırakıldığı belirtiliyor.

Konu başlıklarından örnekler : Mebhas-ı ensice-i nebatat, Hücerat, Hüceratın menşe'i ve teksiri, Ev'ıye, Telkih yani aşı ameliyatı, Vazâif-i azâ-yı tagdiye, İlkah, Enva'-ı nebatatın menşe'leri hakkında olan nazâriyat, Fasile-i narenciye, Fasile-i bakliye.

154- Kolera.

Hamdi b. Aziz (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâ-yı Müdâvimesinden Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyoloji Muallimi, Tabib, Binbaşı.*)

h.1311 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 132 s., Res. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 11081

TBTK : 12386

CTT : 614.4 / HAM

FMK : Tıb 237

S.Ö.Erz.: 7747

SK : Hacı Mahmud Ef. 5525

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık besmele ile başlayan önsöz, sonunda ise dört sayfalık fihrist var. Hamdi b. Aziz önsözde; kitabı ünlü Fransız yazarlarının koleraya dair eserlerinden derlediğini belirterek, kitap hakkında bilgiler veriyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kolera hakkında vukuat-ı tarihiye, Kolera bakterileri, Tavsif-i kolera, Koleranın teşrih-i maraziyesi, İçilecek su, Kolera tedavisi.

Kolera Hastalığının İntişârına Dâir “Grizencer” Nâm Müellifin Alman Lisânı Üzerine Kaleme Almış Olduğu Risâlenin Tercümesidir.

Bkz.

Risale-i Kolera

155- Kolera Risâlesi.

İsmail (*Reisü'l-Etibba.*)

H.1263 [1847], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 31 s., Taş bs. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 11090

N.Y. : 16

AK : M.C.K. 209, TB.101414

MK : 1948 A 1073, 1948 A 2889

S.Ö.Erz.: 7756

SK : Hüsrev Paşa 466

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : İkinci baskısı Matbaa-i Osmaniye'de¹ yapılan kitapçığın başında dört sayfalık başlıksız önsöz, 11 sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş ile sonunda altı mısra halinde ve Arapça olarak kitabın Reisü'l-Etibba İsmail tarafından yazıldığını ve baskısının Mekteb-i Tıbbiye-i

¹ 2.bs.; İsmail : *Kolera Risalesi*. İst., 1311 [1893], Matbaa-i Osmaniye, 30 s.

Adliye’de tamamlandığını belirten şiir ve yine Arapça yazılan baskı tarihi bulunuyor. Hekimbaşı İsmail önsözde; iki ay önce Trabzon havalisine yayılan kolera illetinin İstanbul’da da görülmeye başlandığını ancak bu kez şiddetinin az olduğunu ve böylece geçiştirildiğini belirtiyor. Bu salgından sonra Padişah tarafından kendisine sözlü olarak, halkın bilgilendirilmesi ve bir salgın görüldüğünde önüne geçmek için, hangi önlemlerin alınması ve nasıl tedavi olunacağı konularını içeren bir risale yazarak, bastırmasının emredildiğini anlatıyor. Girişte ise, kolera hakkında o zamanlarda bilinen genel ve tarihsel bilgileri veriyor.

Beş bab’a ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından örnekler : İlet-i mezkurenin sirayeti olup olmadığı beyanındadır, İlet-i mezkurenin vücud-ı insana te’sirine isti’dad veren baz-ı sebepler beyanındadır, Esbab-ı mucibe-i sıhhiye ve usul-i lâzime-i tahaffuziye beyanındadır, İlet-i mezkurenin Hûda hıfz eylesin vücud-ı insana tesirinde vuku’ bulan bazı alâmetleri beyanındadır, İlet-i mezkureye mübtelâ olanlar hakkında icrası lâzım gelen tedabir ve müdâvât beyanındadır.

Kolera Risâlesi. (Grizencer)

Bkz.

Risâle-i Kolera.

156- Koyun Hastalıkları.

Gustave Moussu (Profesör)

Çev.: Ali Besim (*Askeri Baytar Tatbikat Mektebi ve Hastahanesi Seririyât ve Emraz-ı Dahiliye Muallimi, Miralay*) -

Mehmed Azmi (*Askeri Baytar Tatbikat Mektebi ve Hastahanesi Teşrih-i Marazi ve Teftiş-i Lühûm Muallimi, Miralay*)

1928, Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası, 256 s., Res. [L.H.:+]

“Askeri Tıbb-ı Baytari Mecmuası Külliyyatından Numero : 3”

S.Ö. Kat. : Yok

MK : 1967 A 404

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Küçükbaş hayvan hastalıklarını kendisine konu alan kitabın başında iki sayfalık *mukaddime* başlıklı giriş niteliğindeki yazı ile sonunda dört sayfalık fihrist yer alıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kuzuların ufunet-i demi, Kuzuların iltihab-ı mafsâl-ı intaniyesi, Koyun hastalıkları, Cihaz-ı hazmi hastalıkları, Cihaz-ı teneffüsü hastalıkları, Cild hastalıkları, Keçi cerebi, Ecsam-ı ecnebiye.

157- Kuduz İleti ve Tedâvîsi.

Hüseyin Remzi (*Muallim-i İlm-i Hayvanât der Mekâtib-i Aliye-i Şâhâne ve an-Azâ-yı Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye, Doktor, Miralay, Bey.*)

h.1306 [1889], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 7+191 s., 2 Pl. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 11280

A.Kzg. : s. 159 / 88

TBTK : 14277

CTT : 616.9 / HÜS

FMK : Tıb 240

İTT : D 368

S.Ö.Erz.: 7873

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık fihrist, iki sayfalık doğru-yanlış cetveli, iki sayfalık *Kuduz İletisi ve Tedavisi* başlıklı önsöz ile *Mukaddime-i kitab* başlıklı giriş yazısı yer alıyor. Hüseyin Remzi önsözde; bundan iki sene önce Paris'e *Pastör'ün ameliyathanesine* gönderilen *hey'et-i fenniye* üyelerinden biri olduğunu belirtiyor. Bu nedenle daha Paris'teyken bu konudaki bilgileri yazmaya başladığını ve döndükten sonra da bazı bilgiler ekleyerek kitabı bastırıldığını anlatıyor. Ayrıca kitabın bir mukaddime ve iki fasıldan oluştuğunu söyleyerek, bölümlerin içeriği hakkında bilgi veriyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kuduz kelb ısırmasıyla âdi kelb ısırmasının suret-i tefriki, Zerârîh, Kedinin kudurması, İnsanda kuduz illeti, Telkihat, Müessesat-ı Hayriyeden Telkiyhane-i Pastör.

158- Kulak, Boğaz, Burun Hastalıkları ; Ta'rifât, Tatbîkât ve Tedâvîleri ; Amelî Mücmel.

Ali Haydar [Erel] (*Doktor, Tıp Fakültesi Kulak, Boğaz, Burun Serîriyâtı Müderris Muâvini, Haydarpaşa Emrâz-ı İntâniye ve İstîlâiye Hastahânesi Mütihazsısı ve Türkiye Tıp Encümeni Azâsından*), -

Mükerrem Emin (*Doktor, Tıp Fakültesi Kulak, Boğaz, Burun Serîriyâtı Birinci Muâvini*)
İst., 1928, Tıbbiye-i Askeriye Matbaası., 500 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 638

TBTK : 3288

CTT : 617.8 / ALİ

İTT : K 2775

MK : 1969 A 907 , 06 MİL A 1755

CMK : K. 81

S.Ö.Erz.: 20454

KONU : Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Ziya Nuri Paşa'ya ithaf edilen kitabın başında bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda beş sayfalık fihrist bulunuyor. Yazarlar kitabın klinik uygulamaya elverişli olmasına dikkat ettiklerini ve tanım ve hastalıklara ait bilgileri olabildiğince öz ve pratik bir şekilde açıkladıklarını anlatıyorlar. Yazarlara göre, kitap küçük olmasına karşın, KBB ile ilgili yeni bilgiler eklenmiş ve eksikler tamamlanmağa çalışılmıştır. Kitabın çoğu kısmı Jorj Lorans'ın kitabının üçüncü baskısından alınmakla birlikte içerik, klinik bilgi ve diğer bazı kitapların incelenmesinden çıkarılan kısaltılmış ve yararlı bilgilerle zenginleştirilmiştir. Yazarlar olabildiğince Türkçe terimler kullanmaya çalıştıklarını belirtiyor, ancak anlam oturmadığında, yanına, kullanılan eski terimleri koymaktan da çekinmediklerini söylüyorlar. Onlara göre kitabın basımına iki ortak duygu yol açmıştır: Birincisi hocaları Ziya Nuri Paşa'ya borçlu oldukları büyük minnettarlık, diğeri ise Askeri Tıbbiye Mektebi Müdüriyeti'ne geldiğinden beri tıbbî eserlerin bir an önce tamamlanması için sürekli olarak onları teşvik eden Doktor Miralay Mazlum Beyefendi'ye karşı olan teşekkürü yerine getirme fırsatıdır.

Kitabın son sayfasında basımda emeği geçen Müdafaa-i Milliye-i Sıhhiye Dairesi Reisi Nail Paşa, Askeri Tıbbiye Mektebi Müdürü Miralay Doktor Faik Bey, Baş Müzakereci Kaimmakam Doktor İsmail Hakkı, Müzakereci yüzbaşı Doktor Necmeddin ve Kütüphaneye Memur Yüzbaşı Doktor Nermi Beylere teşekkür ediliyor.

Kitap kulak, boğaz, burun, hastalıklarının tarihçesi ana başlığı altında sırası ile; Kulak hastalıklarının tarihçesi, Burun ve bel'um hastalıklarının tarihçesi, Hançere hastalıklarının

tarihçesi ve Hañçere aynasının keşfinden zamanımıza kadar hañçere hastalıklarının tarihçesi adlı bölümleri içeren 30 sayfalık bir tarihçe ile başlıyor. Daha sonra KBB hastalıkları hakkında bilgiler, Hastaların muayenesi, KBB anatomi ve fizyolojisi, Klinik muayene, Kulak yıkama usulü, Kulakta ecnebi cisim, Kulağın habis urları, Burun hastalıkları, Burun muayenesi, Burun hastalıklarının tedavisi, Burun nezleleri, Lupus, Kokain ve kokainden mütevellid hastalıklar, Bel'um hastalıkları, Bel'um kanseri, Hañçere hastalıkları, Hañçere polipleri, KBB hastalıklarında kaplıca ve maden suları, İklim tedavisi, KBB hastalıklarında diyatermi tatbikatı, Tayyarecilerin kabiliyetlerinin muayene usulleri ile kitabiyat ve eser sahiplerinin diğere neşriyatı gibi bölümler yer alıyor.

159- Laboratuvarıda İlm-i Ensâc ve Hücerât Ameliye-i Fenniyesi. 2 kt.

Roben Tahler (?)

Çev.: Mazhar Mustafa [Ülgen]

1. kt. : h.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [4]+139 s. [L.H.:+]

2.kt. : 1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 86+2 s. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 11540

CTT : 611.018 / TAH (1.kt.)

KONU : Histoloji

ÖZELLİKLER : Özege'de iki kitaptan oluştuğu kayıtlı olan eserin ikinci kitabını taradığımız kütüphanelerde bulunmaması nedeniyle göremedik. Birinci kitabın başında üç sayfalık fihrist ve bir sayfalık başlıksız önsöz bulunuyor. Ayrıca iç kapaktan sonraki bir sayfada *Muallim-i muhteremim Tevfik Receb Bey'le Hariciye Şefi Fuad Kâmil Bey'in namına ithaf ediyorum* notu ile üçüncü sayfada *Kitabın Muhteviyatı* başlığı altında kitabı tanıtan bir yazı yer alıyor. Mazhar Mustafa önsözde; eserin Almanca olarak yazıldığını ve 5-6 baskısının yapıldığını, ayrıca Fransızca'ya da çevrildiğini ve kendisinin de eseri çok az değişiklikle çevirdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Hurdebin hakkında takayyüdat, Hurdebin isti'mâlinde lâzım gelen bazı tedbirler, Tersim, Mikrofotografi, Muayene edilecek parçalar nasıl alınır, Ustunc takımında neler var, Parafinde kat', Mikroblar, İnsana mahsus tufeyli mantarlar.

160- Levha Şeklinde Teşhîs-i Emrâz-ı Dahiliye. 1. cüz .

A. J. Cemach (*Viyanalı Doktor, Tabip.*)

Çev.: Kemal Cenab [Berksoy] (*Müderriş, Doktor.*)

1. cüz ; **Kalb, Şegaf, Ev'iyeye ve Munsif Hastalıkları.** İst., 1923, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 2+2 s., 3 Le. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 11645

TBTK :7262

CMK : K. 122

S.Ö.Erz.: 8137

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *İfade-i mütercim* başlıklı önsöz, arada katlanmış olarak üç yaprak halinde, harflerle numaralanmış ve arkalı önlü basılmış levhalar ve sonda iki sayfalık *Lugat cetveli* yer alıyor. Dış kapakta *Almanca dördüncü tabından mütercimi Müderriş Doktor Kemal Cenab* kaydı var. Kemal Cenap önsözde; Cemach'ın küçük ve faydalı eserinin ilki 1910'da olmak üzere dört kez basıldığını belirtiyor. Kemal Cenap eserin iç hastalıkları bilgileri

mükemmel olanlar için yazıldığını, bu nedenle de levhalarda sözü edilen bazı konuların anlaşılmasını kolaylaştırmak amacıyla bazı açıklama ve ekler koymayı uygun bulduğunu söylüyor. Çevirmen eserin aslının 21 levha halinde olduğunu, ancak hepsini birden basmanın zor olması nedeniyle her cüzün bir organ ve o konuya ait hastalıkları içereceğini yazıyor. Ayrıca her cüzün sonuna levhalara ait Türkçe bilimsel terimlerin Almanca ve Fransızcalarını içeren bir cetvel konularak terimlerin karşılıklarını bulma kolaylığının da sağlandığı belirtiliyor. Biz katalog ve kütüphane taramalarımızda bu ilk cüzden başka bölümün basıldığına dair bir bilgiye ulaşamadık.

Bu cüzde bulunan levhaların başlıkları şöyle : Levha A : Kalb hastalıkları; araz-ı mahsusa, kalb ve eviyenin hali, nabız, derece-i hararet, teneffüs, araz-ı saire, hal-i umumi, teşhis, Levha P : Adem-i ittizanat-ı nabziyenin teşhis-i tefrikisi, Levha B : Kalb hastalıkları; araz-ı mahsusa, kalb ve eviyenin hali, nabız, derece-i hararet, teneffüs, araz-ı saire, hal-i umumi, teşhis, Levha P'ye dair ilâve-i mütercim, Levha S : Munsif evramın teşhisi, İlâve-i mütercim, Hunnak-ı sadrın teşhis-i tefrikisi, Lûgat cedveli.

Lugat-ı Tıb

Bkz.

Lugat-ı Tıbbiye / Dictionnaire des Sciences Medicales Français-Turc.

161- Lugat-ı Tıbbiye / Dictionnaire des Sciences Medicales Français-Turc.

Pierre Hubert Nysten

Çev.: Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye

1.bs.: H. 1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 6+640 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 11781

A.Kzg. : s. 154 /18

AK : HT 275, Gökay.E:163 (1.bs.)

BDK : K. 27123 (1.bs.), K.104874 (2.bs.),

K.167392 (2.bs.)

CMK : K. 79 (1.bs.)

CTT : 610.03 / NYS (1. ve 2. bs.)

IRCICA : 610.3 LU/9408 (2. bs.)

İSAM : S 610.03 / NYS.D 32360

İTT : O 2739, O 2880, O 1362, O

1387

MK : 1948 A 2432, 1947 A 1629, 1948 A 3380, 1947 A 796

KONU : Tıp Sözlüğü

ÖZELLİKLER : İlk kez 1873'te basılıp, genişletilmiş ikinci baskısı 1900'de yayınlanan¹ sözlük, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin Türkçe tıp terimlerinin yerleştirilmesi ve çevirilerde kullanılan terminolojide birlik sağlanması çabalarının bir ürünü. Birinci baskının başındaki beş sayfalık önsözde; Avrupa'daki çeşitli bilimsel kitapların çevirisi için çok zaman harcandığı halde, çevrilen kitapların adet ve hacim olarak azlığı yanında, bu kitapların her birinde aynı konunun başka başka sözcük ve terimlerle anlatıldığı belirtiliyor. Bu karmaşanın ancak belli kurallara dayalı ortak bir bilim dili oluşturulmasıyla önlenebileceği ve bu nedenle de Nysten'in Fransızca yazdığı tıp sözlüğünün çevrilmesine karar verildiği söyleniyor. Ancak bir kişinin hem bir çok dalda bilimsel bilgi, hem de yabancı dilde geniş bilgi sahibi olması mümkün

¹ 2.bs.: *Lugat-ı Tıb*. İst., M.1316 / H.1318 [1900], m.y., 3+1107+16+20+57+40+13 s.

olmadığından, sözlüğün, oluşturulacak bir kurul tarafından çevrilmesine karar veriliyor. Bu kurulda yer alan Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye üyeleri ve konulara göre yapılan görev dağılımı şöyle ; Münir : Müfredat-ı tıbb, Ahmed Hilmi : Teşrih ve ensac-ı marazi, Mahmud ; Hıfzı's-sıhha, Minas ; Tıbb-ı baytari, Hüseyin Remzi ; Hayvanat, Besim ; Fenn-i vilâde, Saib ve Haydar : Fenn-i ensac, Naim ve Kasım : Emrâz-ı hariciye, Feyzi ve Vahan : Emrâz-ı dahiliye, Nafiz ve Hüseyin Sabri : Emrâz-ı umûmiye, Şakir ve Hulki : İlm-i vazائفü'l-Azâ, Mazhar ve Rasim : İlm-i teşrih, Hayreddin : Ameliyat-ı cerrahiye, Muhtar ve Ahmed Hilmi : Kimya-yı gayr-i uzvî, Marko : Kimya-yı uzvî ve Fenn-i saydelâni, Ali : İlm-i nebatat, Tevfik : Hikmet, İbrahim Lütfi : İlm-i arz ve maadin¹. Önsözde sözlüğün çeviri aşamasında isimleri verilen birçok Arapça, Farsça ve Türkçe kaynaktan yararlandığı belirtiliyor. Ancak, zaman içinde Lugat-ı Tıbbiye'ye yönelik bazı eleştiriler yapılır. Bu eleştirilerin başında terimlerin yeterince Türkçeleştirilememesi geliyor. Fransızca terimlere Türkçe karşılık aramak yerine birçok eski ve yeni Latince, Arapça ve Farsça kitaptan yararlanılmış, çağdaş tıbbi terimler Arapça sözcüklerle ve Arap dili gramerine uygun olarak yapılan Osmanlıca terkiplerle karşılanmaya çalışılmıştır. Sonuçta çok da Türkçe olmayan bir sözlük oluşturulmuş ve sözlük kendinden beklenen görevi yeterince yapamamıştır. Bazı yazarlar *Arapçası bol olan bu lugatın kendinden sonra gelen Türkçecilere bir başlangıç, bir basamak noktası olacağını ve bunun bir gelişim süreci olduğunu*² söylerken, bazıları da *sözlük günümüzde de süren bir Türkçe tıp terimleri kargaşasının başlangıcı olmuştur*³ diyor. Konu ile ilgili başka bir kaynaktan ise yazarlar ; *Hemen ideale ulaşmanın mümkün olmadığı bir gerçektir. Ancak, atılan bu adım ile, telif, tercüme ve eğitim faaliyetlerinde kullanılacak ortak dilin oluşturulmasının, birlik ve istikrarın sağlanmasının, Türk dili ile yapılan ilmî çalışmaların önünün açılmasının hedeflendiği bilinmektedir. İzleyen yıllardaki çalışmalara ve gelişmelere bakılacak olursa, arzulanan düzeyde olmasa da bu hedefe ulaşılmış olduğunu iddia etmek mümkündür*⁴ yorumunu yapıyorlar.

162- Marcel Labbé Tarafından İstanbul Tıp Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül – 16 Teşrin-i evvel 1922.

Marcel Labbé (*Paris Tıp Fakültesi Emraz ve Tedavi-i Umûmî Profesörü ve Tıp Akademisi Azâsı.*)

Çev.: Necmeddin Rifat [Yarar] (*Müdürris Muavini*)-

Hakkı [Salman] (*Cildiye Asistanı.*)

R.1338 / 1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 99 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 12267

CMK : K. 226

CTT : 610.063 / LAB

MK : 1940 A 540, 1956 A 288, 1959 A 223

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Türkiye'yi üç kez ziyaret eden ve 1922'de yaptığı ikinci ziyaretinde yedi konferans veren Paris Tıp Fakültesi Profesörlerinden Marcel Labbé'nin konferanslarından oluşan kitabın⁵ başında, Ziya Nuri tarafından yazılmış bir sayfalık başlıksız önsöz bulunuyor.

¹ S. Ünver : "Türkiye'de ikinci Tıp Akademisi'nin kuruluşu 1278-1862". s. 8

² H.H. Hatemi-Y. Işıl : *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*. İst., 1989, "İşaret Yayınları : 32, Bilimsel Araştırma Dizisi: 3", s. 28-29

³ Nil Sarı : s. 132

⁴ B. Özeltay- M. A. Kara : s.406-407

⁵ Kitap hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. Z. Özaydın : "Marcel Labbé (1870-1937)'nin İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi'ndeki Konferansları". *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 4, 1998, s. 105

İçindekiler listesi ise dış ve iç kapakta *Mündericat* başlığı altında verilmiş. Ziya Nuri önsözde kitap hakkında şunları söylüyor : “Prof. Marcel Labbé’nin seçkin konulara dair konferanslarını ayrıca bir risale şeklinde toplayıp yayınlamayı uygun görmemiz nedeniyle, kendisi tarafından yazılan Fransızca asıllarından sırasıyla çevrilerek bu risalede biraraya toplanmıştır. Bu konuların aslına uygun olarak dilimize çevrilmesiyle, konferanslardan beklediğimiz yararı almayı amaçladık. Çevirilerin hazırlanması konusunda özellikle müderris muavini Necmeddin Rıfat Bey’le cildiye asistanı Hakkı Bey’in takdire değer çalışmalarını burada anmayı bir borç sayarım”.

Önsöz haricinde, kitabın kapağında ya da başka bir yerinde çevirmen adları bulunmuyor. Özege Kataloğu’nda ise çevirmen olarak Necmeddin Rıfat ve Hakkı adları yer alıyor. Ancak önsöze göre asıl çeviriyi Ziya Nuri’nin yapmış olabileceği Necmeddin Rıfat Bey ve Hakkı Beylerin ise kendisine yardımcı oldukları da düşünülebilir.

Kitaptaki konferansların konu başlıkları : Şekerli diyabet, Glisemi, Asidoz, Kilye tagayyüratının tezahürat-ı mühimmesi, Kebed adem-i kifayesi, İfrazat-ı dahiliye-i mecmûa arâzı.

163- **Mebâdî-i Fenn-i Menâfi’ü’l-Azâ.**

Kemal Cenab [Berksoy] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İlm-i Menâfiü’l-Azâ Muâvini, Doktor.*)
Dersaadet, h.1321 [1903], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 597 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 12367

TBTK : 5986

A.Kzg. : s.165 / 164

AK : Gökay. E 504

CTT : 615 / KEM

MK : 1964 A 1065, 1978 A 116, 1948 A 2650, 1974 A 310

SK : Basma bağışlar 1785

KONU : Fizyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Tahdis-i nimet ve arz-ı maksad* başlıklı önsöz ile *Mukaddime* başlıklı giriş yazısı, sonunda ise üç sayfalık fihrist ile üç sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Kapakta *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tedkik-i Müellefat Komisyonu’nun tasdik ve takdirini haizdir* notu var. Kemal Cenab önsözde; doktora ve sınıf sınavlarına hazırlık sırasında edinilmiş bilgilerin hatırlanması ve yenilenmesinde kullanılacak eserlere gereksinim olması nedeniyle Şakir Paşa’nın da teşvikleriyle ilk eseri olan bu kitabı yazdığını belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Nazariye-i hücreviye, Alâim-i mihanikiye-i hazım, Harekat-ı mide, Teneffüs-i ensicevi, İfrazat-ı hariciye ; ifraz-ı bevlî, Küreyvat-ı dem, Hararet, Zükura mahsus alâim-i tenasüliye, İlka.

Mebâdî-i Târih-i Tabîiye-i Tıbbiye Kısım-ı evvel ; İlm-i Hayvânât

Bkz.

İlm-i Hayvânât ; Mebâdî-i Târih-i Tabîiye-i Tıbbiye Kısım-ı evvel

Mebhas-ı Telkîh-i Eşcâr.

Bkz.

Rehnüma-yı Garrasin.

Mebhas-ı Tenbik-i Eşcar.

Bkz.

Rehnüma-yı Garrasin.

Mebhas-ı Teşzib-i Eşcâr.

Bkz.

Rehnüma-yı Garrasin.

Mebhasü'l-Âsab.

Bkz.

İlm-i Teşrih-i Tavsifi : Hasan Mazhar – Yusuf Rami

Mebhasü'l-Âhşâ.

Bkz.

İlm-i Teşrih-i Tavsifi : Hasan Mazhar – Yusuf Rami

164- Mebhasü'l-Cenîn / Embryologie.

Verneuil (*Doktor.*)

Çev.: Osman Nuri [Eralp] (*Yirminci Ordu-yı Hümayûna mensub Medine-i Münevvere cânib-i eşrefinde ârâmsâz olan nizamiye elli dördüncü alay etibbasından, Doktor, Binbaşı, Elhac.*)
h.1299 [1882], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 5+2+111 s., Res., 1 Pl. [L.H.:+]

S. Ö. Kat. : 12433

A.Kzg. : s.157 / 53

JABO : 1882 / 1884, s. 55 / 245

BDK : Bayezid 4130, Bayezid 4134

CTT : 611.013 / VER

İTT : C 3131

MK : 1959 A 287

S.Ö.Erz.: 8667

KONU : Embriyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık fihrist, bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ve iki sayfalık *Dibace* başlıklı önsöz ile dört sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş yazısı bulunuyor. Kitabın sonunda ise bir adet *Deveran-ı cenin* başlıklı çizim ve ayrıntılı açıklaması bulunuyor. Çevirmen Osman Nuri önsözde kitabı çevirme amacını şöyle ifade ediyor: “Vatan evlatlarına bir anı ve hayırla anılmaya vesile olmak heves ve amacıyla Jamain’in İlm-i teşrih’inin zeyli olan Verneuil adlı hekimin, çevirisini başarabildiğim Mebhasü'l-cenin adlı eserini inceleyecek kişilerin gördükleri hataları düzeltmeleri dileğiyle basım ve yayımına cüret ettim”.

Konu başlıklarından örnekler : Nutfe ve bezirat-ı nutfiye, Mebiz, Tams, Mülhakat-ı cenin, Selâ’ yahud mahfaza-i hariciye-i cenin, Meşime, Ensicelerin neşvüneması nazâriyat-ı hücrevi.

165- Mebhasü'l-Emrâz ve Seririyât-ı Cerrâhiye. 2. c.

Léon Moynac (*Doktor.*)

Çev.: Hayreddin (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Emrâz-ı Hariciye Muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Ameliyât-ı Cerrahiye Muallimi, İkinci Rütbeden Osmanî ve Mecidî Nişân-ı Zîşânlarıyla Altun ve Gümüş İmtiyaz ve Sanayi-i Nefise ve Muharebe Madalyalarını hâmil Operatör, Mirliva.*)

2. c.: R.1316 [1900], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası, [2]+16+909 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 12435

A.Kzg. : s. 164 /150

CTT : 617 / MOY

İTT : C 274, C 296

SK : Basma bağışlar 430

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ve 16 sayfalık fihrist bulunuyor. Kapak sayfasında ise *Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne ruhsatiyle basıldığı* notu var. Fihristin başındaki cild-i sâni, metnin ilk sayfasındaki sekizinci bab notları ve çevirmenin önsözdeki ifadelerinden kitabın birinci cildinin de olması gerektiği anlaşılıyor, fakat kütüphane ve katalog taramalarımızda bu cilde ulaşamadık. Kitap Özege ve A. Kazancıgil kataloglarında da sadece ikinci cilt olarak yer alıyor, S.Ö. Erz.'da cilt kaydı yok, MK CD'sinde ise birinci cilt olarak kaydedilmiş, ancak tüm kaynaklardaki künye bilgileri elimizdeki ikinci ciltle aynı. Çevirmen Hayreddin önsözde kitapla ilgili olarak şu bilgileri veriyor: "Fransa'nın ünlü hekimlerinden Moynac'ın yazdığı ve tıp öğrencileri arasında öğrenimi kolaylaştırması açısından olağanüstü değeri bulunan emraz ve seririyât-ı cerrahiye kitabının emraz-ı nahiyeviyesi kısmını Türkçeye çevirmeye çalışmışım. Eser bu kez Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne tarafından incelenerek takdir ve tasdik edildiğinden Mektebin matbaasında basılmasına cür'et ettim".

Konu başlıklarından örnekler : Âfat-ı cerhiye, Emraz-ı esnan, Emraz-ı unk, Ekyas-ı vilâdiye, Evram-ı selime, Evram-ı seretaniye, Emraz-ı hançereviye, Flegmon ve huracat, Fıtuk-ı batniye, Zatü'l-mesane, Kadınların emraz-ı efrenciyesi.

166- **Mecmûa-i Mi'yârât.**

Midhat Salim (*Yedinci sınıf talebesinden ve Kimyâ-yı Madenî Muallim Muâvinlerinden.*)
h.1309 [1892], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, 95 s., Res., El Y. Taş bs. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 12581

CTT : 540 / MİD

KONU : Kimya - Genel – Organik - Anorganik

ÖZELLİKLER : El yazısından taşbasması tekniğiyle çoğaltılan kitabın başında üç sayfalık *İfade-i Muharrir* başlıklı önsöz bulunuyor. Midhat Salim önsözde; kimyanın öneminden ve kendisinde uyandırdığı öğrenme heyecanından söz ederek, eserin iki buçuk yıllık emeğinin sonucunda ortaya çıktığını belirtiyor. Kitabı öğrenci arkadaşlarına kolaylık olmak üzere bazı kimya kitaplarından alıntılar ve çeviriler yoluyla oluşturduğunu söylüyor ve hocası Vasil Efendi'ye tashihleri, arkadaşı Arif Efendi'ye de basılması konusundaki yardımlarından dolayı teşekkür ediyor. Kitabın ön kapağında; *Gerek madenî ve gerekse uzvî kâffe-i ecsam-ı kimyeviye'nin evsaf-ı mümeyyizeleriyle bir kısmının usul-i tasfiye ve suret-i istihsalleri hakkında ma'lûmât-ı mücmele ve müfideyi havidir* notu ile arka kapağında Lavoisier'nin resmi bulunuyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kimya-yı gayr-i uzvî, Hamızlar, Turnisol, Kükürt, Klor, Kalsiyum emlâhı, Gliserin, Nikotin, Morfin, Santonin, Dijitalin, Antipürin.

Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Nizamnâme-i Dâhilisinde Münderic Mevadd-ı Cezâiyenin Sûret-i Tatbîkinin Şerhidir.

Bkz.

Mer'iyet Ahkâmına 4 Seferü'l-hayr Sene 1328 ve 1 Şubat Sene 1325 Târihinde İrâde-i Seniyye Hazret-i Pâdişahî Şeref-sâdır Olan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Nizamnâme-i Dâhilisinde Münderic Mevadd-ı Cezâiyenin Sûret-i Tatbîkinin Şerhidir.

167- Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Talebesine Mahsûs Aylık Not Kitabı.

Sadeddin Vedad [Koçer] (*Müderris Muavini, Bey.*)

Haydarpaşa, R.1340 / 1924, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 114 s. [L.H.:+]

“Kitapları olmayan derslere ait notlar serisi”.

S.Ö. Kat. : 12935

İTT : K 1224

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler vb. bölümleri bulunmayan kitabın arka kapağında, *Sadeddin Vedad Bey'in Hariciye notlarından ders mecmuası* notu var. Kitabın baskı tarihi ön kapakta 1339 / 1923, arka kapakta ise 1340 / 1924 olarak verilmiş.

Konu başlıklarından örnekler : İbtal-i hiss-i umumi veya tenvîm, Protoksid diazod, Eter-i kibrit, Kloroform, Brom etil, Klor etil, İbtal-i hiss-i umumi hengamında ani olarak zuhur eden avârızın def'i çareleri, Pansuman, Cerrah ve muavinlerin asepsisi, Dahili-i veridi zerekat, Bezl-i batnî, Bezl-i sadr, Sargılar.

168- Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'nin Dâhilî Tâ'limâtı.

R.1325 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [4]+26 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 12934

AMKS : EHT 2847

MK: 1949 A 445, 1968 A 1357

S.Ö.Erz.: 8935

KONU : Yönetmelik

ÖZELLİKLER : Yönetmeliğin Özege'de kayıtlı başka matbaada basılmış ikinci bir baskısı daha var¹. Yayının başında üç sayfalık ve *Şura-yı Devlet Tanzimat Dairesi Mazbatası* başlıklı yazı bulunuyor. Bu yazıda; Tıp Fakültesi'ne bağlı Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye hakkında düzenlenerek Erkan-ı Harbiye-i Umumiye Dairesi ve Meclis-i Şura-yı Askeri tarafından uygun görülüp onaylanmış olan yönetmeliğin gerekli incelemesinin yapılması ve sonucunun bildirilmesi amacıyla kendilerine gönderildiği ve bu tezkerenin Tanzimat Dairesi'nde okunarak okul müdürü Galip Bey'in de katılımıyla incelendiği belirtiliyor. Daha sonra bu toplantıda Galip Bey'in konu hakkında yaptığı açıklamalar ve uygun bulunmayan maddelerin ne şekilde düzeltilmesi gerektiği konusunda alınan kararları içeren metin yer alıyor.

Toplam 140 maddeden oluşan yönetmelik fasıl ve kısımlara ayrılmış. Kitabın sonunda 4 *Muharrem sene 328* [16 Ocak 1910] ve 3 *Kanun-ı sâni sene 325* [16 Ocak 1910], *İrade-i seniye tarihi : 4 Safer sene 328* [15 Şubat 1910] - 1 *Şubat sene 325* [15 Şubat 1910], *aslına mutabıktır, Kalem-i Divan-ı Hümayûn* kaydı var.

Yönetmelikten bazı madde başlıkları : Müdür, Müdür Muavini, Dahiliye Müdürü, Müzakereci Etıbbâ, Matbah nöbetçileri ve taamhane, Umur-ı sıhhiye.

Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Fenn-i İspeçyâriye Hocası Rifatlı Hüseyin Efendinin Tertib Eylediği “Devlet-i Âliye Târîhi”dir.

Bkz.

¹ --İst., 1329 [1913], Resimli Kitab Matbaası, 27 s.

Mücmel Devlet-i Âliye Târihi.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Emrâz-ı Umûmiye Muallimi Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Fenn-i İspeçyari Hocası Âsitâneli Doktor Elhac Hüseyin Efendi'nin Cem' ve Tertib Eylediği Bedreka-i Etıbba Kitabıdır.

Bkz.

Bedreka-i Etıbba.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tadrîs Olunan İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî.

Bkz.

İlm-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî ; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tadrîs Olunan.

169- Menâfi'ü'l-Azâ ; Fisiyoloci. 2 c.

Jules Béclard (*Paris Dârülfünûn-ı Tıbbiyesi Fisiyoloji Muallimi.*)

Çev.: Mehmed Nuri (*Birgivi Kâtipzâde, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Hoca Muavinlerinden, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de İlm-i Emrâz-ı Hariciye Muallimi, Binbaşı Doktor.*)

1.c.: H.1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 4+[12]+[1]+625 s. [L.H.: -]

2.c.: İst., H.1291 [1874], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 3+[1]+[11]+[1]+724+2+[1] s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 5817

TBTK : 5754, 5756

A.Kzg. : s. 155 / 25

AK : 219

BDK : K.137036

CTT : 612 / BEC

FMK : Tıb 229 / 258

MK : 1973 A 620

MİF : Arapgirli 586/1-2

S.Ö.Erz.: 24396¹

SK : Basma bağışlar 900, Basma bağışlar 918, İzmirli Hakkı 1406

KONU : Fizyoloji

ÖZELLİKLER : Birinci cildin başında *Mekteb-i Fünun-ı Tıbbiye Muallim Muavinlerinden Miralay İzzetlü Ali Raşid Bey'in takrizidir* başlıklı ve genel olarak bilimin öneminden, fizyolojiden ve kitaptan bahseden üç sayfalık önsöz ile 12 sayfalık fihrist bulunuyor. Ayrıca başlıksız bir sayfada; bu cildin, yedinci sınıf öğrencilerinin eğitim ve öğretiminde kullanılmak üzere, genelde sindirim sistemi konularında ve 1288 Ağustos'undan [Ağustos 1872] itibaren Fransızca'dan Türkçe'ye ders ders çevrilerek basıldığı, 1289 Nisan'ında [Nisan 1873] tamamlandığı, ikinci cildin de basıma hazır olduğu belirtiliyor. İkinci cilt Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Askeriye, Fenn-i Menafiü'l-Azâ muallimleri Mustafa ve Şemsi tarafından yazılan başlıksız ve iki sayfalık önsözle başlıyor. Mustafa ve Şemsi burada; fen dallarındaki gelişmelerin Türkçe'ye çeviriler yoluyla aktarılmasının gereğinden söz ederek, çeviriyi yapan Mehmed Nuri'yi kutluyor ve bundan sonra bu konuda çevrilecek kitaplar için bu kitaptaki terminolojinin kaynak kabul edilmesini öneriyorlar. Bu önsözden sonra 11 sayfalık fihrist yer alıyor. İkinci cildin sonunda ise Mehmed Nuri; Beclard'ın beş baskı yapan tek ciltlik fizyoloji kitabını, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin kararı ile iki cilt olarak çevirmekle görevlendirildiğini ve

¹ Yazar adı yer almıyor.

üçüncü, dördüncü derecede önemli olan konuların çevirilip basılmasından bu defalık kaçınıldığını belirtiyor. Kitabın en sonunda Arslan Efendi'nin dört mısralık bir övgü şiiri yer alıyor. Kitap hakkında *o dönemin fikri hayatına dolaylı olarak çok tesiri olmuştur*¹ yorumu yapılıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Vazaif-i iğtiza beyanındadır, Hazmın tarif ve taksimi, Mekulat-ı nebatiye, Meşrubat, Hazmın alâmat-ı kimyeviyesi beyanındadır, Usare-i pankreasiye, Teneffüs beyanındadır, Tıhal, Mefasil, Asab beyanındadır, Harekat-ı cenin, Vilâde, Irza', Esnan.

170- Menâfi'ü'l-Etfâl.

[İsmail Paşa]²

h.1262 [1846], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne, [5]+48 s., Taş bs., [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 13086³

N.Y. : 13

AK : Sel.1597

CTT : 618.9 / MEN

MK : 1972 A 583

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında beş sayfalık, besmeleyle başlayan, çoğunlukla sağlığa dair Arapça ayet ve hadislerden oluşan ve padişahın bu konuda gerekli önlemlerin alınması isteğini belirten bir bölüm ile ardından iki sayfalık başlıksız önsöz bulunuyor. Niyazi Berkes kitabın bu ilk bölümü için; "Mahmut'un bir iradesiyle 1939'da çiçek aşısı uygulamasına başlandı, mutaassıplar gürhunca karşı gelinmesini engellemek için aşının şeriatça caiz olduğuna dair fetva çıkarıldı ve bu fetva çiçek aşısı risalesinin başına kondu"⁴ diyor. Risalenin başındaki bölüm tam olarak bir fetvanın basılı hali değilse de Niyazi Berkes'in sözlerini doğrulayıcı nitelik taşıyor.

Kitabın dış kapağında isim; *Beyn-e'n-nâs meşhur olan çiçek illetinin hîn-i zuhûru ve lisan-ı Arabî'de telkîh-i cüderi tabir olunan çiçek aşısının ihtirâ' ve vuku'u ve ahâlî-i Avrupa'nın teveccühle kabulü ve suret-i amel ve icrâsına mütedâir risâle-i matbûadır* olarak yer alıyor. Kitapta yazarının kim olduğu hakkında bilgi yok. Ancak Yeşim Işıl Ülman Doktora Tezi'nde⁵; 1846'da Hekimbaşı İsmail Efendi'nin hazırladığı Çiçek Aşısı Risalesi taşrada dağıtılmış ayrıca taşraya, aşı uygulamalarına nezaret etmek ve aşının saflığını korumakla görevli on aşıcı gönderilmiştir. Burada sözü edilen Çiçek Aşısı Risalesi aynı yıl Tıbbiye'nin matbaasında basılan ve şimdiye kadar yazarı bilinmeyen Menâfiü'l-Etfâl (İstanbul 1846) olmalıdır ifadesiyle kitabın yazarının İsmail Paşa olduğunu ortaya koymuş.

¹ Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. c.2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s.155 / 25

² Y. Işıl-Ülman: "Journal de Constantinople'a Göre Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'nin Galatasaray Dönemi".

İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Doktora Tezi, s.114

³ Kitap Özege'de doğru olarak *Menâfi'ü'l-Etfâl* adıyla yer almış. Ancak N. Akbayer "Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu'na zeyl'z zeyl (IV) (Ekler-tamamlamalar-düzeltilmeler)" adlı yazısında (*Müteferrika*, No: 15, 1999-1, s. 79), kitabın önsözünde geçen adını atladığından, kitap adını dış kapakta olduğu şekliyle *Beyn-e'n-nâs meşhur olan çiçek illetinin hîn-i zuhûru ve lisan-ı Arabî'de telkîh-i cüderi tabir olunan çiçek aşısının ihtirâ' ve vuku'u ve ahâlî-i Avrupa'nın teveccühle kabulü ve suret-i amel ü icrâsına mütedâir risâle-i matbûadır* olarak vermiş ve Özege Kataloğu'nda da *Menâfiü'l-efâl* adı ile aramadığı için kitabın Özege Kataloğu'nda olmadığını belirtmiş.

⁴ N. Berkes: *Türkiye'de Çağdaşlaşma*. s. 189

⁵ Y. Işıl-Ülman: "Journal de Constantinople'a Göre Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'nin Galatasaray Dönemi". s.114

Yazar önsözde, kitabın küçük bir risale olarak *Menâfiü'l-Etfâl*¹ adı ile düzenlendiğini, halka hastalığı ve aşının yararlarını anlatmak için dört dilde bastırılması hakkında emir ve padişah buyruğu olduğunu belirtiyor. Yazar bu dillerin Türkçe, Rumca, Ermeni ve Yahudi dilleri olduğunu yazıyor.

Kitap hakkında; *çocukken çıkardığı çiçeğin yüzünde bıraktığı izlere üzülen Abdülmecid I (1839-1861) 1845'de ortaya çıkan çiçek salgını ile yakından ilgilenmiş, bir çok çocuğu huzurunda aşılatarak halkı aşıya alıştırmak istemiştir*² yorumu da yapılıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Cüderi-i bakari-i sadıkın alâmat-ı mütenevvia-i mahsuseleri bervech-i ati zikr ve beyân olunur, Cüderi-i bakariyi kâzib sadıkından fark ve temyiz olunmak üzere zata mahsus olan alâmat-ı mütenevvia-i bervech-i ati beyân ve hikâye olunur.

171- Mer'iyet-i Ahkâmına Bi'l-istizân İrâde-i Seniye-i Hazret-i Hilâfet-Penâhî Şeref-Müteâllik Buyurulmuş Olan Aşı Nizâm-nâme-i Hümâyûnu Sûretidir.

[1. bs.:] İst., h.1322 [1904], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 24 s. [L.H.:]

[2. bs.:] İst., h.1323 [1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 24 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 13185

TBTK : 4987

CTT : 614.406 / AŞI (1323 bs.sı)

S.Ö.Erz.: 804 (1322 bs.sı)

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : İki baskısı bulunan Çiçek aşısı hakkındaki tüzük 28 maddelik *Aşı Nizamname-i Hümayunu* ile 18 maddelik *Ta'limat Sureti* 'nden oluşmuş.

Tüzükte; kimlerin, hangi zamanlarda, nerede ve nasıl aşılanacakları, nizamnamedeki kurallara uymayanlara uygulanacak cezalar, bu işlem için nelerin gerektiği ve yapılması yasak olan işlemler bildiriliyor. Ayrıca aşılama sırasında hangi kayıtların tutulacağı ve salgın zamanlarında uygulanması gereken kurallar da maddeler halinde yer alıyor.

172- Mer'iyet-i Ahkâmına 4 Saferü'l-Hayr Sene 1328 ve 1 Şubat Sene 1325 Târihinde İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişahî Şeref-Sâdır Olan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Nizam-nâme-i Dâhilisinde Münderic Mevadd-ı Cezâiyenin Sûret-i Tatbîkinin Şerhidir.

R.1326 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 23 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : Yok

CTT : 610.06 / MER

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : Basılı kaynaklarda yer almayan ve adında yer alan tarihlerden 14 şubat 1910'da yürürlüğe girdiği anlaşılan içtüzükte 83 ek madde bulunuyor.

Tüzükteki bazı madde başlıklarından örnekler : Mevadd-ı umûmiye, Yoklama, Resm-i selâm ve mafevke hürmet, Kıyafet, Nısf-ı izinsizlik, İzinsizlik, Habs-i âdî ve habs-i riyazi, Müdür tarafından ve müdir muavini tarafından tevbih.

¹ Kitap hakkında ayrıntılı bilgi için bkz. A.S. Ünver : *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi*. İst., 1948, "İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü", s.65-70

² Nuran Yıldırım : "Türkçe basılı ilk tıp kitapları hakkında". s.449

173- **Mer'iyet-i Ahkâmına İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişâhi Şerefsadır Olan Tıp Fakültesi Nizamnâmesinden Talebeye Aid Olan Mevâdd.**
İst., r.1332 [1916], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 13 s. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 13190

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Özege Kataloğu'nda künyesi yer alan kitapçık taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

174- **Meslûlünde Mübâdele-i Azotiye.**

Hadi Müştak (*Doktor.*) –

Rasim Ali (*Doktor.*)

İst., R.1338/1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 16 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. No : 13260

TBTK : 12043

AK : Gökay. E 501

İTT : C 2592

MK : 1972 A 930, 06 MİL K 1954 A 236

KONU : Biyo- Kimya

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler gibi bölümleri bulunmayan ve konu başlıkları genelde Fransızca yazılan kitapçığındaki konulardan bazıları şöyle : İdrarların miktarı, Azote total, Purine-azote des purines, Ammoniaque-azote de l'ammoniaque, Azote aminé, Creatinine, Netayic.

Mesnevî

Bkz.

Gülşen-i Tevhid ; Mesnevî

175- **Mevâlid-i Selâse. 4 cüz**

Çev.: Hüseyin Remzi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye 'de İlm-i Hayvanat ve Mekatib-i Mülkiye ve Askeriye 'de Hifzü's-sıhha Muallimi, Tabib, Kaimmakam.*)

Cüz-i evvel : **Dârüşşafaka Beşinci Senesinin Mevalid-i Selâsedden ; Usûl-i İlm-i Hayvanat :**
H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 81 s., Res. [L.H.: -]

Cüz-i Sanî : **Dârüşşafaka Beşinci Senesinin Mevalid-i Selâsedden ; Usûl-i İlm-i Nebatat.**
H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 84-164. s., Res. [L.H.: -]

Cüz-i Salis : **Dârüşşafaka Beşinci Senesinin Mevalid-i Selâsedden ; İlmü'l-arz ve'l Maâdin.**
H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 166-236. s., [L.H.: -]

Mukaddime-i Târih-i Tabî ; Mevâlid-i Selâse. İst., H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 31 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 13362, 14366¹

A. Kzg. : 156 / 34

TBTK : 14279, 14284²

¹ Kitap Özege'de, "Mukaddime-i Tarih-i tabii; Mevalid-i Selase" ve "Mevalid-i Selaseden Usul-i İlm-i Hayvanat, Usul-i İlm-i Nebatat ve İlmü'l-arz Ve'l Maâdin" adlarıyla iki ayrı kitap olarak kaydedilmiş.

² TBTK'da da Özege'deki gibi iki ayrı kitap olarak yer almış.

MK : 1949 A 744 (Mukaddime-i Tarih-i tabii), 1949 A 745 (1-3. cüzler),
S.Ö.Erz.: 9920¹
SK. Tırnovalı 1605²

KONU : Zooloji - Botanik – Jeoloji

ÖZELLİKLER : Mevâlid-i Selâse (üç cüz) ve Mukaddime-i Târih-i Tabîi olarak dört bölümden oluşan kitap farklı katalog ve kütüphanelerde çoğunlukla iki ayrı kitap olarak işlem görmüş. Kitap MK'de iki ayrı kitap olarak, SK ve Erzurum'da ise tek kitap olarak ciltlenmiş. Birinci ve ikinci cüzün kapağına Muharrem 1294 [Ocak-Şubat 1877], üçüncü cüzün kapağına Rebiyülevvel 1294 [Mart-Nisan 1877], *Mukaddime-i Tarih-i tabii* ; *Mevalid-i selase* bölümünün kapağına ise Rebiyülâhîr 1294 [Nisan Mayıs 1877] tarihleri basılmış. Eserin tek bir kitabın farklı bölümleri olduğu sonucuna; hepsinin Dârüşşafaka beşinci senesi için hazırlanması, kitap düzeni ve yazı istiflerinin aynı olması ve *Mukaddime-i Tarih-i tabii* ; *Mevalid-i selase* bölümünün kapağına basılan *Metn-i kitabda münderic 60 şekil vardır* notuna dayanarak ulaşıyoruz. Çünkü sözü edilen şekiller bu bölümde değil, kitabın birinci ve ikinci cüzünde bulunuyor. İlk üç cüzde önsöz, içindekiler vb. bölümler yok. Kitabın başına konularak ciltlenen 31 s.'lik *Mukaddime-i Tarih-i tabii* ; *Mevalid-i selase* bölümünün başında ise bir sayfalık *Mütercim'in asar-ı sairesi* başlıklı liste yer alıyor. Daha sonra *Dârüşşafaka Beşinci Sınıfının Mevalid-i Selase Programları* başlıklı 13 sayfalık bölüm ile 16 sayfalık *Mukaddime-i Mütercim* başlıklı ve daha çok bir giriş yazısı ve tarihçe niteliğindeki bölüm bulunuyor. *Mütercim'in asar-ı sairesi* ve *Mukaddime-i Mütercim* başlıklarından kitabın çeviri olduğu anlaşılıyor, ancak kimin eserinden çevrildiğine dair bir bilgiye ulaşılamadık.

Konu başlıklarından örnekler : Ecsam-ı uzviye ile ecsam-ı câmidenin evsafı; hayvanatın başlıca azâsı, Ada tavşanı teşrih-i mecra-yı hazmî, Ensice-i hücreviye, İlm-i nebatat hakkında makalat-ı külliye, Teşrih-i ensice, Kökler, Tarif-i ilm-i arz ve suhur, İlmü'l-arzın anasır-ı erbaasının birincisi suhur hakkında ma'lûmât, Taksim-i suhur.

Mevâlid-i Selâsedan ; Usûl-i İlm-i Hayvânât, Usûl-i İlm-i Nebâtât, İlmü'l-Arz ve'l-Maâdin.
Bkz.

Mevalid-i Selâse.

176- Mısır'da Salgın Surette İcra-yı Ahkâm Etmekte Olan Kolera İlet-i Müdhîşesinden Payıtaht ve Memâlik-i Saire-i Saltanat-ı Seniyeyi Muhâfaza ve Vikâye Etmek Maksudıyla İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiyeden Hükümet-i Seniyeye Arz Olunan Vesâit-i Sıhhiye.

İst., [r.1299 / h.1300 / 1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası / Journal De Constantinople Matbaası, 9(Tr.)+14(Fr.) s. [L.H.:?]

S.Ö.Kat. : 13472

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Özege Kataloğu'nda künyesi yer alan kitapçık taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

177- Miftâh-ı Teşrih.

Mass (*Paris Mekteb-i Tıbbiyesi Muallimlerinden, Mösyö.*)

Çev.: Hristo Stanbulski (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Teşrih Muallimi ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Teşrih Muallimi ve Azâ-yı Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'den, Doktor.*)

¹ S.Ö.Erz.'da *Mukaddime-i Tarih-i tabii* başlığı ile ve 236 s.lık tek kitap olarak kaydedilmiş.

² Eser, S.K.'da tek kitap olarak ciltlenmiş.

Dersaadet, h.1290 [1873], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 11+112+14+93 s., Res., 112 Pl., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 13513

CTT : 611 / MAS

FMK : Tıb 321,1-2

GATA : TK 482 Car Ver 1902

İTT : K 2761, K 440

S.Ö.Erz.: 9340

KONU : Anatomi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ve *Azâ-yı beden-i insanînin ne suretle teşrih olunacağını ve bu kitabın havi olduğu sahife ve şekillerin ne tarîk üzere muayene ve mütalâa olunacağını mübeyyin cedvel-i umumîdir* başlıklı sayfa ve şekil numaralarını içeren altı sayfalık bir dizin bulunuyor. Kitabın sonunda ise dokuz sayfalık fihrist, dört sayfalık doğru-yanlış cetveli ve 92 sayfalık *Osmanlıcadan-Fransızcaya Lugat-ı Teşrihiye* başlıklı önemli bir anatomi sözlüğü yer alıyor. Kitabın sayfa numaralarında farklı bir sistem uygulanmış : Kitabın karşılıklı sayfalarının bir tarafında, 112'ye kadar numaralanmış sayfalar halinde çizimler yer almış. Her bir resimli sayfada genelde birden çok resim var. Bu sayfaların karşısındaki, yine 112'ye kadar numaralanmış sayfalarda ise resimlerin açıklamaları bulunuyor. Ancak bu açıklama sayfalarının sayısı kullanılan resim sayısına göre artmış, örneğin ikinci sayfa iki ayrı sayfaya basılmış, ancak her iki sayfaya da 2.s. rakamı basılmış. Hristo Stanbulski önsözde; eserin Mass adlı anatomistin yazdığı anatomi atlasından çevrildiğini ve yararının hacminden büyük olması nedeniyle Osmanlıca'ya çevirdiğini belirtiyor. Çevirmen ayrıca, anatomi terimlerinin kolay öğrenilebilmesi ve yanlışsız telaffuz edilebilmesi amacıyla çeşitli sözlüklerdeki anatomi terimlerinin çoğunu kitaba eklediğini söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : s. 1-12: Mebhasü'l- izâm, s. 13-20: Mebhasü'l-mefasil, s. 21-38: Mebhasü'l-adalât, s. 39-42: Mebhasü'l-sıfakât, s. 43-57: Mebhasü'l-ahşa, s. 58-85: Mebhasü'l-eviye, s. 86-112: Mebhasü'l-asab.

178- Muâfiyet.

Paul Curmo (?)

Çev.: Behcet Nezihî (*Doktor.*)

Dersaadet, R.1327 [1911], Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 135+[2]+[1] s., Res. [L.H.:+]

“Seririyât Mecmuası Külliyyatı Numero : 4”

S.Ö. Kat. : 13880

TBTK : 5788

AK : Gökay. E 758

CTT : 614.4 / CVR

KONU : Bağışıklama

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık *Başlamadan evvel* başlıklı bir önsöz ile sonda iki sayfalık fihrist ve bir sayfalık Behcet Nezihî'nin *Hasta Başında Rehber* adlı kitabının reklâmı yer alıyor. Behcet Nezihî önsözde; kitabını Paul Curmo(?)'nun Emraz-ı Umûmiye'sinden çevirdiğini belirterek kendisini cesaretlendirenlere teşekkür ediyor.

Konu başlıklarından örnekler : Muafiyet, Ahlatın teamülü, Mikropların hall-i iktidarı, Antisitolizinler, Aglutinasyon hususunun detalet ve tatbikatı, Mevad-ı kimyeviye zerkiyle tevlid edilen presipitinler.

179- Muâfiyet ve Usûl-i Muâfiyet ; Wassermann Usûlü.

Server Kâmil [Tokgöz] (*Tıb Fakültesi Bakterioloji Şefi, Etfâl Hastahânesi Laboratuvarından mezun, Doktor.*)

R.1326 [1911], Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye, 87+[2] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 13882

AK : Gökay.E 174

CTT : 614.4 / SER

CMK : K. 118

İTT : K 2181

MK : 1956 A 336

S.Ö.Erz.:9597

KONU : Bağışıklama

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık Muallim Rifat Muhtar tarafından yazılmış tanıtım yazısı ile Server Kâmil'in *İfade-i Meram* başlıklı önsözü bulunuyor. Kitabın sonunda ise iki sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Rifat Muhtar kitabı tanıtırken; *bizde bütün fünunun şubatında olduğu gibi bakteriyolojide dahi bu zeminde hiç bir eser intişar etmemiştir* derken, Server Kâmil de önsözde teşvikleri nedeniyle Rifat Bey'e teşekkür ediyor. Kitabın dış kapağındaki *Her hakkı saklı olup mühürsüz nüshalar sahtedir* uyarısından, günümüzdeki korsan kitap olayının 1900'lü yılların başında da başvurulan bir yöntem olduğu anlaşılıyor.

Kitapta iki başlık bulunuyor : Muafiyet ve usul-i muafiyet, Wassermann usulünün esası.

180- Muallim Saadetlü Esad Paşa Hazretlerinin Nutuklarıdır ; Hürriyet, Adalet, Müsavat.

Esad [Işık] (*Paşa*)

R.1324 [1908], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 16 s. [L.H.: -]

Not tutup bastıran : M. Hâzık

S.Ö. Kat. : 13901

TBTK : 10221

CTT : 610 / MUA

S.Ö. Erz.: 22805

KONU : Politika

ÖZELLİKLER : Kitapçık M. Hâzık tarafından yazılan bir sayfalık başlıksız önsöz ile başlıyor, daha sonra *Suret-i nutuk* başlıklı 14 sayfalık bölüm yer alıyor. Yayın, İkinci Meşrutiyet'in ilânı sırasındaki heyecanlı duyguları yansıtıyor. M. Hâzık önsözde Esad Paşa'yı överek, kitapçığı onun konuşması sırasında tuttuğı notlardan bastırıldığını belirtiyor. Esad Paşa ise nutkunda, genel olarak tıptaki gelişmelerden, sağlık alanındaki eksiklerimizden ve bu konudaki deneyimlerinden söz ediyor.

Mufassal Hıfz-ı Sıhhat. 1. c.

Bkz.

Hıfz-ı Sıhhat; Mufassal. 1. c.

Mufassal Müfredât-ı Tıb ve Fenn-i Tedâvî.

Bkz.

Müfredât-ı Tıb ve Fenn-i Tedâvî; Mufassal.

Muhtasar Hesab İlmi Risalesi.

Bkz.

Risâletü'l-hesâb.

Muhtâsâr Teşrîh-i Nevâhî.

Bkz.

Teşrîh-i Nevâhî ; Muhtâsâr

181- Muhtıra-i Kehhâl.

L.A. de Saint-Germain (*Etfâl-i Marîz Hastahanesi Cerrahî, Doktor*) –

A. Valude (*Paris Dârülfünûnu Seririyât-ı Kehhâliye Muavini, Doktor.*)

Çev.: Mustafa Münif (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Seririyât-ı Kehhâliye Muavin-i Fahrîsi, İzzetlû Doktor, Efendi.*)

h.1306 [1889], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 83 s., Res. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 14322

A.Kzg. : s. 159 / 89

CTT : 617.7 / GER

FMK : Tıb 316

KONU : Göz Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş vb. bölümleri bulunmayan kitabın sonunda üç sayfalık fihrist yer alıyor. Kitabın kapağındaki *Vakayi-i Tıbbiye Gazetesi'nden müstahreaddir* notundan daha önce Vakayi-i Tıbbiye'de yayınlandığı anlaşılıyor.

Fasıllara ayrılmış olan kitaptan bazı konu başlıkları : Uzaktan muayene, Vazaif-i ayının muayene-i manevisi, Yandan tenvir, Muayene-i karü'l-ayn, Usul-i maddi, Astigmatizm yâni adem-i tayin-i mihrakın muayenesi, Astigmatizmaya mahsus olan camların suret-i tertibi, Pomatalar, Edviye-i butlân-ı his, Muzâdd-ı iltihabat.

Mukaddime-i Târih-i Tabîi ; Mevâlîd-i Selâse.

Bkz.

Mevâlîd-i Selâse.

Musavver Emrâz-ı Bevliyede Usûl-i Muayene ve Teşhîs ve Bel Soğukluğu ve İhtilâtâtının Teşhîs ve Tedâvîsi.

Bkz.

Emrâz-ı Bevliyede Usûl-i Muayene ve Teşhîs ve Bel Soğukluğu ve İhtilâtâtının Teşhîs ve Tedâvîsi; Musavver.

Musavver Emrâz-ı Cildiye. 2c.

Bkz.

Emrâz-ı Cildiye; Musavver. 2c.

Musavver Emrâz-ı Zühreviye.

Bkz.

Emrâz-ı Zühreviye; Musavver.

Mücmel Devlet-i Aliye Târihi.

Bkz.

Devlet-i Aliye Târihi; Mücmel.

182- Mücmele-i Fenn-i İспенçiyârî.

Tevfik Vacid (*Dârülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi Muallimlerinden, Doktor, Miralay.*)
Dersaadet, R.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 264+8+4 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 14603

BDK : K.24036

CTT : 615.4 / TEV

CMK : K. 209

MK : 1961 A 495, 1972 A 23

S.Ö.Erz.: 24981

SK : Basma bağışlar 380

KONU : Eczacılık

ÖZELLİKLER : Kitabın başında beş sayfalık *İfade-i Meram* başlıklı önsöz, sonunda ise sekiz sayfalık fihrist ile iki sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Dış kapaktaki *Fatiha-i ikbal-i millet olan Meclis-i Mebusan'ın yevm-i küşadına şerefmişadif 4 Kânun-ı evvel 1324* [17 Aralık 1908] *Pencşenbih gününe hatıra-i server ü şadımâni olmak üzere meclis-i mezkur nâmına ihda edilmiştir* notu ile İkinci Meşrutiyetin ilanı ve bu sayede tekrar oluşturulan Meclis-i Mebusan'a destek bildiriliyor. Yazar önsözde; fenn-i ispençiyariden, eczacı ve hekimlerin bu konuda neleri bilmeleri gerektiğinden söz ediyor ve kitabın içeriğini belirtiyor. Ayrıca kitabını *edebiyat-ı tıbbiye*ye lâyük sadelikte yazdığını söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Reçete kavaidi, Adem-i kabiliyet-i i'tilâf cetveli, Evzan ve mikyas-ı makadir-i edviye, Mebhas-ı sümum, Tesemmümat, Ma'lûmât-ı saydelâniye, Eşkal-i ispençiyârîye.

183- Müfredât-ı Tıp ve Fenn-i Tedâvî; Mufassal. 1.c. 1. ve 2. cüz 3.bs., 2.c. 2. bs.

Münir (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Mekteb-i Tıbbi-i Askeri'de Müfredât-ı Tıp ve Fenn-i Tedâvî ve Mekteb-i Tıbbi-i Mülki'de Kimya-yı Uzvî ve Fenn-i İspençiyârî Muallimi, Doktor, Binbaşı.*)

2.c.; 2.bs.: İst., h.1309 [1892], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+579 s.,Res. [L.H.:+]

1.c., 1. cüz ; 3.bs.: Ek ve değişikliklerle ; Münir (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Müfredât-ı Tıp ve Fenn-i Tedâvî ve Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Fenn-i İspençiyârî Muallimi, Tabip, Binbaşı, Merhum*) –

Mehmed Ref'i (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Müfredât-ı Tıp ve Fenn-i Tedâvî Muallim Muavini ve Tedkik-i Müellefat Komisyonu Kâtibi, Tabip, Kolağası*) : **Mufassal Müfredat-ı Tıp; Medhal, Ma'lûmât-ı Evveliye ve Fenn-i Tertib-i Edviye:** Dersaadet, h.1322 [1904], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8+485 s., Res. [L.H.:+]

1.c., 2. cüz ; 3.bs.: Münir - Mehmed Ref'i. Dersaadet, h.1322 [1904], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+488-1266. s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 14001, 14655

A.Kzg. : 155 /26, s.158 / 89, 159 / 84

BDK : K.29735 (3.bs.1.c.)
CTT : 610 / MÜN (2.bs.2.c., 3.bs. 1.,2. cüz)
CMK : K. 174(2.bs. 2.c.),
FMK : Tıb 301 / 308(1.c.)
İTT : C 306
S.Ö.Erz.: 9678 (3.bs.)
SK : Basma bağışlar 7006, Basma Bağışlar 4730 (3.bs. 1.c.)

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Üç baskısı yapılan kitabın birinci baskı ; Medhal , birinci ve ikinci ciltleri ile ikinci cilt birinci baskısı Mahmud Bey Matbaası'nda yapılmış¹. Birinci ve ikinci baskıları Münir tarafından yapılan kitap Münir Bey'in ölümünden sonra Mehmed Refi'nin ilave ve değişiklikleriyle birlikte üçüncü defa iki isimli olarak yayınlanmıştır.

Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda basılan 2. c., 2.bs.nın başında üç sayfalık fihrist bulunuyor, cildin sonunda ise 21 sayfalık alfabetik fihrist ve iki sayfalık kaynaklar listesi var. İki kitaptan oluşan üçüncü baskı ise cild-i evvel cüz-i evvel ve cild-i evvel cüz-i sâni olarak ayrılmış. Cüz-i evvelin başında dört sayfalık *Mukaddime* ve iki sayfalık *Tab-ı evvelindeki mukaddime* başlıklı önsözler ile Tevfik Vacid tarafından yazılmış üç sayfalık *Takriz* başlıklı kitabı tanıtıcı bir yazı var. Kitabın baskı tarihi dış kapakta 1322 iken, iç kapakta M.1318 / H.1320 [1902] olarak basılmış. Cüz-i sâni üç sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı önsöz ile başlıyor, sonunda ise 12 sayfalık alfabetik fihrist bulunuyor. 3. bs. 1.c., 1.cüzdeki önsözde Mehmed Ref'i; bir *Müfredat-ı tıb ve fenn-i tedavi* kitabı hazırladığı sırada merhum Münir Bey'in, zamanında en değerli eser olduğundan dolayı Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne programına kabul edilen eserinin gelişmelere ve yeni kaynaklara uygun bir tarzda tekrar basılabilmesi için Tedkik-i Müellefat Komisyonu'nca görevlendirildiğini yazıyor. Mehmed Ref'i eseri tekrar ele aldığı anda, yeniden bir eser yazar gibi, bir çok düzeltmeye gerek gördüğünü, önceki baskılarla karşılaştırılırsa bu büyük farkın açıkça anlaşılacağını belirtiyor. Mehmed Ref'i daha sonra yararlandığı kitapları ve dergileri sayarak, kitaba ayrıca her cismin Fransızca ve Latincelelerini de eklediğini söylüyor. Tüm bu nedenlerle kitabın üçüncü baskısı iki isimli olarak yayınlanmıştır.

Konu başlıklarından örnekler : Müshilât, Müshilât-ı şedide, Hâmız-ı safsaf, Usul-i fenn-i tedavi, Hamızat-ı gayr-i uzviye ve müştekatı, Hâmız-ı bor, Aspirin, Esami-i edviye, İtrah-ı edviye, İyodolin, Dicial, Kapsüller.

184- Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî.

Karl Banz (*Bonn Dârülulûm-ı Tıbbiyesi hocalarından.*)

Çev.: Hüseyin [Sabri] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Fenn-i İspeçyârî Hocası, Binbaşı, Efendi.*)

H.1292 [1875], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 8+395+16 s. [L.H.-]

S.Ö. Kat. : 14661
TBTK : 5630
A.Kzg. : s. 155 / 26

BDK : K.28960
CTT : 615 / BAN

¹1.bs. : Medhal : İst., 1305 (1888), Mahmud Bey Mtb., [5]+135 s.
2.bs. : Medhal : İst., 1305 (1888), Mahmud Bey Mtb., [7]+138 s.
1.c.; 1.bs.: İst., 1305 [1888], Mahmud Bey Mtb., 7+740s.
1.c.; 2.bs.: İst., 1309 [1892], Mahmud Bey Mtb., [6]+740 s., Res.
2.c.; 1.bs.: İst., 1306 [1889], Mahmud Bey Mtb., 4+570+1 s.

FMK : Tıb 303
IRCICA : 25742, 16782
İTT : C 1559, M 2996
S.Ö.Erz.: 10102

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz, bir sayfalık *ihbar* ve üç sayfalık ilaç isimleri ve alınabilecek miktarları gösterir tablo ile iki sayfalık *İşbu kitabın mütercimi olan Hüseyin Efendi'nin asar-ı sairesi* başlıklı liste bulunuyor. Sonunda ise bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ile 15 sayfalık fihrist var. Binbaşı Hüseyin önsözde; Bonn Dârülulûm-ı Tıbbiyesi hocalarından Karl Banz'ın kitabının, bütün Alman hekim ve eczacıları tarafından ilgi gördüğünün hatta doktora kitapları arasına girdiğinin belirlendiğini, Lyon şehri hastaneleri hekimlerinden İlkiye(?) ve Korbon (?) tarafından Fransızca'ya çevrildiğini ve kendisinin de bu nedenle kitabı Osmanlıca'ya çevirdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kürarin, Kloral, Küül-ispirto, Kafur, Tarçın, Kibritiyet-i tutya, Hâmız-ı fosfor, İyod, Müshilât, Gliserin, Hâmız-ı fenik.

185- Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî. 2 c.

Apollinaire Bouchardat (*Paris Medrese-i Tıbbiyesi hocalarından.*)

Çev.: Ahmed Remzi (*Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî Hocası, / 2. c. Mekteb-i Mezkûr Ders Nâzırı, Mirlivâ, Rodosî, Paşa.*)

El-cüz-i evvel min Müfredatü't-tıb : h.1288 [1871], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 3+88 s. [L.H.:+]

[Cüz-i evvel] : (t.y.), Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 24+88 s. [L.H.:+]

Cüz-i sâni: H.1289 [1872], (m.y.), 90-159. s. [L.H.:+]

Cüz-i salis: (t.y.), (m.y.), 162-347. s. [L.H.:+]

Cüz-i salis ?[Rabi'] : H.1290 [1873], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 350-553. s. [L.H.:+]

[Cüz-i evvel] [2. bs.]: (t.y.), Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 16+88 s. [L.H.:+]

Cüz-i sâni [2. bs.]: H.1300 [1883], 90-159. s. [L.H.:+]

Cüz-i salis [2. bs.]: (t.y.), (m.y.), 162-347. s. [L.H.:+]

Cüz-i salis ?[Rabi'] [2. bs.]: (t.y.), (m.y.), 350-553. s. [L.H.:+]

2.c., 2. bs.; Cüz-i evvel, (t.y.), Mekteb-i Tıbbî-i Şâhâne Matbaası, 27+872 s. [L.H.:+]

Zeyl-i Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî : 116 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 14660

A.Kzg. : s. 153 / 11

TBTK : 6738

AK : T.B.289(2.c.)

BDK : Bayezid 4144(1.c.), K.24268(2.c.),

K.27124(zeyl)

CMK :K. 257(2.c.)

CTT : 615 / BOU (1. ve 2.c.)

İTT : D 337

MK : 1959 A 48, 1956 A 380(1. ve 2.c.)

S.Ö.Erz.: 10101(2.c.), 25001(1.c.)

SK : Basma bağışlar 906(Zeyl), Basma bağışlar 1787/2(Zeyl)

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Ahmed Remzi'nin Fransızca'dan Türkçe'ye çevirdiği Bouchardat'nın farmakoloji kitabının bulabildiğimiz cilt ve cüzlerinin künyelerini sıralayıp, karşılaştırdığımızda, en az iki baskısının yapıldığı ve kitabın ya cüzler halinde, ayrı tarihlerde basılıp sonradan birleştirilerek ciltlendiği ya da basımının iki yılda tamamlandığı anlaşılıyor. İncelediğimiz katalogların tümünde¹ kitabın künyesinin yanlış ya da eksik verildiğini belirledik. Kitap, bu katalogların hepsinde tek baskı ve baskı tarihleri eksik olarak yer almış. Kitap hakkında en doğru değerlendirmeyi bu konuda bir makale yazan Ayten Altıntaş² yapmış. Belirlemelerimize göre kitabın birinci cildi, dört cüz olarak ikişer kez basılmış. Birinci cilt, birinci cüzün ayrı olarak basılıp ciltlenmiş bir nüshası daha bulunuyor. Kitabın ikinci cildinin birinci baskısına ulaşamadık. Cüzlerin bazılarında tarih ya da matbaa adı basılmamış. Ancak kağıt ve baskı tekniği açısından karşılaştırıldıklarında büyük olasılıkla aynı matbaada basılmış oldukları söylenebilir. Cüzlerin ikinci baskılarında içindekiler, doğru-yanlış cetveli gibi asıl kitabın dışındaki bölümlerin sayfa sayıları değişirken, ana bölümlerin sayfa sayıları aynı kalmış. Ancak ikinci cildin ikinci baskının sonuna *Zeyl-i Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî* başlıklı 119 sayfalık bir zeyl eklenmiş.

El-cüz-i evvel min Müfredatü't-tıb başlıklı birinci cilt, birinci cüzün tek olarak ciltlenmiş nüshasının başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Kitabın dört cüzünün birlikte ciltlendiği birinci cildin, birinci ve ikinci baskıları ile ikinci cilt ikinci baskıda önsöz yer almıyor. Ancak *Zeyl-i Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî*'nin başında bir sayfalık *İfade-i Meram* başlıklı önsöz var. Bu iki önsözün dışında; birinci cilt birinci baskının başında 15 sayfalık fihrist ve sekiz sayfalık doğru-yanlış cetveli, birinci cilt ikinci baskının başında 15 sayfalık fihrist, ikinci cilt ikinci baskının başında ise 17 sayfalık fihrist ile sekiz sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Ayrıca ikinci cilt ikinci baskının 835. sayfasından itibaren kitaba, Ahmed Remzi tarafından 36 sayfalık başka bir zeyl de eklenmiş. Çevirmen Ahmed Remzi birinci cüzdeki önsözde; Mekteb-i Tıbbiye'den mezun olup, Müfredat-ı tıb dersini vermeye başladığını ve tıp eğitimini kolaylaştırmak için bu kitabı çevirdiğini belirtiyor. Ahmed Remzi Zeyl'in önsözünde ise; çeşitli deneyler ve araştırmalar sonucunda farmakolojinin ulaştığı ilerleme derecesini yansıtan kitaplara başvurarak, Bouchardat'nın kitabının çevrilmesinden sonraki on sene içinde keşfedilen ya da önceden keşfedilip sonradan deney ve araştırmaları yapılmış olan bazı ilaçları bu ikinci baskının sonuna zeyl şeklinde eklemeyi uygun bulduğunu yazıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Haşhaş, Afyon, Kodein, Esrar, Kakınc, Baldıran, Edviye-i kıyanosiye, Edviye-i muzâdd-ı teşennüc, Amilin, Kışniş, Çay, Sakız, Anilin, Naftalin, Müdirrat-ı bevlıye, Müshilât, Sarı sabır, Müshilât-ı milhiye, Kinin, Manganez, İyod, Edviyenin suret-i isti'malleriyle mikdarları.

186- Müfredât-ı Tıb ve Tedâvî-i Emrâz ve Fenn-i İspeçyâri-i Baytâri. 1.c.

F. Tabourin (Fransa'da Lyon şehri Baytar Mektebi Tıbb-ı Baytari Muallimi, Mösyö.)

Çev.: Minas (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Fenn-i Vilade-i Baytariye Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından Sağ Kol Ağası.*) –

Osman Mazhar (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Fünûn-ı Baytariye Muallimlerinden iken Kaimmakamlık Rütbesiyle Üçüncü Ordu-yı Hümayun Serbaytarlığına Memur olan.*)

1.c.: R.1299 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 3+19+943+[1] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 14662

S.Ö.Erz. : 25002

¹ Bkz.: S.Ö. Kat. No : 14660, A.Kazancıgil : s. 153 / 11, TBTK : 6738, S.Ö.Erz.: 10101, 25001

²Bkz. A. Altıntaş : "Ahmet Remzi Paşa'nın Türkçe eğitimi için hazırladığı Müfredat-ı Tıp kitabı hakkında". II. *Türk Tıp Tarihi Kongresi* (İst., 20-21 Eylül 1990) Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 1999, "Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay. VII. Dizi,Sa.131a", s. 199-204

KONU : Veteriner Hekimlik.

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık Minas tarafından yazılmış *Dibace* başlıklı önsöz ile 18 sayfalık fihrist, sonundaki bir sayfada ise bir düzeltme notu bulunuyor. Minas önsözde; her türlü fen ve bilim dalında birçok kitabın yazıldığını ya da çevrildiğini, bu arada veterinerlik alanında da hayvan hastalıklarında gerekli ilaçlarla, onların etkilerini ve bileşiklerini içeren bir kitabın eksikliğinin hissedildiğini, bu nedenle de Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından Tabourin'in kitabının çevrilmesiyle görevlendirildiğini belirtiyor. Kitapta birinci cilt kaydı olmasına rağmen katalog ve kütüphane taramalarımızda basılmış ikinci bir cildin varlığını belirleyemedik.

Konu başlıklarından örnekler : Alelumum tesir-i edviye, Edviyenin dem üzerine olan fi'li, Hayvanata müteallik hâlat, İklimin tesiri, Dekstrin, Hamızat, Odun kömürü, Kişniş, Zencefil, Afyon, Morfin, Kafur, Muzâdd-ı teşennüc olan edviye-i hayvaniye, Kürar.

187- Nasâyah-i Sıhhat.

Paris Cemiyet-i Tıbbiyesi

Çev.: Mehmed Hasan (*Yıldız Saray-ı Hümayunu civârında ârâm-sâz Hassa Ordû-yı Hümayûn Piyâde Altıncı Alayın İkinci Taburu Tabîbi, Kolağası, Doktor.*)

h.1300 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, [2]+68 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 15154

AEK : A. Ef. Eki 1148

CTT : 613 / PAR

IRCICA : 25799, 16787

S.Ö.Erz.: 10427

SK : Basma bağışlar 968

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz bulunuyor. Önsözde; kitabın, ânî bir hastalığa tutulanlar için hekimin yokluğu halinde aile üyeleri tarafından yapılacak tedavilere dair bir eser olduğu belirtiliyor. Kitabın arka kapağına basılan *İlân* başlıklı reklâmda ise ailelerin sağlıklarını korumaya önem vermeleri ve bunun için de bu kitapta yer alan ve uzman doktorlarca denenmiş ilaçlara başvurmaları öneriliyor.

Konu başlıklarından örnekler : Dâ'-i mide, Hummeyât, Nezleler, İnkıbaz, İltihab-ı kasabatü'r-rie, Veba (Emrâz-ı müstevliye), Emrâz-ı mesane, Asfiksiya vukuunda olunacak tedabir.

188- Netîcetü'l-Kavâid.

Şâki (*Enderun-ı Hümayûn Hocalarından, Merhum, Efendi.*)

H.1276 [1860], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 14 s., Taş bs. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 15378

AEK: A.Ef. Eki 733

SK : Tahir Ağa 744

KONU : Dilbilgisi

ÖZELLİKLER : Kitapçığın Özege'de başka matbaalarda basılmış iki nüshası daha kayıtlı¹. Önsöz giriş içindekiler gibi bölümleri ile ara başlıkları bulunmayan ve Farsça gramer konularını içeren kitapçığın kapağında *Enderun-ı Hümayun Hocalarından Merhum Şaki Efendi'nin kavaid-i Farisiye'ye dair kaleme aldığı risaledir* açıklaması yer alıyor.

189- Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye / Règlement Sur la Pharmacie Civile Dans L'Empire Ottoman / Regolamento Sulla Farmacia Civile Nell Impero Ottomano .

1852, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne / Typo-Lithographie de L'école Imperiale de Médecine, 2+10+8+8 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : Yok

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : Varlığı ilk olarak Prof. Dr. Turhan Baytop tarafından 1995'te duyurulup², ayrıca genel olarak da incelenen³ tüzük, Prof. Dr Nuran Yıldırım tarafından da ayrıntılı olarak incelenmiş⁴. Tüzüğün nüshaları araştırmamızı yaptığımız sırada onarım nedeniyle kapalı olan İstanbul Üniversitesi Merkez Kütüphanesi Nadir Eserler Bölümü'nde bulunduğundan görme olanağımız olmadı. Bu nedenle künye bilgilerini N. Yıldırım'ın yayınından⁵, eserin genel özelliklerini de yine T. Baytop ve N. Yıldırım'ın tüzük hakkındaki yayınlarından alıntılar yaparak veriyoruz : *Üç dil (Osmanlıca, Fransızca ve İtalyanca) olarak yayınlanan bu nizamnâme, VII bölüm ve 77 madde taşımaktadır*⁶. Eser 28 sayfalık bir kitapçıktır. *Mukaddime (2 s) bölümünü; Türkçe (10 s), İtalyanca (8 s) ve Fransızca (8 s) nizamnâme metinleri izler*⁷. Bu nizamnâmenin Padişah'ın bütün kullarına bahsettiği lütuflarına ilâve olarak nazik ve ince bir bilim olan ilaç imalinin, yolunda ve lâyıkıyla yapılması için eczacı esnafının halihazırdaki durumunu ıslah etmek amacıyla Tıbbiye Nezâreti tarafından hazırlandığı vurgulanır. Bu nizamnâmenin şimdilik sadece Dersaadet ile Bilâd-ı Selâse'de (Üsküdar-Galata-Eyüp) bulunan eczacı dükkanlarına uygulanacağı, dört sene içinde gerekli tadilat yapıldıktan sonra taşralara da yaygınlaştırılacağı bildirilir⁸.

190- Nüzhetü'l-Fühûm fi Tahlîlü's- Sümûm.

Mehmed Nuri (*Birgivi Kâtibzâde*)

H.1285 [1868], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı, 4+[3]+137+[1] s., Taş bs., [L.H.: -]

S.Ö. Kat.: 15619

A.Kzg. : s. 147 / 10

¹ Özege Kat. No : 15378 : İst., 1269 [1853], Takvimhane-i Âmire Taş Destgâhı, 16 s., Taş

İst., 1288 [1871], Artin Papazyan Matbaası, 16 s.

² T. Baytop : *Eczâhâne'den Eczane'ye ; Türkiye'de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923)*. s. 37

³ T. Baytop : "Premier Règlement sur L'exercice de la pharmacie civile en Turki". *Arslan Terzioğlu'na Armağan;60. Doğum Yılı Anısına*, İst., 1999, s. 349-351

⁴ N. Yıldırım : "Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye; Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852". *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (İst., 4-6 Haziran 1998) Bildirileri. Ed.: E. Dölen. İst., 2000, s. 43-103

⁵ N. Yıldırım : "Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye; Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852". s. 72

⁶ T. Baytop : *Eczâhâne'den Eczane'ye ; Türkiye'de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923)*. s. 37

⁷ N. Yıldırım : "Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye; Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852". s. 47

⁸ N. Yıldırım : "Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye; Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852". s. 49

E.İ. Kat. : 7

CTT : 615.9 / MEH

IRCICA : 25736, 16781

İTT : M 2054

MK : 1948 A 3734

S.Ö.Erz.: 10759

SK : İzmirli İ. Hakkı 1406, Hacı Mahmud Ef.
5556

KONU : Toksikoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık fihrist, üç sayfalık başlıksız önsöz ile sonunda *İşbu Nüzhetü'l-fühûm fî Tahlilü's-sümûm nam risale Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nazırı Salih Efendi hazretlerinin hengam-ı nezaretlerinde mekteb-i mezkur Litografya Destgâhında tab ve 1285 senesi Cemâziyelâhir'inin evasıtında* [Ekim 1868] *hitâm ve tekmil olunmuştur* açıklaması bulunan bir sayfa yer alıyor. Mehmed Nuri önsözde; genel olarak toksikolojiden söz ediyor ve bu yeni bilime dair yabancı dillerde birçok eser yayınlandığını, ancak Türkçe'de bu konuda bir eser bulunmaması nedeniyle Fransızca kitaplardan yararlanarak kitabı yazdığını belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Toksikolojya, Tarif-i semm, Sümumun tabiatı ve cism-i hayvaniye duhulü, Fosfor, İyod, Hamızat, Mürekkebat-ı kalay, Bismut mürekkebatı, Çavdar mahmuzu, Hayvanat-ı zebibiye.

191- On Sekizinci Kadıköy Dâire-i Belediyesi 1927 (?) Senesi Azâ Seçme ve Azâ Seçilme Hakkını Hâiz Zevât Esâmisi Cedveli.

İst., r.1326 [1910] (?), Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, s. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 15704

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Özege Kataloğu'nda künyesi bulunan kitap taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

192- Orduda Görülen Sârf Hastalıklardan Korunma ve Mücâdele Rehberi.

Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Riyaseti.

1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 1+68 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat.: 15749

CTT : 616.9 / TÜR

CMK : K. 99

MK : 1949 A 497

S.Ö.Erz.: 10854

KONU : Askeri Tıp

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık 23 Teşrin-i evvel 928 tarihli ve Müdafaa-i Milliye Sıhhiye Dairesi Reisi Mirliya Nail imzasıyla yayınlanan şu genelge bulunuyor : *Orduda görülen sari hastalıklardan korunma ve mücadele nam kitaptan bir nüsha gönderilmiştir. İşbu rehberde orduda her an çıkması muhtemel hastalıklara karşı alınacak mücadele tedabiri ile hususat-ı saire mücmelen izah edilmiştir. İş'ar ve istişare mahal kalmamak üzere bu esaslar dahilinde tedabir ittihazıyle bu kabil hastalıkların zuhur ve intişarına meydan verilmemesini rica ederim*

efendim. Bu genelge ile, kitabın ordu tarafından temel bir rehber olarak yayınlandığı ve başka bir yazışma veya açıklamaya gerek olmadığı, kitaptaki bilgiler doğrultusunda tüm önlemlerin alınması gereği açıkça vurgulanmış. Eserde önsöz ve içindekiler gibi başka bölüm yok.

Konu başlıklarından örnekler : Tifo (kara humma) ve paratifo, Kolera, Dizanteri mikrobi, Nezle-i müstevliye (grip, influenza), Lekeli humma, Sıtma, Çiçek, Kazıklı humma (tetanos), Vesait-i tathiriye, Eşya tathirâtı, Haşarat imhası.

**Paris Tıp Fakültesi Emrâz ve Tedavi-i Umumi Profesörü Marcel Labbé Tarafından İstanbul Tıp Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül – 16 Teşrîn-i evvel 1922.
Bkz.**

Marcel Labbé Tarafından İstanbul Tıp Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül – 16 Teşrîn-i evvel 1922.

193- Radyum ve Radyum Tedâvîsi.

Simon Labord

Çev.: Salahaddin Mehmed [Erk] (*Tıp Fakültesi Röntgenoloji Muallimi, Doktor.*) –

Şükri Derviş [Aykın] (*Tıp Fakültesi Röntgenoloji Muâvini, Doktor.*)

İst., 1927, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, [1]+206+[1] s., Res. [L.H.:+]

“Askerî Tıbbiye Mektebi Neşriyatından 15”

S.Ö. Kat. : 16451

E.İ. Kat. : 231

AK : Gökay.E 276

CTT : 615.8 / LAB

İTT : N 3412

S.Ö.Erz.: 25594

KONU : Radyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık Şükrü Derviş tarafından yazılmış *Mukaddime* başlıklı önsöz ile iki sayfalık *Medhal* başlıklı giriş bulunuyor, sonunda ise beş sayfalık fihris ile bir sayfalık doğru-yanlış cetveli yer alıyor. Şükrü Derviş önsözde; Röntgen ışınlarının bulunmasından çok az bir zaman sonra Fransa'da 1898'de Mösyö ve Madam Curie tarafından keşfedilen ve geniş bir uygulama alanı olan Radyum tedavisi hakkında, ülkemizde henüz yayınlanmış bir eser bulunmaması ve geçen yıldan itibaren fakülteye Radyum cihazı alınarak uygulamaya başlanmasının kendisini bu eseri çevirmeye yönelttiğini belirtiyor. Bu amaçla da çeviri için, fizik bilgileri ve klinik uygulamaları açısından en klasik eser olduğunu düşündüğü, Madam Labord'un eserini seçtiğini söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Malûmât-ı umûmiye; Radyo-aktif ecsam, Uranyum ve Radyum familyası, Cihazlar, Radyo-aktif emlahı havi cihazlar, Radyo-aktif sular, Nebat üzerine olan tesir, Tedavi, Mide epitelyoması, Sarkomlar.

194- Rehber-i Ameliyât-ı Vilâdiye.

Zekâi Tahir [Burak] (*Doktor.*)

R.1339 [1923], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 185+[1] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : Yok.

TBTK : 6884

AK : Gökay.E 564

CTT : 618 / ZEK
CMK : K. 219
MK : 1970 A 673, 1947 A 818, 1949 A 732
S.Ö.Erz.: 11418

KONU : Kadın Hastalıkları ve Doğum

ÖZELLİKLER : Kitabın başındaki bir sayfada Asaf Derviş Paşa'ya ithaf ve iki sayfalık Zekai Tahir tarafından yazılmış *Mukaddime* başlıklı önsöz yer alıyor. Kitabın sonunda ise bir sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Kitabın Özege No: 16568'de 1340'da başka bir matbaa adı ile kayıtlı bir baskısı daha var¹. Bu kayıt büyük olasılıkla kitabın ikinci baskısına ait olmalı. Zekai Tahir önsözde; en uygun çevre ve koşullarda geçen meslek hayatının ilk günlerinde karşılaştığı vakalar sonucunda, bir sözlük gibi, hemen başvurulacak pratik bir esere çoğunlukla gereksinim duyduğunu ve zaman içinde böyle bir eser yazmayı altı yıl önce düşündüğünü belirtiyor. Uzun savaş yıllarını ülkenin çeşitli bölgelerinde geçirip, bu kez aynı kurum içinde toplandığı bir çok meslektaşının da karşılaştıkları bazı olgularda zor durumlarda kaldıklarını ve pratik eserlerin azlığı nedeniyle, kendisini bu düşüncesini gerçekleştirmeye teşvik ettiklerini yazıyor. Tüm bu nedenlerle yazdığı kitabında ise Alman ve Fransız yazarların çeşitli eserlerini kaynak aldığını belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Ameliyat-vilâdiye; Ameliyat-vilâdiyede asepsi ve antisepsi, Tevsi'-i unk-ı rahim, Bilmüdahale ıskat-ı cenin, Mülkat-ı cenin, Haz'ü'l-cenin ve envai.

195- Rehber-i Cerrâhî-i Sagîr Usûl-i Amelîsi.

Michel Gangolphe (*Chirurgien Major désigné de l'Hôtel Dieu de Lyon.*)

Çev.: Hamdi Aziz (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyoloji Muallimi Hıfzû's-sıhha-i Umûmiye Müfettişlerinden, Doktor.*)

h.1312 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 180 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 16575

A.Kzg. : s. 163 / 129

CMB : EU. 217

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *İfade-i Mahsusa* başlıklı önsöz bulunuyor.

Çevirmen Hamdi Aziz önsözde kitabı çevirme nedenini şu sözlerle açıklıyor: Şimdiye kadar gerek ordu-yı hümayunlar ile askerî ve sivil hastanelerde ve savaş meydanlarında ve gerek bütün vilâyetlerde cerrah ve timarcı ünvanıyla bulunan sıhhiye memurlarının ellerinde, küçük cerrahi uygulamalara dair, bugünkü bilim düzeyine uygun bir rehber yoktu. Fransa ordularında bulunan ünlü askerî cerrahlardan Dr. Mösyö Michel Gangolphe'un bu orduda cerrah ve timarcı ünvanıyla bulunan sağlık memurlarına "Rehber-i cerrahi-i sagir usul-i amelîyesi" adlı ve 19 konferanstan oluşan kitabını, amaca uygun olduğundan, Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin onay ve kararıyla Osmanlıca'ya çevirerek, etüv aletlerine dair bazı şekillerle birlikte basılıp yayınlanmasına cesaret ettim.

Toplam 19 konferanstan oluşan ve küçük cerrahi uygulamalarının bulunduğu kitaptaki konu başlıklarından bazıları : Mikroplar, Def-i taaffün ve men-i taaffün kelimelerinin manası, Ameliyat salonunun men'i taaffünü, Alât-ı madeniyenin men'i taaffünü, Cerrah ve muavinlerinin men'i taaffünü, Telkih-i cüderi.

¹ Zekai Tahir : *Rehber-i Ameliyat-ı Vilâdiye*. İst., 1340 (1924), Hüsn-i Tabiat Mtb., 185+1 s. Res

196- Rehber-i Muvakkitin.

İbrahim (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de Dahiliye Yüzbaşılardan ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Cebir ve Hendese Muallimi, Efendi.*)
h.1298 [1881], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası / Mahmud Bey Matbaası, 320 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 16643

MİF: Genel 2908

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş vb. bölümleri bulunmayan kitabın son sayfasında Mahmud Bey Matbaası'nda tamamlandığına dair not var. Konuların önce anlatılıp, ardından da örneklendiği kitabın sonunda şehirlerin enlem ve boylamlarını bildiren bir tablo ile Arabî ve Rumî yıl, ay ve günleri bildiren iki tablo bulunuyor.

Rehber-i Necât. 3 c.

Bkz.

Risâle-i Rehber-i Necât. 3 c.

197- Rehnüma-yı Garrasin. 2 cüz.

M. Alphonse Du Breuil (*Paris Şehri Ziraat-i Eşcar Muallimi, Mösyö.*)

Çev.: Mehmed Ali (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Nebatat Muallimi, Kaimmakam.*)

[1. cüz] : **Mebhas-i Telkîh-i Eşcâr.** h.1300 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [1]+23 s., Res. [L.H.: -]

2. cüz : **Mebhas-ı Teşzîb-i Eşcâr.** h.1300 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 128 s., Res. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 16686, 12430, 12431¹

JABO : 1880 /1881, s. 59 / 270²

TBTK : 6808³

MK : EHT 1967 A 140, 1969 A 791

S.K: Hacı Mahmud Ef. 5593 (2-5. cüz.)

S.Ö. Erz. : 21839⁴

KONU : Ziraat

ÖZELLİKLER : Çeşitli kataloglarda farklı şekillerde kaydedilen, ziraî teknikler konusundaki kitabın dış kapağı *Rehnümay-ı Garrasin* adı ile basılmış. Dış kapakta ayrıca ; *cüz'ü beş, Eşcar-ı müsmirenin terbiye ve ıslahı hakkında elzem olan ma'lûmât-ı muhtasarayı şamildir ve kitab-ı mezkur ilmî ve amelî ziraate dair ma'lûmât-ı nafiadan bahis olmağla bağ ve bağçe ve çiftlik sahipleriyle böyle işlere meraklı ve onlara ve hidemat-ı mülkiyede istihdam buyurulacak zevata faideli bir eserdir* notları bulunuyor. Dış kapağın arkasında bir sayfalık fihrist ve kitabın birinci cüzü olduğu anlaşılan ancak cüz numarası verilmemiş iç kapak sayfası yer alıyor. Bu sayfada *Eşcâr-ı müsmirenin hüsn-i suretle terbiye ve idâresine dâir malumât-ı muhtâsâradan; Mebhas-i*

¹ Kitap Özege'de beş cüz ve üç ayrı kitap olarak kayıtlı.

² Kitap JABO'da M. Bruel, 1300 ve Imprimerie Esad Efendi olarak kaydedilmiş. Böyle bir nüsha bulamadık.

³ Kitap TBTK'da *Rehnüma-yı Garrasin* adı ile ve beş cüz olarak kaydedilmiş.

⁴ Kitap S.Ö. Erz.'da *Eşvar-ı Müsmirenin Hüsn-i Suret ile Terbiye ve İdaresine Dair Ma'lûmât-ı Muhtasara* adı ile ve iki cüz olarak kaydedilmiş.

Telkîh-i Eşcâr başlığı ile *Meyva ağaçlarına aşı aşılamanın usul ve envaini şamildir* notu ile yazar ve çevirmen adları var. Bu bölüm 23 sayfa halinde. Daha sonra *Eşcâr-ı müsmirenin hüsn-i suretle terbiye ve idâresine dâir malumât-ı muhtâsâra-i mühimmeden* ; *Mebhas-ı Teşzîb-i Eşcâr, Cüz : 2* ve *Meyve ağaçlarının budanmasının tarik ve usulü ve hasıl eylediği netayic-i müfideyi şamildir* notu ile yazar, çevirmen, tarih ve matbaa adı basılı olan ikinci bir iç kapak sayfası var. Bu bölüm tekrar birinci sayfadan başlayarak 128 sayfa sürüyor. Kitapta başka iç kapak yok. Sadece 33. sayfada *Mebhas-ı Tenbik-i Eşcâr* başlığını taşıyan ve cüz, yazar, çevirmen adı vb. kayıtlar bulunmayan bir ara başlık bulunuyor ki bu başlık Özege¹ ve TBTK'da kitabın üçüncü cüzü olarak gösterilmiş. Özege ayrıca başlık belirtmeden kitabın dördüncü cüzü olarak 65-96. s.ları beşinci cüz olarak ise 97-128. s.ları göstermiş. Kitapta bu bölünmeyi açıklayacak önsöz vb. bir not yok.

Konu başlıklarından örnekler: Kalem aşılarının envai, Yaprak aşılarının envai, Budamak usulünün esası, Budamak ameliyatını icra etmek için lâzım olan alât, Şeftali ağacı hakkında lâzım gelen ihtimamat, Kocalmış ağaçların genc edilmesi.

198- Rehnümâ-yı Kavâbil. Gnşl. 2. bs.

Lucien Pénard (*Chirurgien principal de la Marine en retraite Ex-professeur d'accouchement à l'École de Médecine de Rochefort, Officier de la Légion d'honneur.*) -

Germain Abelin (*Médecin de première classe de la Professeur d'accouchement à l'École de Médecine de Rochefort, Chevalier de la Légion d'honneur.*)

Çev.: Mehmed Nuri (*Tabîb, Kaimmakam, Birgivi Kâtibzade.*)

Genişletilmiş 2. bs. yı hzl. : Ahmed Ziya (*Tabip, Yüzbaşı.*)

2. bs.: R.1307 [1891], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [6]+656+16+[11] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 16690

A.Kzg. : s. 156 / 43

CTT : 618 / PEN

İTT : C 2587, C 3068, C 288

MK : 1947 A 472

S.Ö.Erz.: 11489

KONU : Kadın Hastalıkları ve Doğum

ÖZELLİKLER : Kitabın birinci baskısı² Matbaa-i Ceride-i Askeriye'de basılmış.

1. bs. Lucien Pénard'ın 1862'de yazdığı ve altı baskısı yapılan kitabından Mehmed Nuri tarafından çevrilmiş. İkinci baskı ise 1889'da Germain Abelin tarafından genişletilmiş yedinci baskı kaynak alınarak ve Mehmed Nuri'nin vefat etmesinden dolayı oğlu Ahmed Ziya tarafından bazı eklerle birlikte basılmış. Kitabın başında Germain Abelin tarafından yazılmış iki sayfalık *Dibace-i Müellif*, Mehmed Nuri tarafından yazılmış iki sayfalık *Birinci tabının mukaddimesi* ve Ziya Ahmed tarafından yazılmış iki sayfalık *İkinci tabının mukaddimesi* başlıklı önsözler bulunuyor. Kitabın sonunda ise kitapta geçen terimlerden oluşan sekizer sayfalık Fransızca'dan-Osmanlıca'ya ve Osmanlıca'dan Fransızca'ya alfabetik sözlük yer alıyor. Kitabın sonunda ayrıca 10 sayfalık fihrist ve bir sayfalık doğru-yanlış cetveli var. Ziya Ahmed önsözde; Mekteb-i Tıbbiye'de Türkçe eğitime geçiş sürecinden söz ederek bu yolda hizmeti geçenlerden birinin de babası Mehmed Nuri olduğunu söylüyor. Babasının çevirdiği kitabın ikinci baskısını, tıpta oluşan ilerlemeleri göz önüne alarak bu kez genişletilmiş yedinci baskıdan eklerle yayınladığını

¹ bkz. Özege Kat. No : 16686

² 1.bs.: Lucien Pénard : *Rehnümâ-yı Kavabil*. Çev.: Mehmed Nuri. İst., 1297[1879], Matbaa-i Ceride-i Askeriye, 4+12+4+8+8+500+3 s., Res.

ve zaman içinde babasının diğer eserlerini de, düzenleyerek yararı arttırmaya çalışacağını” belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Teşrih-i cihaz-ı tenasüli-i nisa, Rahim, Amniyos, Vazaifü'l-cenin, Tarif-i haml, Gebe hatuna müteallik kavaid-i sıhhiye, Cihaz-ı bevli, Kuvöz, Gavaj, Cenine ait esbab-ı usret-i vilâde, Dahili manevralar ile taklib.

199- Resm-i Ta'zîm Tâlimâtı.

İst., 1928, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 18 s. [L.H.: -]

“Türkiye Cumhuriyeti Erkân-ı Harbiye-i Umûmiye Riyaseti 7. Şube”

S.Ö. Kat. : 16809

S.Ö.Erz.: 25699

KONU : Yönetmelik

ÖZELLİKLER : Aynı yıl iki baskısı yapılan¹ yönetmelik hakkında, kitapçığın başına basılan Erkan-ı Harbiye-i Umûmiye Reisi Müşir Fevzi imzalı ve 21.5.1928 tarihli genelge'de *Bu talimat orduda resm-i tazimin yeknesak bir tarzda yapılmasını te'min maksadıyla neşredilmiştir. Bütün ordu mensuplarının bu talimat ahkâmına riayetleri lâzımdır açıklaması yapılıyor. Toplam yedi ana maddeden oluşan yönetmeliğin ilk maddesinde resm-i tazimin anlamı şöyle açıklanıyor : Resm-i tazim bir kıtanın zabt ve rabtının, küçükle büyüğün, akran ile emsalin yekdiğerine olan hürmet ve merbutiyetinin mi'yârıdır.*

200- Reşfü'l-Hakika Fi Keşfi'l-Akika.

Sadeddin Süleyman el-Arif Müstakimzade

(t.y.), Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 7 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 16827

S.Ö.Erz.: 11569

KONU : Din

ÖZELLİKLER : Kitapçığın Özege'de matbaaları belli olmayan iki kaydı daha yer alıyor². Kapak sayfası bulunmayan ve sekiz sayfalık, makale boyutundaki eser bir takım dinsel inanışları kendisine konu almış. Kitapçığın son sayfasında yazar adı ve Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basıldığına dair kayıt bulunuyor.

201- Risâle fi Tahkikü't-Tasavvuf.

Mustafa Halveti El-Çerkeşi Şeyh

h.1300 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 4 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 16863

TBTK : 7844

MİF : Oktürk 854, Öğüt 1130

KONU : Din

¹ *Resm-i Ta'zîm Tâ'limâtı*. İst., 1928, Askerî Matbaa, 14 s.

² *Reşfü'l-hakika Fi Keşfi'l-akika*. -1314[1896], 7 s.

Reşfü'l-hakika Fi Keşfi'l-akika. -----, 8 s., Taş bs.

ÖZELLİKLER : Tek cilt içinde üç kitap olarak; Tenbihü'l-gabi fi Rüyeti'n-nebi ve Tadrilü't-tevil ile birlikte yayınlanmış. Hepsi din konularını içeren eserler.

202- Risâle-i Ahlâk.

Mehmed Sadık Rıfat (*Reis-i Meclis-i Vâlâ-yı Ahkâm-ı Adliye, Devletlû, Es-seyyid, Paşa.*)
h.1263 [1847], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgahı, [3]+37 s., Taş bs.
[L.H.: -]
İst., h.1273 [1857], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye Litografya Destgâhı, (s.y.), [L.H.: -]
İst., h.1284 [1867], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 31 s., Taş bs. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 16868

FMK : Şry. 681 (1263)

H.S. Ağa K : H.S. Ağa 942(1263), Hüdâî Ef.: 395(1263)

S.Ö.Erz.: 11595 (1263)

SK : Basma bağışlar 153 (h.1263)

KONU : Ahlâk

ÖZELLİKLER : Kaynaklara göre Mekteb-i Tıbbiye Matbasında üç kez ve değişik matbaalarda birçok kez basılmış olan kitabın h.1263[1847] yılı baskısını inceledik. Kitabın başında iki sayfalık *Hüvel-muîn* başlıklı önsöz ve daha sonra bir sayfalık *Hüve* başlıklı Arapça bir bölüm bulunuyor. Önsözde kitabın; kısaca insan ahlâkına dair olduğu ve tüm çocukları ve mutlaka insanı ahlâklı ve erdemli olmaya yöneltme ve ahlâk reddinden, kötü huylardan uzaklaştırma ve korkutma amacıyla, terimleri anlaşılır ve kolay olarak düzenlenmiş bir eser olduğu belirtiliyor. Ayrıca, eserin Mekteb-i Sıbyan'da okutturulması için padişaha takdim olunduğu ve buna ruhsat alınarak, tab' ettirilip okullara verilmesinin emredildiği anlatılıyor. Kitap ikinci sayfadan ; *İşbu Risale-i Ahlâkiye sıbyana nasihat eder suretinde bir eserdir* açıklamasıyla başlıyor.

Kaynaklarda, kitabın Abdülmecit tarafından düzeltildiği, Tanzimat devrinde baskı konusunda rekor kırdığı ve 55 kadar baskısı olduğundan belirtiliyor².

Konu başlıklarından örnekler : İbadet, Kizb, İki yüzlülük, Gıybet, Ziyankârlık, Ülfet ve ünsiyet, Edeb ve hürmet, Hukuk-ı uhuvvet, İffet ve hamiyet, Riayet-i hukuk-ı ülfet.

Risâle-i Coğrafya.

Bkz.

Kıt'a-i Avrupa

203- Risâle-i Cimmastik.

İsmail (*Seretıbba.*)

H.1263 [1847], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 54 s., Taş bs., [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 16890

N.Y. : 15

MK : 1948 A 3276

KONU : Halk Sağlığı

ÖZELLİKLER : Kitabın başında dört sayfalık başlıksız önsöz bulunuyor. Kapakta *Lisan-ı efrencide jimnastik tabir olunan hareket ve riyâzet-i bedenîye dair risale-i müterceme-i*

¹ S.Ö.Kat. Künye No : 16868'de kitaba ait 30 baskı görünüyor.

² S.R. İskit : *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*. İst., 1939, Devlet Basımevi, s. 37

matbu'dur notu var. Seretibba İsmail önsözde; jimnastiğin tarifini yaparak herkes için çok faydalı olan ve sevilen bu bilim için kolaylık olmak üzere jimnastiğe dair bazı şeyler toplayıp bunları da çevirdiklerine ekleyerek kitabı oluşturduğunu belirtiyor. *Kitapta cimnastiğin insan sağlığı için ne kadar faydalı ve gerekli olduğu anlatılıyor*¹.

Konu başlıklarından örnekler : Harekâtın taksimi beyanındadır, Harekât-ı bizzat beyanındadır, Ekâlîm-i muhtelif hakkında hıfz-ı sıhate dair bazı usuller beyanındadır, Emzice-i muhtelif beyanındadır, Sinn-i bulûğ beyanındadır.

204- **Risale-i Dürûrû'l-Muhât.**

Hayrullah (*Etibba-yı Hassadan.*)

H.1260 [1844], Darü'l-Ulûmü'l-Hikemiye [Litografya Destgahı], 43 s., Taş bs., [L.H.:-]

S.Ö. Kat.: 16893

A.Kzg. : s. 145 / 1

TBTK : 13095

CTT : 616.95 / HAY

TAK : K. 704 iç

S.Ö. Erz.: 25742

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık besmele ile başlayan önsöz bulunuyor. Son sayfasında ise *Tab' fi Darü'l-Ulûmü'l-Hikemiye gurre-i Cemaziyülevvel 1260* [19 Mayıs 1844] notu var. Bu kayıt, kitabın yer aldığı kataloglarda matbaa adı olarak kabul edilmiş. Tıbbiye'nin bir dönem bu adla anıldığı biliniyor. Döneme ait yayınlanan tıp ve eczacılık diplomalarında da bu ada rastlanıyor². Ayrıca Hayrullah Efendi'nin kitabından, Osmanlıca ismini vermeden, ancak gonore konusunda olduğunu söyleyerek ve içeriğinden ayrıntılı olarak söz eden Hammer de; "bu eser Tıbbiye'de ders kitabıdır. Risale Tıbbiye Matbaası'nda Cemaziyülevvel 1260 (Haziran 1844)'da basılmıştır³" diyerek kitabın Tıbbiye Matbaası'nda basıldığını doğruluyor.

Kitabın yazarı Hayrullah Efendi önsözde; Makalât-ı Tıbbiye adlı kitabından başka dürûrû'l-muhât yani belsoğukluğu hastalığına çok sayıda insanın yakalanmasından ötürü, halk için, adı geçen hastalığın ortaya çıkma nedenleri, ilaçları, korunma ve tedavi yöntemlerini açıklayan bu risalenin yazıldığını belirtiyor.

Bendlere ayrılmış olan kitaptaki konu başlıklarından örnekler⁴ : Dürûrû'l-meni tabir olunan bel soğukluğu, Cimâ' tarihiyle hudûs eden dürûrû'l-muhât beyanındadır, Livata sebebiyle tahaddüs eyleyen bel soğukluğu beyanındadır, Durûrû'l-muhât-ı frengiye beyanındadır, Salim ve frengili bel soğuklukları hakkında lâzîmü'l-icrâ tedavi-i umumiye beyanındadır.

205- **Risâle-i İhtisâr-ı Fevâid.**

Hüseyin Remzi (*Doktor, Efendi.*)

H.1286 [1870], Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 7+119 s. [L.H.:-]

¹ N. Yıldırım : N. Yıldırım : "Türkçe basılı ilk tıp kitapları hakkında". s. 449

² Bkz.; T. Baytop : *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*. İst., 2000, Abdi İbrahim İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş., s. 257, 266-269,

³ Bkz. Hammer Purgstall : "Bibliographie; liste des ouvrages imprimés à Constantinople dans le cours des années 1843-1844". *Journal Asiatique*. Aout-Septembre 1846, p. 281-282

⁴ Dürûrû'l-Muhât'ın içeriği ile ilgili ayrıntılı bilgi için bkz. Z. Özyayın : "*Tanzimat devri hekimi Hayrullah Efendi hayatı ve eserleri II*". Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları, No:1, 1995, s.99-100

S.Ö. Kat. : 16922
JABO : Août-Sept.1871, s. 150 / 32
TBTK : 14287

AK : UE.675, K.1078, HCE.258
BDK : Bayezid 4100
IRCICA : 25793, 16787
İTT : D 1509
MK : 06 MİL K 1947 A 834
S.Ö.Erz.: 11622
SK : İzmirli İ. Hakkı 1900

KONU : Çocuk Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık fihrist, iki sayfalık doğru-yanlış cetveli ve Besmele ile başlayan beş sayfalık önsöz bulunuyor. Kitabın sonunda ise bir sayfalık *Mekteb-i İdadi-i Umumi Münşeat hocası Mehmed Hulusi Efendi'nin söylediği tarihtir* başlığı altında kitabı tanıtan ve öven şiir yer alıyor. Hüseyin Remzi önsözde; kitabını ünlü hekimlerin kitap ve risalelerinden alıntılar şeklinde çevirip, kendisi de bazı ekler yaparak oluşturduğunu belirtiyor. Ayrıca kitabının iki fasıl olduğunu, her faslın da ikişer babdan oluştuğunu, birinci faslın tıp ve ahlak açısından doğumdan 12 yaşına kadar dikkat edilecek konuları, ikinci faslın ise 12 yaşından gençliğe kadar ve sonunda da evlenme esnasında uyulacak ve sakınılacak önemli ve acil hallere ait konuları içerdiğini anlatıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Vilâdet-i tıfl, Yeni doğan çocuğu ilbas ve valdesinin def'a-i evvelide gelen südünü emzirmenin beyanı, Bir murzianın emzirmek için olan nizam ve tertibatı, İlet-i sariyeye mübtelâ olan valide veledini beslemenin tariki, Bir tıfılın ağlamasının esbab-ı muhtelifesi ve onların emr-i tedavisi beyanındadır, Et'ime-i muhtelifenin taksimi, Afyon, esrar ve bengelin beyanı.

206- **Risâle-i İsti'mâl-i Mir'âtü'l-Ayn ve Teşhîs-i Emrâz-ı Ka'rü'l-Ayn.**

Victor Dagueuet

Çev.: Mustafa Münif (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Seririyât-ı Hariciye Muallim Muavini ve Mekteb-i Mezkur Fenn-i Kibale Muallimi, Fenn-i Kehhali Muavin-i fahrîsi, Doktor.*)

Dersaadet, h.1306 [1889], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, 12+164 s., Res. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 16935
TBTK : 7993

FMK : Tıb 124
S.Ö.Erz.: 29631

KONU : Göz Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında beş sayfalık fihrist, üç sayfalık *Mukaddime-i mütercim* ve bir sayfalık *Dibace-i müellif* başlıklı önsözler bulunuyor. Kapakta ise *Cemiyet-i tıbbiye-i Osmaniye'nin tasdiki ve Maarif Nezaret-i Celilesi'nin ruhsatiyle tab' olunmuştur* notu var. Mustafa Münif önsözde; şimdiye kadar bu konuda bir eser bulunmaması nedeniyle eseri Fransızca'dan çevirdiğini belirtiyor ve yardım ve teşviklerinden dolayı Şakir ve Behcet Beylere teşekkür ediyor.

Üç kısım ve ayrıca fasıl ve bablara ayrılan kitaptaki konu başlıklarından örnekler :
Minzârü'l-aynın istimâli hususunda lâzım gelen kavaid, Aynın muayene-i vazifeviyesi, Rû'yet-i muhiye-i sahe-i nazariye, İlel-i ka'rû'l-ayn.

207- Risale-i Kolera.

Grizencer (*An-Etibba-yı Alman*)

Çev. : [Mustafa Münif]

H.1288 [1871], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 31 s., 1 Le. [L.H.:]

S.Ö. Kat.: 11087

TBTK : 11720

AK : M.C.K.385

FMK : Tıb 243

MK : 06 MİL K 1948 A 3228

S.Ö. Erz. : 7750

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Lisan-ı Osmani'ye mütercem ve matbu' olan kitab-ı tıbbiye ve cerrahiye ve ispeçyâriye ve baytariyenin cetvelidir* adlı kitapçıkta yaptığımız taramada, kitapta ve kataloglarda çevirmenine dair bilgi bulunmayan eserin, Mustafa Münif Efendi tarafından çevrildiğini belirledik¹. Kitabın başında giriş niteliğinde *Mukaddime* başlıklı bir yazı bulunuyor. Kitabın giriş sayfasında kitap adı ; *Kolera Hastalığının İntişarına Dair Grizencer Nam Müellifin Alman Lisanı Üzere Kaleme Almış Olduğu Risalenin Tercümesidir* olarak yer almış. *Mukaddime'de* genel olarak koleradan söz edildikten sonra kitabın dört bölüme ayrıldığı belirtilmiş ve bu bölümler şöyle açıklanmış : *Bab-ı evvel kazuratta bulunan tuhm-ı marazdaki te'sirin def' ve tedabiri beyanındadır, Bab-ı sâni arazi ve mevasimin kolera intişarına isti'dadı beyanındadır, Bab-ı salis isti'dad-ı zatiye ve me'kulat ve meşrubata müteallik mülâhazat beyanındadır, Bab-ı rabi seferî olan asakire iktiza edecek hıfz-ı sıhhate dair tenbihat beyanındadır.*

Konu başlıklarından örnekler : Koleranın esbab-ı intişariyesini def' için ittihaz olunan tedabir beyanındadır, Usul-i tathir-i hava, Nezaret-i nezafet beyanındadır, Men-i iştirak beyanındadır. Sahrada bulunan ordu hakkında lâzım gelen hıfz-ı sıhhat tedabirine dair tenbihat beyanındadır.

208- Risâle-i Muhtasâr-ı Coğrafya.

Çev.: Kâmil Sezai (*Mekteb-i Tıbbiye Hocalarından.*)

h.1270 [1854], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 72 s, Res., 26 Pl., [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 16959

AK : TB.311, FMN.1065

BDK : K.147876

IRCICA : 25974, 16780

S.Ö.Erz.: 25773

KONU : Coğrafya

¹ *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Lisan-ı Osmani'ye mütercem ve matbu' olan kitab-ı tıbbiye ve cerrahiye ve ispeçyâriye ve baytariyenin cetvelidir.* (t.y.), Mihran Mtb., s. 13

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık, başlıksız önsöz ile sonunda, yerel kıyafetleri içinde çeşitli ülke insanlarına ait 26 adet resim yer alıyor. Kâmil Sezai önsözde; kitabını Fransızca yazılmış bir kitaptan çocukların ve yeni yetişen gençlerin anlayacağı tarzda özetleyerek çevirdiğini, yalnızca kıtalar, ülkeler, yetiştirdikleri ürünler, nehirler ve oralarda yaşayanların miktarını bildirmek konusunda bilgilerin yer aldığını belirterek, yerel kıyafet resimlerinin çocuklara bilgi vermesi açısından kitaba eklendiğini yazıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kürre-i arzın tarifi beyanındadır, Kıt'a-i Avrupa, Alamanya, İngiltere Devleti beyanındadır, İspanya Devleti beyanındadır, Amerika beyanındadır.

209- Risâle-i Rehber-i Necât. 3 c.

Ahmed Muhtar [İçelli]

1.c.: h.1297 [1880], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 484 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 16973

KONU : Din

ÖZELLİKLER : Toplam üç cilt olarak basılan kitabın sadece birinci cildinin bir baskısı Mekteb-i Tıbbiye Matbaası'nda basılmış¹. Bu cilt taradığımız kütüphanelerde bulunmadı. Ancak birinci cildin tarih ve sayfa sayıları aynı olan Mahmud Bey ve Ceride-i Askeriye matbaalarında basılmış iki baskısı daha var. Dini bir eser olan kitabın, konusunu diğer matbaalarda ve aynı sayfa sayısında basılan nüshalarını inceleyerek belirledik.

210- Risâletü'l-hesâb.

Vernier (*Paris Müelliflerinden.*)

Çev.: Muhammed Tevfik El-Bekrî

H.1262 [1846], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litoğrafya Destgâhı, [2]+192+[1] s., Taş bs., [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 17003

FMK : Ryz.45

S.Ö.Erz.: 11682

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Matematik konusundaki kitabın başında bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ile bir sayfalık kitabın düzeni ile ilgili açıklama yer alıyor. Ön ve arka kapakta da kitabın 10 bab olduğu, Fransa'da kullanılan yeni ölçüleri konu aldığı, eski ve yeni ölçülerin oranları ve örneklerini içerdiğine dair açıklamalar bulunuyor.

211- Rodos Cezîresi Hakkında Malumât-ı Muhtasâra.

Arif (*Bab-ı Zabtiye Etıbbasından, Hafız, Efendi.*)

H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 26 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : Yok²

MK : 1973 A 595

¹ 2.c.: İst., 1298[1881], Mekteb-i Sanayi-i Şâhâne Matbaası, 374 s

3.c.: İst., 1300[1883], Mekteb-i Sanayi-i Şâhâne Matbaası, 280 s.

² Kitap N. Akbayar : "Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu'na zeyli'z zeyl (IV) (Ekler-tamamlamalar-düzeltilmeler)". *Miüteferrika*, No: 15, 1999-1, s. 76'da yer almış.

KONU : Tarih - Coğrafya

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş vb. gibi bölümleri ile ara başlıkları bulunmayan kitapçıkta Rodos Adası'nın jeolojik, tarihi, topografik, sosyolojik yapısı ve sağlık koşulları hakkında bilgiler veriliyor. Kitabın iç kapağında; *Bab-ı zaptiye etibbasından Arif Efendi'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'den şahadetnamesini istihsal ederek Rodos Ceziresi Belediye Tababeti'ne tayin olunduğu cezire-i mezkure hakkında Meclis-i Mülkiye'ye irsal eylediği işbu ma'lûmât-ı muhtasara Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'ce şayan-ı takdir görülerek emsaline mucib-i şevk ve gayret olmak üzere cemiyet-i mezkure masarif-i müteferrikasından tabettirilmiştir* açıklaması var. Kitabın arka kapağında ise *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası'nda tab' olunarak hafız-ı kütüb marifetiyle fûruht olunmakta bulunan kitab-ı tıbbiyenin esamisidir* başlıklı ve bize oluşturduğumuz listenin sağlamlasını yapma olanağı veren bir liste bulunuyor.

212- Röntgen Tedâvîsi Rehberi ; Şuabat-ı Saire Mütihazları ve Pratisyen Etibba İçin.

Robert Lenck (*Viyana'da Profesör Hoçkeneht(?)'in Baş Muavini, Doktor.*)

Çev.: Salahaddin Mehmed [Erk] (*Doktor, Tıp Fakültesi Röntgen Müderris Muavini.*)

R.1340 [1924], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 16+96 s. [L.H.:+]

“Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Kütüphanesi Neşriyatından :10”

S.Ö. Kat. : 17061

A.Kzg. : s. 173 / 40

CTT : 615.8 / ROB

İTT : K 2781

S.Ö.Erz.: 11735

TAK : Gökay.E 269

KONU : Radyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile üç sayfalık *Medhal* başlıklı giriş yer alıyor. Kitabın sonunda ise üç sayfalık bir fihrist var. Salahaddin Mehmed önsözde; son yıllarda radyoloji alanında bir çok ilerlemeler olduğunu ancak ülkemizde bu alanda hemen hemen hiç bir eser yayınlanmadığını söylüyor. Bu konuda telif eserler yazmanın zorluğu, hatta imkânsızlığından söz ederek en iyi çözümün Tevfik Salim'in de söylediği gibi Batı'da yayınlanmış klasik eserlerin çevirisi olduğunu belirtiyor. Bu amaçla da o günkü koşullarda basılmaya en uygun olan ve daha önce İtalyanca, Japonca ve Bulgarcaya da çevrilen Robert Lenck'in kitabını çevirdiğini söylüyor.

Umumi ve hususi olmak üzere iki kısımdan oluşan kitaptan bazı konu başlıkları : İltihab-ı kasabat-ı müzmine, Seretan-ı cild, Evram-ı dimağiye, Tederrün, Şirpençe, Saçkıran, Flegmon, Keloid, Lipom, Hemanjiyom.

213- Röntgen ve Radyum Şuaâtının Tatbikat ve Menâfi-i Tıbbiyesi.

İsmail Süleyman (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İdâdisi Hikmet-i Tabîye Muallimi, Doktor.*)

Dersaadet, h.1323 [1905], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [4]+164+[6] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 17062

A.Kzg. : s. 171 / 21

CTT : 615.8 / İSM

FMK : Tıp 128

İTT : D 340

S.Ö.Erz.: 29646

KONU : Radyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı önsöz ile iki sayfalık fihrist , sonunda ise altı sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Kitabın iç kapağında *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Tedkik-i Müellefat Komisyonu'nun takdir ve ruhsatını havidir* notu, son sayfasında ise yardımları için Dr. Şevki Bey'e teşekkür var. İsmail Süleyman önsözde kitap hakkındaki görüşlerini şöyle ifade ediyor: Eserim Avrupa'da yeni keşfedilen röntgen ışınlarının uygulaması ile Radium adı verilen önemli bir maddenin özelliklerini içerir ki özellikle insan hayatıyla büyük ilgisi olması ve günümüz tıbbına yeni bir ilerleme ufku açması açısından çok önemlidir. A. Kazancıgil, İsmail Süleyman için; *İsmail Ali Bey'in yanında yetişmiş olan yazar, elinde herhangi bir uygulama imkânı olmadan (Türkiye'ye Radium 1926'da gelmiştir) radyum hakkında Türkiye'de ilk yayın yapan ve bunun klinik açıdan imkânlarını açıklayan kişidir*¹ yorumunu yapıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Röntgen şuaı, Röntgen şuaının havassı, Volt, Om, Amper, Pillerin yekdiğerine iştirakı, X şuaı istihsaline mahsus borular, Sadr, Röntgen şuaından mütevellit kazalar, Radium ve mikroplar.

214- Sağlam İnsanlar ile Hastalarda İt'âm ve Tagdiye ve Tedâbîr-i Gıdâiye. 3 ks.

Armand Gautier

Çev.: Mehmed Fahri (*Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Hıfz-ı sıhhat ve Müdâvât-ı Sıhhiye Muallimi ve Tedkik-i Müellefat Komisyonu Azâsından.*)

1.ks.: r.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 1-304. s. [L.H.:+]

2.ks.: r.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 306-425. s., [L.H.:+]

3. ks.: s. 426-619, 1 Le. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 17282

TBTK : 11291

BDK : K.167391(2.ks.)

CTT : 612.3 / GAU (1. ve 2. ks.)

FMK : Tıb 18 (1. ve 2. ks.)

MK : 1949 A 466 (1. ve 2. ks.)

S.Ö.Erz.: 11895

KONU : Beslenme

ÖZELLİKLER : Üç kısımdan oluşmuş iki kitap halinde yayınlanan kitabın birinci kısmının başında bir sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı önsöz ile üç sayfalık *Medhal* başlıklı giriş var. İkinci kitap ikinci ve üçüncü kısım olarak ikiye ayrılmış. Üçüncü kısmın sonunda ise sekiz sayfalık fihrist yer alıyor. Kitabın kapağında *Tedkik-i Müellefat-ı Tıbbiye Komisyonu'nca şayan-ı takdir ve istifade görüldüğü* notu bulunuyor. Mehmed Fahri önsözde kitabı; tıp öğrencilerine *Sağlam insanlar ile hastalarda i'tam ve tağdiye ve tedabir-i gıdaiye* hakkındaki bu eseri, eğitimde kullanmaları ve kendilerine rehber olmak üzere, Osmanlıca'ya çevirerek bastırdım sözleriyle tanıtıyor.

Konu başlıklarından örnekler : İ'tam vazifesi, İdare-i bedeniyyeye elzem olan mevadd-ı milhiye, Lühûm, Yumurtalar-balık yumurtaları, Meşrubat-ı mütehammire-küül-şarab, Et'ime-i gayr-i uzviye, Tedabir-i gıdaiyenin ekâlîm ve mevasim ile tahavvülü, Karaciğer ve pankreas emrazında tedabir-i gıdai.

¹ A. Kazancıgil : "Türkiye'de tıbbi fizik ve fizik tarihi hakkında bir kaynakça denemesi". *Bilim Felsefe Tarih*, No : I, 1991, s. 55

215- Seferde Teşkilât ve Hidemât-ı Sıhhiye ; 1925-1926 Senesi Dersleri.

Hasan Kadri [Dirim]

1927, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 340 s., Res. [L.H.:+]

“Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Dâiresi Neşriyatından”

S.Ö. Kat. : 17669

CTT : 610 / HAS

S.Ö. Erz.: 25989

KONU : Askerî Tıp

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş gibi bölümleri bulunmayan kitabın sonunda yedi sayfalık alfabetik fihrist, bir sayfalık doğru-yanlış cetveli ve bir sayfalık *Mehazlar* başlıklı kaynakça var.

Konu başlıklarından örnekler : Seferî teşkilât-ı sıhhiye, Teşkilât ve vesait sırasında sabit, seyyar hastahane barakaları ve çadırları, Seferi hidemat-ı sıhhiye, Sıhhiye bölüğü, Sıhhiye bölüğünün yoklama nizamı, Seyyar hastahane, Terhis, Seferi hidemat-ı sıhhiye; tatbikat dersleri.

216- Sekretin Hakkında Yeni Tecrübeler.

Kemal Cenab [Berksoy] (*Müderri Doktor.*)

R.1337 /1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 16 s., 1 Le. [L.H.:+]

“Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Neşriyatından”

S.Ö. Kat. : 17706

TBTK : 5987

MK : 1972 A 434, 1959 A 92, 1949 A 708

S.Ö. Erz.: 12093

KONU : Endokrinoloji

ÖZELLİKLER : Önsöz, içindekiler vb. bölümleri bulunmayan kitapçığın kapağında *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin 8 Nisan tarihli ictimaında tebliğ edilmiştir* notu var.

Konu başlıklarından bazı örnekler : Sekretin hakkındaki tecrübeler; keşf-i ibtidai, Tesir, Hormon, Sekretinin evsaf-ı kimyeviye ve hayatiyesi, Sekretin ve vitamin, Yeni tecrübelerimiz.

217- Seririyât-ı Akliye Dersleri.

Raşid Tahsin [Tuğsavul](*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Akliye ve Asabiye Muallimi, Doktor.*)

Haydarpaşa, R.1328 [1912], Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 176 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : Yok.

AEK : A.Ef. EKİ 1981

KONU : Psikiyatri

ÖZELLİKLER : Kitap taradığımız katalog ve kaynaklarda kayıtlı değil ve taradığımız kütüphanelerden sadece Atıf Efendi Kütüphanesi'nde bir nüshası bulunuyor. Raşid Tahsin'in, bu kitabın genişletilmiş ikinci baskısı olabileceğini sandığımız, 1336[1920]'da basılmış

Seririyât-ı Akliye Dersleri adlı bir kitabı daha bulunuyor¹. Ancak 1920’de yapılmış bu baskıda kitabın ikinci baskı olduğunu ya da Raşid Tahsin’in bu konuda daha önce yazılmış bir kitabı bulunduğunu belirtir bir ifade yok.

Kitabın başında bir sayfalık *Efendiler* hitabıyla başlayan önsöz ile üç sayfalık *Emraz-ı akliye hakkında bir kaç söz* başlıklı giriş yazısı bulunuyor. Raşid Tahsin önsözde; eğitimin teorik yanlarını parça parça toplamaktan çok, gerek eğitim sırasında gerekse hekimlik uygulamalarında pratik bilgilere aşırı uyumun gereği açıktır. Eğitiminiz sırasında sizlere gösterilen hastaların klinik şekilleri, tanı ve tedavilerini öğrenmek için yaptığımız başvuru üzerine ileride rehber olabilecek bu kitabı bastırıyorum. Bu kitapta hiç bir zaman çeşitli psikiyatrik hastalıklara dair eksiksiz bir bilgiye rastlanamayacağı gibi diğer klasik eserlerde rastlanan sıraya da asla uyulmamıştır diyor. Raşid Tahsin ayrıca yardımcılarından dolayı asistanları Dr. Ali ve Şükri beylere teşekkür ediyor. Tek nüshasını bulabildiğimiz kitabın sonu eksik olabilir.

Konu başlıklarından örnekler : Ateh-i şubbani, İnhifaz-ı felc-i müterakki, Felc-i müterakkinin şekli-i ta’zimiyesi, Daü’l-morfîn ve kokain, Morfinizm.

218- Seririyât-ı Vilâdiye Dersleri.

Pierre Budin (*Paris Vilâdethane ’sinde Cerrah ve Tabîb-i Müvellid ve Dârülfünûn Tıbbiyesi ’nde Muallim Muâvini, Encümen-i Dâniş-i Tıbbî Azâsından, Doktor.*)

Çev.: Besim Ömer [Akalın] (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne ’de Fenn-i Vilâde ve Ebeler Muallimi, Kâimmakam, Doktor.*)

İst., h.1313 [1895], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [4]+550 s., Res., 1 Pl., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 17821

TBTK : 6843

CTT : 618 / BUD

İTT : D 426

MK : 1960 A 118, 1969 A 16

S.Ö.Erz.: 12168

SK : Basma bağışlar 438

KONU : Kadın Hastalıkları ve Doğum

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *İfade* başlıklı önsöz, kitabın yazarı Pierre Budin hakkında Besim Ömer’in bir sayfalık yazısı ve Budin’in resminin bulunduğu bir sayfa yer alıyor. Kitabın sonunda 20 sayfalık fihrist var. Dış kapakta ise *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye ’nin tasdiki ve Maârif Nezâret-i Celîlesi ’nin ruhsatıyla tab ’ olunmuştur* notu bulunuyor. Besim Ömer önsözde; kitabın, eğitim amacıyla gittiği Paris’te, Seririyât-ı Vilâdiye Hastahanesi’ne devam ettiği sırada Mösyö Budin’den dinlediği ve aldığı derslerden oluştuğunu belirtiyor. Daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne’deki görevine döndüğünü bu sırada Budin’in önceki derslerinden tamamlayarak yayınladığı makalelerini önce yazılı olarak ve bir yıl önce memleketimize seyahatinde de sözlü olarak önermesi üzerine bunları da kitaba zeyl olarak eklediğini yazıyor. Ayrıca kitabın bilimdeki son ilerlemeleri içerdiğini ve Türkçe tıp eğitimine geçilmesinden sonra bu konuda yayınlanan ilk çeviri olduğunu söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Tedrîsat-ı ameliye ve vilâdiyeye dair teşkilat ve ıslahat, Müracaat eden hamilelerin muayenesi, Talibat-ı kabile, Vilâdeti müteakib husule gelen bevasire müteallik müşahede, Haml-i tev’em, Südü Pastörleştirmek yahud ta’kim etmek, Çocuğun vilâdeti takib eden ilk günlerde emdiği südün mikdarı.

¹ Bkz.: *Seririyât-ı Akliye Dersleri*. İst., 1336 [1920], Arşak Garoyan Matbaası, 584+8 s. “Tıp Fakültesi Kütüphanesi Aded: 2”

Sıhhiye Manevra Raporu : 3. Rapor

Bkz

Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mektebinin 926 Sene-i Dersiyesi : Üçüncü Rapor ; Sıhhiye Manevra Raporu.

219- Suların Tahlilât-ı Bakteriyolojisi Usûl-i Amelîsi.

Miquel (*Docteur ès sciences et en médecine, chef du service micrographique de l'Observatoire municipal de montsouris, inspecteur des établissements classés.*)

Çev.: Hamdi b. Aziz (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyoloji Muallimi, Hıfzû's-sıhha-i Umûmiye Müfettişlerinden, Tabib, Binbaşı.*)

h.1311 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 212 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 18284

A.Kzg. : s. 163 / 127

E.İ. Kat. : 70

CTT : 616.01 / MİQ

IRCICA : 25737, 16781

S.Ö.Erz.: 12527

SK : Basma bağışlar 425, Hacı Mahmud

Efendi 5526

KONU : Bakteriyoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda dört sayfalık fihrist var. Dış kapakta ise *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından tasdik olunmuştur* notu bulunuyor. Çevirmen Hamdi b. Aziz önsözde, önce bakteriyolojiden söz edip, daha sonra Miquel'in bu kitabını şekilleriyle birlikte Osmanlıca'ya çevirdiğini, ayrıca memleketimiz sularının niteliklerine dair başka bir risalenin telif ve yayınına da karar verildiğini belirtiyor.

Beş fasıla ayrılan kitabın konu başlıklarından bazı örnekler : Suların suret-i intihab ve tedariki, Kabların ta'kimi, Cari ve el ile alınması kâbil olan su, Yağmur sularını toplaması, Suların nakli, Tahlil-i kemmi, Tahlil-i vasfi, Suların tahlil-i hurdebiniyesinin netayic-i umûmiyesi.

220- Sütçü İnekçi ve Mandacı Cemiyetinin Nizamnâmesidir.

[t.y.], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 14 + [1] s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : Yok

Türk Tarih Kurumu : A / 2648

KONU : Tüzük

ÖZELLİKLER : Taradığımız kaynaklarda yer almayan kitapçığın kapağında basım tarihi bulunmuyor ancak nizamnamenin adından sonra *Tarih-i te'sisi l Kanun-ı Sâni 1336* [1 Ocak 1920] notu var. Buna göre basım tarihinin 1920'lerin başı olduğu söylenebilir. 53 maddeden oluşan tüzüğün ikinci maddesinde Cemiyet'in kuruluş amacı şöyle ifade ediliyor: *Cemiyetin esas maksadı sütçülük, inekçilik ve mandacılık sanatının teali ve terakkisi olduğundan esnafın teamül-i kadimini mahall ve nizamât-ı umûmiye-i devlete mugayir ve serbesti-i ticarete muhalif olmamak üzere husul-i maksada hadim her türlü esasat ve teşebbüsat-ı iktisadiyeye tevessül ile esnafı irşad etmek, cins-i bakarın ve müstahsilâtının tezyid ve islahı uğrunda tettebbuat ve teşebbüsat-ı fenniyyede bulunmak, hastalık ve âfat-ı saireye karşı tedabir-i lâzime-i fenniyyeyi ittihaz ile*

beraber hayvanatın hayatlarını sigorta etmek ve hıfzı's-sıhha ve def-i mazarrat-ı âmmeye müteallik evâmîr ve ta'limat ve tenbihat-ı belediyeden esnafa ait olanların tatbikini temin eylemek ve esnaftan duçar-ı mezayıke ve giriftar-ı maluliyet olanlara muavenet-i maliye ve insaniyede bulunmaktır.

Tüzükteki konu başlıklarından bazı örnekler : Cemiyetin ünvanı, Cemiyetin esas maksadı, Suret-i teşekkül ve vazaifi, Cemiyetin varidat ve sarfiyatı, Esnafın hukuk ve vazaifi, Mevadd-ı müteferrika.

221- Şekerli Diyabet.

Rasim Ali (*Tıb Fakültesi Seririyât-ı Dahiliye Asistanlarından, Doktor.*)

Dersaadet, R.1337 [1921], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 176 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 18765

AK : HT. 36

CTT : 616.46 / RAS

MK : 1948 A 3718, 06 MİL A 559, 1949 A 720

KONU : Endokrinoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın başındaki bir sayfada Celâl İsmail Paşa'ya ithaf ile bir sayfalık *İzah-ı maksad* başlıklı önsöz var. Dr. Rasim Ali önsözde; basılmasına cür'et ettiği kitabın konusunun önem ve genişliğini bilmekle birlikte, eskiden beri bu konuda Prof. Marcel Labbé, Lepin (?) ve diğer yazarlardan aldığı bilgileri bir arada toplayacağı şekerli diyabet üzerine bir eser yazmayı arzuladığını belirtiyor. Dilimizde böyle bir eserin bulunmamasının da kendisine bu konuda cesaret verdiğini söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Zayâ'-ı azotla müterafik diyabet, Çocuklarda şekerli diyabet, Şekerli diyabetin tedavisi, Zayâ'-ı azotsuz diyabetin tedavisi, Tedavi-i ispençiyâri, Çocuklarda şekerli diyabetin tedavisi, Asidoz ve diyabet subâtının seriri mütalâası.

Şubat-ı Saire Mütahassısları ve Pratisyen Etıbbâ İçin; Röntgen Tedâvîsi Rehberi .

Bkz.

Röntgen Tedâvîsi Rehberi ; Şubat-ı Saire Mütahassısları ve Pratisyen Etıbbâ İçin

222- **Tabîb-i Kanûnîler Hakkında İdâre-i Umûr-ı Tıbbiye-i Mülkiye'den Kaleme Alınan Ta'limât / Instruction Pour Les Médecins Experts.**

1872, Imprimerie de la Faculté Imp: de Médecine à Constantinople, 20(E.Tr.)+20+2 (Fr.) s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : Yok

A.Kzg. : s. 164 / 141

CTT : 340.406 / TAB

KONU : Yönetmelik

ÖZELLİKLER : Fransızca ve Türkçe olarak iki dilde basılan kitapçığın ortasında, Fransızca bölüme ait iki sayfalık doğru-yanlış cetveli var. İlk kez Aykut Kazancıgil¹ tarafından önemine değinilen adli tıp konusundaki yönetmeliğin Osmanlıca bölümü şu ifadeyle başlıyor : *Cinayet ve kabahati teftiş ve tahkik zımında tenbihat-ı atiyeye riayet etmek lâzımdır. Hâlât-ı müsta'cele*

¹ Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye.* c.: 2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s.164

vukunda ekseriya kabahat ve cinayetin vukua geldiği mahalde hükümet tarafından gönderilen tabib-i kanûnî tahkike mübaşeret etmelidir. Şöyle ki cism-i mücrimi yani cânî tarafından kendi üzere icrâ olunan cinayet asarını ve cism-i mücrimin kendi halini tayin ve tahkik etmek gerektir.

Kitapçığın Osmanlıca bölümündeki başlıklar : Bi-t-tahrik ıskat-ı cenin vak'ası, İdâm-ı sabî vak'ası, Vak'a-i tesmimiye, Vak'a-i cinnet.

223- Tadrîlü't-Te'vîl.

Yusuf Şeyh Yakub Efendizade

h.1300 [1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 19 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 19201

MİF : Oktürk 854

KONU : Din

ÖZELLİKLER : Dini bir eser olan kitapçık *Tenbihü'l-gabi fi Rüyeti'n-nebi ve Risâle fi Tahkikü't-tasavvuf* ile beraber aynı cilt içinde bulunuyor.

224- Tahlil-i Kimyevî ; Keyfi ve Kemmi.

Frederick Pyzany (*Fransa'da Kimyâ ve İlmü'l-maadın Muallimi ve İlmü'l-arz Cemiyetiyle Maadin ve Tevsîf-i Billûrat ve Nefs-i Paris Kimya Cemiyetleri ve Belçika İlmü'l-arz Cemiyeti Azâsından ve İlmü'l-maadın kitaplarından birinin dahi musannıfı.*)

Çev. Ahmed Hilmi (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Muallimlerinden ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından ve Nişan-ı Zîşân-ı Mecidî ve Osmanî'nin ve Üçüncü Rütbelerinin hâmilî, Doktor, Kâimmakam, Bey.*)

h.1298 [1881], Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası, [24]+[2]+399 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 19232

A.Kzg. : s.156 / 45

E.İ. Kat. No : 27

CTT : 547 / FRE

S.Ö.Erz.: 13120

KONU : Kimya - Analitik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında 20 sayfalık fihrist, dört sayfalık doğru-yanlış cetveli, iki sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile bir sayfalık *Mütercimîn matbu' bulunan âsar-ı sairesi* başlıklı liste bulunuyor. Kitabın sonunda ise dört sayfalık *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de lisan-ı fesahetresan-ı Osmani'ye mütercem ve matbu' olan kitab-ı tıbbiye ve cerrahiye ve işpeçyâriye ve baytariyenin cedvelidir* başlıklı ve iki sayfalık *Derdest-i tab' ve tercüme bulunan kitab-ı mütenevvia* başlıklı listeler yer alıyor. Kapakta *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin intihab ve tedkikiyle tab' olunmuştur* notu var. Çevirmen Ahmed Hilmi önsözde; Türkçe eğitime geçildiğinden beri yabancı dillerden gerekli kitapların hemen tümünün çevrilip, basıldığını, şimdi ise artık sıranın daha ayrıntılı konulara geldiğini belirtiyor. Bazı dallarda yiyecek, içecek ve ilaç yapımında kullanılan maddelerin ta'şîşatının keşfedilmesi gereğinin şiddetle hissedilmesi, ayrıca askerî erzak dağıtımında rastlanan güçlükler için gereken kimyevi tahlillerin öğretiminde kullanılmak üzere ve tıp öğrencilerinin kimyâhanede buldukları sırada konuya vakıf olmaları için elde bir tahlil kitabı bulunmadığından bu kitabı çevirdiğini yazıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Tahlil-i kimyevi, Hamızat-ı uzviyeden hâmız-ı tartar, Kömür üzerinde olunan tecarüb, Palladyum, Radyum, Rutenyum, Osmiyum, Platin, Arsenik, Manganez madenini hadidden tefrik etmenin usulü, Krom, Klor ve iyod tefriki.

225- Talimü'l-Hesab.

İst., h.1264 [1848], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 38 s., Taş bs. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 19676

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Künyesini Özege Kataloğu'ndan aldığımız kitap taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

226- Ta'limü't-Teşrih.

Çev.: Mehmed (*Hafız Es-seyyid*)

H.1288 [1871], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 30+3+656 s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 19681

A.Kzg. : s. 153 / 10

BDK : K.27252

CTT : 611 / TAL

İTT : C 283

S.Ö.Erz.: 13302

KONU : Anatomi

ÖZELLİKLER : Kitabın başında 26 sayfalık fihrist, üç sayfalık doğru-yanlış cetveli ve üç sayfalık *Besmele* ile başlayan önsöz bulunuyor. Kitabın yazarını A. Kazancıgil¹ Jean Cruveilhier olarak vermiş. Ancak biz kitapta ve yayını bildiren diğer kataloglarda yazar adına rastlamadık. Önsözde, ağır bir Osmanlıca ile ; Mekteb-i Tıbbiye'de öğretilen eski ve yeni tıp konu edilerek; İstanbul'da bulunan eski tıp okulunda öğrencilerin eski tıbbi, lisan-ı garbî ile öğrendikleri, Batı'da yazılan yeni tıp kitaplarındaki bilgilerin Arapça tıp kitaplarında bulunmadığı, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin kurulmasından önce İslami çevrelerde tıp eğitimine rağbet ve itibar kalmadığı, hastaların tedavisi konusunda yabancı hekimlere muhtaç olduğu, bunların çoğunun da yeteneksiz ve bilgisiz kişiler olmaları nedeniyle devlet ve milletin fakr ü zaruret içinde kaldığı belirtiliyor. Daha sonra bilgili tabip ve cerrahlar yetiştirmek amacıyla Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin kurulması tıp eğitiminin yenileştirildiği anlatılıyor. Önsözün sonunda, kitabın Meclis-i Tıbbiye'nin oy ve kararı üzerine çevrildiği belirtiliyor.

Konu başlıklarından örnekler : Dem beyanındadır, Adalât, Asab, Re's beyanındadır, Esnan yâni dişler beyanındadır, Etraf beyanındadır, Sâid yâni kol beyanındadır, Mefasil beyanındadır, Şerayın beyanındadır, Cenin beyanındadır.

227- Târihçe-i İlet-i Efrenc.

Ahmed Said (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Doktoranından.*)

h.1287 [1870], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 4 + 60 s., [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 19970

TBTK : 2350

¹ Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye.* c.: 2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s.153

A.Kzg. : s. 153 / 7

AK : MC.K. 1004 , MC.K. 198

BDK : Bayezid 4091

CTT : 616.9509 / AHM

İTT : B 217

MK : 1969 A 674

S.Ö.Erz.: 13348

KONU : Cilt ve Zührevi Hastalıklar

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık besmeleyle başlayan önsöz yer alıyor. Ahmed Said önsözde; H.1268 - H.1274 [1852-1858] tarihleri arasında Anadolu'da, isimlerini sıraladığı birçok beldeyi gezdiğini, buralarda frenginin yoğun olarak görüldüğünü ve gündün güne daha da yayıldığını anlatıyor. Ayrıca hekimlikten habersiz bazı kişilerin bu hastalığı tedavi etmeye çalışırken daha kötü sonuçlara yol açtıklarını gözlemlediğini ve bu sırada, bu konuda yararlı olabilecek bir risale yazmayı düşündüğünü, ancak bunu yapamadığını yazıyor. Daha sonra Kosova taraflarındaki memuriyetinde 15 haneli bir köyde yerleşmiş olan insanların tümünün bu illete yakalandıklarını, belde ahalisine sıçrama olasılığı nedeniyle de okyanusta bir damla kabilinden iki bablık bir risaleyi çevirip, derlediğini belirtiyor. Kitabın son sayfasında *Tarih-i tertib ve te'lifi sene 1277*[1860] ve *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası 'nda tab' olunmuştur sene 1287*[1870] kayıtları bulunuyor. Önsözde *bit-tercüme tertib olunmuştur*, son sayfada ise *tertib ve te'lifi* notunun bulunması kitabın çeviri mi yoksa telif bir eser mi olduğu konusunda çelişki yaratıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Mahiyet ve taksim-i illet-i efrenc, Bel soğukluğu beyanındadır, Frengi hıyarcığı, Frengi çiçeği, İzam ve adalatta zuhur eden frengi, Uyuz, Akar, Suret-i tedavisi.

228- Telhîs-i Emrâz ve Fenn-i Tedâvî-i Tatbîkiden Emrâz-ı İntânîye.

Mehmed Ref'i (*Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye ve Dârülfünûn-ı Osmanî Tıb Fakültesi Müfredat-ı Tıb ve Fenn-i Tedavi Muallim-i Sanîsi ve Haydarpaşa Hastahanesi Seririyât-ı Dahiliye Muallim Muavini ve Meclis-i Tıbbiye-i Mülkiye ve Sıhhiye-i Umûmiye Azâ ve Kâtibi iken Dördüncü Ordu-yı Hümayûn Erzincan Merkez Hastahanesi'ne Memur Doktor Binbaşı.*)
r.1328 [1912], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 358 s., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20363

MK : 1967 A 38, 1966 A 404,

S.Ö.Erz.: 13726

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz ile bir sayfalık *Muallim Saadetlü Feyzi Paşa ve Müteveffa Horasancıyan Efendiler hazeratı tarafından mukaddemâ verilen takriz suretidir* başlıklı sunuş yazısı bulunuyor. Kitabın sonunda ise bir sayfalık Mehmed Ref'i Bey'in basılmış ve henüz basılmamış yayınlarına ait liste var. Kitap adı dış kapakta *Telhîs-i Emrâz ve Fenn-i Tedâvî-i Tatbîki veya Fenn-i Tedavi-i Serîriden Emrâz-ı İntânîye ve Tedavileri* olarak yazılmış. Kitap adının başında ayrıca *Muallim-i şehir Feyzi Paşa hazretleriyle Muallim müteveffa Horasancıyan Efendi'nin zaman-ı hayatında lüzum-ı tahriri tavsiye ve takdir olunan notu* yer alıyor. İç kapakta baskı tarihi R.1325 / H.1327 [1909] olarak yer almış. Dış kapaktaki

baskı tarihi daha sonraya ait olduğundan (1328), biz baskı tarihi olarak dış kapağı esas aldık¹. Mehmed Ref'i önsöze Meşrutiyet'i överek giriyor ve bu kitabın beş cilt olarak plânladığı kitabının birinci cildi olduğunu belirterek, diğer ciltlerin konularını veriyor². Mehmed Ref'i kitabının öğrenci ve hekimlerin sınavlarda, klinikte ve muayenehanede kullanabilecekleri bir cep kitabı olduğunu belirtiyor ve kitabı yazarken kullandığı yabancı kaynakları da ayrıntılı olarak bildiriyor.

Konu başlıklarından örnekler : Bilcümle emraz-ı intaniyenin tedavileri hakkında fevaid-i umûmiye, Humma-yı şibh tifo, Humma-yı şibh tifonun tedavisi, Cüderi, Kızıl, Kabakulak, Kolera, Taun yahud veba.

229- Telhîs-i Fenn-i Tedâvî-i Umûmî. 2 c.

Tevfik Vacid (*Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye Fenn-i Tedâvî Muallimi, Doktor, Miralay / 2.c. 2. fs.; Dârülfünûn-ı Osmânî Tıb Fakültesi Muallimlerinden.*)

1.c. : Dersaadet, R.1324 [1908], Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye Matbaası, 21+665+16+8 s., 2 Le., [L.H.:+]

2.c. 2. fs.: İst., r.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 327-697+15 s., 1 Le., [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20365

CTT : 615 / TEV

CMK : K. 175 (2.c., 2. fs.)

S.Ö.Erz.: 13727, 26844(1.c.)

KONU : Farmakoloji

ÖZELLİKLER : Kitabın birinci cildinin ikinci baskısı ile ikinci cildinin birinci fasikülü başka matbaalarda basılmış³. Birinci cildin başındaki 21 sayfada Tevfik Vacid'in, Meşrutiyetle ilgili söylevleri, yabancı dil öğrenmenin gereği, farmakolojinin önemi, tedavinin geliştirilmesi ve felsefesi, kitabın konusu, ilaçların sınıflandırılması, yazma ve anlatma usulleri ile kaynaklar konularındaki yazıları bulunuyor. Sonda 16 sayfalık fihrist, sekiz sayfalık doğru-yanlış cetveli ve bir sayfalık *Birinci cildin muhteviyatı* başlıklı liste var. Kapaktaki *Kanun-ı Esasi'nin teceddüden yevm-i ilânı olan 10 Temmuz 1324 [23 Temmuz 1908] tarih-i dilârasına şeref müsadif id-i milli-i Osmanimiz nam-ı ulvi ve mübecceline takdimemdir notu ve Hürriyet, Adalet, Müsavat, Uhuvvat* sloganı ile İkinci Meşrutiyet'in genel havası yansıtılmış. İkinci cilt 327. sayfadan konularla devam ediyor, sonunda ise 11 sayfalık fihrist ile dört sayfalık doğru yanlış cetveli bulunuyor.

Konu başlıklarından örnekler : Husul-i emraz ve usul-i tedavisi, Alel-umum edviyenin vücud-ı insanîye tarz-ı tesirleri, Emraz-ı intaniyenin tedavi-i umumiyesi, Edviye-i muzâdd-ı taaffüniyenin te'sirat-ı fisyolojiyesi, Kinin ve emlâhı, Butlân-ı hiss-i muhtelit, Muzâdd-ı teşennücat, Kükürt, Müshilât-ı şedide, Muzâdd-ı tufeylât-ı dahiliye.

230- Telhis-i İlm-i Emrâz-ı Umûmiye. 2. ks.

Süreyya Ali [Kayacan] (*Tıb Fakültesi İlm-i Emrâz-ı Umûmiye Müderrisi, Müderris Doktor.*)

2. Kısım; Umûmî İğtidâ' Teşevvüşâtı :

İst., 1926, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [3]+201-326 s. Res. [L.H.:+]

¹ Özege ve S.Ö.Erz.'da iç kapak esas alınmış.

² Yaptığımız araştırmada bu ciltlerin basıldığına dair bir kayda rastlamadık.

³ 1.c., İlâvelerle 2.bs. : İst., 1328 [1912], Matbaa-i Hukukiye, 810+6 s., 2 Le. ; 2.c. 1. fs.: Dersaadet, 1326 [1910], Bekir Efendi Matbaası, 325+17 s.

S.Ö. Kat. : 20371

CTT : 616 / SÜR

CMK : K.137

KONU : Patoloji

ÖZELLİKLER : İki kısımdan oluşan kitabın birinci kısmı Kader Matbaası'nda basılmış¹. Önsöz vb. bölümleri bulunmayan kitabın başında iki sayfalık fihrist bulunuyor.

Konu başlıklarından örnekler : Ağdıye; envaı, rolleri, temessül, muzâdd-ı temessül, azodinami, uzviyetin muhtac bulunduğu anasır-ı gıdaiye, kalori ihtiyacı, İfrazat-ı dahiliye, Mahfaza-i fevkü'l-kilyeler.

231- Te'lif Kerde-i Cevrî.

Cevrî

H.1286 [1869], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 15 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 20576

HSA : Hüdaî Ef. 1124

S.Ö.Erz.: 13888

SK : Tahir Ağa 558

TTK: A.II / 3906

KONU : Edebiyat

ÖZELLİKLER : Hafız Şirazi hakkındaki edebi kitapçıkta önsöz, giriş vb. bölümler bulunmuyor.

232- Temâruz ve Teşhîsi.

Chavigny (?) (*Val de Gras muallimlerinden.*)

Çev.: N[azım] Ş[akir] [Şakır]

r.1340 [1924], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 271 s. [L.H.: +]

Neşr eden : Müdafaa-i Millîye-i Sıhhiye Dâiresi

S.Ö. Kat. : 20415

TBTK : 7555

CTT : 616.08 / ŞAV

MK : 1948 A 2606, 1949 A 673, 1949 A 693

S.Ö.Erz.: 13772

KONU : Askeri Tıp

ÖZELLİKLER : Kitabın başında üç sayfalık *Maksadımın izahı* ve altı sayfalık *Profesör Piyere'nin Mukaddimesi* başlıklı önsözler bulunuyor. Kapakta adı N. Ş. olarak verilen çevirmen Nazım Şakir önsözde; Türkçe bir temaruz² kitabı yazmayı tababet-i askeriyeye girdiği günden beri amaçladığını belirtiyor. Bu sırada rastladığı temaruz vakalarının nasıl olup da teşhis edilemediğine hayret ettiğini, bunun nedeninin hekimlerin uzmanı olmadıkları bazı hastalıklar konusunda düştükleri yanılğı olduğunu öne sürüyor. Kitabı yazma isteğinin temelinde *halkın bir fesad-ı ahlak olan yalancılık ve temaruzdan kurtarılması, ordu kadrosunun tenakus etmemesi,*

¹ 1. ks.; *Mebhas-ı Esbab ve Tekevvin-i Maraz* : 1923, İst., Kader Matbaası, 6+200 s. Kitabın Özege'deki künyesinde ikinci kısmın matbaası yer almıyor.

² Temaruz : Yalandan hastalanma, hastaymış gibi davranma.

etibbanın şeref-i ilmilerinin vikayesi olduğunu söylüyor. Bu nedenlerle kitabı yazmaya başlarken bir kaç yazarın eserini getirttiğini bunların arasında bulunan Chavigni(?)'nin kitabının tıp edebiyatı açısından çok zengin olduğunu gördüğünü, 10 yıl çalışsa böyle bir kitap yazmasına olanak olmadığını itiraf ederek kitabı çevirmeye karar verdiğini açıklıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Ma'lûmât-ı tarihiye, Alel-umum temaruz, Muayene usul ve kavaidi, Temaruz edilen emraz-ı akliye, İsteri ve temaruz, Emraz-ı cildiye temaruzu, Cihaz-ı deverani hastalıkları temaruzu, Emraz-ı bevliye hastalıkları temaruzu.

“Temmuz Sıhî Manevra Raporu”.

Bak

Gülhane Tabâbet-i Askeriye Tatbîkat Mektebinin 339-340 Sene-i Dersiyesi “Temmuz Sıhî Manevra Raporu”.

233- Tenbihü'l-Gabi fi Rüyeti'n-Nebi.

Yusuf b. Yakub Halveti

H.1300[1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 54+4+19 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. : 20451

FMK : Şry. 851

MİF : Oktürk 854, Öğüt 1130

S.Ö.Erz.: 29837

KONU : Din

ÖZELLİKLER : Hepsi dini ve tasavvufi nitelikte olan Risâle fi Tahkikü't-tasavvuf ve Tadrîlü't-te'vîl adlı iki risaleyle birlikte aynı cilt içinde üç kitapçık olarak basılmış. Ortak bir önsöz, giriş vb. bölüm yok. Kitabın kapağında *üç aded risale bir cild olarak* notuyla birlikte kitap ve yazar adları yer alıyor.

Tercüme-i Ahvâl-i Hoca Hafız-ı Şirazî ; Kuddise Sırrehü'l-Âli.

Bkz.

Te'lif Kerde-i Cevrî.

234- Teşhîs ve Tedâvî-i Emrâz-ı Üzniye. 2 fs.

Ziya Nuri [Birgi] (*İstanbul Tıp Fakültesi Seririyât-ı Üzniye ve Hançereviye Müderrisi, Doktor.*)

1.fs.: Dersaadet, R.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 108 s., Res. [L.H.:+]

2.fs.: Dersaadet, R.1328 [1912], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 109-196. s., Res.

[L.H.:+]

[2. bs.] İst., R.1336 [1920], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 506+[4] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20845

AK : K.4292 (1336 bs.)

BDK : K.142647(1.fs.)

CTT : 617.8 / ZİY(1., 2. fs. ve 1336 bs.)

CMK :K. 116 (1.fs.)

İTT : D 383

MK : 1973 A 544 (1336 bs.), 1954 A 478 (1.fs.)

S.Ö.Erz : 27034 (1336 bs.)

KONU : Kulak-Burun-Boğaz Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Önce birinci ve ikinci fasikül olarak iki kitap şeklinde basılan eser, 1336'da tekrar ve bu kez tek kitap halinde basılmış. Eserin birinci kısmı ayrıca ikinci kez Kader Matbaası'nda basılmış¹. Birinci fasikül Ziya Nuri'nin yazdığı *İfade* başlıklı önsözle başlıyor. İkinci fasikülde önsöz vb. bölüm yok. 1336'da basılan nüshada ise başta *İfade* başlıklı bir sayfalık bölümle sonda dört sayfalık fihrist bulunuyor. Bu kitabın sonunda *eserin tab'ı Nisan 1337 [1921] senesinde hitâm bulmuştur* kaydı var. Ziya Nuri birinci fasikülün önsözünde; kulak hastalıkları konusunda son 25 senede bir çok ilerlemeler olduğunu ve konunun uzmanlarının da arttığını belirtiyor. Kendisinin bu eserde sadece kulak hastalıklarından bahsetmesi nedeniyle Kulak-Burun-Boğaz hastalıklarının ayrılmasından yana olduğunu sanılmamasını, daha sonra üst solunum yollarıyla ilgili ayrı bir cilt yayınlayacağını söylüyor. Ziya Nuri eserin 1336'da yapılan yeni baskısının önsözünde ise; konuların yazılmasında ayrıntılı teorik bilgilerden kaçınılarak tıp öğrencilerinin işine yarayacak bir yöntem izlendiği gibi, uzmanlar için de yararlı olacak temel noktalar göz önüne alınmıştır açıklamasını yapıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Usul-i muayene-i uzv-i sem', Muayene-i kuvve-i sem'ie, Elektrik ile muayene, Kulağın tathiri, Egzema, Daü'l-efrenc, Muvazene-i bedeniyedeki tagayyüratın suret-i muayenesi, Ecsam-ı garibe, İltihab-ı müzmine, Umumi hastalıkların esna-yı seyrinde görülen tagayyürat-ı sem'ie.

235- Teşhîs-i Emrâz-ı Nisâ.

Berlin (*Fransa Etibba-yı Mütéhassisesinden, Doktor.*)

İktibas eden: İsmail Derviş (*Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Seririyât-ı Vilâdiye Muallim-i Sanîsi, Binbaşı.*)

Dersaadet, h.1323 [1905], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [2]+148 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20846

İTT : D 357

MK : 1949 A 666

KONU : Kadın Hastalıkları ve Doğum

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Tahdis-i nimet* başlıklı önsöz, sonunda ise yedi sayfalık fihrist yer alıyor. İsmail Derviş önsözde; Dr. Berlin'in *Rehber-i Teşhis-i Emraz-ı Nisa* adlı önemli kitabını gözden geçirdiğini ve bu kitabı gerçek bir rehber sayarak, eğitime ve anlatıma uygun düzeni gereğince ve diğer önemli ve revaçta olan eserlerden de alıntılar yaparak hiç de çeviri denilemeyecek derecede özetlenmiş ve anlaşılır bir eser yazdığını belirtiyor. İsmail Derviş ayrıca; bu eser isminden anlaşıldığı gibi kadın cinsel organlarına ait hastalıkların yalnız ayırıcı teşhis, tarz ve yöntemlerinden söz eder. Bu nedenle kadın hastalıklarının ayrıntılı anlatım ve belirtleri, çeşitli hal ve tedaviler kitabımızın konu ve amacının tamamen dışındadır diyerek de kitabın sınırlarını belirliyor.

Konu başlıklarından örnekler : Hastanın isticvabı, Evcâ', Teşevvüşat-ı vazai fiye, Azâ-yı tenasüliyenin muayene-i mevzi'yesi, Evram-ı iltihabiye, İsteri-i kebir, Tagayyürat-ı bevliye, Haml, Daü'l-efrenc, Muayene-i hariciye-i batın.

236- Teşrîh-i Marazî-i Hususi. 3 ks., 3. bs.

Saim Ali [Dilemre]

3.bs.: R.1335 [1919], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 197+211+391 s. [L.H.:+]

¹ 1.ks. 2.bs.: İst., 1332 [1916], Kader matbaası, 118 s.

S.Ö. Kat. : 20875

İTT : K 2446

KONU : Patolojik Anatomi

ÖZELLİKLER : Kitabın birinci ve ikinci baskıları Kader Matbaası'nda yapılmış¹. Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası'nda yapılan üçüncü baskının başında Saim Ali tarafından yazılmış bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz var. Saim Ali ilginç bir üslupla yazdığı önsözde kitap hakkındaki görüşlerini şöyle ifade ediyor: *Teşrih-i Marazi-i Hususi'nin üçüncü tab'ı ikincisine nazaran kıyas kabul etmez derecede tamdır. Her türlü tezyinat-ı lisaniyeden vazgeçildi. Ve <olur>, <yapar>, <görülür> ile iktifa edildi. Elfaz yerine fikir vermek ve bu sayede tam ve kısa olmak cihetine gidildi... Her uzuvda sekiz, on ya da ziyade grup lezyonları vardır. Lezyonları grupe edip bu fenni kolayca okumak 10 sene evvel bu kadar tatbik edilemiyordu. Teşrih-i marazi bugün 10 sene evvelkine nisbetle pek açık ve kolay bir ilim olmuştur. Çünkü metodları değişmiştir.... Talebe efendiler otopsilere devam etmeli ve laboratuvarındaki piyesleri görmelidirler. Dersleri ihmal eden yalnız kitaptan teşrih-i marazi yapamaz.*

Üç kısımdan oluşan ve hepsi yeni baştan sayfa numarası almış olan kitabın birinci kısmı; Cihaz-ı hazminin tagayyürat-ı teşrihiyesi, ikinci kısmı; Cihaz-ı bevlînin tagayyürat-ı teşrihiyesi, üçüncü kısmı ise Cihaz-ı deveraniyenin tagayyürat-ı teşrihiyesi başlığını taşıyor.

237- Teşrih-i Marazî-i Husûsi ; Dem.

Saim Ali [Dilemre] (*Tıb Fakültesi Teşrih-i Marazî Müderris Muavini, Doktor.*)

R.1338 / 1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 26 s. [L.H.:+]

“Tıbbiye-i Şâhâne Kütübhânesi Neşriyatından : 10”

S.Ö. Kat. : 20876

CTT : 611 / SAİ

KONU : Patolojik Anatomi

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş, içindekiler vb. bölümleri bulunmayan kitapçıktaki konu başlıklarından bazıları şöyle : Hayat-ı dahil-i rahmîde kan, Kan ; teşrih-i marazi-i dem, Hayat-ı haric-i rahmîde kan, Anemilerin taksimi, Ecsam-ı ecnebiye ve tufeylat.

238- Teşrih-i Marazî-i Umûmî. 1-2. cüz. 3. bs.

Hamdi [Suat] [Aknar] (*Tıb Fakültesi ve Gülhane Serîriyâtı Teşrih-i Marazî Müderrisi, Müderris Doktor.*)

[1.cüz 3.bs.]: **Feth-i Meyyit ve Tagayyürat-ı Teşrihiyenin Teşhisi.** R.1337 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 284 s. Res. [L.H.:+]

2. cüz: **Feth-i Meyyit ve Tagayyürat-ı Teşrihiyenin Teşhisi ve Tıbb-ı Kanunî Nokta-i Nazarında Ehemmiyeti.** H.1339 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 300 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20877

TBTK : 2876

BDK : K. 26396, K.167384

¹ 1. bs.: İst., 1328[1912], Kader Matbaası, 235 s.
2.bs.: 1328[1912], Kader Matbaası, 379 s.

CTT : 611 / HAM
CMK : K. 188
MK : 1973 A 542, 1949 A 771, 06 MİL A 334
S.Ö.Erz.: 14079(3.bs., 1.cüz)

KONU : Patolojik Anatomi

ÖZELLİKLER : Kitabın, Özege'de kayıtlı ve Kader Matbaası'nda basılmış iki cüzü daha var¹. Birinci cüzün başında bir sayfalık *İkinci tab 'ın ve Üçüncü tab 'ın* başlıklı açıklamalar bulunuyor. Burada Hamdi imzasıyla; *İlk tab 'ı talebe tarafından takrir şeklinde çıkan bu kitabın üçüncü tab 'ı mateessüf ikinci tab 'ı kadar da tekamül edemedi. Bu tab 'ın her hakkı Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Kütüphanesi 'ne terk ve ihda edilmiştir* deniliyor. Kitabın başında ayrıca beş sayfalık *Medhal* başlıklı giriş yazısı ile sonunda dört sayfalık fihrist bulunuyor. İkinci cüzün başında ise iki sayfalık *Malûmat-ı Umumiye* başlıklı genel bilgi ile, sonunda üç sayfalık fihrist yer alıyor.

Konu başlıklarından örnekler : İhtilâlât-ı deveraniye, Kalbin mucib olduğu ihtilâlât, Fakrû'd-dem-i mevzîi, İltihab, Evram, Seretan, Feth-i meyyit için tedarikat, Feth-i meyyitte lüzumu olan alât, Teşhise medarı olan bazı kavaid-i umumiye.

239- Teşrîh-i Nevâhî ; Muhtâsâr.

Mehmed Hafız Esseyyid

İst., h.1290 [1873], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 31 s. [L.H.:?]

S.Ö. Kat. : 14290

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Künyesini Özege Kataloğu'ndan aldığımız kitap, taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

240- Teşrîh-i Tavşifi. 4 c.

Hasan Mazhar (*Tıb Fakültesi Teşrih Muallimi, Ferik.*)

Havas ve Bidayet-i Ahşâ. r.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 282-841+8 s., Res. [L.H.:+]

---İst., r.1336 [1920], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, s. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20878²

BDK : K.29136

CMK : K.55, K.160, K. 228, K. 50, K.92

CTT : 611 / HAS

İTT : K 2445

KONU : Anatomi

ÖZELLİKLER : Hasan Mazhar'ın genelde *İlm-i Teşrih-i Tavşifi* adıyla ve değişik matbaalarda basılmış birçok baskısı bulunan kitaplarının³ bir bölümü de *Teşrih-i tavşifi* adı ile yayınlanmış.

¹ 1. cüz: İst., Kader Mtb., 1330(1914), 235 s., Res.

2. cüz: İst., Kader Mtb., 1330(1914), 271 s., Res.

² Özege'de Matbaa adı kayıtlı olmayan üç cilt daha bulunuyor : 2.c.: *Mebhasü'l-âsab*. 406+6 s. ;

3.c.: *Mebhasü'l-adalât*. 409-670. s. ;

4.c.: *Mebhasü'l-e'viye*. 671-933. s., Res.

³ Bu kitaplar için bkz. A.Jamain : *İlm-i Teşrih-i Tavşifi*. çev.: Hasan Mazhar ve Hasan Mazhar : *İlm-i Teşrih-i Tavşifi* adlı künyeler.

Bu adla yayınlanan kitaplardan Havas ve Bidayet-i Ahşâ adıyla yayınlanana inceledik, Özege'de kayıtlı olan 1336[1920] baskısını ise bulamadık. Havas ve Bidayet-i Ahşâ kısmında önsöz ve giriş gibi bölümler yok, sadece sonda sekiz sayfalık Fransızca ve Osmanlıca fihrist var.

Kitaptaki konu başlıklarından bazıları şöyle : Havas veya aza-yı his, Sath-ı harici-i cilt, Teşekkül-i harici-i enf, Küre-i ayn, cism-i billûrî, Lenfa-yı dahili, Cihaz-ı hazmi, Esnan, Teşekkül-i dahili-i esnan, Neşvü-nema-yı esnan, Bel'um, Şerc.

241- Tıp Fakültesi ; Kimyâ-yı Uzvî Dersleri. 2 ks.

Hadi Faik [Saçlı] (*Muallim.*)

r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [6]+416 s.

2. ks. ; 84 s. , Res. [L.H.:+]

Not tutup eklerle yay.: Mustafa Talat (*Tıp Fakültesi Kimya-yı Uzvî ve Hayatî Laboratuvarı Amatörü Tıbbiye-i Askeriyeden, Bursalı.*)

S.Ö. Kat. : 10897

E.İ. Kat. : 113

TBTK : 12038

A. Ef.K : Eki 1992 (1. ve 2. ks.)

MK : 1965 A 206 (1. ve 2. ks.)

TAK : T.Ö.21 (1. ve 2. ks.)

KONU : Kimya - Organik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında bir sayfalık *Bir iki söz başlıklı* önsöz ile beş sayfalık fihrist yer alıyor. İki kısım olarak düzenlenen kitabın birinci kısmı genel bir giriş bölümünden sonra 54. sayfadan başlıyor ve 416. sayfada bitiyor, ikinci kısma ise tekrar birden başlayarak sayfa sayısı verilmiş. İkinci kısım toplam 84 sayfa. Kitabın S.Ö. Erzurum 7608 nolu künyede, ikinci baskı olduğunu sandığımız bir nüshası kayıtlı¹. Mustafa Ta'lat önsözde; eserin Hadi Faik Bey'in ders notlarının yanısıra, bazı yabancı yazarların eserlerinden önemli bölümlerle genişletildiğini ve kendi laboratuvar deneylerini de içerdiğini belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Kimya-yı uzvinin taksimi, Metan, Propan, Petrol, Vazelin, Diyastazlar ve envarı, Laktoz, Glikojen, Yakıllar, Dijitalin, Santonin, Morfin, Kodein, Kinin, Atropin.

Tıp Fakültesi Nizamnâmesinden Talebeye Aid Olan Mevâdd.

Bkz.

Mer'iyet-i Ahkâmına İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişâhi Şerefsadır Olan Tıp Fakültesi Nizamnâmesinden Talebeye Aid Olan Mevâdd.

242- Tıbb-ı Dâhilî Dersleri.

E. Magnus-Alsleben (*Durçburg(?) Dârülfünûnu Tıp Polikliniği Müdürü.*)

Çev.: Esad Raşid [Tuksavul] (*Askerî Tıbbiye Mektebi Müzakerecilerinden, Doktor.*)

1927, Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası, 4+608 s., Res. [L.H.:+]

"Askerî Tıbbiye Mektebi Neşriyatından : 14"

S.Ö. Kat. : 20971²

CTT : 616 / MAG

¹ Hadi Faik : *Kimyâ-yı Uzvî Dersleri*. Bursa, 1328, Muin-i Hilâl Mtb., 1. ks.: 416 s., 2. ks.: 84 s.

² Özege'de yazar, matbaa ve seri kaydı yer almıyor.

KONU : İç Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında Esad Raşid tarafından yazılmış bir sayfalık başlıksız önsöz ile iki sayfalık fihrist bulunuyor. Esad Raşid önsözde kitap hakkında şu bilgileri veriyor : Hasta başında tanıya ulaşmayı gözetken görüş, önce mevcut belirtileri tesbit ve sonra bu belirtileri toplaması dolayısıyla hem çözümleyici hem de birleştirici niteliktedir. Her dersi bir klinik vakanın çözümlenmesi ile başlayan Tıbb-ı Dahili Dersleri'nde, hastanın muayenesi ile elde edilen belirtilerin, iç hastalıkları muallimlerine istinaden ne tarzda muhakemeler ile sentez edilmesi gerektiği öğretilmektedir. Pratisyen hekimler ve tıp öğrencisini ilgilendiren bütün hastalıklardan söz etmesi nedeniyle, hastalıkların teşhis unsurlarını hatırlatacak olan bu kitap, her faslının başında muayene yöntemine ait yeterli bilgi vermesi ve hasta müşahedelerine dayanması dolayısıyla yeni başlayanlar için klinik tıba bir giriş niteliğindedir. Esad Raşid önsözün sonunda Askeri Tıbbiye Mektebi Müdürü Dr. Faik Bey ile Tadrîs Heyeti azâsına teşekkür ediyor.

Konu başlıklarından örnekler : Rie hastalıkları, Kalb hastalıkları, Difteri ve hunnak, Kan hastalıkları, İfrazat-ı dahiliye guddeleri emrazı, Asabi hastalıklar, Hadd-ı indifaî hastalıklar, Sepsis.

243- **Tıbb-ı Kanunî. 2 ks.**

J.E. Briand –

E. Chaudé.

Çev.: Agob Handanyan (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tıbb-ı Kanûnî Muallimi Muavini ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye'de Tıbb-ı Kanûnî Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Doktor, Kâimmakam, Bey.*)

Kısım-ı evvel : H.1294 [1877], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 2+21+757 s., 8 Le. [L.H.:+]
Kısım-ı sâni : **Kimyâ-yı Kanunî.** H.1302 [1885], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 3+412 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20971

TBTK : 6813, 6814

A.Kzg. : s.155 / 28

E.İ. Kat. : 38

AK : O.2368 (1. ks.)

BDK : K.27199 (2. ks.)

CTT : 610 / BRİ

İTT : C 501, C 2990, C 2240, D 316

MK : 1969 A 908 (1. ks.)

S.Ö.Erz.: 14151

SK : Basma bağışlar 1740

KONU : Adli Tıp

ÖZELLİKLER : İki kısım olarak iki ayrı ciltte toplanan kitabın birinci kısmı iki kez basılmış¹. Kitabın birinci kısmı *Dibace* başlıklı iki sayfalık önsözle başlıyor. Ardından 20 sayfalık fihrist ve 21 sayfalık *Mukaddime* başlıklı giriş yazısı geliyor. Birinci kısmın sonunda 14 sayfalık doğruyanlış cetveli yer alıyor. İkinci kısmın başında ise iki sayfalık *Dibace* başlıklı önsöz ile sonunda 10 sayfalık fihrist bulunuyor. Agop Handanyan önsözde; eğitime uygun olan bu kitabı çevirmesi konusunda emir aldığını, ayrıca arkadaşlarının teşviki ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye'de de

¹ 2.bs.: İst., 1309 [1892], Dâire-i Askeriye Matbaası, 831 s.

Türkçe eğitime geçilmesi nedeniyle kitabın çevirisini yaptığını anlatıyor. A. Kazancıgil eserin Fransızca başlığının *Chimie Legale* yani *Toksikoloji* olduğunu belirtmiş¹. Kitabın ikinci kısmında toksikoloji kimyası ve adli tıpta gerekli kimya işlemlerinin yanı sıra ; süt, içki, sirke, un gibi gıda maddelerinin kalite kontrolünde kullanılan analiz metotlar anlatılmış².

Konu başlıklarından örnekler : Mefsuhiyet-i izdivac, Haml, Iskat-ı cenin, Elyevm meriyü'l-icra olan ahkâm-ı kanuniye, Bir tıfl-ı nevezadın alâmat-ı hayatiyesi beyanındadır, Usul-i muayene-i valide, İtrah-ı sümum beyanındadır, Hâmız-ı arseniki, Azot, Amonyak, Gazat-ı muhtelif, Dicalin.

Tıbb-ı Kanunî Dersleri.

Bkz.

Darülfünûn-ı Osmanî Tıp Fakültesi'nde Tadrîs Olunan Tıbb-ı Kanunî Dersleri.

244- Tıbbî Patoloji Dersleri; 1. Kitab: Vitaminler ve Avitaminoz ve Tagaddi Hakkında Son Telâkkiler.

Said Cemil [Yiğit] (*Doktor.*)

1929, Askeri Tıbbiye Matbaası, 231 s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 20986

AK : Gökay.E 235

CTT : 615 / SAİ

CMK : K. 63

İTT : K 761

MK : 1972 A 902

KONU : Patoloji

ÖZELLİKLER : Harf devriminden sonra, 1929'da yayınlanan kitabın, Latin harfleriyle değil de Arap harfleriyle basılmış olması ve aynı zamanda dış kapağında *Cumhuriyet Ordusuna İthaf* ibaresinin yer alması ilginç. Taramalarımız sırasında ulaştığımız ve 1928 sonrasında Askeri Tıbbiye Matbaası'nda Arap harfleriyle basılmış tek örnek olduğunu sandığımız kitabı da listemize eklemeyi gerekli bulduk. Kitap genel olarak Arap harfleriyle basılmışsa da, bir geçiş dönemine rastlaması nedeniyle, s. 172'deki resim altı yazıları latin harfleriyle Türkçe olarak ve sayfa numaraları da 113'ten itibaren Latin rakamlarıyla yazılmış. Kitabın başında *Bir iki söz* başlıklı üç sayfalık önsöz ile sonunda bir sayfalık *Bibliografya* başlıklı kaynakça bulunuyor. Said Cemil önsözde, Avitaminozlardan ve bunların sonucunda oluşan hastalıkların patolojilerinden söz ediyor.

Konu başlıklarından örnekler : Ağdiye ve tagaddi, Su ve emliha, Hararet, Kalori, İş, Vitaminler, Muzâdd-ı iskorbüt vitamin, Yeşil nebatlarda vitaminlerin vazaifi, Avitaminoz, Beriberi, İstilâi istiska, Skorbüt, Tavukkarası, Raşitizm.

245- Toksikolojiden ; Gayr-i Uzvî Mevâdd ile Tesemmüm.

Necati (*Kimya-yı Hayati ve Tahlîlî Baş Muavini, Yüzbaşı.*)

1928, Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası, 57 s., Res. [L.H.:+]

"Askeri Tıbb-ı Baytari Mecmuası Külliyyatından No : 8"

S.Ö. Kat. : Yok

¹ Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir'ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. c.2. Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . s.155

² E. İhsanoğlu : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. s.67

MK : 1967 A 525

KONU : Toksikoloji

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş vb. bölümleri bulunmayan kitabın kapağında *Yazan: Kimya-yı Hayati ve Tahlilî Baş Muavini, Yüzbaşı Necati* notunun yanısıra *Askeri Tıbbiye Tatbikat Mektebi ve Serîriyâtı : Kimya-yı Hayati ve Tahlili Laboratuvarı Şefi Muallim Vekili Kıdemli Yüzbaşı Sabri* notu da bulunuyor.

Konu başlıklarından örnekler : Ecsam-ı gayr-i uzviye ile husule gelen tesemmümler, Sümumun uzviyete dahil olduğu yollar, Tesemmüm-i nuhâs, Tutiya.

246- Tuhfetü'l- Muhâsibin.

Bekir Sıdkı (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne sekizinci sınıf şakirdanından.*)

h.1280 [1863], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı, 48 s., Taş bs., [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 21276

TBTK : 5829

AK : O. 892

MK : 06 MİL K 1947 A 736

S.Ö.Erz.: 14320

SK : Hacı Mahmud Efendi 5728

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık önsöz yer alıyor. Bekir Sıdkı önsözde, kitabı çocukların ve gereksinim duyanların yararlanmaları için Fransızca ve Türkçe yeni tarz kitaplardan alıntılar yaparak oluşturduğunu ve dokuz fasıla ayırdığını söylüyor.

247- Usûl-i Cedîde Üzere Mürretteb Elifba Cüzidir. 3. bs.

h.1275 [1859], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 16 s., Taş bs., [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 22107

TBTK : 9642

S.Ö. Erz.: 21667

KONU : Dilbilgisi

ÖZELLİKLER : Önsöz, giriş vb. bölümleri bulunmayan kitapçık Osmanlı alfabesi ve hece cetvellerini içeriyor.

248- Usûl-i Islah-ı Teksîr-i Hayvânât.

Grenier

Çev.: Hüseyin Hüsni (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne 'de Fenn-i Cerrahi-i Baytari ve Usûl-i Islah ve Teksir-i Hayvanat Muallimi ve Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye 'nin Azâ-yı müdavimelerinden ve Dördüncü Mecidiye Nişan-ı Zîşanı hamil Binbaşı Rif'atlü, Efendi.*)

R.1300 [1885], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 780+[15] s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 22163

JABO : 1887 /1888, s.36 / 171

TBTK : 11706

MK : 06 MİL K 1967 A 224
S.Ö. Erz.: 27468

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Kitabın kapak sayfasında *Mündericatı* başlığı altında şu bilgiler verilmiş : *Hayvanat-ı ehliyeden bârgir, ester, merkeb ile inek ve manda ve koyun misüllü devâbb ve mevaşinin usul-i ıslah ve teksir ve tevfirlerinden çiftlik ve kışlak ve ağıllar envainin nizam-ı i' mar ve inşalarından, hayvanatın suver-i tagdiye ve neşvünemastıyla bil-sühule ve yoluyla semizlendirilmelerinden, süd ve yağlarının bervech-i matlub istihsaliyle ecnas-ı peynirlerin tarik-i imalinden ve lahm ve yünlerinin tarz-ı tezyid ve ıslahından bahis ve baytarlarla çiftlik sahiplerine lâzım bir eser-i nafidir.* Kitabın başında iki sayfalık Hüseyin Hüsni tarafından yazılmış *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda bir sayfalık *Baytar Kaimmakamı Hüsni Bey'in Âsar-ı Kalemîyesi* başlıklı liste ve 14 sayfalık fihrist bulunuyor. Hüseyin Hüsni önsözde; Grenier'in bu eserinin okutulması ve çevrilmesiyle görevlendirildiğini belirterek kitabın ilk sayfadaki *Mündericatı* başlığı altında yer alan bilgilerin benzerini tekrarlıyor.

Konu başlıklarından örnekler : Hayvanat-ı ehliyenin ıslahı beyanındadır, Ziraatin ve meraların tesiri beyanındadır, Derece-i hararet beyanındadır, Ziya ve elektrik beyanındadır, Nev'ilerin bekası beyanındadır, Memalik-i Osmaniye bârgirleri, Manda cinsi, Vakt-i haml, Tayların birinci terbiyeleri.

249- Usûl-i Müsellesât-ı Müstevîye.

Paris'te Cemiyet-i İlmiye.

Çev.: Rıfat (*Mekteb-i İdadî-i Şâhâne Lisan Muallimi, Yüzbaşı.*)

h.1298 [1881], Mekteb-i Tıbbi-i Şâhâne Matbaası, 143+ [1]+7 s., Res. [L.H.:-]

S.Ö. Kat. : 22273 ¹

S.Ö. Erz.: 14932 ²

KONU : Matematik

ÖZELLİKLER : Kitabın ikinci baskısı Kasbar Matbaası'nda yapılmış³. Kitabın başında bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz, sonunda ise bir sayfalık fihrist ve yedi sayfalık geometrik çizimler bulunuyor. Çevirmen Rıfat önsözde, Paris'te Cemiyet-i İlmiye tarafından düzenlenip yüksek okullarda öğretilen bir çok yararlı ve tamamlayıcı konuyu içeren Usûl-i Müsellesât-ı Müstevîye adlı kitabı çevirdiğini belirtiyor.

250- Usûl-i Teksîr ve Terbiye-i Kürûm.

M. Alphonse Du. Breuil (*Fransa'lı Ziraat-i Eşcar Muallimi.*)

Çev.: Mehmed Ali (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Fenn-i Nebatat Muallimi, Miralay.*)

h.1305 [1888], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 2+[1]+88 s., Res. [L.H.:-]

S.Ö. Kat. : 22298

FMK : Tby 134

S.Ö.Erz.: 27509

¹ Özege'de yazar adı F.İ.C. olarak yazılmış.

² S.Ö.Erz.'da yazar adı yer almıyor.

³ --- İst., 1306[1889], Kasbar Matbaası, 190 s., Res.

KONU : Ziraat

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık fihrist ve bir sayfalık *Mukaddime* başlıklı önsöz yer alıyor. Kapağında ise *Bağların teşkil ve te'sis ve terbiyesi hakkında lâzımgelen ma'lûmât-ı mühimmeyi câmi'* notu bulunuyor. Mehmed Ali önsözde, Breuil'in kitabından bağlar ile zeytinlerin yetiştirilmesi ve çoğaltılmasına dair konuları çevirmeye çalıştığını belirtiyor¹.

Konu başlıklarından örnekler : Bağların arazisi, Bağları teşkil etmek için icra edilen ameliyat-ı ibtidaiye, Çelik ve daldırma usulü, Bağları budamanın usulü, Salkımları çırpma ameliyatı, Zeytun ağaçlarına icra edilen aşı ameliyatı, Zeytinlerin vakt-i hasadı.

251- Verem Teşhîs ve Tedâvîsi.

Hüsameddin Şerif (*Gülhane Tababet-i Askeriye Tatbikât Mekteb ve Serîriyâtı Emrâz-ı İntaniye ve Bakteriyoloji Muallimi.*)

R.1337 / 1921, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 276+[1]s., Res. [L.H.:+]

"Tıbbiye-i Şâhâne Kütüphanesi Neşriyatından : 6"

S.Ö. Kat. : 22657

CTT : 616.2 / HÜS

İTT : C 889

MK : 1971 A 139, 1954 A 434, 1965 A 656, 1955 A 1395

KONU : Enfeksiyon Hastalıkları

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık Hüsameddin imzalı ve *Mukaddime* başlıklı önsöz ile sonunda dört sayfalık fihrist ve bir sayfalık doğru-yanlış cetveli bulunuyor. Önsözde; genel olarak veremden, tanı ve tedavi yöntemlerindeki gelişmelerden söz edilerek, kitabın Alman ve Fransız dillerinde son yıllarda yayımlanmış birçok saygın tıp eserinden derlendiği vurgulanıyor.

İntan-ı dereni, Verem teşhisi ve Verem tedavisi başlıklı üç kısımdan oluşan kitaptaki konu başlıklarından örnekler : Verem muafiyet meselesi, Biyolojik teamüllerle teşhis, Röntgen şuaıyla teşhis, Tüberkülin tedavileri, Muzâdd-ı tederrün serumlar, Açık hava kürü, Su ve güneş tedavileri.

Vitaminler ve Avitaminoz ve Tagaddi Hakkında Son Telâkkiler.

Bkz.

Tıbbî Patalojya Dersleri; 1. Kitab: Vitaminler ve Avitaminoz ve Tagaddi Hakkında Son Telâkkiler.

252- Yeni Usûl Fenn-i Cerrâhî-i Sagîr. 2 c.

Chavasse (*Médecin Major de Ire. classe. Professeur agrégé du Val-de-Grace Membre Correspondant de la Société de Chirurgie de Paris.*)

Çev.: Hamdi b. Aziz (*Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye Azâsından, Mekatib-i Tıbbiye-i Şâhâne Bakteriyoloji Muallimi, Hifzü's-sihha-i Umûmiye Müfettişlerinden, Doktor.*)

1.c.: İst., h.1314 [1896], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, [3]+633 s., Res. [L.H.:+]

2.c.: İst., h.1315 [1897], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 290 s.,Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 23308

TBTK : 7553

A.Kzg. : s. 164 / 146

¹ Kitapla ilgili bir inceleme için bkz. F. Günergun-A.Baytop : "Mehmet Ali Paşa (1837-1914) ve botanikle ilgili yayınları". *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (4-5 Haziran 1998,İstanbul) Bildirileri. s. 118-121

CTT : 617 / CHA

MK : 1949 A 681

S.Ö.Erz.: 27836

SK : Basma bağışlar 433 / 1-2, Hacı Mahmud Efendi 5519

KONU : Cerrahi

ÖZELLİKLER : Birinci cildin başında Hamdi imzalı ve üç sayfalık *İfade-i Mahsusa* başlıklı önsöz ile sonunda 17 sayfalık fihrist yeralıyor. İkinci cildin sonunda ise yedi sayfalık fihrist var. Kapakta *Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından bi-t-tedkik tasdik kılınmıştır* notu bulunuyor. Hamdi b. Aziz önsözde; tıptaki gelişmelere uygun olarak fenn-i cerrahi konusunda yazılmış önemli bir kitap bulunmaması nedeniyle bir kaç yıl önce Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye tarafından Chavasse'ın kitabının çevrilmesine karar verildiğini ve bu işle kendisinin görevlendirildiğini belirtiyor. Hamdi b. Aziz kitabın yalnız askeri hekimlere değil bütün sivil hekim, cerrah ve tıp talebelerine de gerekli olduğunu söylüyor.

Konu başlıklarından örnekler : Timara mahsus mevadd ve vesait; mevadd ve ensice-i timariye, Keten bezi, Rabt iplikleri, Men-i taaffün ve def-i taaffün usulleri, Alâtın ta'kimi, Timarın tatbiki, Kûsur-ı amud-ı fekarî, Üzn, Telkih-i cüderi, Ameliyat-ı esnan, İbtal-i hiss-i umumi, İbtal-i hiss-i mevzii.

253- 21 Nisan 1340 Târihli Darülfünûn Tâ'limât-nâmesine 24 Eylül 340 Târihli İcrâ' Vekilleri Hey'eti Kararıyla Bervecî-i Âtî Mevâdd Tezyîl Olunmuşdur.

r.1340 [1924], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 7 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. : 23455

S.Ö. Erz. : 27881

KONU : Yönetmelik

ÖZELLİKLER : 21 Nisan 1340 [21 Nisan 1924] tarihli Dârülfünûn yönetmeliğine eklenen 14 maddeyi içeren tüzüğün sonunda, 24.9.340 [24.09.1924] tarihli Reisicumhur Gazi Mustafa Kemal, Başvekîl İsmet ve Kabine üyelerinin imzalarını içeren İcrâ' Vekilleri Hey'eti Kararı bulunuyor. Yönetmelikteki ek maddelerin birincisi *hikmet-i kimya ile ulûm-ı tabiiyenin Fen Fakültesi'nde bir sene zarfında tedrisinden sonra, sene nihayetinde, bu derslerin imtihanlarında muvaffak olanlar bir sertifika ile Tıb Fakültesi'ne müracaat ile kayd ve kabul edileceklerdir* hükmünü taşıyor. Daha sonra diğer maddeler ve beş senenin ders programları yer alıyor.

254- Yirminci Asırda Melce-i Mecânîn ve Bel-Air Bîmârhânesi "Cenevre".

Salih Nabi [Kastarлак] (*Osmanlı Tıb Dârülfünûnu Kısım-ı Askerî mensubîninden Seririyât-ı Akliye Tabib-i Dahîlisi ve Bel-air Bimarhanesi sabık asistanlarından.*)

r.1327 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, [2]+102+[1] s., Res. [L.H.:+]

S.Ö. Kat. : 23480

AK : Gökay.E 241

CTT : 616.8907 / SAL

KONU : Psikiyatri

ÖZELLİKLER : Kitabın başında iki sayfalık *Arz-ı Meram* başlıklı önsöz, bir sayfalık Salih Nabi'nin yazdığı *Tercüme-i halim* ve *Teşekkür* başlıklı iki yazı, bir sayfalık *Muallim-i muhterem Raşid Tahsin Bey'in takriz-i âlileri* başlıklı yazı, bir sayfalık Prof. Weber imzalı Fransızca sunuş

yazısı ile bir sayfalık Salih Nabi imzalı *Remerciements* başlıklı Fransızca teşekkür yazısı bulunuyor. Kitabın sonunda ise iki sayfalık fihrist ile bir sayfalık kaynakça yer alıyor. Kitabın kapağında *İstanbul Tıp Dârülfünunu Seririyât-ı Akliye ve Asabiye Müdür ve Muallim-i Evveli Raşid Tahsin Bey*'le *Cenevre Dârülfünunu Emraz-ı Akliye Muallimi ve Bel-Air Bimarhanesi Direktörü Profesör Mösyö Weber*'e *takdim olunmuştur* notu var. Salih Nabi önsözde; İsviçre'nin Cenevre Kantonu'nun Bel-Air bimarhanesinde Prof. Weber'in yanında beş ay süresince asistan olarak bulunduğunu ve orada edindiği bilgileri bir kitap şeklinde topladığını belirtiyor.

Konu başlıklarından örnekler : Eski zamanda mecanin; bir parça tarih, Son asırda bimarhane ve teşkilâtı, Paviyonlar; müşahede dairesi, Müstahdeminin vazaifi, Bel-Air Bimarhanesi'nin plâni, Gececi emniyetli teftiş saatleri, Bu asrın bimarhanesi ne tarzda inşa edilmelidir?, Hey'et-i idare ve tıbbiye binası, Klinik paviyonu.

255- Zâtü'l-Karni-i Kuzahi-i Hedbi-i Cerhi Neticesi Dumûr-ı Ayn, Hurac-ı Muakkam-i Kolestrin Billurları ve Şebekede Hâmızât-ı Şahmiyenin Teşekkülü.

Tevfik Halil [Sunag]

İst., r.1338 / 1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 13 s. [L.H.:?]

"Tıp Fakültesi Teşrîh-i Marazî Laboratuvarı ve Seririyât-ı Ayniye Mesaisinden"

S.Ö. Kat. : 23635

KONU : ?

ÖZELLİKLER : Künyesini Özege Kataloğun'ndan aldığımız kitapçık taradığımız kütüphanelerde bulunmadığı için incelenemedi.

Zeyl-i Teşrîh-i Tavsifi.

Bkz.

İlm-i Teşrîh-i Tavsifi.

A.Jamain.

256- Zülhafırâta Su-i Hazımlardan Mütevellid Sancılar.

Zühdi (K. Yüzbaşı, *Emraz-ı Dahiliye Baş Muavini*)

1928, Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası, 48 s. [L.H.:+]

"Askeri Tıbb-ı Baytari Mecmuası Külliyyatından Numero : 5"

S.Ö. Kat. : Yok

MK : 1956 A 193

KONU : Veteriner Hekimlik

ÖZELLİKLER : Tektırnaklı (toynaklı) hayvanları konu alan kitabın başında bir sayfalık *Bir kaç söz* başlıklı önsöz ile sonunda *Mehazlar* başlıklı ve iki yabancı, beş yerli kaynak içeren kaynakça bulunuyor. Kitabın kapağında *926 senesi Askeri Baytar Tatbikat Mektebi ve Hastahanesi Muavinlerinin ihtisas imtihanında yapmış oldukları tezlerden olup, Tıbb-ı Baytari Encümen-i Âlisi'nce mazhar-ı takdir olarak Baytariye Dairesi'nin emirleriyle tab'ına karar verilmiştir ve Askeri Baytar Tatbikat Mektebi Emraz-ı Dahiliye Laboratuvarı mesaisinden Muallimi : Miralay Ali Besim Bey* notları yer alıyor. Yazar önsözde; Baytariye Dairesi Reisi Mirliya Ahmed Vefik Paşa ile hocası Ali Besim Bey ve diğer hocalarına teşekkür ediyor.

Kitap *Medhal* ve *Su-i hazm* olmak üzere iki bölüm şeklinde düzenlenmiş ve ara başlıklar bulunmuyor.

**5 - TIBBİYE MATBAASI'NDA BASILAN SÜRELİ YAYINLARIN
ALFABETİK LİSTESİ :**

5.1 - DERGİLER:

1-) Askerî Tıp Mecmuası / Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye¹.

ALT BAŞLIĞI : -----

YAYINLAYAN : Harbiye Nezareti Sıhhiye Dairesi Dördüncü Şubesi , Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Dairesi.

YAYIN MÜDÜRÜ : -----

YAYIN YERİ : İstanbul, Ankara

YAYIN SÜRESİ : Aylık

MATBAASI : Matbaa-i Orhaniye, Matbaa-i Askeriye, Ceride-i Askeriye Matbaası, Matbaa-i Osmaniye, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, Yeni Gün Matbaası.

RESİM-ŞEKİL : Var

SÜTUN SAYISI : İlk 21 sene bir daha sonra iki sütun.

YAYINA BAŞLADIĞI VE BİTTİĞİ TARİH : 1871- Yayınına halen GATA Bülteni adı ile devam ediyor.

ÖZELLİKLER : Askeri Tıp Mecmuası H. 1287 [1871]'de *Ceride-i Tıbbiye-i Askeriye* adı ile yayınlanmağa başlandı. Yayınına R.1337 [1921]-1931 yılları arasında *Askeri Tıp Mecmuası* adı ile devam eden dergi, daha sonra bir kaç kez daha isim değiştirerek günümüze dek yayını sürdürdü. Dergi yayınına halen Gülhane Askeri Tıp Akademisi (GATA) Bülteni adıyla devam ediyor. Aylık olarak, resimli ve önceleri bir, daha sonra iki sütun olarak yayınlanan dergi, yayın yaşamı süresince altı değişik matbaada basıldı. Bu matbaalar; Matbaa-i Orhaniye, Matbaa-i Askeriye, Ceride-i Askeriye Matbaası, Matbaa-i Osmaniye, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası ve Yeni Gün Matbaası. Askeri Tıp Mecmuası ülkemizde resmi bir kurum tarafından yayınlanan en uzun ömürlü dergi olma özelliğini taşıyor.

Genel bir tıp dergisi olan yayında, dönemin pek çok tanınmış hekiminin makaleleri yayınlanmış. Bu hekimler arasında; Asaf Derviş, Hamdi Suat [Aknar], Hulusi Behcet, Mazhar Osman [Uzman], Neşet Ömer [İrdelp], Osman Şevki [Uludağ], Ziya Nuri ve Tevfik Salim [Sağlam] gibi isimler bulunuyor.

2-) Askerî Tıbb-ı Baytarî Mecmuası².

ALT BAŞLIĞI : -----

YAYINLAYAN : Müdafaa-i Milliye Vekâleti Umur-ı Baytariye Dairesi, Tatbikat Mektebi

YAYIN MÜDÜRÜ : Naki Cevad [Akkerman] - İbrahim Nami,

YAYIN YERİ : İstanbul

YAYIN SÜRESİ : 1932'ye kadar aylık, daha sonra üç aylık ve düzensiz

MATBAASI : Hüsn-i Tabiat Matbaası, Hilâl Matbaası, Milliyet Matbaası, Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası,

RESİM-ŞEKİL : Yok

SÜTUN SAYISI : Bir

¹ Derginin genel özelliklerine ait bilgiler G. Dinç'in Yüksek Lisans tezi ve bu tezin bir bölümünü içeren makalesinden alındı. Bkz. G. (Özkan) Dinç : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)". İst., 1989, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü Basılmamış Yüksek Lisans Tezi, s. 17-22, s.26-31 ; G. Dinç : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme : P". *Tıp Tarihi Araştırmaları*, [Yıl : 1990], No: 4, s. 19-22

² Derginin genel özelliklerine ait bilgiler A. Özen ve A. Özgür'ün konu ile ilgili makalelerinden alındı. Bkz. A. Özen - A. Özgür : "Türkiye'de veteriner hekimliği alanındaki eski harfli süreli yayınlar üzerinde tarihsel bir inceleme". *V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, s.506-507 ; Ayrıca dergi ile ilgili olarak yapılmış iki araştırma ve index çalışması için bkz.: F. Dinçer : "Türk Askeri Veteriner Hekimleri Dergisi'nin yayın hayatı". *Türk Veteriner Hekimleri Dergisi*, c.: 48, No: 233, 1971, s. 1-3 ; F. Dinçer : *Türk Askeri Veteriner Hekimler Dergisi'nin Yayın Hayatı ve 1923-1969 Yılları İndeksi*. Ankara, 1971, A.Ü. Veteriner Fak. Yay.

YAYINA BAŞLADIĞI VE BİTTİĞİ TARİH : Nisan 1339 (1923)- Temmuz 1973
ÖZELLİKLER : Askerî Tıbb-ı Baytarî Mecmuası 1923 - 1973 yılları arasında 50 yıl süreyle yayınlandı. Yayın yaşamı boyunca Askeri Veteriner Mecmuası, Askeri Veteriner Dergisi ve Türk Askeri Veteriner Hekimleri Dergisi adlarıyla yayını sürdürülen dergi resimsiz tek sütun olarak ve farklı basımevlerinde basıldı.

Arap harfleri ile yayınlandığı sürece dergide yazıları yayınlananlardan bazıları şunlar : Naki Cevad [Akkerman], Süreyya Tahsin, Kadri, Şevki, İbrahim Nami, Hikmet Şakir, Said Bilâl, Hasan Tahsin, Ali Besim, İbrahim Ekrem, Mehmed Azmi, Sabri.

3-) Dârülfünûn Tıp Fakültesi Mecmuası¹.

ALT BAŞLIĞI : Tababet, Eczacılık ve Dişçilik Müteallikatu

YAYINLAYAN : Dârülfünûn Tıp Fakültesi

YAYIN MÜDÜRÜ : ----

YAYIN YERİ : İstanbul

YAYIN SÜRESİ : Haziran 1338'e kadar iki aylık daha sonra aylık.

MATBAASI : Matbaa-i Amire, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, Yeni Matbaa, Evkaf-ı

İslâmiye Matbaası, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,

RESİM-ŞEKİL : Var

SÜTUN SAYISI : Bir

YAYINA BAŞLADIĞI VE BİTTİĞİ TARİH : Mart 1332(1916) - Yayınına halen İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi olarak devam ediyor.

ÖZELLİKLER : Alt başlığı *Tababet, Eczacılık ve Dişçilik Müteallikatu* olan dergi, İstanbul Dârülfünunu Tıp Fakültesi'nin yayın organı olarak R. Mart 1332 [1916]'de yayınlanmağa başlanmış. Dergi halen İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi Dergisi adıyla yayın hayatını sürdürüyor.

Dördüncü cildin üçüncü sayısına kadar olan sayılarında *iki ayda bir neşrolunur* yazılmasına karşın, düzensiz olarak yayınlanan dergiye, bundan sonra *şimdilik ayda bir neşrolunur* notu konulmuş ve artık düzenli olarak yayınlanmağa başlanmış. Tek sütun ve resimli olarak basılan dergi yayın süresi içinde beş ayrı matbaada basılmış. Bunlar ; Matbaa-i Amire, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, Yeni Matbaa, Evkaf-ı İslâmiye Matbaası ve Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası'dır. Yayın müdürü belli olmayan derginin ilk sayfasındaki *Tahrir Hey'et-i İdaresi* başlığı altında şu isimler bulunuyor : Ziya Nuri (*Tıp Fakültesi Reisi ve Seririyât-ı Hançereviye ve Üzniye Müderrisi*), İsmail Derviş (*Tıp Fakültesi Kâtib-i Umumisi ve Fenn-i Kibale ve Ebeler Müderrisi*), Tevfik Receb (*Ensac ve Mebhasü'l-Rüşeym Müderrisi*), Şevki (*Hikmet Müderrisi*), Sadeddin Vedat (*Seririyât-ı Hariciye Müderris Muavini*).

Derginin geniş yazar kadrosu arasında Ahmed Rasim [Onat], Âkil Muhtar [Özden], Asaf Derviş, Celâl Muhtar [Özden], Esad Şerafeddin, Fahreddin Kerim [Gökay], Galip Ata [Ataç], Hamdi Suat [Aknar], Tevfik Remzi [Kazancıgil], Ömer Vasfi [Aybar] gibi devrin tanınmış isimleri bulunuyor.

Derginin birçok sayısının sonunda fakülteden haberler veren *Şuun-ı Tıbbiye* bölümü ile, bazı sayılarında istatistiksel bilgiler veren İstatistik bölümü bulunuyor.

4-) Mecmua-i Fünûn-ı Baytariye².

¹ Derginin genel özelliklerine ait bilgiler G. Dinç'in Yüksek Lisans tezi ve bu tezin bir bölümünü içeren makalesinden alındı. Bkz. G. (Özkan) Dinç : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)". s. 32-36 ; G. Dinç : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme : I". s. 22-23

² Derginin genel özelliklerine ait bilgilerin çoğunluğu Ferruh Dinçer ile A. Özen ve A. Özgür'ün konu ile ilgili makalelerinden alındı. Bkz. A. Özen - A. Özgür : "Türkiye'de veteriner hekimliği alanındaki eski harfli süreli yayınlar üzerinde tarihsel bir inceleme". s. 504-505 ve F. Dinçer : "Mecmuayı Fünûnu Baytariye ve Osmanlı Cemiyeti İlmiyei Baytariyesi". *Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi*, No: 3-4, C.:35, 1965, s. 198-203

ALT BAŞLIĞI : Devr-i Hürriyet’de ilk defa olmak üzere Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi tarafından tesis ve neşredilmiş bir risâle-i tıbbiye-i baytariyedir.

YAYINLAYAN : Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi

YAYIN MÜDÜRÜ : Mehmed Ali

YAYIN YERİ : İstanbul

YAYIN SÜRESİ : 13. sayıya kadar 15 günlük daha sonra aylık

MATBAASI : Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye Matbaası, Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şahane Matbaası, Cihan Matbaası,

RESİM-ŞEKİL : ---

SÜTUN SAYISI : Bir

YAYINA BAŞLADIĞI VE BİTTİĞİ TARİH : 1 Eylül 1324 (14 Eylül 1908) – Nisan 1326 (Nisan 1910)

ÖZELLİKLER : Mecmua-i Fünûn-ı Baytariye, Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi’nin yayın organı olarak 14 Eylül 1908 ile Nisan 1910 tarihleri arasında toplam 24 sayı olarak yayınlanmış. Yayın Müdürü *Osmanlı Cemiyet-i İlmiye-i Baytariyesi müessis ve reisi ve Mülkiye Baytar Mekteb-i Âlisi Müdürü Mehmed Ali Bey* olan dergi bir sütun ve resimsiz olarak önceleri 15 günlük sora aylık olarak çıkmış. Derginin ilk sayısında çıkış amacı; hayvan hastalıklarının tedavisi, koruyucu hekimlik ve çiftlik hayvanlarının yetiştirilmesi ve ıslahı olarak üç madde halinde ortaya konmuş.

5-) Vakayi-i Tıbbiye : I¹.

ALT BAŞLIĞI : ----

YAYINLAYAN : Önceleri Hekimbaşı², daha sonra Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Nazırlığı³

YAYIN MÜDÜRÜ : ----

YAYIN YERİ : İstanbul

YAYIN SÜRESİ : Aylık

MATBAASI : Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası

RESİM-ŞEKİL : Var

SÜTUN SAYISI : İki

YAYINA BAŞLADIĞI VE BİTTİĞİ TARİH : 1 Cemaziyülevvel 1265 (25 Mart 1849) - 1853⁴

ÖZELLİKLER : Mekteb-i Tıbbiye Matbaası’nda iki sütun olarak basılmış ve 25 Mart 1849’dan itibaren yayınlanmağa başlanmıştır. 12. sayı beş diğer sayılar dörder sayfa olarak basılmıştır. Sayfaları numarasızdır.

Vakayi-i Tıbbiye gerek Türk baskı tarihinde, gerekse tıp tarihimizde Arap Harfleri ile Türkçe olarak yayınlanmış ilk basılı dergidir. Aynı zamanda basılı ilk bilim dergimizdir. A. H. Tanyeli dergi için, *dört seneye yakın bir zamanda neşredilen 21 nüshasında 87 sahife vardır. Sahifelere numara konmamıştır. Her ay çıkacağı ilân edildiği halde çok defa 2-3 ayda bir neşredilmiştir*⁵ diyor. Bu ifadeden derginin 1852 ya da 1853 yılına kadar yayınlanmış olduğu anlaşılıyor. Ancak biz yayınının 1 Kasım 1850 yılına kadar basılmış olan ilk 15 sayısını görebildik.

¹ Derginin genel özelliklerine ait bilgiler G. Dinç’in Yüksek Lisans tezi ve bu tezin bir bölümünü içeren makalesinden alındı. Bkz. G. (Özkan) Dinç : “Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)”. s. 164-167 ; G. Dinç : “Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme : II”. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Yıl : 1993, No: 5, s. 118-120

² Abdülhah Molla

³ N. Taşkiran : “İlk Türk tıp dergisi Vakayi-i Tıbbiye’nin Fransızca nüshası *Gazette Medicale de Constantinople mi?*” *Haseki Tıp Bülteni*, c.:7, No: 1, 1969, s. 10-11

⁴ A. Tanyeli : “Memleketimizde ilk defa çıkan mecmua Vakayi-i Tıbbiye”. *Poliklinik*, 4. sene, No: 11-47, Mayıs 1937, s. 328

⁵ A. Tanyeli : s. 328

Derginin ikinci sayısının ilk sayfasında “Derginin ekserî müşterilerinin hekimlerden ve onların çoğunun da yabancılardan olduğu düşünülerek fayda sağlamak amacıyla Fransızca bir nüshasının yalnızca etibbaya mahsus olmak üzere Nisan başında neşredildiği” yazıyor. N. Taşkiran bu Fransızca nüshanın aynı tarihlerde yayınlanmağa başlanan [Nisan 1849] Gazette Médicale de Constantinople olabileceğini öne sürerek iki dergiyi karşılaştırmış ancak Fransızca derginin ilk sayısının bulunamaması nedeniyle bu görüşünü kesin bir sonuca bağlayamamış. Taşkiran’a göre¹ iki derginin benzeyen ve benzemeyen yanları şunlar : “Her iki dergi aynı tarihte yayınlanmağa başlanmış ve aynı tarihlerde yayın hayatına son vermiştir. İkisi de ayda bir kez çıkmıştır. Aynı basımevinde basılmışlar ve fiyat ve abone şartları birbirinin eşidir. Her iki derginin satış yerleri de aynıdır ve aynı kurum tarafından çıkarılmıştır. İçerik farkları ise Fransızcasının yalnız hekimlere hitab etmesi ve onlara ait bilgileri içermesi, Türkçesinin ise daha popüler bir hizmet amacı taşımasıdır. İçeriğin birbirini tutmamasının doğal olması bu nedendendir”. Gazette Médicale de Constantinople üzerine tez hazırlayan Y. Işıl Ülman ise iki dergi hakkında şu karşılaştırmayı ortaya koyuyor²: *Vakayi-i Tıbbiye'nin analitik indeksini hazırlayan Prof. Dr. Nuran Yıldırım'in araştırmalarına göre, Osmanlı İmparatorluğu'nda tıbbi uygulamaların Avrupa'ya bildirilmek üzere yabancı dile çevrilmesi gerekli görülmüş; bu sebeple Vakayi-i Tıbbiye'nin yanısıra, ortak dil kabul edilen Fransızca yayın yapacak derginin de çıkarılmasına karar verilmiştir. Gazette Médicale de Constantinople'un Mart 1849'da yayına başlayan Vakayi-i Tıbbiye'den kısa süre sonra Nisan 1849'da yayına geçmesinin sebebi tercümanların seçiminin beklenmesidir. Dergiler birbirinin tercümesi olmayıp, her ikisi de aynı bilimsel niteliğe sahip iki ayrı tıbbi literatür yayınıdır. Dergi hakkındaki bu değerlendirmeler ve Vakayi-i Tıbbiye'nin ikinci sayısındaki açıklamayı göz önüne alarak Gazette Médicale de Constantinople ve Vakayi-i Tıbbiye'nin aynı derginin Türkçe ve Fransızca nüshaları olarak planlandığı, ancak Fransızca olanın hekimlere hitap etme amacı ile Türkçe olanın ise daha popüler bir hizmet amacı ile yayınlanmaları nedeniyle içeriklerinin farklı olduğu sonucuna ulaşıyoruz.*

Vakayi-i Tıbbiye I'deki makalelerin yazarları belli değildir.

1880 yılında yine Vakayi-i Tıbbiye adı ile yeni bir dergi daha yayınlanmağa başlandı. Bu iki dergi fiziksel özellikleri, içerikleri ve yayımlandıkları kurumlar açısından iki ayrı dergi olarak kabul edilebilir. I. Vakayi-i Tıbbiye, Askeri Tıbbiye tarafından yayınlanırken, II. Vakayi-i Tıbbiye Mülki [sivil] tıbbiyenin yayın organı. Bu nedenle biz bu dergileri I ve II başlıkları altında inceledik.

6-) Vakayi-i Tıbbiye : II³.

ALT BAŞLIĞI : ilk 11 sene; *Her 15 günde bir defa neşrolunur tıb gazetesidir. 12. seneden itibaren; Ulûm-ı Hikemiye ve fûnûn-ı tıbbiye ve cerrahiye ve baytariye ve ispençiyâriyeden bahis gazetedir.*

YAYINLAYAN : Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne

YAYIN MÜDÜRÜ : -----

YAYIN YERİ : İstanbul

YAYIN SÜRESİ : 15 günlük

MATBAASI : Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası

RESİM-ŞEKİL : Var

¹ N. Taşkiran : s. 10-11

² Y. Işıl Ülman : “Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki önemi”. s. 18

³ Dergi'ye ait bilgiler G. Dinç'in Yüksek Lisans tezi ve bu tezin bir bölümünü içeren makalesinden alındı. Bkz. G. (Özkan) Dinç : “Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)”. s.168-186 ; G. Dinç : “Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme : II”. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Yıl : 1993, No: 5, s. 120-121

SÜTUN SAYISI : İki

YAYINA BAŞLADIĞI VE BİTTİĞİ TARİH : 6 Mart 1296 (18 Mart 1880) – (?)

ÖZELLİKLER : II. Vakayı-i Tıbbiye İstanbul'da, Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne'nin yayın organı olarak 18 Mart 1880'de 15 günlük, resimli ve iki sütun olarak yayınlanmağa başlanmış. Kapanış tarihini belirleyemediğimiz¹ dergi Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası ve Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası'nda basılmış.

Dergide çeviri ve imzasız makaleler çoğunlukta. Aynı kişilere ait bir çok makale yer alıyor. Derginin yazarları arasında ; Besim Ömer [Akalin], Hüseyin Remzi, Kasım İzzeddin, Mustafa Münif [Kocaolçun], Rıfat Hüsameddin, Rıza Tefvik, Tefvik Vacid, Ziya Nuri [Birgi] gibi devrin pek çok tanınmış hekimi bulunuyor.

¹ Derginin görebildiğimiz son sayısı 15 Temmuz 1312 (27 Temmuz 1896) tarihini taşıyor. Ancak S.Ö. Erz. Kataloğunda derginin görme olanağı bulamadığımız 1921 yılı sayıları kayıtlı. Bu nedenle derginin kapanış tarihi hakkında kesin bir yargıya varamadık. (Bkz. S. Ö. Erz. : 6.c. No: 1264)

5.2 - YILLIKLAR :

1-) Ordunun 339 Senesi Tıbbi Müsamereleleri . Numero :1

İst., r. 339 [1923], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 70 s. [L.H.:+]

M[üdafaa-i] M[illiyeye] Sıhhiye Dairesi

S.Ö. Kat.: 15771

CTT : 610 / ORD

ÖZELLİKLER : Yıllığın başında 339 Senesi İzmir Kış Müsamereleleri ; Birinci, İkinci ve Üçüncü Müsamereleler başlıklı, giriş niteliğinde iki sayfalık imzasız konuşma metni bulunuyor. Kapakta bulunan Muallim Tevfik Salim Bey'in Riyaseti altında notu ve girişteki Evvela ictimaiatınıza riyasete intihab suretiyle hakkımda gösterdiğiniz teveccühe bilhassa arz-ı şükran eylerim sözlerinden konuşmanın Tevfik Salim tarafından yapıldığı anlaşılıyor. Arkadaşlar hitabıyla başlayan metinde, bu gibi tıbbî toplantıların mesleğin en gerekli ve en esaslı teşkilâtından sayıldığı ve herkesin kendi inceleme ve müşahedelerini sunacağı bilimsel bir ortam olduğu söyleniyor. Burada vak'a, müstahzarat vesaire hakkındaki sunumları anında tartışma olanağı olduğundan gazete, risale, kitap gibi yayınların bu toplantıların yerini tutamayacağı savunuluyor. Tıbbî vak'a takdimlerinin Avrupa hekimlerinin bilimsel niteliğini yükselten nedenler arasında ilk sırada geldiğini belirtip bu kadar bol materyal arasında, senelerin emeğini buraya getirebilmek için bu kadar vakit ve emek harcadıktan sonra Türk tıbbının tanıtımı için bu ictimaların kendi dilimizde aynen ve yabancı dillerde de özet olarak yayınlanmasına çalışacakları belirtiliyor.

Üç müsamere¹den oluşan yıllıkta vak'a takdimleri ve vak'a hakkındaki tartışmalar yer alıyor. Va'ka takdimlerinden örnekler : İzmir 102 Numerolu Hastahane Emrâz-ı Akliye ve Asabiye Mütchassisı Tabip Binbaşı Faik Muhiddin (altı vak'a takdimi), 102 Numerolu Hastahane Dahiliye Mütchassisı Kemaleddin : Ödem transituar vak'ası, (Tartışmaya katılanlar) Muallim Hüsameddin Bey, Operatör Hamdi Bey, Dr. Raif Bey, Muallim Tevfik Salim Bey, Kemal Şakir Bey ; Operatör Dr. Mazhar : Müdahalesiz şifayab olan fitk-ı muhtenik vak'ası ; 107 Numerolu Hastahane Emrâz-ı Dahiliye Şefi Hüseyin Fehmi Bey : Karasu Humması Vak'ası. (Tartışmaya katılanlar) Raif Bey, Kemal Bey, Tevfik Salim Bey, Murad Bey, Hasan Fehmi Bey.

2-) Telkîhhane-i Şâhâne'nin 1318 Senesine Mahsus İstatistik Risâlesidir.

Rıfat Hüsameddin (*Mekâtib-i Tıbbiye-i Şâhâne İlm-i Teşrih-i Marazî Muallimi ve Telkîhhâne-i Şâhâne Müdürü, Doktor, Mirlivâ, Saadetlü, Paşa.*)

Dersaadet, R.1319 / H.1321 [1903], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 127 s. [L.H.: -]

S.Ö. Kat. No : 20404

CTT : 614.1 / RIF

İTT : C 1812

S.Ö.Erz.: 13761

ÖZELLİKLER : Yıllığın başında bir sayfalık *Tahdis-i Nimet* başlıklı padişaha methiye ve Rıfat Hüsameddin tarafından yazılmış bir sayfalık başlıksız önsöz yer alıyor. Yıllığın kapağında *Tedkik-i Müellefat Komisyon-ı Âlisinin takdir ve ruhsatını haizdir* notu bulunuyor. Rıfat Hüsameddin Paşa önsözde, *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'nin yetiştirdiği Hâzık etibba-yı Osmaniye'den İlm-i Hayvanat Muallimi Miralay İzzetlu Hüseyin Remzi Bey merhumun verdiği lâyiha üzerine 15 Temmuz sene 308 [27 Temmuz 1892] tarihinde Telkîhhâne-i Şâhâne tesis ve küşadı hakkında irade ile memleket çocuklarını ölümün korkunç pençesine terk ve ebedi perişanlığa mahkûm eden yaralayan ve imha eden çiçek illetinin yayılma ve bulaşmasını önlemeye özen gösterildiğini anlatıyor. Ayrıca Telkîhhâne'ye memur edildiği 1313 [1897] yılından beri düzenledikleri istatistik cetvellerini bu yıl risale şeklinde bastırdıklarını belirtiyor.*

¹ Toplantı.

Yıllıktaki konu başlıklarının bazılarından örnekler: Telkîhhâne-i Şâhâne, Müessese-i mezbure bir dersane küşadı hakkında..., Aşı Mektebine dair program, Telkîhhâne-i Şâhâne memurininin vazâifine dair, Daire-i mezkurun taharetine mahsus ta'limat, Aşı mektebine duhul arzusunda bulunanların şerait-i atıyeyi ihtiva eylemeleri iktiza eder, Bir sene zarfında Telkîhhâne'de vukua gelen muamelâtı mübeyyin cedveldir, 1317 [1901] senesine mahsus telkih-i cüderi umum istatistik cedvelidir, 1317 ile 1318 [1901-1902] senelerine mahsus istatistik mukayese cedvelidir.

3-) Telkîhhane-i Şâhâne'nin 1320 ve 1321 Senelerine Mahsus İstatistik Risâlesidir.

Rıfat Hüsameddin (*Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne İlm-i Teşrih-i Marazî Muallimi ve Telkîhhâne-i Şâhâne Müdürü, Mirlivâ, Saadetlü, Doktor, Paşa.*)

Dersadet, R.1322 / H.1324 [1906], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 109 s. [L.H.:]

S.Ö. Kat. No : ¹

S.Ö. Erz.: 13762

ÖZELLİKLER : Yıllığın başında Rıfat Hüsameddin imzalı üç sayfalık önsöz, ardından istatistik risalelerine dair bir sayfalık başlıksız yazı, ile *Telkîhhâne-i Şahane'de bir dersane küşadı* hakkındaki yazı yer alıyor. Eserin kapağında ise *Tedkik-i Müellefat Komisyon-ı Âlisinin takdir ve ruhsatını haizdir* notu bulunuyor. Rıfat Hüsameddin önsözde, Telkîhhâne'de hazırlanan aşı tüplerinden (ünbûbe) her isteyene bedava olarak verildiğini, İstanbul ve *idare-i ecânibde* bulunan hastanelerden daima başvurulduğunu, bunun da Telkîhhâne'nin düzen ve ilerlemesinin delili olduğunu belirtiyor. Rıfat Hüsameddin Telkîhhâne'nin kurulduğu ilk üç sene içinde üretilen tüplerin birkaç bin adet olduğunu, kendisinin göreve tayin olduğu 313 senesinden 321 senesine kadar bu mikdarın artarak senelik 150.000 tüpe ulaştığını da söylüyor. İmparatorluğun tüm vilâyetlerine aşı memurları tayin olunmuş, Şam, Bağdat, Hicaz, Yemen ve Basra gibi önemli vilâyetlere ise birer telkîhhâne şubesi kurulması teklif edilmiş, Şam ve Basra'da bunlar kurulmuş, ayrıca Diyarbakır, Erzincan ve Erzurum'da da birer telkîhhâne tesis olunmuştur. Ancak Osmanlı ülkesinde çiçek hastalığının yok edilmesi için çok miktarda aşı üreterek vilâyetlere düzenli olarak tüp gönderen sadece İstanbul'daki Telkîhhâne'dir. Rıfat Hüsameddin 1313 senesi istatistik risalesinden sonra ikinci olarak 1320-1321 senesine ait bu risaleyi bastırdıklarını da belirtiyor.

Yıllıktaki konu başlıklarından örnekler : Saye-i terakkiyât vaye-i hazret-i hilâfetpenâhîde 1316 senesi zarfında telkîhhâne-i şâhânede küşad buyrulan aşı mektebinde ameli ve nazarî ikmâl-i tahsil eden şâkirdânın esamileri, 316 [1900] senesi zarfında neşet edenler, Mer'iyet-i ahkâmına bilistizân irade-i seniye-i hazret-i hilâfetpenahi şerefnüteallik buyurulmuş olan aşı nizâmname-i hümayûnu suretidir, Dersaadet devair-i resmîyesinden bir sene zarfında talep olunan aşı tüplerinin mikdarı.

¹ Yayın Özge'de alfabetik sırada yer alıyor ancak sıra numarası almamış.

**6 - TIBBİYE MATBAASI'NDA BASILAN KİTAPLARIN
KRONOLOJİK LİSTESİ**

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1844	Risale-i Dürûrû'l-Muhat.			Hayrullah			Darü'l-Ulûmü'l-Hikemiye [Litografya Destgâhı]	43						+		
1846	Frengi Risâlesi.			Ahmed Said			Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası	45	+	+						
1846	Menâfî'ü'l-Etfâl.			İsmail			Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne	[5]+48						+		
1846	Risâletü'l-hesâb.			Vernier	Muhammed Tevfik El- Bekrî		Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı	[2]+192+[1]				Fr.			+	
1847(1. bs.), 1848 (2.bs.)	Coğrafya.		1. ve 2. bs.	Auguste Michelot	[Bogos Tiryakioğlu]		Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı (1.bs.) Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şahane Matbaası (2. bs.)	61				Fr.		+		
1847	Hayvânâta Zuhûr Eden İlel-i Sâriyenin İncîfâ'î Zimnında Terfîb Olunan Bazı Usûl ve Tedâbirin Ta'rifine Dâir Risâle-i Muhtâsâradır.			Potlewski (?)	?		Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şahane Matbaası	15	?	?	?	?	?	?	?	?
1847	Kolera Risâlesi.			İsmail			Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası	31						+		
1847, 1857, 1867	Risâle-i Ahlâk.			Mehmed Sadık Rifat			Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı, Mekteb-i Tibbiye-i Adliye Litografya Destgâhı, Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+37(H.1263), ?(h.1273), 31(h.1284)						+		

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1847	Risâle-i Cinnastik.			İsmail			Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası	54						+		
1848	Talimü'l-Hesab.						Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası	38	?	?	?	?	?	?	?	?
1849	Kaplıca Risâlesi.			Charles Ambroise Bernard			Mekteb-i Tibbiye Tab'hanesi	99		+		Fr.				
1850	Kit'â-i Avrupa.			Auguste Michelot	Bogos Tiryakioğlu		Mekteb-i Tibbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı	[1]+[3]+190				Fr.	+	+	+	
1852	Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye						Mekteb-i Tibbiye-i Şahane / Typo-Lithographie de L'école Imperiale de Médecine	2+10+8+8			+			+		
1854	Risâle-i Muhtâsâr-ı Coğrafya.				Kâmil Sezai		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	72	+			Fr.	+			
1859	Usûl-i Cedîde Üzere Mürrettab Elifba Cüzidiri.	3. bs.					Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne	16								
1860	Ne'îcetü'l-Kavâid.			Şâki			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	14								
1863	Tuhfetü'l-Muhâsibin.			Bekir Sıdki			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı	48						+		
1868(1. c.), 1871(2. c.)	Kimyâ-yı Tibbî.	2 c.		Aziz			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	19+[72]+400(1. c.), 12+461(2. c.)	+					+	+	+
1868	Nüzhetü'l-Fühûm fi Tahfîlü's-Sümûm.			Mehmed Nuri			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı	4+[3]+137+[1]						+	+	+

MİLADİ	KT. ADI	CLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1869	Te'lif Kerde-i Cevrî.		Cevrî				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	15								
1870	Fenn-i İspeçyârî (Sagir).		Hüseyin [Sabri]				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	12+4+256 +11	+		+			+	+	+
1870	Hakayık-ı Tabâbet.		Mehmed Emin Fehmi				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	88								
1870	Kavaid-i Osmaniye.						Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	152								
1870	Risâle-i İhtisâr-ı Fevâid.		Hüseyin Remzi				Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane	7+119					+	+	+	+
1870	Târihçe-i illet-i Efrenc.		Ahmed Said				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	4 + 60					+	+		
1871	Bedreka-i Etibba.		Brok (?)				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	7+375			+		Fr.	+		
1871	Fenn-i Kimyâ; Hazine-i Fünûn.	7. c.	Mustafa Hami				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	164	+							
1871	Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî.	2 c.	Apollinaire Bouchardat				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	3, 24+353 (1.c.1.bs.), 16+553, (1.c.2.bs.), 27+872(2.c.2.b s.), 116(Zeyl)			+		Fr.	+	+	+
1871	Risale-i Kolera.		Grizencer				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	31			+		Alm.			
1871	Ta'limüt-Teşrih.						Mekteb-i Tıbbiye Matbaası	30+3+656			+			+	+	+
1872	Ameliyât-ı Cerrâhiye.	2 c.	Joseph François Malgaigne				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası,	24+719(1.c.) 28+856+[1] (2.c.)					Fr.	+	+	+
1872	Devlet-i Aliye Târihi; Mücmel.	1. c.	Hüseyin [Sabri]				Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	146								

MİLADİ	KT. ADI	CLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL.	ÖNSÖZ	FİHRİST	D-Y. CTV.
1872(1. bs.), 1890(2. bs.)	İlim-i Emrâz-ı Umûmiye.	1. ve 2. bs.	Aziz				Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	8+[2]+545 (1.bs.), 18+573+11 (2.bs.)	+		+			+	+	
1872(1. c.), 1875(2. c.)	İlim-i Emrâz-ı Umûmiye.			Mehmed Emin Fehmi (1.c.) - Nafiz(2.c.) - Dimitri(2.c.)			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	88+11+479+[1] (1.c.), [6]+534(2.c.)						+	+	
1872	İlim-i Hıfz-ı Sihat.	2 c.	Louis Alfred Becquerel				Imprimerie de la Faculté Imp. de Médecine à Constantinople	20(E.Tr.)+20+2 (Fr.)			+				+	
1873	Tabîb-i Kanûnîler Hakkında İdâre-i Umûr-ı Tibbiye-i Mülkiye'den Kaleme Alınan Ta'limât						Mekteb-i Tibbiye Basmahanesi	32								
1873	Hesabdan A'mâl-i Erbaa-i Asliye.		Kadri				Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	4+15+653+16(1.c.), 15+882(2.c.)					Fr.	+	+	
1873	İlim-i Emrâz-ı Dâhiliye ve Serîyât-ı Tibbiye.	2 c.	Ambroise Auguste Tardieu	Abdürrahim Nafiz.			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	18+4+608	+				Fr.	+	+	
1873	İlim-i Emrâz-ı Dâhiliye ve Serîyât-ı Tibbiye.	1. ks.	Richard	Hüseyin Remzi			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	154			+					
1873	İlim-i Nebâtât.		Hüseyin [Remzi]				Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	13+300	+					+	+	
1873	Kavânîn-i Cerrâhîn.	2 c.	Borjeri (?)	Mehmed Cemiyet-i Tibbiye-i Osmaniye.			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	6+640					Fr.	+		
1873	Lugat-ı Tibbiye	1. bs.	Pierre Hubert Nysten				Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	4+[12]+[1]+625 (1.c.), 3+[1]+[11]+[1]+ 724+2+[1] (2.c.)								
1873(1. c.), 1874(2. c.)	Menâfî'ül-Azâ ; Fisiyoloci.	2 c.	Jules Béclard	Mehmed Nuri			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası						Fr.	+	+	

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1873	Miftâh-ı Teşrîh.		Mass	Hristo Stanbulski			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	11+112+14+93	+	+	+	Fr.	+	+	+	+
1873	Teşrîh-i Nevâhî ; Muhtâsâr.		Mehmed Hafız Esseyyid	Hüseyn [Sabri]			Mekteb-i Fünûn-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	31	?	?	?	?	?	?	?	?
1874	Düsturü'l-Edviye.		[Komisyon]	Hüseyn [Sabri]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	104 + 544			+	Fr.	+	+	+	+
1875	Emrâz-ı Kilâb.		Hartwig	Minas - Hüsnu			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	8+6+[1]+358			+	Alm.	+	+	+	+
1875	Hâtîrgüzâr-ı Etibba.		Mehmed Nuri				Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[1]+507+4+[3]			+					+
1875	İlm-i Emrâz ve Serîvât-ı Cerrâhiye.	2 c.	J. A. Fort	Mehmed Nuri			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[1]+[14]+2+19+784(1.c.), [1]+[18]+656+12(2.c.)			+				+	+
1875	İlmü'l-Arz ve'l-Maâdin.		Abdullah [Karl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Abdullah]	Ibrahim Lütfi			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[2]+584		+	+	Fr.	+	+	+	+
1875(2.c.), 1885(1.c.2.bs.) ,1890(2.c.2.bs.)	İlm-i Nebâtât-ı Tıbbiye.	1. ve 2.bs.	Désiré Cauvet	Mehmed Ali			Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne(1.ve 2.c.2.bs.)	22+7+587(1.c.1.bs), 8+660(2.c.1.bs.), 2+2+481+3+[1](1.c.2.bs.), 1023+4(2.c.2.bs.)	+		+		+	+	+	+
1875	Kimyâ-yı Uzvî.		Filvri	Ibrahim - Vahid			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	532+26+8	+		+				+	+
1875	Müfredât-ı Tib ve İlm-i Tedâvî.		Karl Banz	Hüseyn [Sabri]			Mekteb-i Tıbbiye Matbaası	8+395+16				Alm. (?)	+	+	+	+
1876	Coğrafya Lugatı.	1. Cüz	Esad - Hüseyn				Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	80								+

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R. Ş.	PLAŖŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. ÇTV.
1876	Ekalm-i Hârreye Mahsus Kanûnû's-Sihha.			Raif - Bekir Sıdkı Abdullah [Karl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Abdullah] Ali Raşid			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	6+138						+	+	+
1876	Fenn-i Hayvânât-ı Tibbiye.						Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	8+31+509			+	Fr.		+	+	
1876	Hifz-i Sihhat-i Askeriye.			Ahmed Said			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	392						+	+	+
1876	İlm-i Hikmet-i Tabiiye. 3 c.			A. Ganot	Antranik Kirçikyan Hüseyin Remzi - Vahid		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	44+3+668(1.c.) , 36+765(2.c.) , 517(3.c.)		+		Fr.		+	+	+
1876	Keçinin Terbiyesiyle Emrâzi.						Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	16+8+245				+		+	+	+
1877	Emrâz-ı Cildiye.			A. Hardy	Nuri Kenan		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	13 +1+602				+	Fr.	+	+	+
1877	İlm-i Kimyâ ; İkinci sene ; Darüşşafaka Altıncı Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.			Deherian - B. Tissandier	İsmail Mazlum		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	11+274	+				Fr.	+	+	
1877	Mevâlif-i Selâse.	4 cüz			Hüseyin Remzi		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	236(1,2,3. Cüz)+31[4.cüz]	+							
1877	Rodos Cezîresi Hakkında Malumât-ı Muhtâsara.			Arif			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	26								
1877(1. ks.), 1885(2. ks.)	Tıbb-ı Kanunî	2 ks.		J.E. Briand - E. Chaudé	Agob Handanyan		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	2+21+757(1.ks.) , 3+412(2.ks.)	+		+	Fr.		+	+	+
1878	İlm-i Kimyâ ; Darüşşafaka Beşinci Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.			Deherian - B. Tissandier	Hüseyin Şekib b. İsmail		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	7+[1]+[2]+149	+			Fr.		+	+	+

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1879	Emrâz-ı Dâhiliye ve Serriyât-ı Tibbiye.			Léon Moynac	Hüseyin [Sabri]		Mekteb-i Tibbiye-i Mülkiye Matbaası	3+10+5+[1]+69 6						+	+	
1879	Emrâz-ı Umûmiye-i Cerrâhiye.			Theodor Billroth	Ahmed Hilmi		Matbaa-i Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne	[2]+1216				Fr.	Fr.	+		
1879	Kitab-ı Hıfzû's-Sıhha.			Victor Cornil	Hüseyin [Sabri]		Mekteb-i Tibbiye Matbaası,	140+3+[1]				Fr.	Fr.	+		
1880	Emrâz-ı Cildiye.				Hüseyin [Sabri]		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	58								
1880(1. c.1.bs.) ,1884(1. c.2.bs.),1885 (2.c.)	Emrâz-ı Dahiliye.	2 c.	1. c. 1. ve 2. bs.	Augustin Grisolle	Hüseyin Sabri		Mekteb-i Tibbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası(1. c. 1. bs.), Mekteb-i Tibbiye-i Mülkiye Matbaası(1. c.2. bs. ve 2.c.),	4+645+[5](1.c.1 ve 2.bs.), 392(2.c.)				+	Fr.	+	+	
1880	Fenn-i Vilâde.				İbrahim Lutfi, Hüseyin Remzi, Nafiz Süreyya, Hüseyin Sabri, Ahmed Hilmi		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	4+[1]+481					Fr.		+	
1880(1. c.), 1881(2. c.)	İlim-i Teşfih-i Tavsifi.	2 c.			Hasan Mazhar		Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	[11]+11+[1]+57 2 +98(1.c.ve Zeyl), [2]+8+487+[12] (2.c.)					Fr.	+	+	+
1880	Risâle-i Rehber-i Necât.	1. c.		Ahmed Muhtar [Çelli]			Mekteb-i Tibbiye Matbaası	484								
1881	Gülşen-i Tevhid ; Mesnevi.			Muğlavi Şahîdî Mevlevî Kuddis-i Sirreh.			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	181				+				

MİLLADİ	KT. ADI	CLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1881	Hendese Müderrisi.			İbrahim			Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye Matbaası	106 + 47								
1881	Rehber-i Muvakkitin.			İbrahim			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	320								
1881	Tahil-i Kimyevî ; Keyfi ve Kemmi.			Frederick Pyzany	Ahmed Hilimi		Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye Matbaası	[24]+[2]+399				Fr.	Fr.	+	+	+
1881	Usûl-i Müsellesât-ı Müstevîye.			Paris'te Cemiyet-i İlimiye	Rifat		Mekteb-i Tibbi-i Şâhâne Matbaası	143+ [1]+7	+				+			
	Doktor Peon Tarafından Cinâyet-i Sirkât ile Maznûn Sez Nâm Şahıs Hakkında Tanzim Olunan Raport-ı Tıbb-ı Kanûnî Tercümesi ve Mütercim Tarafından Mecânînin Keş-i Tibb-ı Kanûnîsi ve Tanzim-ı Raport Hakkında Ba'zı Mülâhazât.			Peon	İbrahim Şevki.		Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye-i Şâhâne Matbaası	50				+				
1882	Es'ile ve Ecvibe-i Hesabiye.			İbrahim			Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye Matbaası	206								
1882, 1897	İlim-i Emrâz-ı Dâhiliye.	6 kt.		Niemayer	Abdürrahim Nafiz b. Hakki		Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası, Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası	8+[1]+592, 2+255, [4]+276, [3]+431, 276, 2+464				Alm.	Alm.	+	+	+
1882	Mebhasû'l-Cenîn			Verneuil	Osman Nuri [Eralp]		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	5+2+111	+	+			+			+
1883	Buşarda [Bouchardat] Nâm Muallim-i Maârifimât'ın Âsâr-ı Kalemiyesinden İskorbüt Yanî Dâ-i Hafr ve Husûsât-ı Sıhhiye ve Tedâvisine Dâir Olan Makale-i Müfidenin Tercümesidir.			Apolinaire Bouchardat	Mustafa Münif		Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye-i Şâhâne Matbaası	41					Fr.			+

MİLADI	KT. ADI	CİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D-Y. CTV.
1883(1. c.), 1884(2. c.)	İlim-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî ; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tedris Olunan.	2 c.		Antoine Calleja	Vasîl Naum		Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[15]+664(1.c.), 616+8(2.c.)	+		+	Fr.		+		
1883	Kimyâ-yı Uzvî-i Tıbbî.			Charles Adolphe Wurtz	Konstantin Limonidis - Dika		Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	32+8+[2]+1207		+				+		+
1883	Mısır'da Salgın Surette İcray-ı Ahkâm Etmekte Olan Kolera İliet-i Müdhişesinden Payitaht ve Memâlik-i Saire-i Saltanat-ı Seniye-yi Muhâfaza ve Vikaye Etmek Maksadıyla İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiyeden Hükümet-i Seniye Arz Olunan Vesâit-i Sihhiye.						Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası / Journal De Constantinople Matbaası	9(Tr.)+14(Fr.)			?	?	?	?	?	?
1883	Müfredât-ı Tıb ve Tedâvî-i Emrâz ve Fenn-i İspeçyârî-i Baytârî.	1.c.		F. Tabourin	Minas - Osman Mazhar		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	3+19+943+[1]	+		+	Fr.		+		+
1883	Nasâiyih-i Sihhat.			Paris Cemiyet-i Tıbbiyesi	Mehmed Hasan		Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası	[2]+68				Fr.		+		
1883	Rehnüma-yı Garrasin	2 cüz.		M. Alphonse Du Breuil	Mehmed Ali		Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[1]+23(1.cüz), 128(2.cüz)	+			Fr.		+		
1883	Risâle fi Tahkiküt-Tasavvuf.			Mustafa Halveti El-Çerkeşi Şeyh.			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	4								
1883	Tadlîlü't-Te'vîl.			Yusuf Şeyh Yakub Efendizade			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	19								
1883	Tenbihü'l-Gabi fi Rüyeti'n-Nebi.			Yusuf b. Yakub Halveti			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	54+4+19								

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1884	Eczâ-yı Tıbbiye Teftiş Memurlarının Vazâifini Mübeyyin Olup İcra-yı Ahkâmına İrade-i Seniye-i Cenâb-ı Şâhenşâhî Şerefîmütealîk Buyurulmuş olan Tâlimâtıdır.						Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	5								
1885	Usûl-i İslah-ı Teksîr-i Hayvânât.		Grenier	Hüseyn Hüsni			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	780+[15]					+	+	+	
1886	İlim-i Ensâc-ı Marazîye.		Edouard Rindfleisch	Ahmed Hilmi			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	10+5+3+[1]+5+1341+6			+	Fr.	+	+	+	
1886	İlim-i Teşfih-i Hayvânât-ı Ehliye.		Frédéric Lih (?)	Minas - Emin			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası	6+[1]+13+1110			+		+	+	+	
1886	İmdad-ı Mecrûhîn Yâhûd Meydan-ı Muhârebede ve Seyyâr Hastahâneelerde Mecrûhîn-i Askeriyeeye Yapılacak Tedâbir-i Evvelîye.		Bernard	Yusuf Rami			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	3+[2]+[4]+[1]+173+8+3	+			Fr.	+	+	+	
1888	Dürûs-ı İlim-i Hayvânât-ı Tıbbiye.		Hüseyn Remzi				Mülkiye Matbaası	544	+		+					
1888	Usûl-i Teksîr ve Terbiye-i Kürüm.		M. Alphonse Du. Breuil,	Mehmed Ali			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	2+[1]+88	+			Fr.	+	+	+	
1889	Fenn-i İspeçyârî.		Subeiran	Hüseyn [Sabri.]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	3+[1]+1086			+		+	+	+	
1889	Kuduz illeti ve Tedâvisi.		Hüseyn Remzi				Mülkiye Matbaası	7+191	+		+		+	+	+	
1889	Muhtıra-ı Kehhâl.		L.A.de Saint-Germaine - A. Valude	Mustafa Münif			Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası	83	+			Fr.			+	
1889	Risâle-i İstî'mâl-i Mir'âtü'l-Ayn ve Teşhîs-i Emrâz-ı Ka'rü'l-Ayn.		Victor Daguenet	Mustafa Münif			Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası,	12+164	+			Fr.	+			

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1890(1. bs.), 1891(2. bs.)	Kırmâ-yı Uzvî-i Tibbî		1. ve 2. bs.	Faik	Şerefeddin-i Mağmumi	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı(1. bs.), Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası(2. bs.)	431(1. bs.), 336(2. bs.)		+		+			+		+
1891(2. Bs.)	İlim-i Hayvânât-ı Tibbiye.		1. ve 2. bs.	Hüseyn Remzi		Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası(2. Bs.)	[2]+32+565(1. b s.), 552(2. bs.)		+	+	+			+		
1891	İlim-i Teşrîh-i Tavşifi.	3 ks.		Hasan Mazhar - Yusuf Rami	Süleyman Emin	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye(1. ks.), Mekteb-i Tibbiye-i Şahane(2. ve 3. ks.)	[1]+282(1. ks.), 128(2. ks.), 171(3. ks.)		+		+			+		+
1891	Rehnümâ-yi Kavâbil.		2. bs.	Lucien Pénard - Germain Abelin	Mehmed Nuri - Ahmed Ziya(2. bs.)	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[6]+656+16+[11		+		+	Fr.		+		+
1892 (1.c.1.b s.), 1894 (2.c.1.b s.), 1900(1. ve 2.c.2.bs.)	İlim-i Kırmâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tibbî.	2 c.	1. ve 2. bs.	Vasil Naum		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	623(1. c.), 534(2. c.), 606(1. c.2. bs.), 530+[2](2. c.2. b s.)		+		+			+		+
1892	Mecmûa-i Mi'yârât.			Midhat Salim		Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye	95		+		+					

MİLLADİ	KT. ADI	CİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1892 (2.c.2.b s.), 1904 (1.c.1.v e 2.cüz 3.bs.)	Müfredât-ı Tıb ve Fenn-i Tedâvî; Mufassal.	2 c.	1.c.1.ve 2.cüz 3.bs., 2.c.2.bs.	Münir - Mehmed Refi			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+579(2.c.2.b s.), 8+485(1.c.1.cüz z 3.bs.), [3]+488- 1266(1.c.2.cüz. 3.bs.)	+		+			+		
1893	Ameliyât-ı Cerrâhiye			Alphonse Kern	Hayreddin		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+1040+18	+		+	Fr.		+	+	
1893(1. c.1.bs.)																
1901(1. c.2.bs.)																
1904(2. c.1.cüz)																
1906(2. c.2.cüz)		1.c., 2.c.				Abdülhakki m - Mustafa Münif - Memduh		24+5+767+[4](1.c.1.bs.), 731(1.c.2.bs.), 682+[19]+[13](2.c.)								
1909(2. c.3.cüz)	Dürüs-ı Hayat-ı Beşerîye.	(3cüz(1.ve2.bs)		Mehmed Şakir			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası		+					+		
1893	Emrâz-ı İntâniyeden İnfluenza ve Humma-yı Dânk.			Ziya Nuri [Birgi]			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	86+[1]			+			+		
1893	Emrâz-ı Umûmiye.	2 c.		François Henri Hallopeau	Mehmed Faik - Nafiz [b. Hakkı]		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	15+[1]+536(1.c.) , 564(2.c.)	+		+	Fr.		+	+	
1893	İlm-i Nebâtât.		2. bs.	Mehmed Ali		Şerefeddin Mağmumi	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne	53+[3]	+		+			+	+	
1894	Emrâz-ı Dahiliye Dersleri.			Feyzullah		Süleyman Emin	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne	544			+			+		

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D-Y. ÇTV.
1894	Kolera.			Hamdi b. Aziz			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	132	+					+		
1894	Hâ-i Hazir Tabâbete Nazaran Marazın Ta'rifi.			Hasan Zühdi			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	22			+					
1894	Rehber-i Cerrâhî-i Sagır Usûl-i Amelîsi.			Michel Gangelophe	Hamdi Aziz		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	180	+		+	Fr.	Fr.	+		
1894	Suların Tahliât-i Bakteriolojisi Usûl-i Amelîsi.			Miquel	Hamdi b. Aziz		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	212	+		+	Fr.	Fr.	+		
1895	Ameliyât-i Cerrâhiye-i Kebîre.			Nureddin		Rıfki	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	584			+			+		+
1895	Behring Masî-i Devâiyesi Vasıtasıyla Kuş Palazı Tedâvisi.			Kosl	Mehmed Fahri		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	45			+	Alm.	+			
1895	Fenn-i Cerrâhîde Usûl-i Def-i Taaffün.			Nosbaum	Ziya Nuri [Birgi]		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+420+7	+		+	Fr.	Fr.	+		
1895	Serfiyât-i Vilâdiye Dersleri.			Pierre Budin	Besim Ömer [Akalin]		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[4]+550	+	+	+	Fr.	Fr.	+		
1896	Emrâz-ı Nisa ; Serîri ve Cerrâhî.			Au. Lutaud	Mustafa Nizameddin - Besim Ömer [Akalin]		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+[20]+3+527	+		+	Fr.	Fr.	+		+
1896	Fenn-i Cerrâhîde Asepsi ve Antisepsi.			O. Trillon - V. Chaput	Halid İzzet		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+196+7			+	Fr.	Fr.	+		
1896(1. c.),																
1897(2. c.)	Yeni Usûl Fenn-i Cerrâhî-i Sagır.	2 c.		Chavasse	Hamdi b. Aziz		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+633(1. c.), 290(2. c.)	+		+	Fr.	Fr.	+		+
1898	Kimyâ-yı Gayr-i Uzvi.			Arif Said			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	761	+	?	?	?	?	?	?	?
1900	Emrâz-ı Üzniye.			P. Kerder	Civan Ananyan		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[2]+[4]+184				Fr.	Fr.	+		+

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1900	Kitabü'n-Nebatât.			Désiré Cauvet	Mehmed Ali.		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[7]+6+1000	+		+			+	+	
1900	Mebhasü'l-Emrâz ve Serriyat-ı Cerrâhiye.	2. c.		Léon Moynac	Hayreddin		Askeriye-i Şâhâne Matbaası	[2]+16+909	+		+	Fr.		+	+	
1901	İlim-i Hayvânât.			Tevfik Şükri			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[2]+338	+	+				+	+	
1901	Kimyâ-yı Uzvî.			Ali Rıza			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	870	+		+					
1902	İlim-i Hayvânât-ı Tıbbî.			Hulusi bin Raşid			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	767	+					+		
1903	Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî.	1. c.		Arif Said			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	633	+		+			+		
1903	Mebâdî-i Fenn-i Menâfî'ü'l-A'zâ.			Kemal Cenab [Berksoy]			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	597	+		+			+	+	
1904	Bakteriyoloji Dersleri; Amelif ve Nazarî.			Hamdi b. Aziz			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[1]+372	+		+			+	+	
1904	İlmü'l-Emrâz-ı Dâhilî-i Hayvânât-ı Ehliye.			Cadéac	Mehmed Nuri		Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[4]+457	+		+	Fr.		+	+	
1904(1. bs.), 1905(2. bs.)	Mer'iyet Ahkâmına Bij'-istizân İrâde-i Seniye-i Hazret-i Hilâfât-Penâhî Şeref-Müteâllik Buyurulmuş Olan Aşı Nizâmname-i Hümayûnu Sûretidir.						Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	24								

MİLLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1905 (1- 5.kt.1.b s.), 1906[6 - 7.kt.1.b s.), 1908 (1- 7.kt.2.b s.)	Kimyâ-yı Tahlîfî ve Fisyojlojîfî ve Marazî. 7 kt.	1. ve 2.bs.	Cevad Tahsin				[3]+771(1- 7.kt.1.bs.), 301(1- 4.kt.2.bs.), 263+4(5- 7.kt.2.bs.)									
1905	Röntgen ve Radyum Şuaâtının Tatbikat ve Menâfî-i Tibbiyesi.		Ismail Süleyman				Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası									
1905	Teşhîs-i Emrâz-ı Nisâ.		Berlin	İsmail Derviş			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası						Fr.			
1907	Emrâz-ı Üzniye ve Enfiye ve Hançereviye. 3 c.		Castex	Mahmud Nedim b. Hikmet			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası									
1908	Dürûs-ı İftitâhiye. Emrâz-ı Dahiliyeden Hastalık Timsalleri ve Teşhîs-i Maraz Talismeleri.		Celâl	Mehmed Fahri			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası									
1908	Emrâz-ı Ricliye-i Hayvânât-ı Ehiye. 2.c.		Cadiot	Hayreddin Arif			Mekteb-i Fünûn-ı Tibbiye-i Şâhâne Matbaası						Alm.			
1908	Emrâz-ı Zühreviye; Musavver		Şükrî Mehmed [Sekban]				Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası									

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1908	Fenn-i Tertib-i Edviye Dersleri : Kısm-ı Tıbbî ; Reçete Yazmak ve Okumak.	1. c.	Mehmed Ref'i				Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	12+347+10			+	+		+		
1908	Hürriyet.		M. Hazık				Mekteb-i Fünûn- i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	6+[5]?							+	
1908(1. c.),				Osman Nuri [Eralp] - Hüseyin Neş'et.				15+478(1.c.), 348(2.c.), 342+[8](3.c.)								
1909(2. ve 3.c.)	İlm-i Teşfih-i Tatbiki-i Hayvânât-ı Ehiye.	3 c.	Leber(?) - Arıavan (?) - Şovo(?)				Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası		+		+	Fr.		+	+	
1908	İlm-i Teşfih-i Topografi.	1.c.	Hasan Mazhar				Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Matbaası.	775+12	+					+		
1908	Kalb ve Rietanın Kar' ve İsga'sı ; Delâil-i Hikemiye.		J. Vir	Mehmed Fahri			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+152			+	Fr.		+		
1908	Kımyâ-yı Hayâtı.	2 ks.	Maurice Artus - Hugnk - Jules Lefien	Tevfik Mustafa			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	[1]+194(1.ks.), 196- 329+[1](2.ks.)	+		+			+	+	
1908	Muallim Saadeitü Esad Paşa Hazretlerinin Nutuklarıdır ; Hürriyet, Adalet, Müsavat.		Esad [Işık]				Mekteb-i Fünûn- i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	16								
1908	Sağlam İnsanlar ile Hastalarda İrâm ve Tagdiye ve Tedâbir-i Gıdâiye.	3 ks.	Armand Gautier	Mehmed Fahri			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	619			+			+		
1908(1. c.),							Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye	21+665+16+8								
1910 (2.c.2.f s.)	Teihis-i Fenn-i Tedâvi-i Umûmî.	2 c.	Tevfik Vacid				Matbaası(1.c.), Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası(2.c.2.fs.)	1.c.), 327- 697+15(2.c.2.fs.)			+			+	+	
1909	Balık Yağını Nasıl İçmelidir?		İhsan Sami [Garan]				Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	21			+					

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1909(1. c.), 1910(2. c.)	Emrâz-ı Cildiye; Musawver. Fenn-i Eşkâî-i Hâriciye-i Hayânât-ı Ehliye.	2 c.		Şükri Mehmed [Sekban]			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	232+[3](1.c.), 477+[5](2.c.)	+		+			+		
1909				Yusuf Ziya			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	536	?	?	?	?		?	?	?
1909	Hıfz-ı Sihhat; Mufasssal.	1. c.		Mehmed Fahri			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[6]+370	+			+		+	+	+
1909, 1910	İlim-i Emrâz-ı Dâhiliye.	5 kt.		George Dieulafoy Tevfik Hüseyn			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	470-735, 854, 235-738., 1092, 790+[2]	+	+	+	Fr.		+		
1909(1. 2.ve 3.c.3.bs) 1920(2. ve 3.c.4.bs)			1,2,3.c., 3.bs.ve 2.,3.c.,4. bs.	Hasan Mazhar			Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası, Tibbiye-i Askeriye Matbaası	933+[16] (1.c.3.bs.), 286 s.(2.c.3.bs.), 287-406+6 (3.c.3.bs.), 408(2.ve 3.c.4.bs)	+		+					
1909	İlim-i Teşrih-i Tavsifi.	3 c.		Hadi			Tibbiye-i Askeriye Matbaası	411+9-15.	+		+					
1910 (1. ve 2. fs.) 1911 (5. fs.)	Kimyâ-yı Uzvî-i Tibbî. Dârü'l-Fünûn-ı Osmânî Tib Fakültesi'nde Tedrîs Olunan Tibb-ı Kanûnî Derstleri.	1, 2 ve 5. fs.		Bahaeddin Şakir			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	[2]+194 s.(1. Fs.), [2]+184 (2.fs.), [2]+94 (5.fs.)			+			+		
1910(2. kt.), 1911(3. kt.)	Emrâz-ı Hâriciye.	2. ve 3. kt.		Sadeddin Vedad [Koçer]			Matbaa-i Tibbiye-i Askeriye	203+[2]+[3] (2.kt.), 186+[2](3.kt.)	+		+			+	+	+
1910	Emrâz-ı Hariciye-i Hususiye Notları.			Danto		Arif ismet	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	407			+					

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1910 (1.ve2. c.),								[12]+254+5 (1.c.), [12]+283+2+9 (2.c.), [13]+346+4 (3.c.)								
1911 (3.c.)	Gülzâr-ı Hakikat ; Mesnevi-i Şerif Hikâyeleri. 3 c.			Mevlâna Celâleddin-i Rumi			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası									
1910	Hulâsa-i Emrâz-ı Üzniye, Enfiye ve Haçereviye.			Haydar İbrahim			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	78				Alm. +				
1910(1. kt.),																
1911(2. kt.)	Laboratuvarı İlm-i Ensâc ve Hücerât Ameliye-i Fenniyesi. 2 kt.			Mazhar Mustafa [Ülgen]			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	[4]+139(1.kt.), 86+2[2.kt.)				Alm. +				
1910	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye'nin Dâhilî Tâ'limâtı.						Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	[4]+26								
1910	Mücmele-i Fenn-i İspençiyârı.			Tevfik Vacid			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	264+8+4								
1910, 1920	Teşrih-i Tavsifi.	4 c.		Hasan Mazhar			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	282-841+8, 6+ 933								
1910 (1.bs.1. fs.),																
1912 (1.bs.2. fs.),																
1920(2. bs.)	Teşhis ve Tedâvî-i Emrâz-ı Üzniye.	1.ve 2.bs.		Ziya Nuri [Birgi]			Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	196(1.bs), 506+4[2.bs.)								
	On Sekizinci Kadıköy Dâire-i Belediyesi 1927 (?) Senesi Azâ Seçme ve Azâ Seçime Hakkını Hâiz Zevât Esâmîsi 1910(?) Cedveli.						Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası,									

MİLADİ	KT. ADI	SİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1911	Edviye ve Tedâvî Tarihçesi	1. cüz		Tevfik Vacid.			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	71				+				+
1911	Emrâz-ı Kalbiye Konferansları.			Neşet Ömer [İrdelp]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	197+3	+			+				+
1911	Emrâz-ı Umûmiye Dersleri.	2 c.		Osman Nuri [Eralp]	Mustafa Nail		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	202(1.c.), 190+2(2.c.)				+				
1911	Fizyoloji Dersleri ; 1325-1326 Kış ve Yaz Nisf-ı Sene-i Tedrisiyelerinde; Ameli.			Kemal Cenab [Berksoy]			Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye	63	+							
1911	Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mekteb ve Serfiriyâtı Nizamnâme-i Dâhilîsi.						Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	52		+						
1911	Hasta Başında Rehber.			André Berger	Behcet Nezihi		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	169+[5]				+				+
1911	Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî.			Mehmed Hayâtî			Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	240	+			+				+
1911	Mer'iyet-i Ahkâmına 4 Seferü'l-Hayr Sene 1328 ve 1 Şubat Sene 1325 Tarihinde İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişahî Şeref-Sâdir Olan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Nizamnâme-i Dâhilîsinde Münderic Mevadd-ı Cezâiyenin Sûret-i Tatbikinin Şerhidir.						Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	23								
1911	Muâfiyet.			Paul Curmo (?)	Behcet Nezihi		Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	135+[2]+[1]	+			+				+
1911	Muâfiyet ve Usûl-i Muâfiyet, Wassermann Usûlü.			Server Kâmil [Tokgöz]			Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye	87+[2]	+			+				+
1911	Tib Fakültesi ; Kimyâ-yı Uzvî Dersleri.	2 ks.		Hadi Faik [Saçlı]		Mustafa Tal'at	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	[6]+416(1.ks.), 84(2.ks.)	+			+				+

MİLADİ	KT. ADI	CLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TT.N.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.Y. CTV.
1911	Yirminci Asırda Melce-i Mecânîn ve Bel-Air Bîmârhânesi "Cenevre".			Salih Nabi [Kastarlık]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	[2]+102+[1]	+		+	+		+	+	
1912	Emrâz-ı Umûmiye.			Henri Claude - Jean Camus	Osman Nuri [Eralp]		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	[2]+856	+		+	+		+	+	
1912	İlm-i Arz.			M. Sadi			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	173+[1]+[6]	+						+	
1912	Seriyat-ı Akiye Dersleri.			Raşid Tahsin [Tuğsavul]			Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	176(?)			+	+				
1912	Teihîs-i Emrâz ve Fenn-i Tedâvî-i Tatbîkiden Emrâz-ı İntânîye.			Mehmed Refi			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	358			+	+		+		
1916	Mer'iyet-i Ahkâmına İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişâhi Şerefsadır Olan Tıp Fakültesi Nizamnâmesinden Talebeye Aid Olan Mevâdd.						Mekteb-i Tıbbiye Matbaası	13			?					
1917	Hafî İlahîli Nebatlar.			Esad Şerefeddin [Köprülû]	Şevket Halid-Vasfi Aziz		Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	112	+		?			?	?	?
1919	Bakteriyoloji Dersleri.	2. Ks.		Refik [Gürân]	Necib Mustafa		Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	262+[1]			+	+		+		
1919	Berlin'de Dalem'de Muallim Wassermann'ın Tedâvî-i Tecrübevî Enstitüsü'ndeki Müsveddelerden 1918-1919.				Zeki Nasir [Barker]		Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	24			+	Alm. ?		+	?	?
1919	İlim ve Umrân-ı Sinâi Cemiyeti Nizamnâmesidir.						Tıbbiye-i Şahane Matbaası	8	?	?	?	?		?	?	?
1919	Teşrîh-i Marazî-i Hususi.	3 ks., 3. bs.		Saim Ali [Dilemre]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	197+211+391			+	+		+		
1920	Ba'de-i Ameliye Müdâvât.			Eyüb Sabri			Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	203+[1]			+	+		+		

MİLADİ	KT. ADI	ÇLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1920	Dârülfünûn Tıp Fakültesi ve Şuâbatı Nizamnamesi.	2. bs.					Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	23 + 1								
1920	Emrâz-ı Asabiye Nottarı.			Hilmi Kadri	Hüseyin Osman - Hasan Ismail		Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	339+[5]			+			+		
1920	Emrâz-ı Beviyede Usû-i Muayene ve Teşhîs ve Bel Soğukluğu ve İhtilâtinin Teşhîs ve Tedâvisi; Musavver			İhsan Arif [Derman]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	176	+		+			+		+
1920	Emrâz-ı Dahiliye; Birinci Kitap : Cihâz-ı Teneffüsü Hastalıkları.	1. kt.		Âkil Muhtar [Özden] - Süreyya Ali [Kayacan] - Necmeddin Rifat [Yarar] - Tefvik Salim [Sağlam]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	316+[10]	+		+			+		
1920	Frengi Teşhîs ve Tedâvisi.			Mustafa Fahri - Tefvik Ismail [Gökçe]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	212+[4]	+		+			+		+
1921	Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmâniye Nizamnamesi.						Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	8								
1921	Cerrâhî-i Umûmî.	2. cüz.		Lexer	Mim Kemal [Öke]		Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	251	+		+			+		+
1921	Gülhâne Serriyatında 336-337 Kış Sömesrisinde Verilen Emrâz-ı Ayniye Derstleri.			Niyazi İsmet [Gözcü]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	218	+		+			+		+
1921	İlim ve Umrân Cemiyeti Nizamnamesidir.						Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	8								

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D-Y. ÇTV.
1921	Kimyâ-yı Hayâtî.			Hadi Müştak			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	765	+		+					
1921	Kimyâ-yı Uzvî Dersleri.			Ernest Schmidt	Hadi Müştak		Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	615	+		+				+	
1921	Sekretin Hakkında Yeni Tecrübeler.			Kemal Cenab [Berksoy]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	16			+					
1921	Şekerli Diyabet.			Rasim Ali			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	176			+					
1921	Teşrîh-i Marazî-i Umûmî.	1-2. cüz.		Hamdi [Suat] [Akınar]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	284 (1.cüz,3.bs.), 300 (2.cüz,3.bs.)	+		+					
1921	Verem Teşhîs ve Tedâvîsi. Emrâz-ı Hâriciye-i Hususiye ; Batın Hastalıklarından ; Cidâr-ı Batın Cürûhu, İltihâbât ve Evrâmı ve Fitiklar.			Hüsameddin Şerif			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	276+[1]	+		+				+	
1922 (1. bs.), 1923(2. bs.)	İlim-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî.	1.ve 2.bs.		Sadeddin Vedad [Koçer]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	64	+		+					
1922	Marcel Labbé Tarafından İstanbul Tib Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül - 16 Teşrîn-i ewel 1922.			Hadi Müştak			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası(1.bs.), Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	584	+		+					
1922	Mesûlînde Mübâdele-i Azotiye.			Marcel Labbé	Necmeddin Rifat [Yarar] - Hakkı [Salman]		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	99					Fr.			
1922	Teşrîh-i Marazî-i Husûsî ; Dem.			Hadi Müştak - Rasim Ali			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	16			+					
1922				Saim Ali [Dilemre]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	26			+					

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L.H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D-Y. CTV.
1922	Zatü'l-Karnî-i Kuzahî-i Hedbi-i Cerhî Neticesi Dumûr-ı Ayn, Hurac-ı Muakkam-ı Kolestrin Billurları ve Şebekede Hâmizât-ı Şahmiyenin Teşekkülü.			Tevfik Halil [Sunag]			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	13	?	?	?	?	?	?	?	?
1923	Azotemide Bâkî Azot Miktarı ve Emrâz-ı Kilyeviyedeki Kıymeti.			Hadi Müştak			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	21+[1]			+					
1923	Kalb ve Ev'iye Emrâzı.	1. c.		H. Vaquez	Neşet Ömer [İrdelp]		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	437+[2]	+	+	+			+	+	
1923	Levha Şeklinde Teşhîs-i Emrâz-ı Dahiliye.	1. cüz		A.J. Cemach [Berksoy]	Kemal Cenab [Berksoy]		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	2+2			+		Alm. +			
1923	Rehber-i Ameliyât-ı Vilâdiye.			Zekâi Tahir [Burak]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	185+[1]	+		+			+	+	+
1924	Dürüs-ı Serîriye.			Celâl İsmail			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	103+1			+				+	
1924	Frengi, Belsoğukluğu ; Nasıl Sirâyet Eder? Nasıl Başlar ve Bilinir? Neler Yapar? Kabil-i Tedâvî ve Şifâ mıdır?			Hasan Reşad [Sığındım]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	29						+		
1924	Fenn-i Tedâvî ve Te'sirât-ı Ev'iye Dersleri.	4. Kt.		Akil Muhtar [Özden]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	361+[1]	+		+				+	
1924	Gühâne Tabâbet-i Askeriye Tatbikat Mektebinin 339-340 Sene-i Dersiyesi "Temmuz Sıhhi Manevra Raporu".			Hasan Kadri [Dirim]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	71		+						
1924	Hâdd Mafsal Romatizması.			Necmeddin Rifat [Yarar]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	71				+				
1924	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Talebesine Mahsûs Aylık Not Kitabı			Sadeddin Vedad [Koçer]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	114				+				

MİLADI	KT. ADI	CLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1924	Röntgen Tedâvisi Rehberi ; Şuabat-ı Saire Mühassısları ve Pratisyen Etribba için.			Robert Lenck	Salahaddin Mehmed [Erk]		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	16+96			+	+		+		
1924	Temâruz ve Teşhisi. 21 Nisan 1340 Târihi Darülfünûn Tâlmâtnameşine 24 Eylül 340 Târihi İcrâ' Vekilleri Hey'eti Kararıyla Bervech-i Âti Mevâdd Tezyîl Olunmuştur.			Chavigny (?)	Nazım Şakir [Şakir]		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	271			+	+				
1924	926 Senesinde Stajiyer Etribba , Eczacı ve Diş Tabibi Efendilere Gösterilmek Üzere Tertîb Edilen Sıhhiye Manevrası Programı.						Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	7								
1926	Dürûs-ı Seririye-i Cildiye. Hazarda Ordu Hidemat-ı Sıhhiyesi; 1324-1325 dersleri.			Hasan Reşad [Şiğindim]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	11								
1926	Telhis-i İlim-i Emrâz-ı Umûmiye.	2. ks.		Süreyya Ali [Kayacan]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	255			+	+		+		
1926	Bir Erkek Danada Ruam-ı Teacrübevinin Tegayyürât-ı Maraziye-i Teşrhisi.			Hasan Kadri [Dirim]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	396			+	+		+		
1926	Gülhâne Tabâbet-i Askeriye Tabikat Mektebinin 926 Sene-i Dersiyesi : Üçüncü Rapor ; Sıhhiye Manevra Raporu.			Üveis Mazhar [Maskar]			Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	[3]+201-326	+		+	+		+		
1927	Kabiliyet-i Bedeniye Tâ'limâtnameşi.			Hasan Kadri [Dirim]			Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye	47 + [1]	+		+	+		+		
1927							Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	38								
1927							Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	[3]+85								

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R-Ş.	PLANŞ	LEVHA	L.H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D-Y. CTV.
1927	Radyum ve Radyum Tedavîsi.			Simon Labord	Salahaddin Mehmed [Erk] - Şükri Derviş[Aykin]		Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	[1]+206+[1]	+		+	+		+		+
1927	Seferde Teşkilât ve Hidemât-î Sıhhiye ; 1925-1926 Senesi Dersleri.			Hasan Kadri [Dirim]			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	340	+		+	+		+		+
1927	Tıbb-î Dâhiî Dersleri.			E Magnus-Alsleben	Esad Raşid [Tuksavul]		Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	4+608	+		+	+		+		+
1928	Askerî Baytâr Tatbikat Mektebi ve Hastahânesi Beş Senelik Mesaisi.						Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	41	+		+	+				
1928	Askerî Tıbbiye Mektebi'nden 928 Senesinde Neş'et Eden Tabib ve Eczacı Arkadaşlarımla Hasbihâl.						Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	8	?	?	?	?	?	?	?	?
1928	1927 Senesi Fransa Teşkilât-î Sıhhiyesi Hakkında Tedkik ve Tetebbu' Raporları.			Hüseyn Hüsnü [Dora] - Mazlum [Boysan]			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	242	+	+	+	+		+		+
1928	Fransa'da Tayyarecilerin Kabul ve Usul-i Muayeneleri.			Kadri - Fazlı Fevzi - Tal'at - Hüseyn Avni			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	64		+			+			
1928	İlm-i Emrâz-ı Hâriciye.	2 kt.		Mathieu (?)	Mehmed Fuad - Şükri Derviş[Aykin] - Asım - Hamza Vahid - Esad Raşid [Tuksavul] - Niyazi		Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	372+2, 551	+							+

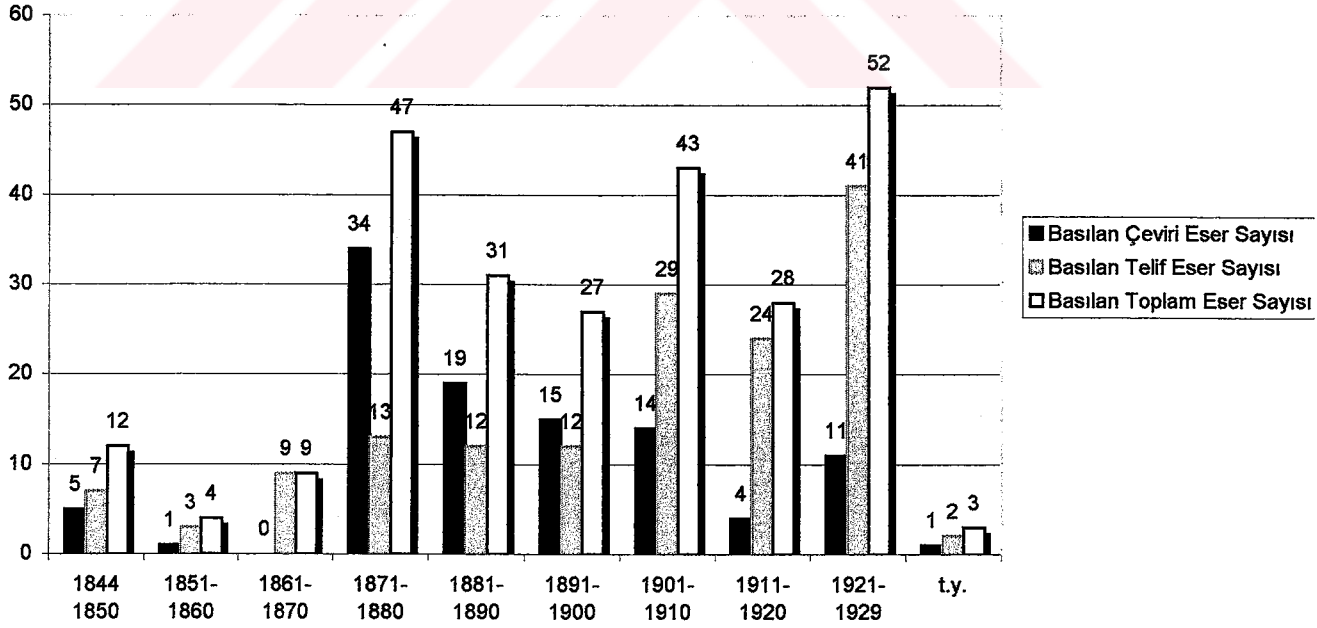
MİLADI	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	NOT TTN.	MTB. ADI	SAYFA	R.-Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D.-Y. CTV.
1928	Kayseri Pasdirmalarının Sûret-i İmâli ve Ale'umûm Pasdırma ve Sucukların Muayenesi.			Alaeddin			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	71	+			+		+		
1928	Koyun Hastalıkları.			Gustave Moussu	Ali Besim - Mehmed Azmi		Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	256	+		+	+			+	
1928	Kulak, Boğaz, Burun Hastalıkları ; Ta'rifât, Tatbîkât ve Tedâvîleri; Amelî Mücmel.			Ali Haydar [Erel] - Mükerrrem Emin			Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	500			+	+		+		
1928	Orduda Görülen Sarfî Hastalıklardan Korunma ve Mücâdele Rehberi.			Müdafaa-i Milliye Vekâleti Sıhhiye Riyaseti.			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	1+68			+	+				
1928	Resm-i Ta'zîm Tâ'îmâtı.						Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	18								
1928	Toksikolojiden ; Gayr-i Uzvî Mevâdd ile Tesemmüm.			Necati			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	57	+		+	+				
1928	Zühafirâta Su-i Hazımlardan Mütevellid Sancılar.			Zühdi			Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası	48			+	+		+		
1929	Tıbbî Patolojiye Dersleri ; Vitaminler ve Avitaminoz ve Tagaddî Hakkında Son Telâkkiler.	1. kt.		Said Cemil [Yığıt]			Askerî Tıbbiye Matbaası	231	+			+				
t.y.	Reşû'l-Hakika Fi Keşfîl-Akika.			Sadeddin Süleyman el-Arif Müstakimzade			Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	7								
t.y.	Sütçü İnekçi ve Mandacı Cemiyetinin Nizamnamesidir.						Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane Matbaası	14 + [1]								
t.y.	Hifzû's-Sihhat-i Tatbikiye-i Baytâriye ; İrk-ı Hinzîr.			Manbi (?)	Minas		Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne	12+168	+			+			+	+

7 - Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitapların yıllara dağılım tablosu

Yıl	Basılan Çeviri Eser Sayısı	Basılan Telif Eser Sayısı	Basılan Toplam Eser Sayısı	Yıl	Basılan Çeviri Eser Sayısı	Basılan Telif Eser Sayısı	Basılan Toplam Eser Sayısı
1844		1	1	1888	1	1	2
1845			0	1889	3	1	4
1846	1	2	3	1890		1	1
1847	2	3	5	1891	2	1	3
1848		1	1	1892		3	3
1849	1		1	1893	2	3	5
1850	1		1	1894	2	3	5
1851			0	1895	3	1	4
1852		1	1	1896	3		3
1853			0	1897			0
1854	1		1	1898		1	1
1855			0	1899			0
1856			0	1900	3		3
1857			0	1901		2	2
1858			0	1902	1		1
1859		1	1	1903		2	2
1860		1	1	1904	1	2	3
1861			0	1905	1	2	3
1862			0	1906			0
1863		1	1	1907	1		1
1864			0	1908	6	7	13
1865			0	1909	1	6	7
1866			0	1910	3	8	11
1867			0	1911	2	10	12
1868		2	2	1912	1	3	4
1869		1	1	1913			0
1870		5	5	1914			0
1871	4	1	5	1915			0
1872	2	3	5	1916		1	1
1873	6	3	9	1917		1	1
1874	1		1	1918			0
1875	6	1	7	1919	1	3	4
1876	3	3	6	1920		6	6
1877	4	1	5	1921	2	8	10
1878	1		1	1922	1	5	6
1879	3		3	1923	2	2	4
1880	4	1	5	1924	2	7	9
1881	2	3	5	1925			0
1882	3	1	4	1926		4	4
1883	6	4	10	1927	2	4	6
1884		1	1	1928	2	10	12
1885	1		1	1929		1	1
1886	3		3	t.y.	1	2	3
1887			0	TOPLAM	104	152	256

8 - Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitapların 10'ar yıllık dönemlere dağılım tablo ve grafiği

Yıllar	Basılan Çeviri Eser Sayısı	Basılan Telif Eser Sayısı	Basılan Toplam Eser Sayısı
1844-1850	5	7	12
1851-1860	1	3	4
1861-1870	0	9	9
1871-1880	34	13	47
1881-1890	19	12	31
1891-1900	15	12	27
1901-1910	14	29	43
1911-1920	4	24	28
1921-1929	11	41	52
t.y.	1	2	3
TOPLAM	104	152	256

9 - TIBBİYE MATBAASI'NDA BASILAN ÇEVİRİ KİTAPLARIN KRONOLOJİK LİSTESİ

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R. - Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. CTV.
1846	Risâletü'l-hesâb.			Vernier	Muhammed Tevfik El-Bekrî	Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı,	[2]+192+1]				Fr.				+
1847(1. bs.), 1848 (2.bs.)	Coğrafya.		1. ve 2. bs.	Auguste Michelot	[Bogos Tiryakioğlu]	Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı (1.bs.) Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Matbaası (2. bs.)	61				Fr.				
1847	Hayvânâtda Zuhûr Eden İlel-i Sâriyenin İndifâ'ı Zimnında Tertib Olunan Bazı Usûl ve Tedâbirin Tarîfine Dâir Risâle-i Muhtâsârâdır.			Potlewski (?)	?	Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şahane Matbaası,	15	?	?	?	?	?	?	?	?
1849	Kaplıca Risâlesi.			Charles Ambroise Bernard		Mekteb-i Tıbbiye Tab'hanesi	99		+		Fr.				
1850	Kit'a-i Avrupa.			Auguste Michelot	Bogos Tiryakioğlu	Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı,	[1]+3]+190				Fr.		+		+
1854	Risâle-i Muhtâsâr-i Coğrafya.				Kâmil Sezai	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	72	+	+		Fr.		+		
1871	Bedreka-i Erişba.			Brok (?)	Hüseyn [Sabri]	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	7+375				Fr.		+		
1871	Müfredât-ı Tıb ve İlim-i Tedâvî.	2 c.	1. ve 2. bs.	Apollinaire Bouchardat	Ahmed Remzi	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	3, 24+353 (1.c.1.bs.), 16+553, (1.c.2.bs.), 27+872(2.c.2.b s.), 116(Zeyf)								+
1871	Risale-i Kolera.			Grizencer	Mustafa Münif	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	31				Alm				

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R. - Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.
1871	Ta'limü't-Teşrih.				Mehmed	Mekteb-i Tibbiye Matbaası,	30+3+656				+		+	+	+
1872	Ameliyât-ı Cerrâhiye.	2 c.		Joseph Français Malgaigne	Ahmed Hilmi	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	24+719(1.c.) 28+856+[1] (2.c.)					Fr.	+	+	+
1872(1. c.), 1875(2. c.)	İlim-i Hirz-ı Sihat.	2 c.		Louis Alfred Becquerel	Mehmed Emin Fehmi (1.c.) - Nafiz(2.c.) - Dimitri(2.c.)	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	88+11+479+[1] (1.c.), [6]+534(2.c.)						+	+	+
1873	İlim-i Emrâz-ı Dâhiyye ve Serifriyât-ı Tibbiye.	2 c.		Ambroise Auguste Tardieu	Abdürrahim Nafiz.	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	4+15+653+16(1.c.), 15+882(2.c.)				Fr.	+	+	+	+
1873	İlim-i Hayvânât ; Mebadi-i Târih-i Tabîiye-i Tibbiye	1. ks.		Richard	Hüseyin Remzi	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	18+4+608	+			Fr.	+	+	+	+
1873	Kavânîn-i Cerrâhîn.	2 c.		Borjeri (?)	Mehmed	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	13+300	+					+	+	+
1873	Lugat-ı Tibbiye		1. bs.	Pierre Hubert Nysten	Cemiyet-i Tibbiye-i Osmaniye.	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	6+640				Fr.	+			
1873(1. c.), 1874(2. c.)	Menâfi'ül-Azâ ; Fisiyoloci.	2 c.		Jules Béclard	Mehmed Nuri	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	4+[12]+[1]+625 (1.c.), 3+[1]+[1]+[1]+ 724+2+[1] (2.c.)					Fr.	+	+	+
1873	Miftâh-ı Teşrih.			Mass	Hristo Stanbulski	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	11+112+14+93	+	+		Fr.	+	+	+	+
1874	Düstürü'l-Edviye.			[Komisyon]	Hüseyin [Sabri]	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	104 + 544					Fr.	+	+	+
1875	Emrâz-ı Kilâb.			Hartwig	Minas - Hüsnü	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	8+6+[1]+358				Alm.	+	+	+	+

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTR. ADI	SAYFA	R - Ş.	PLANS	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.	
1875	İlim-i Emrâz ve Serîyât-ı Cerrâhiye.	2 c.		J. A. Fort Abdullah [Karl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Abdullah]	Mehmed Nuri	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	[1]+[14]+2+19+784(1.c.), [1]+[18]+656+12(2.c.)			+	+		+			
1875	İlimü'l-Arz ve'l-Maâdin.				İbrahim Lütfi	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	[2]+584	+		+	Fr.	+	+			
1875(2.c.), 1885(1.c.2.bs.), 1890(2.c.2.bs.)						Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne(1.ve2.c.), Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası(1.ve2.c.2.bs.)	22+7+587(1.c.1.bs), 8+660(2.c.1.bs.), 2+2+481+3+[1](1.c.2.bs.), 1023+4(2.c.2.bs.)	+		+			+			
1875	İlim-i Nebâtât-ı Tıbbiye.	2 c		Désiré Cauvet	Mehmed Ali	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	532+26+8	+		+			+			
1875	Kimyâ-yı Uzvî.			Filvri	İbrahim - Vahid	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,						Alm	+			
1875	Müfredât-ı Tıb ve İlm-i Tedâvî.			Karl Banz	Hüseyin [Sabri]	Mekteb-i Tıbbiye Matbaası,	8+395+16					(?)	+			
1876	Fenn-i Hayvânât-ı Tıbbiye.			Abdullah [Karl Eduard Hammerschmidt / Macarlı Abdullah]	Ali Raşid	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	8+31+509						+			
1876	İlim-i Hikmet-i Tabiiye.	3 c.		A. Ganot	Antranik Kirçikyan	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	44+3+668(1.c.) 36+765(2.c.), 51?(3.c.)			+	Fr.	+	+			
1876	Keçinin Terbiyesiyle Emrâzi.				Hüseyin Remzi - Vahid	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	16+8+245				+		+			
1877	Emrâz-ı Cildiye.			A. Hardy	Nuri Kenan	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	13 +1+602				+	Fr.	+	+		

MİLADİ	KT. ADI	CLT	BS	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R - Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.
1877	İlim-i Kimyâ ; İkinci sene ; Darüşşafaka Altıncı Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.			Deherian - B. Tissandier	İsmail Mazlum	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	11+274	+				Fr.	+	+	
1877	Mevâlif-i Selâse.	4 cüz			Hüseyin Remzi	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	236(1,2,3. Cüz)+31[4.cüz]	+							
1877(1. ks.), 1885(2. ks.)				J.E. Briand - E. Chaudé	Agob Handanyan	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	2+21+757(1.ks.), 3+412(2.ks.)	+	+	+	+	Fr.	+	+	+
1878	Tıbb-ı Kanunî	2 ks.			Hüseyin Şekib b. İsmail	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	7+[1]+[2]+149	+				Fr.	+	+	
1878	İlim-i Kimyâ ; Darüşşafaka Beşinci Sınıfına Mahsus Kimya Kitabıdır.			Deherian - B. Tissandier	Hüseyin Şekib b. İsmail	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,									
1879	Emrâz-ı Dâhiliye ve Serriyât-ı Tıbbiye.			Léon Moynac	Hüseyin [Sabri]	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası,	3+10+5+[1]+69						+	+	+
1879	Emrâz-ı Umûmiye-i Cerrâhiye.			Theodor Billroth	Ahmed Hilmi	Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne,	[2]+1216					Fr.	+		
1879	Kitab-ı Hıfz'ü's-Sıhha.			Victor Cornil	Hüseyin [Sabri]	Mekteb-i Tıbbiye Matbaası,	140+3+[1]					Fr.		+	
1880	Emrâz-ı Cildiye.				Hüseyin [Sabri]	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	58								
1880(1. c.1.bs.), 1884(1. c.2.bs.), 1885(2.c.)		2 c.	1. c. 1. ve 2. bs.	Augustin Grisoille	Hüseyin Sabri	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası(1.c.1.bs.), Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası(1.c.2.bs. ve 2.c.),	4+645+[5](1.c.1. ve 2.bs.), 392(2.c.)					Fr.	+	+	+

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R. - Ş.	PLAŖ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.	
1880	Fenn-i Vilâde.			Friedrich Wilhelm Skanzoni	İbrahim Lutfi, Hüseyin Remzi, Nafiz Süreyya, Hüseyin Sabri, Ahmed Hilmi	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	4+[1]+481	Fr.	+			Fr.	+	+		
1880(1. c.), 1881(2. c.)	İlm-i Teşrîh-i Tavşifi. Tahli-i Kimyevî ; Keyfî ve Kemmi.	2 c.		A. Jamain	Hasan Mazhar	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	[11]+11+[1]+57 2 +98(1.c.ve Zeyl), [2]+8+487+[12] (2.c.)	Fr.				Fr.	+	+	+	
1881	Usûl-i Müselleşât-ı Müstevîye.			Frederick Pyzany	Ahmed Hilmi	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası,	[24]+[2]+399	Fr.		+		Fr.	+	+	+	
1881	Doktor Peon Tarafından Cinâyet-i Sirkât ile Maznûn Sez Nâm Şahıs Hakkında Tanzim Olunan Raport-ı Tıbb-ı Kanûnî Tercümesi ve Mütercim Tarafından Mecânînin Keşf-i Tıbb-ı Kanûnîsi ve Tanzim-i Raport Hakkında Bazı Mülâhazât.			Paris'te Cemiyet-i İlimiye	Rifat	Mekteb-i Tıbbi-i Şâhâne Matbaası	143+ [1]+7						+	+		
1882				Peon	İbrahim Şevki.	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası,	50				+					
1882, 1897	İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye.	6 kt.		Niemayer	Abdürrahim Nafiz b. Hakkı	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	8+[1]+592, 2+255, [4]+276, [3]+431, 276, 2+464					Alm	+	+		
1882	Mebhasü'l-Cenîn			Verneuil	Osman Nuri [Eralp]	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	5+2+111		+				+	+	+	

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R. - Ş.	PLANŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.
1883	Buşarda [Bouchardat] Nâm Muallim-i Maârifimât'ın Asâr-ı Kalemîyesinden İskorbüt Yanî Dâ-i Hafz ve Husûsât-ı Sıhhiye ve Tedâvisine Dâir Olan Makale-i Müffidenin Tercümesidir.			Apollinaire Bouchardat	Mustafa Münif	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası,	41				Fr.	Fr.	+		
1883(1. c.), 1884(2. c.)	İlim-i Kimyâ-yı Gayr-i Uzvî-i Tıbbî ; Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Tedris Olunan.	2 c.		Antoine Calleja	Vasil Naum	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	[15]+664(1. c.), 616+8(2. c.)	+			Fr.	Fr.	+	+	
1883	Kimyâ-yı Uzvî-i Tıbbî.			Charles Adolphe Wurtz	Konstantin Limonidis - Dika	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	32+8+12+1207		+		+		+	+	
1883	Müfredât-ı Tıb ve Tedâvî-i Emrâz ve Fenn-i İspeçyârî-i Baytârî.	1. c.		F. Tabourin	Minas - Osman Mazhar	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	3+19+943+[1]	+			Fr.	Fr.	+	+	
1883	Nasâyih-i Sihat.			Paris Cemiyet-i Tıbbiyesi	Mehmed Hasan	Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası,	[2]+68				Fr.	Fr.	+		
1883	Rehnüma-yı Garrasin	2 cüz.		M. Alphonse Du Breuil	Mehmed Ali Hüseyin Hüsnî	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	[1]+23(1. cüz), 128(2. cüz)	+			Fr.	Fr.	+	+	
1885	Usûl-i İslah-ı Teksîr-i Hayvânât.			Grenier	Hüseyin Hüsnî	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	780+[15]						+	+	
1886	İlim-i Ensâc-ı Marazîye.			Edouard Rindfleisch	Ahmed Hilmi	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	10+5+3+[1]+5+ 134+6				Fr.	Fr.	+	+	+
1886	İlim-i Teşhîh-i Hayvânât-ı Ehiye.			Frédéric Lin (?)	Minas - Emin	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası,	6+[1]+13+1110				+		+	+	+

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R - Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.
	İmdad-ı Mecrûhîn Yâhûd Meydan-ı Muhârebeye ve Seyyâr Hastahâneelerde Mecrûhîn-i Askeriyyeye Yapılacak Tedâbîr-i Evveliyeye.			Bernard	Yusuf Rami	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	3+[2]+[4]+173+8+3	+				Fr.	+	+	+
1886	Usûl-i Teksîr ve Terbiye-i Kürüm.			M. Alphonse Du. Breuil,	Mehmed Ali	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	2+[1]+88	+				Fr.	+	+	
1888	Fenn-i İspeçyârî.			Subeirân	Hüseyn [Sabri]	Mekteb-i Tibbiye-i Şahane Matbaası,	3+[1]+1086			+			+	+	
1889	Muhtıra-i Kehhâl.			L.A.de Saint-Germaine - A. Valude	Mustafa Münif	Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye Matbaası,	83	+				Fr.		+	
1889	Risâle-i İstî'mâl-i Mir'âtü'l-Ayn ve Teşhîs-i Emrâz-ı Ka'rû'l-Ayn.			Victor Daguene	Mustafa Münif	Mekteb-i Tibbiye-i Mükiye Matbaası,	12+164	+				Fr.			
1891(2. Bs.)	İlim-i Hayvânât-ı Tibbiye.		1. ve 2.bs.	Ed. Bouquillion	Hüseyn Remzi	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası(2. Bs.)	[2]+32+565(1.b s.), 552(2.bs.)	+		+			+	+	
1891	Rehnûmâ-yı Kavâbil.		2. bs.	Lucien Pénard - Germain Abelin	Mehmed Nuri - Ahmed Ziya(2.bs.)	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[6]+656+16+[11]	+				Fr.	+	+	+
1893	Ameliyât-ı Cerrâhiye			Alphonse Kern	Hayreddin	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+1040+18	+				+Fr.	+	+	
1893	Emrâz-ı Umûmiye. 2 c.			François Henri Hallopeau	Mehmed Faik - Nafiz [b. Hakkı]	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	15+[1]+536(1.c.), 564(2.c.)	+				Fr.	+	+	
1894	Rehber-i Cerrâhî-i Sagîr Usûl-i Amelfisi.			Michel Gangelphe	Hamdi Aziz	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	180	+				Fr.	+	+	
1894	Suların Tahilât-ı Bakteriolojisi Usûl-i Amelfisi.			Miquel	Hamdi b. Aziz	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	212	+				Fr.	+	+	

MİLADİ	KT. ADI	ÇİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R. - Ş.	PLAŖŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. ÇTV.
1895	Behring Maslı Devâiyesi Vasıtasıyla Kuş Palazı Tedâvîsi.		Kosl	Mehmed Fahri	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	45						Alm	+		
1895	Fenn-i Cerrâhîde Usûl-i Def-i Taaffün.		Nosbaum	Ziya Nuri [Birgij]	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[3]+420+7	+					Fr.	+	+	
1895	Serriyât-ı Vilâdiye Dersleri.		Pierre Budin	Besim Ömer [Akalin]	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[4]+550	+					Fr.	+	+	
1896	Emrâz-ı Nisa ; Serîf ve Cerrâhî.		Au. Lutaud	Mustafa Nizameddin - Besim Ömer [Akalin]	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+[20]+3+527	+					Fr.	+	+	+
1896(1. c.),	Fenn-i Cerrâhîde Asepsi ve Antisepsi.		O. Trillon - V. Chaput	Halid İzzet	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[3]+196+7						Fr.	+	+	
1897(2. c.)	Yeni Usûl Fenn-i Cerrâhî-i Sagır.	2 c.	Chavasse	Hamdi b. Aziz	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[3]+633(1. c.), 290(2. c.)	+					Fr.	+	+	
1900	Emrâz-ı Üzniye.		P. Kerder	Civan Ananyan	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[2]+[4]+184						Fr.	+	+	
1900	Kitabün-Nebâtât.		Désiré Cauvet	Mehmed Ali.	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[7]+6+1000	+						+	+	
1900	Mebhasû'l-Emrâz ve Serriyat-ı Cerrâhiye.	2 c.	Léon Moynac	Hayreddin	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası,	[2]+16+909	+					Fr.	+	+	
1902	İlim-i Hayvânât-ı Tıbbî.			Hulusi bin Raşid	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası,	767	+						+		
1904	İlmü'l-Emrâz-ı Dâhilî-i Hayvânât-ı Ehliye.		Cadéac	Mehmed Nuri	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[4]+457	+					Fr.	+	+	+
1905	Teşhîs-i Emrâz-ı Nisâ.		Berlin	İsmail Derviş	Mekteb-i Fünûn-ı Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[2]+148	+					Fr.	+	+	

MİLADİ	KT. ADI	CİLT	BS	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R - Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. CTV.
1907	Emrâz-ı Üzniye ve Enfiye ve Hañçereviye.	3 c.		Castex	Mahmud Nedim b. Hikmet	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	2+382+1	+		+			+	+	
1908	Emrâz-ı Dahiliyeden Hastalık Timsalleri ve Teşhîs-i Maraz Talimleri.				Mehmed Fahri	Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye-i Osmaniye Matbaası,	[7]+144			+	Alm			+	
1908	Emrâz-ı Ricliye-i Hayvânât-ı Ehiye.	2. c.		Cadiot	Hayreddin Arif	Mekteb-i Fünûn-ı Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[6]+498	+		+	Fr.		+	+	
1908(1. c.),					Osman Nuri [Eralp] - Hüseyin Neş'et.		15+478(1. c.), 348(2. c.), 342+[8](3. c.)	+							
1909(2. ve 3. c.)	İlm-i Teşhîh-i Tatbîkî-i Hayvânât-ı Ehiye.	3 c.		Leber(?) - Arlavan(?) - Şovo(?)	Mehmed Fahri	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[3]+152	+		+	Fr.		+	+	
1908	Kalb ve Rietanın Kar' ve İsga'sı ; Delâil-i Hikemiye.			J. Vir	Mehmed Fahri	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası,	[3]+152	+		+	Fr.		+	+	
1908	Kimyâ-yı Hayâtî.	2 ks.		Maurice Artus - Hugnk - Jules Letien	Tevfik Mustafa	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	[1]+194(1. ks.), 196-329+[1](2. ks.)	+		+				+	
1908	Sağlam İnsanlar ile Hastalarda İt'âm ve Tagdiye ve Tedâbir-i Gıdâiye.	3 ks.		Armand Gautier	Mehmed Fahri	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	619		+	+			+		
1909, 1910	İlm-i Emrâz-ı Dâhiliye.	5 kt.		George Dieulafoy	Tevfik Hüseyin	Mekteb-i Tibbiye-i Şâhâne Matbaası	470-735, 854, 235-738., 1092, 790+[2]	+		+	Fr.				
1910(2. kt.),					Sadeddin Vedad [Koçer]		203+[2]+[3] (2. kt.), 186+[2](3. kt.)								
1911(3. kt.)	Emrâz-ı Hâriciye.	2. ve 3. kt.		Danto	Haydar İbrahim	Matbaa-i Tibbiye-i Askeriye, Mekteb-i Tibbiye-i Askeriye Matbaası	78			+	Alm		+	+	
1910	Hulâsa-i Emrâz-ı Üzniye, Enfiye ve Hañçereviye.														

MİLADİ	KT. ADI	GİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTR. ADI	SAYFA	R - Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. CTV.
1910(1. kt.),					Mazhar Mustafa [Ülgen]										
1911(2. kt.)	Laboratuvarda İlim-i Ensâc ve Hücerât Ameliye-i Fenniyesi. 2 kt.			Roben Tahler (?)		Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	[4]+139(1.kt.), 86+2(2.kt.)					Alm	+	+	
1911	Hasta Başında Rehber.			André Berger	Behcet Nezihi	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	169+[5]						+	+	
1911	Muâfiyet.			Paul Curmo (?)	Behcet Nezihi	Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	135+[2]+[1]	+					+	+	
1912	Emrâz-ı Umûmiye.			Henri Claude - Jean Camus	Osman Nuri [Eralp]	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	[2]+856	+					+	+	
1919	Berlin'de Dalem'de Muallim Wassermann'ın Tedâvî-i Tecrübevî Enstitüsündeki Müsveddelerden 1918-1919.				Zeki Nasır [Barker]	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	24					Alm	+		
1921	Cerrâhî-i Umûmî.	2. cüz.		Lexer	Mim Kemal [Öke]	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,	251	+				?	+	+	
1921	Kimyâ-yı Uzvî Dersleri.			Ernest Schmidt	Hadi Müştak	Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası	615	+					+	+	
1922	Marcel Labbé Tarafından İstanbul Tıb Fakültesi'nde Verilen Konferanslar ; 24 Eylül - 16 Teşrin-i evvel 1922.			Marcel Labbé	Necmeddin Rifat [Yarar] - Hakkı [Salman]	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	99					Fr.	+	+	
1923	Kalb ve Ev'iye Emrâzi.	1. c.		H. Vaguez	Neşet Ömer [İrdelp]	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	437+[2]	+					+	+	
1923	Levha Şeklinde Teşhîs-i Emrâz-ı Dahiliye.	1. cüz		A. J. Cernach	Kemal Cenab [Berksoy]	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası	2+2					Alm	+		
1924	Röntgen Tedâvîsi Rehberi ; Şuabat-ı Saire Mütahassısları ve Pratisyen Etibba İçin.			Robert Lenck	Salahaddin Mehmed [Erk]	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	16+96						+	+	
1924	Temâruz ve Teşhîsi.			Chavigny (?)	Nazım Şakir [Şakır]	Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,	271						+	+	

MİLADI	KT. ADI	CİLT	BS.	YAZAR	ÇEV.	MTB. ADI	SAYFA	R. - Ş.	PLAŞ	LEVHA	L. H.	ÇEV. DİL	ÖNSÖZ	FİHRİST	D. Y. CTV.
1927	Radyum ve Radyum Tedâvîsi.			Simon Labord	Salahaddin Mehmed [Erk] - Şükri Derviş [Aykın]	Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası,	[1]+206+[1]	+			+		+	+	+
1927	Tıbb-ı Dâhîlî Dersleri.			E Magnus-Alsleben	Esad Raşid [Tuksavul]	Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası,	4+608	+			+		+	+	
1928	İlim-i Emrâz-ı Hâriciye.	2 kt.		Mathieu (?)	Mehmed Fuad - Şükri Derviş [Aykın] - Asım - Hamza Vahid - Esad Raşid [Tuksavul] - Niyazi	Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası,	372+2, 551	+			+		+	+	+
1928	Koyun Hastalıkları.			Gustave Moussu	Ali Besim - Mehmed Azmi	Askerî Tıbbiye Mektebi Matbaası,	256	+			+		+	+	
t.y.	Hıfzû's-Sihhat-i Tatbikiye-i Baytâriye ; İrk-i Hinzîr.			Manbi (?)	Minas	Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne	12+168	+			+		+	+	+

10 - YAZAR DİZİNİ

- Abdullah [1800-1874] : 64, 127
Abelin, Germain : 198
Ahmed Muhtar [İçelli] : 209
Ahmed Said : 74, 93, 227
Akil Muhtar [Özden] [1877-1949] : 41, 68
Alaeddin : 136
Ali Haydar [Erel] [1887-1949] : 158
Ali Rıza [1867-1904] : 146
Arif : 211
Arif Said : 139, 140
Arlavan (?) : 122
Artus, Maurice : 142
Aziz [1840-1878] : 105, 145
Bahaeddin Şakir [1870-1922] : 22
Banz, Karl : 184
Béclard, Jules [1817-1887] : 169
Becquerel, Louis Alfred [1814-1862] : 111
Bekir Sıdkı : 34, 246
Berger, André : 86
Berlin : 235
Bernard : 129
Bernard, Charles Ambroise [1808-1844] :
133
Billroth, Theodor [1824-1894] : 56
Birgivi Kâtipzâde Mehmed Nuri **bkz.**
Mehmed Nuri
Borjeri (?) : 135
Bouchardat, Apollinaire [1809-1886] : 16,
185
Bouquillion, Ed. : 110
Breuil, M. Alphonse Du. : 197, 250
Briand, J.E. : 243
Brok (?) : 11
Budin, Pierre : 218
Cadéac : 128
Cadiot : 52
Calleja, Antoine [1806-1893] : 115
Camus, Jean : 53
Castex : 58
Cauvet, Désiré : 120, 153
Celâl [İsmail ?] : 27
Celâl İsmail [1862-1925] : 29
Cemach, A. J. : 160
Cevad Tahsin [Tin] [1875-1944] : 144
Cevrî : 231
Chaput, V. : 61
Chaudé, E. : 243
Chavasse : 252
Chavigny (?) : 232
Claude, Henri : 53
Cornil, Victor : 152
Curmo, Paul (?) : 178
Daguenet, Victor : 206
Danto : 45
Deherian (?) : 113, 114
Della Sudda Faik Paşa **bkz.** Faik
Dieulafoy, George [1839-1911] : 101
Esad : 20
Esad [Işık] [1865-1936] : 180

- Esad Şerefeddin [Köprülü] [1866-1943] : 83
Eyüb Sabri : 7
Faik [1835-1913] : 150
Fazlı : 7
Fazlı Fevzi : 72
Feyzi Paşa **bkz.** Feyzullah
Feyzullah [1845-1923] : 42
Filvri : 147
Fort, J. A. : 100
Gangolphe, Michel : 195
Ganot, A. : 112
Gautier, Armand : 214
Grenier : 248
Grisolle, Augustin [1811-1869] : 40
Grizencer : 207
Hadi : 149
Hadi Faik [Saçlı] [1875-1951] : 241
Hadi Müştak : 6, 116, 143, 174
Hallopeau, François Henri [1842-1914] : 54
Hamdi [Suat] [Akna] [1873-1936] : 238
Hamdi b. Aziz [1863-1911] : 9, 154
Hardy, A. [1811-1893] : 37
Hartwig : 50
Hasan Kadri [Dirim] : 78, 79, 89, 215
Hasan Mazhar [1845-1921]: 123, 125, 126, 240
Hasan Reşad [Sığındım] [1884-1971] : 30, 73
Hasan Zühdi [Nazif] [1861-1897] : 85
Hayrullah [1820-1866] : 204
Hazık **bkz.** M. Hazık
Hilmi Kadri [1862-1920] : 35
Hugnk (?) : 142
Hüsameddin Şerif : 251
Hüseyin : 20
Hüseyin Avni : 72
Hüseyin Hüsnu [Dora] [1878- ?] : 14
Hüseyin [Remzi] [1839-1896] : 28, 118, 157, 205
Hüseyin [Sabri] [1843-1898] : 23, 65
İbrahim : 60, 90, 196
İhsan Arif [Derman] [1891- ?] : 36
İhsan Sami [Garan] [1882-1943] : 10
İsmail [1806-1874] : 155, 170, 203
İsmail Süleyman : 213
Jamain, A. : 124
Kadri : 72, 91
Kalya, Anton **bkz.** Calleja, Antoine
Karl Eduard Hammerschmidt **bkz.** Abdullah
Kemal Cenab [Berksoy] [1876-1949] : 71, 163, 216
Kerder, P. : 57
Kern, Alphonse : 1
Kırımlı Aziz **bkz.** Aziz
Komisyon : 31
Kosl : 12
Labbé, Marcel : 162
Labord, Simon : 193
Leber (?) : 122
Lenck, Robert : 212
Letien, Jules : 142
Lexer : 18
Lih, Frédéric (?) : 121
Lutaud, Au. : 51

- M. Hazık : 96
M. Sadi : 99
Macarlı Abdullah **bkz.** Abdullah
Magnus-Alsleben, E. [1879-1936] : 242
Malgaigne, Joseph Français [1806-1865]: 2
Manbi (?) : 94
Mass : 177
Mathieu (?) : 104
Mazlum [Boysan] : 14
Mehmed Ali [1837-1914] : 119
Mehmed Emin Fehmi [? -1871] : 84
Mehmed Fahri [1840-1932] : 92
Mehmed Hafız Esseyid : 239
Mehmed Hayâtî : 141
Mehmed Nuri [1844-1882] : 87, 190
Mehmed Ref'i : 69, 183, 228
Mehmed Sadık Rıfat : 202
Mehmed Şakir [1849-1909] : 26
Mevlâna Celâleddin-i Rumi : 81
Michelot, Auguste : 19, 138
Midhat Salim : 166
Miquel : 219
Moussu, Gustave : 156
Moynac, Léon : 43, 165
Muğlavî Şahîdî Mevlevî K. Sırreh : 80
Mustafa Fahri : 75
Mustafa Halveti El-Çerkeşi Şeyh : 201
Mustafa Hami [? -1878] : 67
Müdafaa-i Milliye V. Sıhhiye Riy. : 192
Mükerrem Emin : 158
Münir [1857-1895] : 183
Naum, Vasil [1855-1915] : 117
Necati : 245
Necmeddin Rıfat [Yarar] [1889-1948] : 41, 82
Neşet Ömer [İrdelp] [1882-1948] : 49
Niemayer : 102
Niyazi İsmet [Gözcü] [1884-1966] : 76
Nosbaum [1823-1890] : 62
Nureddin : 3
Nysten, Pierre Hubert [1771-1818] : 161
Osman Nuri [Eralp] [1876-1940] : 55
Paget, P. : 132
Paris Cemiyet-i Tıbbiyesi : 187
Paris'te Cemiyet-i İlmiye : 249
Pénard, Lucien : 198
Peon : 24
Potlewski (?) : 88
Pyzany, Frederick : 224
Raif : 34
Rasim Ali : 174, 221
Raşid Tahsin [Tuğsavul] [1870-1936] : 217
Refik [Güran] [1870-1963] : 8
Richard : 107
Rindfleisch, Edouard : 106
Sadeddin Süleyman Arif Müstakimzade : 200
Sadeddin Vedad [Koçer] [1878-1953] : 46, 167
Said Cemil [Yiğit] [1875-1932] : 244
Saim Ali [Dilemre] [1878-1954] : 236, 237
Saint-Germaine, L.A.de : 181
Salih Nabi [Kastarlak] : 254
Schmidt, Ernest : 148
Server Kâmil [Tokgöz] [1881-1943] : 179
Skanzoni, Friedrich Wilhelm : 70
Subeiran : 66
Süreyya Ali [Kayacan] : 41, 230
Şâki : 188
Şakir Paşa **bkz.** Mehmed Şakir

- Şovo (?): 122
- Şükri Mehmed [Sekban] [1881-1962]: 39, 59
- Tabourin, F. : 186
- Tahler, Roben (?) : 159
- Tal'at : 72
- Tardieu, Ambroise Auguste [1818-1879]: 103
- Tevfik Halil [Sunag] : 255
- Tevfik İsmail [Gökçe] [1891-1976] : 75
- Tevfik Salim [Sağlam] [1882-1963] : 41
- Tevfik Şükri : 108
- Tevfik Vacid [1858-1935] : 33, 182, 229
- Tissandier, B. : 113, 114
- Trillon, O. : 61
- Üveis Mazhar [Maskar] [1900-1982] : 15
- Valude, A. : 181
- Vaquez, H. [1882-1948]: 131
- Verneuil : 164
- Vernier : 210
- Vir, J. : 132
- Wurtz, Charles Adolphe [1817-1884] : 151
- Yusuf b. Yakub Halveti : 233
- Yusuf Rami [1856-1916] : 123
- Yusuf Şeyh Yakub Efendizade : 223
- Yusuf Ziya : 63
- Zekâi Tahir [Burak] : 194
- Ziya Nuri [Birgi] [1872-1936] : 48, 234
- Zühdi : 256
- Abdürrahim Nafiz [1839-1929] : 54, 102, 103
- Ahmed Hilmi [1839-1905] : 2, 56, 70, 106, 224
- Ahmed Remzi [1835-1887] : 185
- Ahmed Ziya : 198
- Ali Besim : 156
- Ali Raşid : 64
- Ananyan, Civan [? -1922] : 57
- Asım : 104
- Behçet Nezihi : 86, 178
- Besim Ömer [Akalin] [1862-1940] : 51, 218
- Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye : 161
- Dika : 151
- Dimitri : 111
- Emin : 121
- Esad Raşid [Tuksavul] [1900-1938] : 242
- Hadi Müştak : 148
- Hakkı [Salman] : 162
- Halid İzzet : 61
- Hamdi b. Aziz [1863-1911] : 195, 219, 252
- Hamza Vahid : 104
- Handanyan, Agob [1834-1899] : 243
- Hasan Mazhar [1845-1921] : 124
- Haydar İbrahim : 95
- Hayreddin [? - 1912] : 1, 165
- Hayreddin Arif : 52
- Hulusi bin Raşid [1862-1936] : 109
- Hüseyin Hüsni : 248
- Hüseyin Neş'et : 122
- Hüseyin Remzi [1839-1896] : 70, 107, 110, 137, 175
- Hüseyin Sabri [1843-1898] : 11, 31, 38, 40, 43, 66, 70, 152, 184
- Hüseyin Şekib b. İsmail : 113
- Hüsnü : 50

11 - ÇEVİRMEN DİZİNİ

İbrahim : 147
İbrahim Lütü [1838-1903] : 70, 127
İbrahim Şevki : 24
İsmail Derviş : 235
İsmail Mazlum : 114
Kâmil Sezai : 208
Kemal Cenab [Berksoy] [1876-1849] : 160
Kırçıkyan, Antranik [1819-1894] : 112
Limonidis, Konstantin : 151
Mahmud Nedim b. Hikmet [Oran] [1882-1947] : 58
Mazhar Mustafa [Ülgen] : 159
Mehmed : 135, 226
Mehmed Ali [1837-1914] : 120, 153, 197, 250
Mehmed Azmi : 156
Mehmed Emin Fehmi : 111
Mehmed Fahri : 12, 44, 132, 214
Mehmed Faik : 54
Mehmed Fuad : 104
Mehmed Hasan : 187
Mehmed Nuri [1844-1882] : 100, 128, 169, 198
Mim Kemal [Öke] [1884-1956] : 18
Minas : 50, 94, 121, 186
Muhammed Tefvik El-Bekrî : 210
Mustafa Münif [Kocaolçun] [1853-1937] : 16, 181, 206, 207
Mustafa Nizameddin : 51
Nafiz : 111
Nafiz [b. Hakkı] **bkz.** Abdürrahim Nafiz
Nafiz Süreyya [1839-1924] : 70
Naum, Vasil [1855-1915] : 115
N[azım] Ş[akir] [Şakır] [1888-1969] : 232

Necmeddin Rifat [Yarar] : 162
Neşet Ömer [İrdelp] [1882-1948] : 131
Niyazi : 104
Nuri Kenan : 37
Osman Mazhar : 186
Osman Nuri [Eralp] [1876-1940] : 53, 122, 164
Rifat : 249
Sadeddin Vedad [Koçer] [1878- ?] : 45
Salahaddin Mehmed [Erk] [1893- ?] : 193, 212
Stanbulski, Hristo : 177
Şükri Derviş [Aykın] : 104, 193
Tefvik Hüseyin [? - 1937] : 101
Tefvik Mustafa : 142
Tiryakioğlu, Bogos : 19, 138
Vahid : 137, 147
Yusuf Rami [1856-1916] : 129
Zeki Nasır [Barker] [1890- ?] : 13
Ziya Nuri [Birgi] [1872-1936] : 62

12 - DERS NOTLARINI YAYINLAYAN ÖĞRENCİ VE ASİSTANLAR (NOT TUTANLAR) DİZİNİ

Arif İsmet : 47
Abdülhakim : 26
Hasan İsmail : 35
Hüseyin Osman : 35
M. Hâzık : 180
Memduh : 26
Mustafa Münif : 26
Mustafa Nail : 55

Mustafa Talat : 241
Necib Mustafa : 8
Rıfki : 3
Süleyman Emin : 42, 123
Şerefeddin Mağmumi [1869-1927] : 119,
150
Şevket Halid : 83
Vasfi Aziz : 83

13 - KONU DİZİNİ

Adli Tıp : 22, 24, 243
Ahlak : 202
Anatomi : 123, 124, 125, 126, 177, 226, 240
Askerî Tıp : 14, 25, 78, 79, 89, 192, 215,
232
Bağışıklama : 178, 179
Bakteriyoloji : 219
Beslenme : 10, 16, 27, 214
Biyokimya : 6, 142, 143, 144, 174
Botanik : 83, 118, 119, 120, 153
Cerrahi : 1, 2, 3, 7, 18, 46, 47, 56, 61, 62,
100, 104, 129, 135, 165, 167, 195, 252
Cerrahi - Ortopedi : 45
Cilt ve Zührevi Hastalıklar : 13, 30, 37, 38,
39, 59, 73, 74, 75, 204, 227
Coğrafya : 19, 138, 208
Coğrafya – Sözlük : 20
Çocuk Hastalıkları : 205
Dilbilgisi : 134, 188, 247,
Din : 200, 201, 209, 223, 233
Eczacılık : 31, 65, 66, 182

Edebiyat : 80, 81, 231
Embriyoloji : 164
Endokrinoloji : 216, 221
Enfeksiyon Hastalıkları : 12, 48, 154, 155, 157,
170, 207, 228, 251
Farmakoloji : 11, 68, 69, 183, 184, 185, 229
Fizik : 112
Fizyoloji : 26, 71, 163, 169
Göz Hastalıkları : 76, 206, 181
Halk Sağlığı : 34, 72, 92, 93, 111, 152, 187, 203
Hidroklimatoloji : 133
Histoloji : 159
İç Hastalıkları : 40, 41, 42, 43, 44, 101, 102, 103,
132, 160, 162, 242
İç Hastalıkları – Kardiyoloji : 49, 131
İç Hastalıkları – Romatoloji : 82
Jeoloji : 99
Jeoloji ve Mineraloji : 127
Kadın Hastalıkları ve Doğum : 51, 70, 194, 198,
218, 235
Kimya - Analitik : 224
Kimya - Anorganik : 115, 117
Kimya – Genel-Analitik-Anorganik : 116
Kimya – Genel-Anorganik : 113, 114, 139, 141,
145
Kimya – Genel-Organik-Anorganik : 67, 166
Kimya - Organik: 146, 147, 148, 149, 150, 151,
241
Kulak Burun Boğaz Hastalıkları : 57, 58, 95, 158,
234
Matematik : 60, 90, 91, 196, 210, 246, 249
Mikrobiyoloji : 8, 9
Nöroloji : 35
Patoloji : 53, 54, 55, 106, 230, 244

Patoloji – Histopatoloji : 105
Patolojik Anatomi : 236, 237, 238
Politika : 96, 180
Psikiyatri : 217, 254
Radyoloji : 193, 212, 213
Tarih : 23
Tarih - Coğrafya : 211
Tıbbî Zooloji : 64, 109, 110
Tıp - Genel : 29, 85, 86, 87
Tıp – Sözlük : 161
Tıp Tarihi : 33, 84
Toksikoloji : 190, 245
Tüzük : 17, 21, 77, 97, 171, 172, 189, 220
Üroloji : 36
Veteriner Hekimlik : 4, 15, 50, 52, 94, 121,
122, 128, 136, 137, 156, 186, 248, 256
Yönetmelik : 32, 130, 168, 199, 222, 253
Ziraat : 197, 250
Zooloji : 28, 107, 108
Zooloji, Botanik, Jeoloji / Mevalid-i Selase :
175
Bulunmadığı için konusu
belirlenemeyenler : 5, 63, 88, 98, 140, 173,
176, 191, 225, 239, 255

14 – TIBBİYE MATBAASI'NDA BASILAN KİTAPLARIN KONULARA DAĞILIM TABLOSU

KONU	SAYI	KONU	SAYI
Adli Tıp	3	Jeoloji ve Mineraloji	1
Ahlak	1	Kadın Hastalıkları ve Doğum	6
Anatomi	7	Kimya - Analitik	1
Askerî Tıp	8	Kimya - Anorganik	2
Bağışıklama	2	Kimya – Genel-Analitik-Anorganik	1
Bakteriyoloji	1	Kimya – Genel-Anorganik	5
Beslenme	4	Kimya – Genel-Organik-Anorganik	2
Biyokimya	5	Kimya - Organik	7
Botanik	5	Kulak Burun Boğaz Hastalıkları	5
Cerrahi	18	Matematik	7
Cerrahi - Ortopedi	1	Mikrobiyoloji	2
Cilt ve Zührevi Hastalıklar	11	Nöroloji	1
Coğrafya	3	Patoloji	6
Coğrafya – Sözlük	1	Patoloji-Histopatoloji	1
Çocuk Hastalıkları	1	Patolojik Anatomi	3
Dilbilgisi	3	Politika	2
Din	5	Psikiyatri	2
Eczacılık	4	Radyoloji	3
Edebiyat	3	Tarih	1
Embriyoloji	1	Tarih - Coğrafya	1
Endokrinoloji	2	Tıbbî Zooloji	3
Enfeksiyon Hastalıkları	9	Tıp - Genel	4
Farmakoloji	7	Tıp – Sözlük	1
Fizik	1	Tıp Tarihi	2
Fizyoloji	4	Toksikoloji	2
Göz Hastalıkları	3	Tüzük	8
Halk Sağlığı	8	Üroloji	1
Hidroklimatoloji	1	Veteriner Hekimlik	14
Histoloji	1	Yönetmelik	6
İç Hastalıkları	12	Ziraat	2
İç Hastalıkları – Kardiyoloji	2	Zooloji	3
İç Hastalıkları – Romatoloji	1	Zooloji, Botanik, Jeoloji / Mevalid-i Selase	1
Jeoloji	1	Bulunamadığı için konusu belirlenemeyenler	11
		TOPLAM	256

15 - KÜNYELERİNİ KATALOGLARDAN BELİRLEDİĞİMİZ, ANCAK TARADIĞIMIZ KÜTÜPHANELERDE BULUNMADIĞI İÇİN, ÖZELLİKLERİ HAKKINDA BİLGİ VEREMEDİĞİMİZ YAYINLAR ¹:

1- Askerî Tıbbiye Mektebi'nden 928 Senesinde Neş'et Eden Tabib ve Eczacı Arkadaşlarımla Hasbihâl.

1928, Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası, 8 s.

2- Fenn-i Eşkâl-i Hâriciye-i Hayvânât-ı Ehliye.

Yusuf Ziya

İst., r.1325 [1909], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 536 s.

S.Ö. Kat. : 5510

3- Hayvânâtta Zuhûr Eden İlel-i Sâriyenin İndifâ'ı Zımında Tertîb Olunan Bazı Usûl ve Tedâbîrin Ta'rîfine Dâir Risâle-i Muhtâsâradır.

Potlewski

İst., h.1263 [1847], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 15 s., Taş bs.

S.Ö. Kat. : 7168

İÜNE Kat.: 87236

4- İlim ve Umrân-ı Sınâi Cemiyeti Nizamnâmesidir.

r.1335 [1919], Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 8 s.

S.Ö. Kat. : 8760

5- Kimyây-ı Gayr-i Uzvî.

Arif Said .

İst., H.1316 [1898], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 761 s., Res.

İ.Ü. Ecz. Fak. Ktp. : K.1006

6- Mer'iyet Ahkâmına İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişâhi Şerefsadır Olan Tıb

¹ Bu listede sadece hiçbir cilt ya da baskısını bulamadığımız için haklarında bilgi veremediğimiz kitaplar yer alıyor. Bazı cilt ve baskılarını bulamadığımız (bkz.: 102, 159, 209, 240), bazı sayfalarını eksik olarak bulduğumuz (bkz.: 96)) ya da haklarındaki bilgiyi başka kaynaklardan verdiğimiz (bkz.: 83, 189) yayınlar bu listeye alınmadı. Listedeki 3 ve 5 nolu yayınlar kataloglara göre iki kütüphanede mevcut görünüyor. Ancak bu kütüphaneler hizmete kapalı olduğundan yayınlara ulaşamadı.

Fakültesi Nizamnâmesinden Talebeye Aid Olan Mevâdd.

İst., r.1332 [1916], Mekteb-i Tıbbiye Matbaası, 13 s.

S.Ö. Kat. : 13190

7- Mısır'da Salgın Surette İcra-yı Ahkâm Etmekte Olan Kolera İlet-i Müdhişesinden Paytaht ve Memâlik-i Saire-i Saltanat-ı Seniye-yi Muhâfaza ve Vikaye Etmek Maksadıyla İdâre-i Tıbbiye-i Mülkiyeden Hükümet-i Seniye-yi Arz Olunan Vesâit-i Sıhhiye.

İst., [r.1299 / h.1300 / 1883], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası / Journal De Constantinople Matbaası, 9(Tr.)+14(Fr.) s.

S.Ö.Kat. : 13472

8- On Sekizinci Kadıköy Dâire-i Belediyesi 1927 (?) Senesi Azâ Seçme ve Azâ Seçilme Hakkını Hâiz Zevât Esâmîsi Cedveli.

İst., r.1326 [1910] (?), Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, s.

S.Ö. Kat. : 15704

9- Talimü'l-Hesab.

İst., h.1264 [1848], Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası, 38 s., Taş bs.

S.Ö. Kat. : 19676

10- Teşrîh-i Nevâhî ; Muhtâsâr.

Mehmed Hafız Esseyid

İst., h.1290 [1873], Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 31 s.

S.Ö. Kat. : 14290

11- Zâtü'l-Karni-i Kuzahi-i Hedbi-i Cerhi Neticesi Dumûr-ı Ayn, Hurac-ı Muakkam-i Kolestrin Billurları ve Şebekede Hâmızât-ı Şahmiyenin Teşekkülü.

Tevfik Halil [Sunag]

İst., r.1338 / 1922, Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 13 s.

“Tıb Fakültesi Teşrîh-i Marazî Laboratuvarı ve Seririyât-ı Ayniye Mesaisinden”

S.Ö. Kat. : 23635

16 - KATALOGLARDA YER ALMAYAN ANCAK KÜTÜPHANE TARAMALARIMIZ SIRASINDA BELİRLEDİĞİMİZ YAYINLAR :

1- Emrâz-ı Dahiliye Dersleri.

Feyzullah

R.1310 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne, 544 s., El Y. Taş bs. [L.H.:+]

Not tutup yay.: Süleyman Emin

2- Emrâz-ı Hariciye-i Hususiye Notları.

r.1326 [1910], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 407 s., El Y. Taş bs., [L.H.:+]

Tab' ettiren : Arif İsmet

3- Hâl-i Hazır Tabâbete Nazaran Marazın Ta'rifi. / Définition de la Maladie d'apres l'état Actuel de la Science Médicale.

Hasan Zühdi

H.1312 [1894], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 22 s. [L.H.:+]

4- Kavaid-i Osmaniye.

h.1287 [1870], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 152 s. [L.H.:+]

5- Mer'iyet-i Ahkâmına 4 Seferü'l-Hayr Sene 1328 ve 1 Şubat Sene 1325 Târihinde İrâde-i Seniye-i Hazret-i Pâdişahî Şeref-Sâdır Olan Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Nizamnâme-i Dâhilisinde Münderic Mevadd-ı Cezâiyenin Sûret-i Tatbîkinin Şerhidir.

R.1326 [1911], Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 23 s. [L.H.:+]

6- Seririyât-ı Akliye Dersleri.

Raşid Tahsin [Tuğsavul]

Haydarpaşa, R.1328 [1912], Tıbbiye-i Askeriye Matbaası, 176 s. [L.H.:+]

7- Sütçü İnekçi ve Mandacı Cemiyetinin Nizamnâmesidir.

[t.y.], Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası, 14 + [1] s. [L.H.:+]

17 - TIBBİYE MATBAASI'NİN KİTAPLARDA KULLANDIĞI FARKLI İSİMLER :

- 1- Askeri Tıbbiye Matbaası,
- 2- Askeri Tıbbiye Mektebi Matbaası,
- 3- Darü'l-Ulûmü'l-Hikemiye [Litografya Destgahı],
- 4- Imprimerie de la Faculté Imp: de Médecine à Constantinople,
- 5- Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye,
- 6- Matbaa-i Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne,
- 7- Matbaa-i Tıbbiye-i Askeriye,
- 8- Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,
- 9- Mekteb-i Fünûn-ı Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,
- 10- Mekteb-i Tıbbi-i Şâhâne Matbaası,
- 11- Mekteb-i Tıbbiye Basmahanesi,
- 12- Mekteb-i Tıbbiye Matbaası,
- 13- Mekteb-i Tıbbiye Tab'hanesi
- 14- Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye Litografya Destgâhı,
- 15- Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası,
- 16- Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Litografya Destgâhı,
- 17- Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne,
- 18- Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne Matbaası,
- 19- Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye,
- 20- Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,
- 21- Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Osmaniye Matbaası,
- 22- Mekteb-i Tıbbiye-i Askeriye-i Şâhâne Matbaası,
- 23- Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye Matbaası,
- 24- Mekteb-i Tıbbiye-i Mülkiye-i Şâhâne Matbaası,
- 25- Mekteb-i Tıbbiye-i Osmaniye Matbaası,
- 26- Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne,
- 27- Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Litografya Destgâhı,
- 28- Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,
- 29- Tıbbiye-i Askeriye Matbaası,
- 30- Tıbbiye-i Şâhâne Matbaası,
- 31- Typo-Lithographie de L'école Imperiale de Médecine.

18 - SONUÇLAR :

Bu çalışmada 1844-1928 arasında Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınları inceledik. Araştırmamızda elde ettiğimiz bilgilerden şu sonuçlara ulaştık :

Tıbbiye Matbaası'nda basılan ilk kitabın basım tarihi olan 1844 ile Harf Devrimi'nin yapıldığı 1928 yılları arasında Arap harfleri ile Türkçe olarak 256 adet kitap basıldığını belirledik¹. Toplam sayıya birden çok cilt ya da baskılar dahil değildir. Bu sayının özel koleksiyonlar ve taranamayan kütüphanelerin de taranması ile artabileceğini düşünüyoruz.

Tıbbiye'de basıldığını belirlediğimiz bu 256 adet kitaptan 243 adetini taradığımız kütüphanelerde görerek, fizik ve içerik özellikleri açısından birinci elden inceledik.

Taradığımız kütüphanelerin hiç birinde kaydı bulunmayan ancak daha önce başka yazarlarca incelenmiş olan iki adet kitabı bu yazarların yazılarından alıntılarla inceledik². Kaynaklardan varlığını belirlediğimiz ancak taradığımız kütüphanelerin hiç birinde kaydı bulunmayan ve haklarında herhangi bir yazıya rastlamadığımız 11 adet kitabı ise incelememiz mümkün olmadı³.

Varlığını belirlediğimiz ve 245 adetini fizik ve içerik özellikleri açısından incelediğimiz bu kitaplar arasından yedi adetinin hiçbir basılı katalog ve kaynaktan yer almadığını belirledik⁴.

256 kitaptan 104 adeti çeviri, 152 adeti ise derleme ya da telif eserlerdi.

Çevirilerin 56'sı Fransızca'dan, dokuzu Almanca'dan yapılmıştı. 39 çeviri eserin ise hangi dilden çevrildiği kitaplarda kayıtlı değildi. Hangi dilden çevrildiği kayıtlı olmayan kitaplardaki yazar adlarına ve dönemin genel özelliklerine bakarak, bunların çoğunun Fransızcadan çeviri olabileceğini söyleyebiliriz. Çünkü ülkemizde modern tıp eğitimi Fransızca olarak başlamıştı. Bu yıllarda Fransız tıp ekolünü tercih etmemiz, bu çevirilerin Fransızcadan yapılmasının en önemli nedeniydi. Ancak bu konunun kesin olarak belirlenmesi için kitapların tek tek ele alındığı ayrı bir çalışma gerekiyor. Almanca'dan yapılan dokuz adet çeviri için kronolojik kitap listesini taradığımızda bunların anlamlı bir yoğunlaşma göstermediği, rastgele bir dağılım sergilediği görülüyor. İncelediğimiz dönem içinde, günümüzdekinin aksine, İngilizceden dilimize yapılmış çeviriye ise rastlamadık. Bunun nedeni büyük olasılıkla o dönemde tıp eğitimi açısından ilişkilerimizin çok sınırlı olmasından kaynaklanıyor olmalı. Bugün çeviri kitaplar konusunda bu oran çok büyük ölçüde İngilizce lehine değişmiş durumda.

¹ Sıradışı olarak 1929 yılında Arap harfleri ile Türkçe olarak basılmış bir adet kitap da bu sayıya dahil edildi.

² Bkz.: 189 ve 83 nolu kitaplar.

³ Bkz.: 5, 63, 88, 98, 140, 173, 176, 191, 225, 239 ve 255 nolu kitaplar.

⁴ Bkz.: 42, 47, 85, 134, 172, 217 ve 220 nolu kitaplar.

Tıbbiye matbaasında basılmış 256 adet kitapta toplam 202 yazar adı belirledik. Tüzük ve yönetmelik tarzında olan 14 adet eserde yazar adı bulunmuyordu. 19 yayında ise yazar adı belli değildi. 202 yazardan 99'u yabancıydı. Yani 99 yabancı yazarın eseri Türkçe'ye çevrilmişti. Bu 99 yazarın biri Komisyon, ikisi ise dernekti. 99 yabancı yazar arasından sekizinin ikişer kitabı Türkçeye çevrilmişti¹. Türkçe telif ya da derleme eser yazan 103 yazar vardı. Bu 103 yazardan biri kurumdu ve 14 yazarın iki, altı yazarın üç, dört yazarın ise yayınlanmış dört Türkçe kitabı vardı².

256 adet kitapta 79 adet çevirmen adı belirledik. Bu 79 çevirmenden biri kurum adıydı. 60 adet çevirmen bir, sekiz adet çevirmen iki, üç adet çevirmen üç, beş adet çevirmen dört, iki adet çevirmen beş³ ve bir adet çevirmen ise dokuz adet kitap çevirmişti⁴. 15 kişi ise hocaların dersleri sırasında tuttukları notları kitap olarak yayınlamıştı⁵.

Tıbbiye Matbaası'nın kuruluş tarihi kaynaklarda şimdiye kadar 1846 olarak geçiyordu. Tezimizde burada basılan kitapları kaynak alarak, matbaanın kuruluş tarihinin 1844 ya da daha öncesi olduğunu ortaya koyduk⁶.

Kitapların hepsinin basım yeri, Mekteb-i Tıbbiye'nin İstanbul'da yerleşik olması nedeniyle İstanbul'du. Ancak bu bilginin kitapların üstüne basılması çoğunlukla ihmal edilmiş ve kitapların sadece 54 adetine basım yeri basılmıştı. Bu 54 adet kitapta da basım yeri beş ayrı şekilde yazılmıştı. Bunlar ; İstanbul, Dersaadet, Deraliyye, Kostantiniye ve Haydarpaşa şeklinde idi.

Tıbbiye Matbaası bastığı yayınlarda matbaa adı olarak 31 farklı isim kullanmıştı⁷. Matbaa adı 1909'dan itibaren hep Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne / Askeri Tıbbiye Matbaası olarak geçiyordu⁸. Bu konu ile ilgili araştırmamızda ulaştığımız veriler, matbaanın incelediğimiz tarihler içindeki son yerinin Haydarpaşa binası olduğunu gösteriyor. Askeri ve Mülki(sivil) Tıbbiye'ler 1909'da Haydarpaşa'daki binada birleşerek eğitimlerini Darülfünûn Tıp Fakültesi adı ile sürdürmeye başladılar⁹. İlginç olan bu tarihten sonra basılan yayınlarda Tıp Fakültesi Matbaası adına rastlanmaması ve matbaa adının Askeri Tıbbiye Matbaası olarak devam etmesiydi. Matbaa'da basılan yayınlarda Tıp Fakültesi adının neden kullanılmadığı ya da 1909 – 1928 arasındaki dönemde neden hep Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne / Askeri Tıbbiye Matbaası adının kullanıldığını açıklayacak bir bilgiye ulaşamadık. Acaba matbaa iki okulun birleştiği 1909'dan sonra Gülhane

¹ İkişer eseri Türkçeye çevrilen bu yazarlar; Macarlı Abdullah, Alphonse Du. Breuil, Apollinaire Bouchardat, Auguste Michelot, B. Tissandier, Deherian, Désiré Cauvet, Léon Moynac'dır.

² En çok Türkçe kitap yayınlayan bu dört yazar; Hadi Müştak, Hasan Kadri, Hasan Mazhar ve Hüseyin Remzi idi.

³ Beş adet kitap çevirenler Ahmed Hilmi ve Hüseyin Remzi'ydi.

⁴ Dokuz adet kitap çeviren Hüseyin Sabri'ydi.

⁵ Bkz.: Ders notlarını yayınlayan öğrenci ve asistanlar (not tutanlar) dizini.

⁶ Bkz.: Genel bilgiler ve tarihçe bölümü. s. 5

⁷ Bkz.: Tıbbiye Matbaası'nın kitaplarda kullandığı farklı isimler.

⁸ Bkz.: Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitapların kronolojik listesi

⁹ A. Demirhan Erdemir : *Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*. Bursa, 1996, Güneş ve Nobel Yayınları, s. 308

gibi askeri bir kuruma mı nakledilmişti, yoksa isim konusunda gerekli titizlik gösterilmemiş miydi?

23 kitabın birden fazla baskısı vardı. Yani matbaada basılan kitapların %11'inin iki ya da daha fazla baskısı yapmıştı. Bu oran bir ölçüde kitaba olan talebin halen az olduğunu gösteriyordu.

İncelenen kitapların 109 adetinde resim-şekil, 19 adetinde planş, 20 adetinde levha bulunuyordu. Bu rakamlardan eğitimde görselliğe de önem verildiği anlaşılıyor. 151 adet kitapta ise Arap harflerinin yanında Latin harfleri de kullanılmıştı. Kitaplarda hastalık ve ilaç isimleri büyük oranda Arap harfleriyle birlikte Fransızca veya Latince olarak da yazılmıştı. Sekiz kitapta kitap adı, hem Türkçe hem Fransızca¹, bir kitapta ise Türkçe-Fransızca ve İtalyanca² olarak yazılmıştı. Latin harflerinin bu yüksek orandaki kullanımını Avrupa kültürüyle iletişim kurma çabalarının yoğun olduğunun bir göstergesi olarak kabul edilebilir.

Kitapların 162 adetinde önsöz, 132 adetinde fihrist (içindekiler listesi), 77 adetinde ise doğru-yanlış cetveli bulunuyordu. Bu sonuçlardan, kitabın yazılış süreci konusunda okuyucuyu bilgilendirmeye önem verildiği, kitabın içeriğini bildirme konusunda çok fazla özenli davranılmadığı ve bir oranda basım hatalarının düzeltilmesine çalışıldığı anlaşılıyor.

Kitapların basıldığı yıllara dağılım tablosuna baktığımızda Mekteb-i Tıbbiye'de en çok kitabın 1908'de basıldığını görüyoruz (13 adet). Bunun nedeni II. Meşrutiyet'in getirdiği Hürriyet atmosferi ve sansürün kalkması olabilir. Daha sonra en çok kitap basılan yıllara baktığımızda ise 1911 ve 1928'de 12'şer, 1910'da 11, 1883 ve 1921'de 10'ar kitap, 1924'de dokuz kitap basıldığı görülüyor. Mekteb-i Tıbbiye'nin kitap basma açısından en kısır olduğu yılların 1848-1869, 1897-1899 ve 1913-1918 yılları arasında olduğunu belirledik. Bu yıllarda yılda ya bir-iki kitap basılmış ya da hiç basılmamıştı. 1869'a kadar olan ilk dönem Tıbbiye'de Fransızca eğitim yapılan döneme rastlıyor. İkinci ve üçüncü dönemlerde basılan kitap sayısındaki azlığın nedenleri arasında Yunan Savaşı, Balkan Savaşı ve I. Dünya Savaşı'nın yaşandığı dönemlerin toplumsal ve ekonomik karmaşası gösterilebilir. Basılan kitap sayılarına 10'ar yıllık dönemler halinde baktığımızda ise 1844-1850 arasındaki ilk yedi yılda 5'i çeviri 12 kitap, 1851-1860 arasında biri çeviri dört kitap, 1861-1870 arasında çeviri olmayan 9 kitap, 1871-1880 arasında 34'ü çeviri 47 kitap, 1881-1890 arasında 19'u çeviri 31 kitap, 1891-1900 arasında 15'i çeviri 27 kitap, 1901-1910 arasında 14'ü çeviri 43 kitap, 1911-1920 arasında dördü çeviri 28 kitap ve 1921-1929³ arasında 11'i çeviri 52 kitap basılmıştı. Biri çeviri üç adet kitapta ise basım tarihi yer almıyordu. Matbaada basılan kitap sayılarına baktığımızda 1871 ile 1900 arasındaki 30 yıllık dönemde çeviri eserlerin oranının açık

¹ Bu kitaplar 3, 33, 85, 123, 150, 161, 164 ve 222 nolu kitaplardı.

² 189 nolu kitap.

³ Araştırmamız sırasında, sıradışı olarak Harf Devriminden sonra 1929'da Arap harfleri ile Türkçe olarak basılmış bir adet kitap belirledik ve bu kitabı da araştırma kapsamında değerlendirdik.

bir şekilde baskın olduğunu görüyoruz. 1900'lerden itibaren çeviri ve telif eser oranları giderek telif eserler lehine artıyordu. Bu da artık modern tıbaa ait bilimsel bir altyapının oluştuğunun bir göstergesi sayılabilir. Tıbbiye'nin Türkçe eğitime geçtiği ilk dönemde Tıbbiye Matbaası'nın özellikle çeviri kitaplar açısından yoğun bir işlev yüklenmiş olduğu rahatlıkla söylenebilir. Bu yoğun işlev konusunda Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye'nin yönlendirme ve destek politikalarının etkili olduğu da açık¹. 1928'e kadar sağlık bilimleri alanında basılmış kitaplarla ilgili olarak, basılı kataloglar üzerinden yaptığımız henüz basılmamış bir araştırmamızda 1871-1880 döneminde Tıbbiye Matbaasında basılan 47 yayına karşılık diğer matbaalarda 9 adet tıp kitabı basıldığını belirledik. Aynı araştırmaya göre 1881-1890 döneminde Tıbbiye Matbaası'nda basılan 31 kitaba karşılık diğer matbaalarda 86 kitap, 1890-1900 döneminde Tıbbiye Matbaası'nda basılan 27 yayına karşılık diğer matbaalarda 157 kitap basılmıştı. Bu rakamlar yıllar içinde özel matbaalar lehine giderek artıyordu. Bu da gösteriyordu ki Tıbbiye Matbaası 1871-1880 yıllarında bütün yükü taşımış ve Mekteb-i Tıbbiye'de özellikle çeviri kitaplar aracılığıyla 19. yüzyıldaki yenileşme ve çağdaşlaşma politikaları kapsamında bir yayın politikası güdülmüştü. Mekteb-i Tıbbiye bu dönemde Avrupa'da tıp ve bilim alanında oluşan yenilikleri ülke tıbbına aktarma misyonunu yüklenmişti. Tıbbiye Matbaası'nın bu dönem için bastığı yayınlar aracılığıyla ülkemiz tıbbının gelişim sürecine olan katkısı büyüktü. Ancak bu yayın politikası zaman içinde köklenip gelişmemiş, Tıbbiye'nin kendi matbaası aracılığıyla sürdürdüğü yayın politikası 1880'li yıllardan itibaren resmi ve özel matbaaların artmasıyla körelmeye başlamıştı. Böylece Tıbbiye Matbaasında basılan kitap sayısında yıllar içinde göreceli artışlar olsa da, matbaa diğer matbaalar karşısında giderek işlevini yitirmiş ve alanı özel matbaalara bırakmıştı.

Basılan kitapların konulara dağılım tablosuna² baktığımızda en çok yayının Kimya (Biyokimya ile birlikte toplam 23 adet) ve Cerrahi (Ortopedi ile birlikte toplam 19 adet) konularında olduğu görülüyor. Bunları sırasıyla İç Hastalıkları (Kardiyoloji ve Romatoloji ile birlikte toplam 15 adet), Veteriner Hekimlik (14 adet), Tüzük ve Yönetmelikler (toplam 14 adet), Enfeksiyon Hastalıkları (Mikrobiyoloji ve Bakteriyoloji ile birlikte toplam 12 adet), Cilt ve Zührevi Hastalıklar (11 adet), Farmakoloji ve Eczacılık (toplam 11 adet), Patoloji (Histopatoloji ve Patolojik Anatomi ile birlikte 10 adet), Halk Sağlığı (8 adet), Askeri Tıp (8 adet), Anatomi (7 adet) ve daha az sayıdaki diğer konular izliyor. Kitapların önsözleri ve konulara dağılım tablosu incelendiğinde basım işinin özellikle belli bir yayın politikası dahilinde yapıldığı anlaşılıyor. Tıp eğitimi için gerekli temel bilim konularına (Anatomi, Patoloji, Fizyoloji, Biyokimya, Mikrobiyoloji...) özel bir önem verildiği ve çevirilerin özellikle bu konularda ve Cemiyet-i

¹ Bkz.: Genel Bilgiler ve Tarihçe bölümü. s. 10-11

² Bkz.: Tıbbiye Matbaası'nda basılan kitapların konulara dağılım tablosu, s. 233

Tıbbiye-i Osmaniye tarafından ısmarlama denebilecek tarzda görevlendirmelerle yapıldığı görülüyor. Avrupa tıbbında oluşan yeniliklerin bizde de bir an önce uygulamaya konulabilmesi amacıyla, seçilen kitapların yenilikleri içeren kitaplar olmasına çaba harcanmış. Cerrahi konularındaki kitapların çokluğu 19. yy.da savaşların ve cerrahi alanındaki büyük ilerlemelerin bir yansıması olarak görülebilir. Tüzük ve yönetmeliklerin sayıca çokluğu ise dönemin özelliği olan yeni yapılanmayı vurguluyor.

Araştırmamızdan çıkan ilginç sonuçlardan biri de Tıbbiye Matbaası'nda sadece sağlıkla ilgili konularda değil, matematik, coğrafya, edebiyat, din, tarih, botanik, jeoloji ve mineraloji vb. gibi konularda da eserler yayınlanmış olması. Bunun nedeni matematik, coğrafya, edebiyat, din, tarih gibi konulardaki kitapların Tıbbiye'ye öğrenci yetiştirmek amacıyla açılan Tıbbiye İdadileri'nde kullanılması, botanik, zooloji, jeoloji ve mineraloji gibi konularda kitapların basılmasının nedeni ise, bu konuların bir dönem Tıbbiye içinde okutulan dersler arasında yer almasıdır.

Matbaada basılan kitapların önsöz ya da kapaklarındaki bilgileri esas alarak, 63 adetinin ders kitabı olduğunu belirledik. Ancak üzerinde ders kitabı olduğuna dair kayıt bulunmayan bir çok kitabın da ders kitabı olarak kullanılmış olduğunu ileri sürmek yanlış olmaz. Çünkü bu kitapların yazarlarının çoğunluğu, künyelerde yer alan yazar bilgilerinden de anlaşıldığı gibi, Mekteb-i Tıbbiye'de hocalık yapıyor. Mekteb-i Tıbbiye, eğitim amacıyla kullanılan ders kitaplarının basımına özel bir önem vermiş, bunu sağlamak için de özellikle 1870-1900 arasındaki dönemde telif ve çeviri ders kitaplarının basımında özendirici ve yönlendirici rol oynayarak, bu yayınları kendi matbaasında basmaya özen göstermiş.

12 adet kitap daha çok halka yönelik olarak veya halkı sağlık konularında aydınlatmak amacıyla basılmıştı¹. Böylece Tıbbiye halkı bilinçlendirme görevini de yerine getirmeye çalışmıştı.

Tıbbiye Matbaası'nda iki adet sözlük basılmıştı², yedi kitapta ise metin haricinde, ayrı sözlük bölümleri bulunuyordu³. Bu da yeni tıp terminolojisini yerleştirme çabalarının bir ürünüydü.

18 adet kitap Taşbaskısıyla⁴, dokuz adet kitap ise El yazısından taşbaskısıyla⁵ (Şapirograf baskısı) basılmıştı. Bu 27 kitap dışında basım işlerinde tipografiyi, yani yeni teknolojiyi kullanmışlardı.

¹ 73, 74, 155, 170, 187, 197, 202, 203, 204, 205, 227, 248 nolu kitaplar.

² 20, 161 nolu yayınlar.

³ 44, 65, 87, 106, 160, 177 ve 198 nolu kitaplar.

⁴ 3, 19, 74, 88, 133, 138, 150, 155, 170, 188, 190, 202, 203, 204, 210, 225, 246 ve 247 nolu kitaplar.

⁵ 42, 47, 55, 83, 119, 123, 141, 149 ve 166 nolu kitaplar.

Araştırmamızdan ulaştığımız bu genel sonuçların dışında, tezimiz sırasında şimdiye kadar kataloglarda yazar veya çevirmeni belli olmadan kaydedilmiş beş adet kitabın yazar¹ ve çevirmenlerini belirledik².

Kataloglarda ayrı kitap muamelesi yapılarak birden fazla kaydı bulunan üç kitabın künye bilgilerini düzelttik³. Ayrıca incelediğimiz kitaplara ait, kataloglarda yanlış kaydedilmiş bir çok bilgiyi düzelterek bu yanlışlıkları genelde dipnotlarıyla açıkladık.

Araştırmamızda Tıbbiye Matbaası'nda kitapların dışında dokuz adet de süreli yayın basıldığını belirledik. Bu süreli yayınların altı adeti dergi üç adeti yıllık formundaydı. Tıbbiye Matbaası üç yıllık ve iki derginin tamamını, dört derginin ise bazı sayılarını basmıştı. Tıbbiye Matbaası ülkemizde süreli yayınların ortaya çıkışı konusunda öncü bir rol üstlenmiş, gerek Türk baskı tarihinde, gerekse tıp tarihimizde Arap Harfleri ile Türkçe olarak yayınlanmış ilk basılı dergi olan Vakayi-i Tıbbiye'yi yayınlamıştı. Vakayi-i Tıbbiye aynı zamanda basılı ilk bilim dergimizdi. Matbaa'nın süreli yayınların basılmasındaki katkısı, Mekteb-i Tıbbiye'nin bilimin geniş kitlelere yayılması ve yeniliklerin kısa zamanda duyurulmasına, yani eğitimin ve bilimin yaygınlaşmasına önem verdiği ve bu anlamda belli bir yayın politikası olduğunu kanıtıydı.

Tıp yayınları konusu tıp tarihinin derinlemesine araştırılmamış bir alanıdır. Biz bu çalışmada Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınları ve bunların genel özelliklerini belirleyerek bir basımevinin yayın profilini ortaya çıkarmaya çalıştık. Araştırmamız, 1928'e kadar sağlık bilimleri alanında Arap harfleri ile Türkçe olarak basılan yayınlar konusunun anlamlı bir parçası olan, Tıbbiye Matbaası'nda basılan yayınlardı. Ulaştığımız veriler gelecekte, konuyla ilgili yayınların incelenmesi açısından bir hareket noktası olabilir. Tıp tarihimiz açısından bakıldığında; bu veriler ülkemizde tıp dallarının, tıp müfredatının ve tıp terminolojisinin gelişim süreci ile ilgili araştırmalarda kaynak olabilir, hekim biyografilerinin yazılmasında katkı sağlayabilir, tıp dallarının gelişimi ile ortaya çıkan yenilik ve buluşlar da bu yayınların ayrıntılı incelenmesi ile daha net olarak ortaya konulabilir.

Zaman içinde ülkemizde basılan sağlıkla ilgili yayınların tümünün belirlenmesi ve ayrıntılı olarak incelenmesi ile tıp tarihimizin daha da aydınlanacağı kanısındayız.

¹ 72, 74 ve 135 nolu yayınlar.

² 19 ve 207 nolu yayınlar.

³ 138, 175 ve 197 nolu kitaplar.

19 - ÖZET:

Tezde, Mekteb-i Tıbbiye Matbaasında basılan Arap harfli yayınlar aracılığı ile Mekteb-i Tıbbiye'nin yayın faaliyetlerini değerlendirmeyi amaçladık. Bu amaçla Tıbbiye Matbaası'nda basılan ilk kitabın basım tarihi olan 1844 ile Harf Devrimi'nin yapıldığı 1928 yılları arasında, matbaanın bastığı kitap ve süreli yayınları inceledik.

Tıbbiye Matbaası'nın genel bir tarihçesinin ardından matbaada basıldığını belirlediğimiz 256 kitap ve dokuz adet süreli yayını alfabetik bir sıralama içinde, fizik ve içerik özellikleri açısından değerlendirdik. Belirlediğimiz 256 kitaptan yedisi şimdiye kadar basılmış kataloglarda yer almıyordu. 256 kitaptan 11'ini ise taradığımız kütüphanelerde bulamadık. Kitapları fizik ve içerik özellikleri açısından değerlendirirken, yayınlara ulaşmada kolaylık sağlaması amacıyla her yayının yer aldığı katalog ve kütüphane numaralarını da verdik. Araştırmanın sonuna kronolojik, çeviri kitaplar, yazar, çevirmen, konu vb. gibi çeşitli dizin ve listeler ekledik.

Bu dizin ve listeler aracılığı ile; matbaanın özellikle belirli yıllarda, belirli bir yayın politikası kapsamında tıp kitaplarının çevrilmesi ve basılmasında önemli bir işlevinin olduğunu, bu kitapların özellikle tıp eğitiminde kullanıldığını ve eğitimde ağırlık verilen konuları ortaya koyduk.

20 - ABSTRACT

With this study, we have aimed at evaluating publication activities of the Imperial School of Medicine in Istanbul by means of the books issued at the printing press of the School in Arabic letters . This research deals with the books and periodicals published at the School Printing Press from 1844, the year when the first book was issued, until 1928 when the Alphabetical Reform was proclaimed at the Republic of Turkey .

After a brief general history on the development of the Printing Press of the Imperial Medical School, 256 books and nine periodicals have been studied in view of their physical features and contents in alphabetical order. Seven out of 256 books fixed in our study have never taken place in any printed catalogs before. We have been unable to reach 11 of them at the libraries worked. Beside their physical features and contents, catalog and library numbers of the concerned books have been included in the study so as to help the researchers to reach the books. Various chronological indices and lists concerning the translated works, author names, translators and topics have been added to the end.

On the basis of the those indices and lists, we have found out that the Imperial Medical School's Printing Press had an important function on the choice of the medical books to be printed or translated especially at certain periods, and also it has been put forward that the books printed at the School were used for medical education, that give an idea about the specific subjects emphasized in training.

21 - KAYNAKLAR:

- 1- Adıvar, A. A. : *Osmanlı Türklerinde İlim*. İst., 1970, Remzi Kitabevi
- 2- Akbayan, N. : “Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğu’na zeylü’z zeyl (IV) (Ekler-tamamlamalar-düzeltilmeler)”. *Müteferrika*, No: 15, 1999-1, s. 75-85
- 3- Akbayan, N. : “Eski harflerle basılmış Türkçe eserler kataloğuna zeylü’z-zeyl (III);Ekler, tamamlamalar, düzeltilmeler”. *Müteferrika*, Yaz 1994, No: 3, s. 93-98
- 4- Akbayan, N. : “Osmanlı yayıncılığı”. *Tanzimattan Cumhuriyete Türkiye Ansiklopedisi*, c.: 6, s. 1680-1696
- 5- Altıntaş, A. : “Ahmet Remzi Paşa’nın Türkçe eğitimi için hazırladığı Müfredat-ı Tıp kitabı hakkında”. *II. Türk Tıp Tarihi Kongresi* (İst., 20-21 Eylül 1990) Kongreye Sunulan Bildiriler, Ankara, 1999, “Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Türk Tarih Kurumu Yay. VII. Dizi,Sa.131a”, s. 199-204
- 6- Babinger, F. : *Die Geschichtsschreiber der Osmanen und Ihre Werke*. Leipzig, 1927, Otto Harrassowitz
- 7- Bahadır, O. : *Osmanlılarda Bilim*. İst., 1996, Sarmal Yayınevi
- 8- “Basım” Maddesi . *Ana Britannica*. c.: 4, 1993, s. 331-334
- 9- “Basım” Maddesi. *Türk Ansiklopedisi*. c.: 5, 1952, s.310-338
- 10- Basım Yayın Genel Müdürlüğü : *Türkiye’nin Sosyo-Politik ve Kültürel Hayatında Basım ; Matbaacılığın 250. Kuruluş Yıldönümüne Armağan*. İst., 1981
- 11- Bayram, A. – M. S. Çöğenli – L. Bayraktutan : *Seyfettin Özege Bağış Kitapları Kataloğu*. 6 c., Erzurum, 1973-1989, Atatürk Üniversitesi Kütüphanesi
- 12- Baysal, J. : *Müteferrika’dan Birinci Meşrutiyet’e Kadar; Osmanlı Türklerinin Bastıkları Kitaplar*. İst., 1968, Edebiyat Fak. Basımevi
- 13- Baytop, A. – F. Günergün : “Dr. Esad Şerefeddin Köprülü (1866-1942) ve botanikle ilgili çalışmaları”. *Marmara Üniversitesi Eczacılık Dergisi*, c.: 12, No : 2, 1996, s. 97-115
- 14- Baytop, T. : *Eczâhâne’den Eczane’ye ; Türkiye’de Eczaneler ve Eczacılar (1800-1923)*. İst., 1995, Bayer Türk
- 15- Baytop, T. : “Premier Règlement sur L’exercice de la pharmacie civile en Turqui”. *Arslan Terzioğlu’na Armağan; 60. Doğum Yılı Anısına*, İst., 1999, s. 349-351
- 16- Baytop, T. : *Türk Eczacılık Tarihi*. İst., 1985, “İ.Ü.Yay. No: 3358, Ecz. Fak. No: 47”
- 17- Baytop, T. : *Türk Eczacılık Tarihi Araştırmaları*. İst., 2000, Abdi İbrahim İlaç Sanayii ve Ticaret A.Ş.

- 18- Berkes, N. : *Türkiye 'de Çağdaşlaşma*. Yay. hzl. : A. Kuyaş.İst., 2002, "Yapı Kredi Yayınları-1713, Cogito:117"
- 19- Bernard, C. A. : *Les Bains de Brousse, en Bithynie (Turquie d'Asie) Avec Une Vue des Bains et un Plan des Environs*. Constantinople, 1842, Imprimerie de Mille Freres
- 20-Beydilli, K. : *Türk Bilim ve Matbaacılık Tarihinde Mühendishâne, Mühendishâne Matbaası ve Kütüphanesi (1776-1826)*. İst., 1995, Eren Yayıncılık
- 21- Bianchi - Belin - / Huart : "Bibliographie Ottoman; Notice des Livres Turcs, / Arabes et Persans Imprimés à Constantinople". *Journal Asiatique* ; 1846-1888
- 22- Binark, İ. : "Türkiye'ye matbaanın geç girişinin sebepleri üzerine". *Türk Kültürü*, 6. Yıl, No : 61-72, 1967-1968, s. 295-304
- 23- BOA. İrade Taltifat 16 (12 Ş 1324)
- 24- Bursalı Mehmed Tahir : *Osmanlı Müellifleri*. 3. c., Hzl.: İsmail Özen, İst., 1975, Meral Yayınevi,
Cumhuriyet'in 50 yılında İ.Ü. İst. Tıp. Fakültesi. c.: 2, (1923-1973) Yayınları. İst., 1975, İ.Ü.İst. Tıp Fak. Yay.
- 25- Değer, M. : "Dr. Bernard'ın Bursa Kaplıcaları risalesi". *Tarih ve Medeniyet*, No: 30, Ağustos-Eylül 1996, s. 59-62
- 26- Demirhan Erdemir, A. : *Tıbbi Deontoloji ve Genel Tıp Tarihi*. Bursa, 1996, Güneş ve Nobel Yayınları,
- 27- Devellioğlu, F. : *Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat; Eski ve Yeni Harflerle*. 6. bs., Ankara, 1984, Aydın Kitabevi
- 28- Dinç, G. : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)". İst., 1989, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Yüksek Lisans Tezi
- 29- Dinç, G. : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme : I". *Tıp Tarihi Araştırmaları*, [Yıl : 1990], No: 4, s. 16-40
- 30- Dinç, G. : "Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınlar Üzerine Bir İnceleme : II". *Tıp Tarihi Araştırmaları*, Yıl : 1993, No: 5, s. 96-131
- 31- Dinçer, F. : "Mecmuayı Fünûnu Baytariye ve Osmanlı Cemiyeti İlmiyei Baytariyesi". *Türk Veteriner Hekimleri Derneği Dergisi*, No: 3-4, C.:35, 1965, s. 198-203
- 32- Dinçer, F. : "Türk Askeri Veteriner Hekimleri Dergisi'nin yayın hayatı". *Türk Veteriner Hekimleri Dergisi*, c.: 48, No: 233, 1971, s. 1-3
- 33- Dinçer, F. : *Türk Askeri Veteriner Hekimler Dergisi'nin Yayın Hayatı ve 1923-1969 Yılları İndexi*. Ankara, 1971, A.Ü. Veteriner Fak. Yay.

- 34- Dölen, E. : “Kırımlı Aziz Bey ve spektral analizin Türkiye’de tanıtılması”. *V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 409-417
- 35- Dölen, E. : “Kırımlı Aziz Bey’in Kimya-yı Tıbbî adlı kitabındaki laboratuvar aletleri”. *V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, s.139-162
- 36- Dölen, E. : *Osmanlılarda Kimyasal Semboller ve Formüller (1834-1928)*. İst., 1996, Türkiye Kimya Mühendisleri Odası İstanbul Şubesi
- 37- Dramur, R. : “Hekimbaşı Salih Efendi (1816-1895)”. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 4, [1990], s. 120-127
- 38- Duman, H. : *Başlangıcından Harf Devrimine Kadar Osmanlı –Türk Süreli Yayınlar ve Gazeteler Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*, 1828-1928. 3 c., Ankara, 2000
- 39- Duman, H. : *Osmanlı Salnameleri ve Nevsalleri Bibliyografyası ve Toplu Kataloğu*. 2 c., Ankara,
- 40- *50 Yıl Önce Ölen Sekiz Büyük Türk Hekimi İçin Anma Töreni Kitabı*. Ed.: E. K. Unat. İst., 1986, İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi ve Tıp Tarihi Kurumu Yayını
- 41- Erden, F. : *Türk Hekimleri Biyografisi*. İst., 1948, Çituri Biraderler Basımevi
- 42- Erguvanlı, A. K. : “Türkiye’de jeoloji araştırmalarında jeoloji öğretiminde öncüler”. *Yeryuvarı ve İnsan*, c.: 4, Sayı : 1, Şubat 1979, s. 5-10
- 43- Ertuğ, H. R. : *Basın ve Yayın Hareketleri*. 1. c., İst., 1970 “İ.Ü. Yay. No: 1492, İktisat Fakültesi Yay. No: 265, Gazetecilik Enstitüsü Yay. No: 12”
- 44- *Eski Harfli Türkçe Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu*. Ankara, 1987, Kültür ve Turizm Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı Yayınları
- 45- *Eski Harfli Türkçe Basma Eserler Bibliyografyası (Arap, Ermeni ve Yunan Alfabeleriyle) 1584-1986*. Ankara, 2001. Nüvis Beşeri Araştırmalar ve Yayıncılık, (CD)
- 46- Garrison, F. : *An Introduction to the History of Medicine*. 4th edn. Philadelphia:USA, 1929, W.B.Saunders Company
- 47- Gazi Ahmed Muhtar Paşa : *Takvîmü’s-sinîn*. Hzl. : Yücel Dağlı-Hamit Pehlivanlı. Ankara, 1993, TC Genel Kurmay Başkanlığı
- 48- Gerçek, S. N. : *Türk Matbaacılığı I*. İst., 1939, Devlet Basımevi
- 49- Gerçek, S. N. : *Türk Taş Basmacılığı*. İst., 1939, Devlet Basımevi
- 50- Groc, G. - İ. Çağlar : *La Presse Française de Turquie de 1795 à nos Jours Histoire et Catalogue*. İst., 1985, Editions ISIS
- 51- Günergun, F. - A.Baytop : “Mehmet Ali Paşa (1837-1914) ve botanikle ilgili yayınları”. *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (4-5 Haziran 1998;İstanbul) Bildirileri. Ed.: Emre Dölen. İst., 2000, “Marmara Üniv. Yay. No:657,Ecz. Fak. Yay. No: 15”, s. 105-123

- 52- Günergun, F. - N. Yıldırım : “Cemiyet-i Tıbbiye-i Şahane'nin Mekteb-i Tıbbiye-i Şahane'ye getirdiği eleştiriler (1857-1867)”. *Osmanlı Bilimi Araştırmaları*, c.: 3, Sayı : 1, 2001, s. 19-63
- 53- Hammer Purgstall : “Bibliographie; liste des ouvrages imprimés à Constantinople dans le cours des années 1843-1844”. *Journal Asiatique*. Aout-Septembre 1846, p. 253-282
- 54- Hatemi, H. H. - Y. Işıl [Ülman] : *Bir Bilim Dili Mücadelesi ve Tanzimat*. İst., 1989, “İşaret Yayınları : 32, Bilimsel Araştırma Dizisi: 3”
- 55- Işıl Ülman, Y. : “Gazette Medicale de Constantinople ve Tıp Tarihimizdeki önemi”. İst., 1999, İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi
- 56- Işıl Ülman, Y. : “Journal de Constantinople'a Göre Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'nin Galatasaray Dönemi”. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü basılmamış Doktora Tezi
- 57- Işıl Ülman, Y. : “Mekteb-i Tıbbiye-i Adliye-i Şâhâne'nin 1846-1847 öğretim yılı faaliyet raporu”. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No : 4, 1998, s. 120-146
- 58- İhsanoğlu, E. : *Açıklamalı Türk Kimya Eserleri Bibliyografyası*. İst., 1985, IRCICA, “İlim Tarihi Kaynaklar ve Araştırmalar Serisi No:2”
- 59- İsfendiyaroğlu, F. : *Galatasaray Tarihi*. 1. c., İst., 1952, Doğan Kardeş Yayınları
- 60- İskit, S.R. : *Türkiye'de Matbuat Rejimleri*, İst., 1939, Devlet Basımevi
- 61- İskit, S. R. : *Türkiye'de Neşriyat Hareketleri Tarihine Bir Bakış*. İst., 1939, Devlet Basımevi
- 62- Karatay, F. E. : *İ.Ü. Kütüphanesi Türkçe basmalar Alfabe Kataloğu; Memleketimizde İlk Türk Matbaasının Kuruluşundan Yeni Harflerin Kabulüne Kadar (1729-1928)*. 2 c. İst., 1956, “İ.Ü. Yayınları No: 658”
- 63- Kazancıgil, A. : “Türkiye'de tıbbi fizik ve fizik tarihi hakkında bir kaynakça denemesi”. *Bilim Felsefe Tarih*, No : I, 1991, s. 51-80
- 64- Kut, T. : “Türk matbaacılığı”. *Yazmadan Basmaya: Müteferrika, Mühendishane, Üsküdar*. Hzl.: T. Kut-F. Türe. İst., 1996, Yapı Kredi Kültür Merkezi
- 65- Mason, J. : *Three Years in Turkey ; The Journal of a Medical Mission to the Jews*. London, 1860, John Snow
- 66- *Mekteb-i Tıbbiye-i Şâhâne'de Lisan-ı Osmani'ye Mütercem ve Matbu' Olan Kitab-ı Tıbbiye ve Cerrahiye ve İspeçyâriye ve Baytariyenin Cetvelidir*. (t.y.), Mihran Matbaası
- 67- *Milli Kütüphanede Mevcut Arap Harfli Türkçe Kitapların Muvakkat Kataloğu*. Gnşl. 2. bs. Ankara, 1964-1971
- 68- Özaltay, B. - M. A. Kara : “19. yüzyılda tıp eğitiminin Türkçeleştirilmesi ve Lûgat-ı Tıbbîye”. *Arslan Terzioğlu'na Armağan; 60. Doğum Yılı Anısına*. Ed.: E. Lucius - A. Mat - Ö.Öncel -B. Özaltay, İst., 1999, ISIS, s. 387-407

- 69- Özaydın, Z. : “Marcel Labbé (1870-1937)’nin İstanbul Üniversitesi Tıp Fakültesi’ndeki Konferansları”. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 4, 1998, s. 105-116
- 70- Özaydın, Z. : “Mekteb-i Tıbbiye Muallimlerinden Kuşadalı Hacı Mehmet Ali Paşa (1837-1914)”. *Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 4, s.134-137
- 71- Özaydın, Z. : “Tanzimat devri hekimi Hayrullah Efendi hayatı ve eserleri II”. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No:1, 1995, s. 98-132
- 72- Özbay, K. : *Türk Asker Hekimliği Tarihi ve Asker Hastaneleri*. c.: 2. İst., 1976, İstanbul Matbaası
- 73- Özbilgen, E. : “Batı bilimini Türkiye’ye aktaran ilk ders kitapları (4)”. *Müteferrika*, No : 6, Yaz 1995, s. 113-116
- 74- Özege, M. S. : *Eski Harflerle Basılmış Türkçe Eserler Kataloğu*. 5 c., İst., 1977
- 75- Özen, A. - A. Özgür : “Türkiye’de veteriner hekimliği alanındaki eski harfli süreli yayınlar üzerinde tarihsel bir inceleme”. *V. Türk Tıp Tarihi Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, s. 501-512
- 76- Öztığ, F. : “Yazı devriminden önce İstanbul Üniversitesi’nde okutulan botanik kitapları hakkında”. *Türk Biyoloji Dergisi*, c.: 19, No:2-4, 1969, s.69-71
- 77- Öztuna Şirin, Y. : “ Osmanlı Salnamelerinde 1908 tarihine kadar tıp eğitimi”. *Yeni Tıp Tarihi Araştırmaları*, No: 5, 1999, s. 208-323
- 78- Redhouse, J. W. : *Türkçe’den İngilizce’ye Lugat Kitabı / A Turkish and English Lexicon*. Constantinople, 1921, H. Matteosian
- 79- Redhouse *Türkçe-İngilizce Sözlük*. 16. bs., İst., 1998, Sev Matbaacılık ve Yayıncılık
- Rıza Tahsin : *Tıp Fakültesi Tarihçesi; Mir’ât-ı Mekteb-i Tıbbiye*. 2 c., Eklerle Yay.: A.Kazancıgil . İst., 1991, Özel Yayınlar
- 80- *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1326 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1323, Matbaa-i Ahmed İhsan
- 81- *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1325 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1322, Matbaa-i Ahmed İhsan
- 82- *Salname-i Devlet-i Aliye-i Osmaniye; 1321 Sene-i Hicriyesine Mahsus*. İst., 1319, Alem Mtb. Ahmed İhsan ve Şürekası
- 83- Sarı, N. : “Cemiyet-i Tıbbiyye-i Osmaniyye ve tıp dilinin Türkçeleşmesi Akımı”. *Osmanlı İlmî ve Mesleki Cemiyetleri; 1. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu* (3-5 Nisan 1987). Yayıncı: E. İhsanoğlu. İst., 1987, İ.Ü. İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi, s. 121-142
- 84- Tanyeli, A. : “Memleketimizde ilk defa çıkan mecmua Vakayi-i Tıbbiye”. *Poliklinik*, 4. sene, No: 11-47, Mayıs 1937, s. 323-329

- 85- Taşkıran, N. : “İlk Türk tıp dergisi Vekayi-i Tıbbiye'nin Fransızca nüshası Gazette Medicale de Constantinople mı?” *Haseki Tıp Bülteni*, c.:7, No: 1, 1969, s. 1-12
- 86- *Türkiye Basmaları Toplu Katoloğu ; Arap Harfli Türkçe Eserler (1729-1928) .5 c.*, Ankara, 1990-1998, T.C. Kültür Bakanlığı Milli Kütüphane Başkanlığı
- 87- Unat, E. K. : “Macarlı Miralay Dr. Abdullah Bey'in hayatı ve Türk tıp zoolojisindeki yeri”. *Türk Mikrobiyoloji Cemiyeti Dergisi*, c.: 5, Sayı : 1-2, 1975, s. 7-17
- 88- Unat, E. K. : “Osmanlı Devleti'nde tıp cemiyetleri”. *Osmanlı İلمي ve Mesleki Cemiyetleri I. Milli Türk Bilim Tarihi Sempozyumu* (3-5 Nisan 1987, İstanbul). Ed.: E. İhsanoğlu. İst., 1987, s. 85-110
- 89- Unat, E. K. : *Osmanlı İmparatorluğunda Tıp Zoolojisi ve Parazitoloji*. İst., 1970
- 90- Unat E. K. : “Türk Tıbbiye Mektepleri muallimlerinin listesi”. *Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Dergisi*, c.:15, No : 3, Temmuz 1984, s.469-474
- 91- Ünver, A.S. : *Türkiye'de Çiçek Aşısı ve Tarihi*. İst., 1948, “İ.Ü. Tıp Tarihi Enstitüsü”
- 92- Ünver, A. S. : “Türkiye'de ikinci Tıp Akademisi'nin kuruluşu 1278-1862”. *Poliklinik*, Sayı :88, Eylül 1940'dan ayrı bs., 8 s.
- 93- Yıldırım, N. : “Cemiyet-i Tıbbiye-i Osmaniye” Maddesi. *Dünden Bugüne İstanbul Ansiklopedisi*, 2. c. , 1994, s. 405
- 94- N. Yıldırım : “İstanbul Tıp Fakültesi'nde Hıfzıssıhha dersleri ve hocaları”. *Bilim Tarihi*, No : 22, Ağustos 1993, s. 3-16
- 95- Yıldırım, N. : “Nizamnâme-i Eczacıyan der Memalik-i Osmaniye; Osmanlı Devleti'nde Eczacılar Nizamnâmesi-1852”. *IV. Türk Eczacılık Tarihi Toplantısı* (İst., 4-6 Haziran 1998) Bildirileri. Ed.: E. Dölen. İst., 2000, s. 43-103
- 96- Yıldırım, N. : “Türkçe basılı ilk tıp kitapları hakkında”. *Journal of Turkish Studies / Türklük Bilgisi Araştırmaları*, Vol.: 3, 1979, s.443-459
- 97- Zenker, J. Th. : *Bibliotheca Orientalis; Manuel de Bibliographie Orientale I, II. (Réimpression de l'édition Leipzig 1846, 1861, 1884 . Printed in the Netherlands.)*. Amsterdam, 1966, Oriental Press
- 98- *Zeynep Kamil Hastanesi (1860-1954)*. [İst.], t.y., Zeynep Kamil Hastanesi Hekim, Hemşire, Memur Yardımlaşma Derneği

22 - ÖZGEÇMİŞ:

Uzm. Gülten Dinç

27.01.1961'de İstanbul'da doğdu. 1983'de İ.Ü. Edebiyat Fakültesi'nden mezun oldu. İ.Ü. Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalı'nda Prof. Dr. Nil Sarı'nın danışmanlığında hazırladığı **“Arap Harfleri ile Türkçe Basılmış Tıbbi Süreli Yayınların İncelenmesi ve İstanbul Kütüphaneleri Tıbbi Süreli Yayınlar Toplu Kataloğu (1849-1928)”** başlıklı Yüksek Lisans tezini 1989'da tamamladı. 1983 yılından beri İ.Ü. Cerrahpaşa Tıp Fakültesi Deontoloji ve Tıp Tarihi Anabilim Dalında görev yapan ve Türk Tıp Tarihi Kurumu ile International Society for the History of Medicine üyesi olan Gülten Dinç evli ve iki çocuk annesidir.